MİMARLIK 405

DOSYA: Kriz Ortamında Mimarlık

ISSN 1300-4212
01
9 771300 421208

Dikey Yangın Perdesi

Yatay Yangın Perdesi

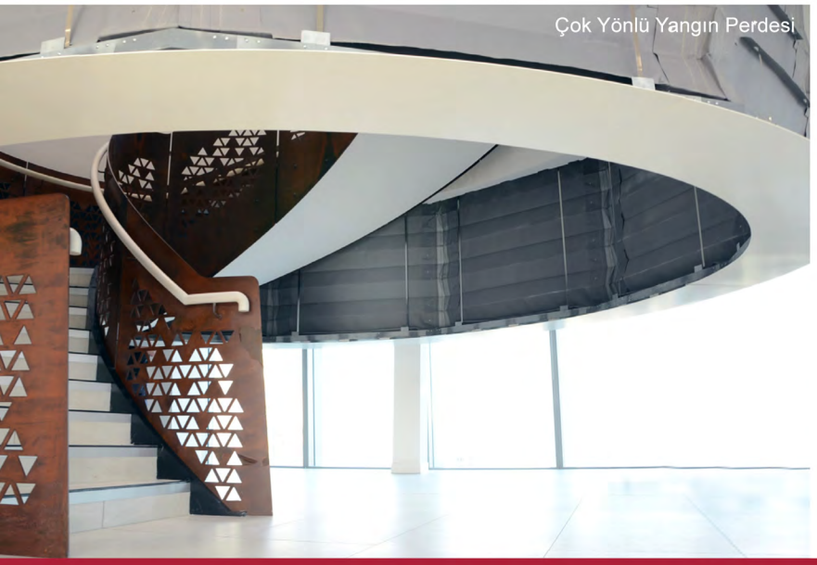
Çok Yönlü Yangın Perdesi

Duman Perdesi

YANGIN ve DUMAN PERDELERİ

BS, EN ve UL STANDARTLARINA GÖRE TEST EDİLMİŞTİR

Coopers Yangın ; bir çok proje ve farklı bina türleri için dikey, yatay ve çok yönlü yangın ve duman perdeleri üreten, İngiltere' de 1982'den beri faaliyet gösteren bir firmadır.

REFLEKS YANGIN GÜVENLİK SİSTEMLERİ A.Ş.
Coopers Yangın ve Duman Perdelerinin Türkiye ve komşu ülkelerde ki tek yetkili temsilcisidir.

Coopers Yangın ve Duman Perdelerinin Tasarım, Satış, Montaj ve Bakım işlemlerini gerçekleştirir.

www.refleksyangin.com.tr | Tel: 0(216) 469 1078
refleks@refleksyangin.com.tr | (Pbx) 0533 968 29 94 - 95

Refleks®
YANGIN GÜVENLİK SİSTEMLERİ A.Ş.
FIRE PROTECTION SYSTEMS INCORP.

coopers
EST. 1983

YANGIN GÜVENLİĞİNDE LİDER

25th YEAR
MARBLE İZMİR FAIR
NATURAL STONE • TECHNOLOGIES
27-30 MART
MARCH 2019
fuarizmir
/izmirmarble
/marbleizmir
/izmirmarble
marble.izfas.com.tr
HİMAYELERİNDE / UNDER COVER OF
DESTEKLEYENLER / SUPPORTERS
PARTNER
ORGANİZATÖRLER / ORGANIZERS
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TİCARET BAKANLIĞI
KOSGEB
İMİB
İSTANBUL MADEN İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
eib
EGE İHRACATÇI BİRLİKLERİ
TÜMMER
ufi
Onaylı Fuar
İZFAS
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Turkey
Discover the potential
TURKISH STONES
www.turkishstones.org
BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TOBB (TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ) DENETİMİNDE DÜZENLENMEKTEDİR
THIS FAIR HAS BEEN ARRANGED ACCORDING TO THE LAW OF 5174 BY TOBB (TURKISH UNION OF STOCK EXCHANGES AND CHAMBERS)

TMMOB
MİMARLAR ODASI

T Ü R K İ Y E

TEHDİT ALTINDAKİ KÜLTÜR MİRASI

HASANKEYF
Batman'a bağlı olan, iki yakasını Dicle'nin ayırdığı tarihi bir ilçedir. İlçenin tarihi, 10.000 yıl öncesine kadar gitmektedir. 1981'de doğal koruma alanı ilan edilmiştir.

Mimarlar Odası tarafından yürütülen Tehdit Altındaki Kültür Mirası projesine katkı için açık çağrı!
<< Detaylar 19. sayfada

MİMARLIK
MİMARLAR ODASI / OCAK-ŞUBAT 2019 / 405
CHAMBER OF ARCHITECTS OF TURKEY / JANUARY-FEBRUARY 2019 / 405

Yeni bir yönetim şekline geçtiğimiz ve erken seçim, sonra yerel seçim hazırlıkları, sonra kur dalgalanmaları ve ekonomideki kötüye gidişin ülke gündemini meşgul ettiği; mimarlık gündeminde ise AKM'nin yıkılması, imar "barışı"na ilişkin kanunun yürürlüğe konması, 3. havalimanının açılması, millet bahçeleri tartışmaları gibi olayları yaşadığımız 2018'i geride bıraktık. 2019'da rant değil, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda nitelikli mekânlar yaratmak için politikaların geliştirilebileceğine olan inancımızla herkese güzel bir yıl dileyelim.

Ancak ülke ekonomisi ile göbek bağı oldukça kuvvetli olan inşaat sektörü, 2018'deki hareketli gidişattan olumsuz etkilenmeye devam ediyor. Barınmalık değil yatırımlık bir hal alarak geçtiğimiz yıllarda ivme kazanan, arz-talep dengesinin de üstündeki yapı üretimi, bu günlerde alıcı bulamaması nedeniyle bir darboğaza girmiş gibi. Şu an "durağanlık" olarak tanımladığımız, aslında geçmişteki gerçek olmayan / şişirilmiş rakamların normale, yani talep-ihtiyaç seviyesine dönmesi. Bu durum, yapı stokunu sürekli artıran sektörün, dolayısıyla -daha birçok faktörün de etkisiyle- ekonominin yaşadığı sıkıntının temel nedenlerinden. Bu ahval ve şerait içinde hem mimarlık ofisleri hem meslektaşlarımız hem de öğrenciler bu "kriz" durumunun birebir paydaşı haline geldi. Bu sayının "Kriz Ortamında Mimarlık" başlıklı dosyasında biz de bu konuya eğiliyoruz. Seçimler öncesinde, krizde de payı olan bazı kararların ortaklarından yerel yönetimlerin sorumluluklarını bize anımsatan ve kriz-yerel yönetimler bağlamında değerlendirmeler yapan; mimarlık ofislerinin nasıl etkilendiğini ele alarak kriz yönetiminin önemine vurgu yapan; ayrıca, kararlı / sağlam adımların atılmaması nedeniyle geleceği belli olmayan bir mimarlık ortamına geleceğin mimarlarını hazırlayan eğitim sistemi ile kriz ilişkisini kuran üç farklı metin bu dosya kapsamında yerini alıyor. Krizle ilişkilenme durumlarına dair "benim de bir sözüm var" diyenler için dergi önümüzdeki sayılarında bir mecra olmaya devam edecek. Katkılarınızı bekliyoruz.

Yılın son haftalarında ardı ardına mimarlık camiamızda yaprak dökümü yaşadık. Dergiye de önemli katkıları olan seleflerimden, babacan tavırlı Ersin Arısoy; başucu kitapları yazmakla kalmayıp kendisi bir başucu kaynağı olan, hem mimar hem antropolog, konulara her daim en geniş bakış açısıyla bakarak en isabetli çıkarımları yapan Bozkurt Güvenç; mimar, yazar, eleştirmen, "mekânda şiiri arayan", ayrıca 2008 Mimarlar Odası Büyük Sinan Ödülü sahibi saygıdeğer Ziya Tanalı; en son olarak da, mimarlık tarihi alanındaki başvuru kaynağımız, her daim yolumuzu aydınlatan, enerjisiyle Odanın türlü çalışmaların ucundan tutmakla kalmayıp birebir yürütücülüğünü üstlenen 2000 yılı Mimarlar Odası Mimarlığa Katkı Dalı Ödülü sahibi sevgili hocamız Afife Batur aramızdan ayrıldı. Yerlerinin kolay dolamayacağını söylemek tekrara düşecek olsa da vurguyu tam yapabilmek için gerekli. Önümüzdeki sayıda Ziya Tanalı ve Afife Batur'a ilişkin daha detaylı yazılarla kendilerinin mimarlık camiasına katkılarına bir kez daha dikkat çekiyor olacağız. Bizlere bıraktıkları noktadan hareketle çalışmaya devam etmek onlara olan borcumuz. Kendilerini saygıyla anıyoruz.

Aslı Tuncer Madge

Mimarlık ve Kültürel Miras Müzesi

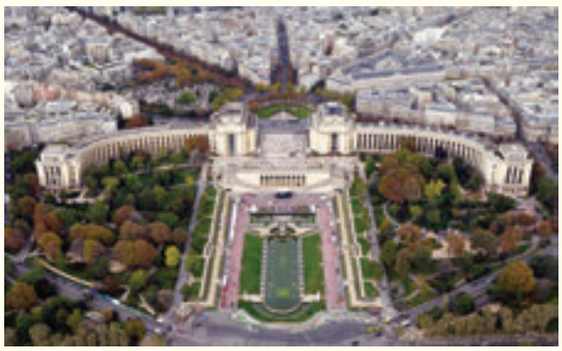

Şehrin tarihî dokusunu yansıtan Chaillot Sarayı'nın bir kanadını kaplayarak 23.000 m² alana yayılan Mimarlık ve Kültürel Miras Müzesi (Cite de l'Architecture et du Patrimoine), 2007 yılının Eylül ayından itibaren ziyaretçi almaya devam ediyor. 1878 yılında Gabriel Davioud tarafından inşa edilen müze, son olarak 2007 yılında Jean-François Bodin tarafından yeniden ele alındı. Müze mimarlık, kültürel miras ve eğitim olmak üzere üç bölüme ayrılıyor. Bu bölümlerden ayrışan alt kategorilerde ise kalıp galerileri, oldukça geniş bir kütüphane, fresk ve vitray galerisi, çağdaş ve modern mimari galerileri bulunuyor. 11.000 m²'si sergiler için ayrılan müzede, Fransa Anıtlar Müzesi, Fransa Mimarlık Enstitüsü ve Chaillot Yüksek Öğretim Merkezi'nden gelen eserler yer alıyor.

web sitesi: www.citedelarchitecture.fr
adres: Place du Trocadéro et du 11 Novembre
75116 Paris, Fransa
T: +33 1 58 51 52 00

MİMARLIK
OCAK-ŞUBAT 2019 / 405

Mimarlık dergisi web sitesi:
www.mimarlikdergisi.com

Mimarlık dergisi Facebook sayfası:
www.facebook.com/mimarlikdergisi

OCAK-ŞUBAT 2019 ISSN 1300-4212 YIL: 56 SAYI: 405
Kapak Fotoğrafı: İnşa / Reconstruct #01, 2007
(Fotoğraf: Murat Germen)

MİMARLAR ODASI TARAFINDAN İKİ AYDA BİR YAYIMLANIR
Ulusal Süreli Yayın

YAYINLAYAN **Mimarlar Odası adına Yayın Komitesi**

YAYIN KOMİTESİ **T. Elvan Altan, Ayşen Ciravoğlu, Boğaçhan Dündaralp, Zeynep Eres, Melis Özge Gayretli, H. Murat Günaydın, Şebnem Önal Hoşkara, Aslı Tuncer Madge, Eyüp Muhcu, Güven Arif Sargın**

MİMARLAR ODASI ADINA SAHİBİ **Eyüp Muhcu**
(SORUMLU) YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ **Aslı Tuncer Madge**
EDİTÖR **Melis Özge Gayretli**
KONSEPT TASARIM **Raul Mansur** GRAFİK UYGULAMA **Ebru Laçin Kilci**

YAYIN YERİ
Adres Mimarlar Odası Genel Merkezi, Konur Sokak 4/2, Yenişehir 06650 ANKARA
Tel 0.312.417 37 27 **Faks** 0.312.418 03 61 **E-posta** yayin@mo.org.tr
www.mimarlikdergisi.com

DERGİ İNTERNET SAYFASI
Tasarım **H. Nilgün Kara Babacan** Programlama **Behiye Ermete**

ABONE VE REKLAM İLETİŞİM
Binat İletişim & Danışmanlık
Adres Barbaros Bulvarı, Dörtyüzlü Çeşme Sok. No:2
Güneş Apt. K:6 D:7 34353 Beşiktaş / İstanbul
Tel 0.212.259 90 79 **Fax** 0.212.259 16 46
E-posta info@binatdanismanlik.com
Reklam Yöneticisi **Teoman Coşkun**

BASKI
Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No: 16 Ümraniye-İstanbul
Tel 444 44 03 **Sertifika No.** 30345

BASKI TARİHİ: 7 Ocak 2019

MİMARLAR ODASI ÜYELERİNE ÜCRETSİZ GÖNDERİLİR.
Fiyatı 10 TL **Abonelik** 55 TL **Öğrenci Aboneliği** 45 TL **Yurtdışı** 80$

TARANDIĞI VERİTABANLARI
Avery Index
Arthistoricum.net (Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte)
DAAI - Design and Applied Arts Index
EBSCO-Host
Ulrichs Periodical Directory

MİMARLIK YAYIN İLKELERİ

MİMARLIK dergisi Yayın Komitesi, oluşturduğu yayın ilkeleri çerçevesinde, dergiye gönderilecek yazılar konusunda aşağıdaki genel seçim ölçütlerini belirlemiştir:

· Ele alınan konularda, getirilen bakış açısında, değerlendirmelerde, kullanılan dilde, görsel ve yazılı belgelerde özgünlük bulunması;
· Aktarılan konularda ve görüşlerde çeşitlilik olması ve aranması,
Yazıların içerik açısından entelektüel katkıda bulunması;
· Farklı bakış açılarıyla ve diğer disiplinlerden alınacak katkılarla dergi içeriğinde zenginliğin ve çok yönlülüğünün sağlanması;
· Yurtiçi ve yurtdışında meslek alanındaki güncel konuların ve gündemin izlenmesi.

Dergide genel değerlendirme ölçütleri böylece ifadesini bulan makale ve inceleme-araştırma yazılarının yanısıra, yapı ve proje değerlendirmeleri ile mimarlık eleştirisi yazıları ve Cumhuriyet dönemi mimarlığına, 'toplum ve mimarlık' ilişkisini ortaya koyan konulara, 'çevre duyarlılığı ve mimarlık ilişkisi ve tartışmalarına' yönelik yazılara süreklilikle ve ağırlıkla yer verilmesi görüşü Yayın Komitesi tarafından benimsenmiştir. Dergi, mimar, öğrenci, akademisyen gibi mimarlığın mesleki uygulama, eğitim ve akademik araştırma alanlarından geniş ve zengin bir okuyucu profiline sahiptir. Hedef okuyucu kitlesinin bu homojen olmayan yapısı, konu seçiminden yazım diline kadar, yayınların değerlendirilmesinde dikkate alınan önemli ölçütlerden biridir.

MİMARLIK Dergisi Yayın Koşulları

Mimarlık dergisinde yayımlanmak üzere yazı gönderenlerin, aşağıdaki konulara dikkat etmelerini rica ederiz:

· Yazılar Word belgesi olarak dijital formatta kabul edilir: CD/DVD içerisinde ya da e-posta adresi yoluyla: yayin@mo.org.tr · Yazılar en fazla 2.400 kelime (başlık, yazar ismi, özet, notlar, kaynaklar, resimaltı yazıları hariç) olmalıdır. Yazıların içeriklerine ilişkin 150 kelimelik özet yazıyla birlikte gönderilmelidir. · Görseller tercihen dijital olarak ve şu formatta yazıyla birlikte iletilmelidir: tiff/jpeg/eps formatlarından birinde, uzun kenarı 15 cm, min. 300 dpi çözünürlükte. · Görseller için telif hakkı konusu yazar tarafından halledilmiş olmalıdır. Görselin alındığı kaynak (fotoğrafçı adı, arşiv bilgisi, kitap künyesi vb.) belirtilmelidir. · Kaynak gösteriminde şu yöntem kullanılır: Tekeli, İlhan, 2012, "Seyfi Arkan'ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı", **Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan**, (ed.) Ali Cengizkan, A. Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss.15-26. · Metin içi referans gösteriminde otomatik dipnot / sonnot kullanılır. Bir kaynak ikinci kez kullanıldığında şu format uygulanır: Tekeli, 2012, ss.15-26. · Yayın kararını Yayın Komitesi alır. Sonuç, yazara en geç 4 ay içerisinde iletilir. · Yayın Komitesi yazı hakkındaki görüşlerini yazara iletinceye kadar, yazar aynı yazıyı başka bir yayın grubuna göndermemeyi kabul eder. · Yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde, görselleriyle birlikte yayımlan-

dünyada mimarlık müzeleri

Mimarlık dergisinin 50. yılını kutladığımız 2013'ün ilk sayısıyla birlikte derginin "ayraç" bölümünde yeni bir koleksiyon oluşturmaya başladık. Ayraçları biriktirerek dünyada bulunan mimarlık müzelerinin bilgisini toplayabilir ve ziyaret edilecek yerler listenize ekleyebilirsiniz. Mimarlık müzeleri "ayraç" koleksiyonuna katkı vermek isterseniz bize yayin@mo.org.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

2 **İNGİLİZCE ÖZET / ENGLISH SUMMARY**
4 **MİMARLIK DÜNYASINDAN**

MİMARLIK **GÜNDEM**
8 **Yerel Seçimlerin Eşiğinde** / Eyüp Muhcu

ANMA
10 • **Dostlarının "Amca"sı Ersin Arısoy** / Mehmet Hamuroğlu
• **Aynası İştir Kişinin Söze Bakılmaz: Bozkurt Güvenç** / Cengiz Bektaş
• **İskandinav Soğukluğu ile Meksika Yoksulluğu Arasında: Ziya Tanalı** / Celal Abdi Güzer
• **Afife Batur'un Geçmişle Günceli Barıştıran Kültür Anlayışı** / Ersen Gürsel

GÜNCEL
14 **Göbekli Tepe: UNESCO Dünya Miras Alanı ve Değişen Yaklaşımlar** / Lee Clare, Moritz Kinzel, Devrim Sönmez, Celal Uludağ

TEHDİT ALTINDAKİ MİRAS
19 **Kültür Mirasımızı Korumak için Açık Çağrı**

ETKİNLİK
20 • **Mario Carpo ile Söyleşinin Ardından: İkinci Dijital Çağda Mimarın Eğitimi** / Bilge Bal, Bahar Avanoğlu
• **Gaziantep Yesemek'in ve Osmaniye Karatepe-Aslantaş'ın Dünya Mirası Listesi'ne Adaylık Süreçleri Hızlanıyor**

GÜNCEL: Göbekli Tepe: UNESCO Dünya Miras Alanı ve Değişen Yaklaşımlar

DOSYA: Kriz Ortamında Mimarlık

DOSYA: Kriz Ortamında Mimarlık
28 • **Yerel Kriz ve Seçim Ortamında Kentleri, Yerel Yönetimleri ve Demokrasi Sorununu Yeniden Düşünmek** / H. Tarık Şengül
• **Musibetten Medet Ummak!** / Abdurrahman Çekim
• **Kriz Halinde ve Krizleriyle Mimarlık Eğitim Ortamı** / Burcu Serdar Köknar, Ozan Avcı, Başak Eren, Beril Sarısakal

MİMARİ TASARIM
40 **Mekân ve Öğrenme İlişkisi Üzerine Üreten Bir Mimar "Herman Hertzberger"** / Selda Al Şensoy

KORUMA / YAŞATMA
47 • **İspanya'dan İzmir'e Yerel Yönetimlerin Antik Tiyatro Restorasyon Deneyimleri** / Zeynep Aktüre
• **Hamam Kültürünün Modern Mimari ile Buluşması: Keçiborlu ve Uluborlu Hamamları** / Ayşe Betül Gökarslan, M. Elif Çelebi Karakök

KENTSEL PLANLAMA
61 **Kültür Aracılığıyla Soylulaştırma: Brick Lane** / Ceren Hamiloğlu

KONUT
67 **Sosyal Konutun Değişen Anlamları: Tozkoparan** / Şebnem Şoher, İpek Akpınar

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI
73 **Giulio Mongeri'nin Anadolu'daki İzleri: Ziraat Bankası Şube Binaları** / F. Duygu Saban

78 **YAYINLAR**

TEMA[S]
80 **Yeni Bir Meydan Tanımı: "Kent Halısı"** / Melis Acar

***MİMARLIK* AGENDA**

8 **Upcoming Local Elections /** Eyüp Muhcu

Nowadays, as the economic crisis has accelerated with the upcoming local elections of March 31, Muhcu evaluates the agenda from the eyes of the city and citizens and argues that the accumulated problems of local governments have been erased from the collective memory due to severe crisis conditions. The author discusses the local election agenda on concepts such as democratic decentralization, on-site administration and the implementation of human rights policies in cities.

COMMEMORATION

10 **The "Uncle" of his Friends: Ersin Arısoy /** Mehmet Hamuroğlu

Ersin Arısoy, who graduated in 1964 from METU, passed away on November 22, 2018. Registered to the Istanbul Metropolitan Branch with an id no 2506, the architect and the academician Arısoy was one of the founders of METU SFK. Mehmet Hamuroğlu has written his obituary.

11 **Works are the Reflection of the Person not the Words: Bozkurt Güvenç /** Cengiz Bektaş

Graduated from MIT in 1951, and registered to the Ankara Branch with an id no 1748; the founder of the Anthropology Department of Hacettepe University; the awardee of the Japan Foundation Fellowship, "Japonya Doğan Güneş Nişanı", Wilson Fellow Smithsonian (US) and the Distinguished Service Award from Ministry of Culture Service; architect, anthropologist, critic and writer Bozkurt Güvenç passed away on December 10, 2018. Cengiz Bektaş has written his obituary.

12 **Between the Scandinavian Coldness and Mexican Poverty: Ziya Tanalı /** Celal Abdi Güzer

Graduated from METU in 1965 and registered to the Ankara Branch with an id no 2930, Ziya Tanalı passed away on December 9, 2018. Tanalı was a member of the board of directors and vice president of the Association of Turkish Consulting Engineers and Architects and also served as the president of the Association of Architects 1927. He was awarded with a Grand Award (Sinan Prize) in 2008. Abdi Güzer has written his obituary.

13 **Afife Batur's Conception of Culture as a Reconciliation Tool between the Past and Present /** Ersen Gürsel

Graduated from Istanbul Technical University (ITU) in 1958, and registered to the Istanbul Metropolitan Branch with an id no 1129, Afife Batur, a faculty member at ITU, passed away on December 16, 2018. Batur was the president of TMMOB Chamber of Architects Istanbul Büyükkent Branch between the years of 1998-2000. In 2000, she was awarded with "Achievement Award in Contribution to Architecture" at the Chamber of Architects National Architecture Awards. Ersen Gürsel has written her obituary.

AGENDA

14 **Göbekli Tepe: UNESCO World Heritage Site and Changing Approaches /** Lee Clare, Moritz Kinzel, Devrim Sönmez, Celal Uludağ

Göbekli Tepe, where excavation works continued for a short period of time, was included in the World Heritage List by UNESCO in 2018. We announced the news from the cover of our 402th issue (July-August 2018) and as we promised, the present issue looks closely at the history of Göbekli Tepe through the eyes of the excavation team.

CULTURAL HERITAGE IN DANGER

19 **Open Call to Protect Our Cultural Heritage**

In recent years, the threatening events against cultural assets and sites have encouraged TMMOB Chamber of Architects Protection and Development of Cultural Heritage Committee to prepare a study report on "Turkey's Endangered Cultural Heritage." This section aims to strengthen awareness about the sensitive nature of the architectural heritage by introducing examples such as unregistered rural and industrial structures, or public buildings from Republican and Modern era that were once registered as heritage monuments but then lost their status due to various reasons.

EVENT

20 **After the Interview with Mario Carpo: The Training of the Architect in the Second Digital Age /** Bilge Bal, Bahar Avanoğlu

In the interview with Mario Carpo, after his talk titled "The Second Digital Turn: Design in The Age of Artificial Intelligence," authors have focused on the relationship between architectural education and modern-day technology. The article, with reference to this interview, opens a discussion about all stages of design starting from sketches and collages, until digital interfaces and construction.

26 **The Candidacy Processes of Gaziantep Yesemek and Osmaniye Karatepe-Aslantaş to World Heritage List have Accelerated**

With the "Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" prepared in 1972, UNESCO aims at internationally recognizing and preserving the cultural assets and unique natural assets that constitute important turning points in the world cultural history. Eighteen cultural and natural assets from Turkey was included in the List. In this context, the authors evaluate nomination processes for Gaziantep Yesemek and Osmaniye Karatepe Aslantaş archaeological sites, which were initiated by two activities in November with the efforts of local institutions and organizations.

FILE: ARCHITECTURE IN THE CONDITION OF THE CRISIS

28 **Reconsidering the Cities, Local Governments and Democracy during Crisis and Elections /** H. Tarık Şengül

Seeking Hope in Darkness! / Abdurrahman Çekim

The Crises of Architectural Education in the Time of Crises / Burcu Serdar Köknar, Ozan Avcı, Başak Eren, Beril Sarısakal

The 'crisis', which has lasted for months now and affected everyone, is deeply concerned with architects as the construction sector is an important part of the economy. This statement is also valid for the Journal as the printing costs have tripled due the increased costs of imported paper. Following the article written by Haydar Karabey in

the Agenda section of the previous issue, we have prepared a more detailed file on this issue. This file titled "Architecture in the Condition of the Crisis" includes various insightful evaluations regarding the local governments, architectural profession-construction sites, and architectural education. The editorial board is open to those who would like to write an assessment of what has happened to the world of architecture which has been affected by the crisis.

H. Tarık Şengül discusses local governments in times of upcoming local elections, in an environment where the central authority is strengthened and deprived of the local authorities, or where the central authority makes all decisions without consulting the local administrations. Noting that the crisis has an urban character, Şengül states that the strategies and alternatives to be created against the crisis should consider this unique dimension.

Abdurrahman Çekim discusses the difficulties encountered in the implementation of architectural practice by referring to the country's urbanization policies. Under the title of "architecture profession-construction site," the author mentions the increase in construction budgets following the increasing costs of construction materials, the unpaid architects and closing architectural firms and thus unemployed colleagues. Stating that production is mainly defined through quantities, Çekim demonstrates how established firms based on norms and qualities were replaced with the new and inexperienced real estate companies.

Burcu Serdar Köknar, Ozan Avcı, Başak Eren and Beril Sarısakal focuses on education in this environment, where the construction sector is shrinking, while the number of architecture schools and their quota is increasing. The authors argue that professors can use the condition of the crisis as a triggering strategy. The article presents possible crisis conditions in architectural education by questioning the relations between the environment, instructors and students.

ARCHITECTURAL DESIGN

40 **An Architect Producing on the Relationship between Space and Learning: "Herman Hertzberger" /** Selda Al Şensoy

Educational structures, which are the spaces where the concept of learning transforms into action, both contribute to and shape the learning processes as much as they effect the educational activities carried out in the facilities. By looking at the morphological features of two projects from earliest and later periods of Herman Hertzberger, the author examines Hertzberger's design criteria.

PRESERVATION / REVITALISATION

47 **Ancient Theater Restoration Experiences of Local Authorities From Spain to İzmir** / Zeynep Aktüre

Excavations in the Izmir Ancient Theater on the northern slope of Izmir Kadifekale started with the demolition of the buildings in the area in 2013. Since then, the theater has presented an interesting case since nothing is clear about the preservation of the remains or about the restoration project that will be implemented when the excavations end. In order to provide a guide for the works to be performed at the theater, the author analyses four examples from Spain and demonstrates the processes with the aim of conservation and revitalization of these theaters of different sizes and preservation levels.

55 **The Meeting of Bath Culture with Modern Architecture: Keçiborlu and Uluborlu Turkish Baths** / Ayşe Betül Gökarslan, M. Elif Çelebi Karakök

Despite not being a very important ingredient of our daily lives, public baths still retain their appeal in the tourism sector, and often appear as historical masonry structures. The article analyses two concrete bath structures and questions the architectural qualities of the structures with a descriptive language, and highlights the lack of works related to concrete baths.

URBAN DESIGN

61 **Gentrification through Culture: Brick Lane** / Ceren Hamiloğlu

Yet another concept that is closely related to "urban transformation" is unfortunately "gentrification." The author examines the Brick Lane area in London, which has been transformed by materializing elements related to its historicity and culture, and states that the area has become a part of the consumption process that is a part of the region's tourism capital.

HOUSING

67 **Changing Meanings of Social Housing: Tozkoparan** / Şebnem Şoher, İpek Akpınar

Tozkoparan Quarter, one of the original examples of social housing designed as part of the urban planning strategies against the growing population in Turkey, has become the target of urban transformation with the changing housing policy discourse. Designated as "slum prevention zone," for the first time in the city's history, it provides a discussion platform for the authors who aims to contribute to the creation of a perspective on the traces left by the socio-economic transformations.

REPUBLICAN ARCHITECTURE

73 **Traces of Giulio Mongeri in Anatolia: Ziraat Bank Branch Buildings** / F. Duygu Saban

Giulio Mongeri, one of the professors of Sanayi-i Nefise Mektebi, played an influential role in the architectural understanding of the next generation of architects and also built some symbolic buildings that had an impact on the design of the cities in the early 1900s. The author discusses the Ziraat Bank branch buildings designed by Mongeri and examines the impact of the 1st National Architecture movement on projects by revealing main differences and similarities.

CONTACT

80 **The New Square Definition: "The Urban Carpet"** / Melis Acar

The works of COBE, a group of architects of Copenhagen origin, stand out in the area of multiscalar design. The Israels Plads Square project, a successful reflection of the team's design approach, creates a physical contact with the city by manipulating the site's strategic importance.

MİMARLIK.405. January-February 2019
English Summary by Pelin Yoncacı Arslan

ETKİNLİKLER - AJANDA

www.mo.org.tr/etkinlikler

SERGİ
Yılmaz Zenger
16 Kasım 2018-15 Şubat 2019, İstanbul

SERGİ
Refik Anadol: Boğaziçi
11 Aralık 2018-27 Ocak 2019, İstanbul

SERGİ
Nejad'ın En Büyük Erdemi Nejad Olmaktır
12 Aralık 2018-12 Şubat 2019, İstanbul

SERGİ
Fotoğrafın Türlü Halleri - Murat Germen: Kesit Retrospektif Sergisi
12 Aralık 2018-31 Mart 2019, İstanbul

SERGİ
Alice'in Yaptığı Ev
14 Aralık 2018-26 Ocak 2019, İstanbul

SERGİ
Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri
14 Ocak-1 Şubat 2019, Gaziantep
11-28 Şubat 2019, Eskişehir
4-15 Mart 2019, Isparta
20 Mart-5 Nisan 2019, Hatay
8-19 Nisan 2019, Konya

SEMPOZYUM
IV. İstanbul Arkeoloji ve Sanat Tarihi Öğrencileri Sempozyumu
14-16 Mart 2019, İstanbul

FUAR
Mamut Art Project 2019
3-7 Nisan 2019, İstanbul

KONGRE
ARCH + DSGN 2019
5-6 Nisan 2019, İstanbul

SEMPOZYUM
27. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu
23-24 Mayıs 2019, İstanbul

KONGRE
27. Dünya Mimarlık Kongresi
19-26 Temmuz 2019, Rio de Janerio

SEMPOZYUM
Livenarch VI: Yer Değiştiren Mimarlık
25-28 Eylül 2019, İstanbul

BİENAL
Yedinci Kıta 16. İstanbul Bienali
14 Eylül-10 Kasım 2019, İstanbul

KONFERANS
IFLA Avrupa 2019 Genel Kurulu ve Konferansı
7-10 Kasım 2019

YARIŞMALAR / ÖDÜLLER - AJANDA

www.mo.org.tr/yarismalar

www.yarismo.org

Antalya Kepez Belediyesi Mimar Turgut Cansever Uluslararası Mimarlık Ödülleri
Son Teslim Tarihi: 21 Ocak 2019

VEKAM Araştırma Ödülü 2019
Son Başvuru Tarihi: 31 Ocak 2019

Kentsel Belleğin İzleri Üzerinden Akhisar Eski Belediye Meydanı ve Yakın Çevresi Ulusal Mimarlık ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması
Son Teslim Tarihi: 1 Şubat 2019

Cami Tasarımı Fikir Yarışması
Son Teslim Tarihi: 10 Nisan 2019

CAMİ TASARIMI FİKİR YARIŞMASI

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından düzenlenen Cami Tasarımı Fikir Yarışması, "Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği" doğrultusunda düzenlenen serbest, ulusal ve tek aşamalı, mimarlık, mühendislik, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı meslek disiplinlerinin de ekip üyesi olarak katkı sağlayabileceği bir fikir yarışması olarak duyuruldu. Yarışmanın amacı camilerin, çeşitli yan işlevler ile desteklenmiş bir odak olmasına yönelik fikirlerin paylaşımının sağlanması olarak belirlendi. Bu doğrultuda katılımcıların tasarımlarının; kent ve kentli ile olan ilişkileri göz önünde bulundurularak, bölgenin tarihî ve mimari dokusuna, açık ve kapalı mekânlara, doğal ve yapılı peyzaja uygun olması; yarışmanın özendireceği tasarım yaklaşımının geleneksel cami mimarimizin birey üzerinde bıraktığı ferahlık, yalınlık, tevazu ve huzur gibi insani hallerin oluşumunu önemseyen mekânsal çözümlemeleri hedeflerken; çağımızın teknolojik gelişmelerine uygun yapısal ve işlevsel yenilikleri de içermesi; kadın, engelli, yaşlı, genç ve çocuklar tarafından ulaşılabilir, güvenli ve konforlu bir şekilde kullanılabilen, estetik, sağlamlık ve ekonomiyi de gözeten bir yaklaşım sergilemesi bekleniyor. Proje teslimi için son tarihi **10 Nisan 2019** olarak belirlenen yarışmaya dair detaylı bilgi için: camitasarimi.com

KENTSEL BELLEĞİN İZLERİ ÜZERİNDEN AKHİSAR ESKİ BELEDİYE MEYDANI VE YAKIN ÇEVRESİ ULUSAL MİMARLIK VE KENTSEL TASARIM FİKİR YARIŞMASI

Kentsel bellekte önemli bir mekânsal işaret noktası olarak yer edinen ve kentsel sit alanı içerisinde konumlanan bu alanda, kamusal açık, yarı açık, kapalı mekânlar kurgulanması yoluyla alanın tarihsel bilgisinin kentli bilincine taşınması, kentin yaşanabilirlik parametrelerinin arttırılmasına katkı sağlanması, sosyokültürel ve ticari kullanım biçimlerinin etkinleştirilmesi bekleniyor. Bu bağlamda yarışma ile özgün, nitelikli, ekonomik ve uygulanabilir mimari ve kentsel yaklaşımların, işlevsel ve yenilikçi çözümlerin öne çıkarılması; tüm sosyal katmanların kullanımını gözeten, doğaya saygılı, sürdürülebilir, çağdaş bir çevre ve tasarım anlayışı ortaya koyan proje belirlenmesi; katılımcıların ulusal rekabet gücü kazanmalarına uygun ortamın sağlanması hedefleniyor. Son teslim tarihi **1 Şubat 2019** olarak belirlenen yarışmaya dair detaylı bilgi için: akhisar.bel.tr/hizmetrehberi

ANTALYA KEPEZ BELEDİYESİ MİMAR TURGUT CANSEVER ULUSLARARASI MİMARLIK ÖDÜLLERİ

Antalya bölgesiyle özdeş çalışmaları ile öne çıkan Turgut Cansever'in anılması, şehircilik ve mimarlık anlayışının tanıtılması, ulusal ve uluslararası ortamda yere duyarlı ve nitelikli mimarlık ürünlerinin öne çıkartılması, mimarlık ve çevre bilincinin gelişmesi, mimarlık ürünlerinin belgelenmesi, Türkiye ile uluslararası ortam arasında mimarlık kültürüne yönelik iletişim ve tanıtımın geliştirilmesi ve güzel sanatların teşvik edilmesi amacıyla, Antalya Kepez Belediyesi tarafından mimar Turgut Cansever adına verilen Uluslararası Mimarlık Ödülleri'nin yeni dönem başvuruları başladı. Ödül programı kapsamında, her yıl Şubat ayında ödüle başvuran ve inşa edilmiş yapılardan oluşan bir mimarlık sergisi düzenlenirken, jüri tarafından seçilen eserlere "Mimar Turgut Cansever Mimarlık Ödülleri" veriliyor. Ödül töreni ise, Turgut Cansever'in ölüm yıldönümüne denk gelen 22 Şubat haftasında gerçekleştirilecek. Turgut Cansever Büyük Ödülü, Turgut Cansever Yapı Ödülü, Turgut Cansever Yerel Başarı Ödülü ve Özel Ödül başlıkları altında verilecek olan Antalya Kepez Belediyesi Mimar Turgut Cansever Uluslararası Mimarlık Ödülleri'ne son başvuru tarihi **21 Ocak 2019**.

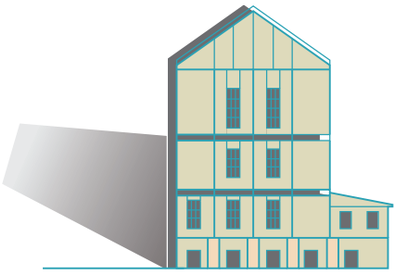

2019

Sağlıklı, güvenli ve uygar çevrelerde,
temel hak ve özgürlükler ile toplumsal değerlerimize
saygılı ve insan onuruna yaraşan mekanlarda;
dayanışmamızın,adaletin ve demokrasimizin
güçlendiği, Cumhuriyetimizin varlıklarını koruyan
ve yaşatan esenlikli bir gelecek
dileğiyle yeni yılınızı kutluyoruz.

#TehditAltındakiKültürMirasımız#Türkiye

Alpullu Şeker Fabrikası
Alpullu/Babaeski-Kırklareli 1925-26

TMMOB MİMARLAR ODASI

ODTÜ MİMARLIK TARİHİ 30. YIL BULUŞMALARI

1988 yılında kurulan ve Türkiye'de alanında yüksek lisans ve doktora eğitimi veren az sayıdaki kurumdan biri olan ODTÜ Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, 2018-2019 eğitim döneminde kuruluşunun 30. yılını kutlamak üzere bir dizi etkinlik gerçekleştiriyor. Bu etkinliklerden ilk grubu, Kasım 2018 - Ocak 2019 tarihleri arasında "Mimarlık Öğrencilerine Tarih Öğretmek: Değerlendirme" başlıklı üç buluşma olarak düzenlendi. Bu buluşmalarda, ODTÜ Mimarlık Tarihi Lisansüstü Programı ve/veya ODTÜ Mimarlık Bölümü mezunu olan ve yurt içi ve dışında çeşitli üniversitelerde lisans düzeyinde mimarlık tarihi alanında eğitim veren 25 akademisyenin katılımıyla, mimarlık lisans eğitimi sürecinde verilen mimarlık tarihi dersleri değerlendirildi. ODTÜ Mimarlık Lisans Programı'nın mimarlık tarihi derslerinin değerlendirileceği dördüncü panel Şubat 2019'da düzenlenecek. Mart-Nisan 2019'da ODTÜ Mimarlık Tarihi Çalışmaları başlığıyla programın öğretim üyelerinin sunuşları ve Mayıs 2019'da programın ilk başkanı olan İnci Aslanoğlu'nu Anma Etkinliği ile devam edecek olan buluşmalar, dönem sonunda ODTÜ Mimarlık Tarihi 30. Yıl Sergisi ile sona erecek. Etkinlikleri "ODTÜ Mimarlık Tarihi" facebook sayfasından takip edebilirsiniz.

MENEKŞE KİBRİT FABRİKASI VE YAKIN ÇEVRESİ YENİDEN CANLANDIRMA ULUSAL ÖĞRENCİ MİMARİ FİKİR PROJESİ YARIŞMASI SONUÇLANDI

Mimarlık öğrencilerinin özgün işlevini büyük ölçüde yitirmiş ve kullanılamaz durumda olan tarihî bir sanayi yapısı ile yakın çevresinin yeniden kent yaşamına ve mekânına katılmasına yönelik fikirlerin üretilmesini amaçlayarak, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Trakya Büyükkent Bölge Temsilciliği tarafından düzenlenen "Menekşe Kibrit Fabrikası ve Yakın Çevresi Yeniden Canlandırma Ulusal Öğrenci Mimari Fikir Projesi Yarışması" sonuçlandı. 121 adet projenin jüri değerlendirmesine alındığı yarışmada 3 ödül, 5 mansiyon ve 6 teşvik ödülü verildi.

1. Ödül	Ceren Pehlivan (Uludağ Üniversitesi)
2. Ödül	Ufuk Şencanlı (YTÜ), Sena Şeyma Can (YTÜ)
3. Ödül	İlknur İnaç (Dicle Üniversitesi)
Mansiyon	Halil Soysal Cirit (YTÜ)
Mansiyon	Saffet İlkay Kaya (YTÜ), Mehmet Kaymaz (YTÜ)
Mansiyon	Gülşah Güneş (Sakarya Üniversitesi), Burak Bozkurt (Sakarya Ü.), Sümeyye Karakaya (Sakarya Ü.)
Mansiyon	Abdullah Çelik (MSGSÜ), Baran Göktepe (MSGSÜ), Emre Metin (MSGSÜ)
Mansiyon	Delal Demirtaş (YTÜ), Peker Ayan (YTÜ), Simay Çağ (YTÜ)
Teşvik Ödülü	Ayşenur Şekerci (YTÜ), Enver Kandemir (YTÜ)
Teşvik Ödülü	Melis Nur Yiğit (Özyeğin Üniversitesi), Barış Bayar (Özyeğin Ü.)
Teşvik Ödülü	İrem Üzüm (YTÜ), Dilan Özden Karakaş (YTÜ), Ebru Avcı (YTÜ)
Teşvik Ödülü	Gökhan Yıldız (Pamukkale Üniversitesi), Yeşim Akbulak (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Teşvik Ödülü	Betül Tirli (İKÜ), Gizem Temiz (İKÜ)
Teşvik Ödülü	Fulya Kuşbabalı (İTÜ), Ömer Altuğ Gönülal (İTÜ)

17. VENEDİK MİMARLIK BİENALİ'NİN KÜRATÖRÜ AÇIKLANDI

La Biennale di Venezia Yönetim Kurulu tarafından, 17. Uluslararası Venedik Mimarlık Bienali'nin küratörü MIT Mimarlık ve Planlama Fakültesi Dekanı Hashim Sarkis olarak açıklandı. Bienal Architettura 2016'nın uluslararası jüri üyelerinden biri olan Sarkis, Bienal Architettura 2014'te Amerika Birleşik Devletleri Pavyonu'nda ve Biennale Architettura 2010'da Arnavutluk Pavyonu'nda işleriyle yer aldı. Bienal Başkanı Paolo Baratta, "Biennale Architettura 2020'nin küratörlüğünü, sergiyi organize etmek için gereken zaman aralığı içinde ve La Biennale yönetim normları dahilinde tayin ettik. La Biennale, günümüz toplumunun yaşam alanını şekillendiren karşıt gerçeklikler ve bu konulardaki hassasiyetlere vakıf olan Hashim Sarkis'i küratör olarak seçmiştir" açıklamasında bulundu. Küratörlük görevi ile ilgili olarak Sarkis, "Değişen dünya, mimarlığın karşısına yeni zorluklar çıkarıyor. Dünyanın dört bir yanından katılacak mimarlarla birlikte çalışmayı ve bu zorluklarla nasıl başa çıkacağımız üzerine birlikte düşünmeyi dört gözle bekliyorum. Bu önemli platformu mimariye sunduğu için Başkan Baratta ve La Biennale di Venezia ekibine teşekkür ederim" açıklamasında bulundu. İtalya'nın Veneto bölgesi başkentte iki yılda bir düzenlenen Bienal, 21 - 22 Mayıs'taki ön açılışın ardından **23 Mayıs - 29 Kasım 2020** tarihleri arasında gerçekleşecek.

1. Ödül

2. Ödül

3. Ödül

FOTOĞRAFIN TÜRLÜ HALLERİ - MURAT GERMEN: KESİT RETROSPEKTİF SERGİSİ

Sabancı Vakfı tarafından restore edilerek müze ve sanat galerisine dönüştürülen Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, Murat Germen'in "Fotoğrafın Türlü Halleri - Murat Germen: Kesit Retrospektif" başlıklı sergisine ev sahipliği yapıyor. Aşırı kentleşmenin etkileri, yerel kültürlerin belgesel sürdürülebilirliği, insanın doğada neden olduğu tahribat gibi konuları ele alan Murat Germen, kullandığı dijital araçlarla görsel kent tasvirlerinin sıradanlığı ve aşinalığını kırmayı amaçlıyor. Fotoğraflarında kullandığı dijital araçlarla özellikle görsel kent tasvirlerinin sıradanlığını ve aşinalığını kırmayı amaçlayan Germen, bu yöneliminin sebebini, mimarlık eğitimi sırasında analogdan dijitale geçişin temellerinin atıldığı bir döneme yakından tanıklık etmesine bağlıyor. Sanatçının Mardin'de gerçekleştirdiği ilk sergi olan "Fotoğrafın Türlü Halleri - Murat Germen: Kesit Retrospektif" sergisinde son dönem çalışmalarının yanı sıra hem spontane hem de kontrollü efektler kullanarak ortaya çıkardığı ilk dönem çalışmaları da yer alıyor. Murat Germen'in 52 eserinin bulunduğu sergi, **31 Mart 2019**'a dek Sakıp Sabancı Kent Müzesi, Dilek Sabancı Sanat Galerisi'nde izlenebilecek.

LIVENARCH VI: YER DEĞİŞTİREN MİMARLIK KONGRESİ

İlki 2001 yılında gerçekleştirilen "Yaşanabilir Çevreler ve Mimarlık-Livenarch: Livable Environments and Architecture" kongresinin altıncısı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü tarafından 25 - 28 Eylül tarihleri arasında Trabzon'da gerçekleşecek. 2019 yılında "Yer Değiştiren Mimarlık" teması ile gerçekleşecek olan kongre, ulusal / uluslararası düzeyde çağrılı konuşmacılar ve katılımcılar ile mimarlık ortamına yeni açılımlar kazandırmayı hedefliyor. Kongrenin tema metninde belirlendiği üzere; bütünleşme, uyum, aidiyet, kalite gibi sosyal, kültürel, ekonomik problemlerin çözümleri, küreselleşen dünyada bugüne değin karşılaşılandan farklı araştırma ve tasarım alanlarını gündeme getirmekte; tüm çözümler, mimari ölçekte yansımasını bulunuyor. Böylece "Yer Değiştiren Mimarlık", görülebilen / görülemeyen tüm boyutları ile yerlerin, zamanların, mekânların varoluş biçimlerine, varoluşlarına ve var olma savaşlarına etkin bir zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda Livenarch kongresi, "Yer Değiştiren Mimarlık" temasına, kuramsal ve pratik düzlemlerde açıklık getirmeyi hedeflemekte; mimari ve interdisipliner ölçekte belirlenen bellek, aidiyet, dönüşüm, hareketlilik, yersizlik, bağlamdışılık, yıkma, sıradanlık ve olanaklılık temaları kapsamında çağrı yapıyor. Özet teslim tarihi **8 Şubat 2019** olarak belirlenen kongreye ilişkin detaylı bilgi için: livenarch.org

"NEJAD'IN EN BÜYÜK ERDEMİ NEJAD OLMAKTIR" SERGİSİ

Galeri Nev, yalnızca bir eserin ve eser etrafında galerinin sahip olduğu sanat tarihi ve sanat eleştirisi hakkındaki birikimin görülebileceği yeni bir sergi dizisine başlıyor. Sergi dizisinin ilki, Nejad Devrim'in "Château de Chambord. Symétrie Française" isimli tablosuna ev sahipliği yapıyor. 1954 tarihli yağlı boyaya, bu tarihin öncesi ve sonrası dönem hakkında Galeri Nev arşivlerinde korunan gazete / dergi kupürü, sergi davetiyesi, önemli resimlerin ve resimsel yolculukların eskizleri, mektuplar, kartpostallar, tanıklıklar, ses / video kayıtları ve fotoğraflar eşlik ediyor. Sergi, Nejad Devrim'in sanatını etkileyen 1923 - 1995 yılları arasındaki dönemi konu alıyor. Serginin bir başka ayağı olarak bir araya getiren belgeler galerinev.com/nevarsiv adresinde yayımlanacak. Eleştirmen Michel Seuphor'un "Le grand mérite de Néjad c'est d'être Néjad" (Nejad'ın en büyük erdemi Nejad olmaktır) cümlesi internet arşivinin başlığı olarak benimseniyor. Sergi, **12 Şubat 2019** tarihine kadar Galeri Nev'de görülebilecek.

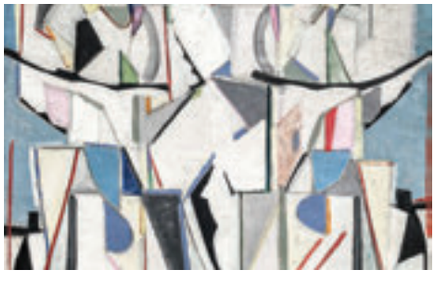

"YEDİNCİ KITA" 16. İSTANBUL BİENALİ

İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) tarafından Koç Holding sponsorluğunda düzenlenecek 16. İstanbul Bienali, Nicolas Bourriaud'nun küratörlüğünde "Yedinci Kıta" başlığını taşıyacak. Odağına insanlığın yarattığı doğal ve kültürel atıkları alarak, sanatçılar, düşünürler, antropologlar ve çevrecilerle birlikte sanatın güncel durumunu incelemeyi hedefleyen bienal ana başlığını, Antroposen Çağı'nın küresel ısınmayla birlikte en gözle görünür sonuçlarından biri olan, Pasifik Okyanusu'nun ortasındaki devasa atık yığınından alıyor. Popüler bilimde "Yedinci Kıta" olarak anılan bu kütle, 3,4 milyon kilometrekare genişliğinde, 7 milyon ton ağırlığındaki bir plastik yığınından meydana geliyor. İnsan atıklarının okyanusun ortasında yeni bir kıtanın oluşumuna sebebiyet verdiği bu olay, 16. İstanbul Bienali için ekolojik sorunlar karşısında sanatın güncel durumunu pek çok sanatçı, düşünür, antropolog ve çevreci ile birlikte araştırmak için bir çıkış noktası oluşturuyor. Bienal **14 Eylül - 10 Kasım 2019** tarihleri arasında gerçekleştirilecek.

"ALICE'İN YAPTIĞI EV" SERGİSİ

Sanatçı ve mimar Aslı Serbest ve Mona Mahall (m-a-u-s-e-r), Württembergischer Kunstverein Stuttgart'taki "50 yıl sonra 50 yıl Bauhaus 1968" çalışmalarından yola çıkarak, modernite ve Bauhaus kültürü bağlamında feminist mekânsal ütopyalar üzerine araştırmalarını sergiliyorlar. Sergide modern yaşam mekânları, feminist teori ve pratikleriyle spekülatif bir biçimde yeniden üretilerek; moderniteler, bütünsel indirgeme ve tabula rasa'ya (bütünsel indirgemenin sıfır noktası) yönelik yaklaşımlar üzerine odaklanılıyor. Riverrun'da Goethe-Institut Istanbul ortak yapımıyla T. Melih Görgün küratörlüğünde düzenlenen "Alice'in Yaptığı Ev" sergisi **14 Aralık 2018 - 26 Ocak 2019** tarihleri arasında Ra Binası'nda ziyaret edilebilir.

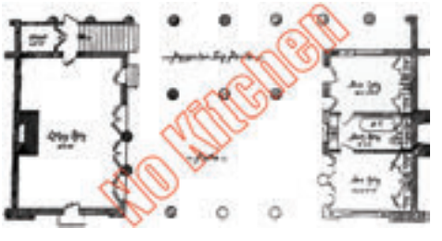

50 YIL SONRA KEBAN'I HATIRLAMAK

9 Kasım 2018 tarihinde ODTÜ'de düzenlenen "50 Yıl Sonra Keban'ı Hatırlamak" konulu anma gününde 1960'lı yıllarda baraj gölüne dönüşecek olan Keban Ovası'nda bulunan höyüklerde gerçekleştirilen kurtarma kazıları, köylerde yapılan mimari belgeleme ve sosyolojik araştırma çalışmaları sunularak, Türkiye'nin bu büyük projesi anıldı. Keban Barajı nedeniyle bütünüyle su altında kalacak olan verimli ve büyük ovada gerek arkeolojik gerek mimari pek çok önemli kültür varlığı bulunuyordu. Dönemin ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş'ın önderliğinde bir araya gelen Halet Çambel, Robert J. Braidwood ve Cevat Erder'in çabalarıyla kurulan ODTÜ TAÇDAM (TEKDAM) bünyesinde tüm dünyaya çağrıda bulunularak su altında kalacak arkeolojik alanlarda kazı ekiplerinin kurtarma kazıları yapması istenmiştir. 1968'de ilk kazı çalışmaları başlamış ve 1975'te baraj su tutana kadar 73 höyükten 12'sinde kazılar sürmüştür. Bu süreçte yurtiçinden ve yurtdışından pek çok mimar da çalışmalara katılmış ve yalnız arkeolojik alanlar değil su altında kalacak geleneksel köyler ve Osmanlı anıtları da belgelenmiş, Pertek camisi de sökülerek baraj dışına taşınıp yeniden kurulmuştur. Keban baraj alanı arkeolojik çalışmaları daha önce hiç kapsamlı araştırma yapılmamış olan Doğu Anadolu'nun kültür tarihi içinde Mezopotamya kültürlerinden farklılaşan özgün ve önemli yerini ortaya koymuş, bilim dünyasında büyük bir heyecan yaratmıştır. Kapsamlı ve sistematik köy belgelemeleri de Türkiye geleneksel kırsal mimarlığına ilk dikkat çeken araştırmaları oluşturmuştur. Etkinlik ODTÜ TAÇDAM Müdürü Doç. Dr. Çiğdem Atakuman ile Keban çalışmalarına katkı veren HÜTKAM, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, ARİT ve Alman Arkeoloji Enstitüsü temsilcilerinin konuşmalarıyla açılmıştır. Keban projesinde görev yapan Prof. Dr. Mehmet Özdoğan ve Prof. Dr. Cevat Erder "Keban'ı Yaşamak" teması çerçevesinde bilimsel verilerin yanı sıra sözlü tarih bağlamında proje süreçlerini aktarmış ardından konuyla ilgili doktora çalışması yapan Laurent Dissard "Tarihsel ve Politik Bağlamında Keban" başlıklı bir sunum yapmıştır. "Keban'ın Belleğimizdeki İzleri" başlıklı oturumda Keban'da araştırma, belgeleme ve restorasyon işleri yapan uzmanlar anılarını dinleyicilerle paylaşmışlardır. "Keban'ı Yaşatmak ve Gelecek Kuşaklara Aktarmak" başlıklı oturumda da Keban'da çalışan ekip üyelerinin yanı sıra sonraki yıllarda TAÇDAM Başkanı olarak çeşitli kurtarma çalışmalarını gerçekleştiren Prof. Dr. Numan Tuna deneyimlerini aktarmışlardır. "50 Yıl Sonra Keban'ı Hatırlamak" başlıklı anma günü o dönemin zorlu koşullarında Türkiye'nin kültür varlıklarını belgelemek ve bilim üretmek adına çalışan arkeologların, mimarların ve sosyologların emeklerine saygı duymanın ötesinde; yeni kuşak araştırmacıların, Türk koruma tarihinde bugün halen oldukça özgün bir model sunan bu çalışmayı öğrenerek içselleştirmeleri açısından ayrıca değerli bir etkinlik olmuştur.

Derleyen: Zeynep Eres

STUDIO X'TE YENİ SERGİ: YILMAZ ZENGER

Studio-X İstanbul, arasında Pelin Derviş küratörlüğünde; mimar, iç mimar, mobilya-aksesuar-dekor tasarımcısı, endüstri ürünleri tasarımcısı ve sanatçı Yılmaz Zenger üzerine bir arşiv sergisine ev sahipliği yapıyor. Sergi, belgeleme sürecine dair dokümanların yanı sıra Yılmaz Zenger'in mobilya, aydınlatma elemanı ve heykel gibi üretimlerinden oluşan bir seçkiden oluşuyor. Yılmaz Zenger'in işlerinden oluşan bir başka seçki de SALT Galata'da sergileniyor.

Sergi ve paralelindeki arşiv çalışması Yılmaz Zenger'in dünyasına girmek için atılmış bir adım olarak ele alındı. Zenger ile başlayan bu çalışma ve kendisinin işaret ettiği kişilerin katkılarıyla gelişti. Yol arkadaşları onun üretimini ve düşünce dünyasını yansıtan bireyler olarak devreye girdiler; sözleri, yazıları ve arşivleriyle dokümantasyon ve belgeme sürecine katkı verdiler. SALT Araştırma Mimarlık ve Tasarım Arşivi kapsamında yürütülen bu çalışma tamamlandığında Yılmaz Zenger Arşivi çevrimiçi erişime açılacak. SALT Araştırma Mimarlık ve Tasarım Arşivi kapsamında yürütülen arşiv çalışması paralelinde, Studio-X Istanbul tarafından hazırlanan sergi **16 Kasım 2018 - 15 Şubat 2019** Studio-X'te ziyarete açık olacak.

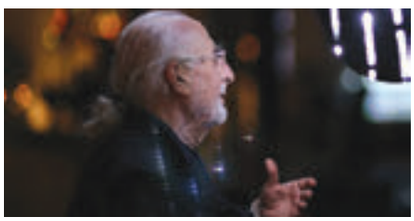

KENTHALİ.ORG YAYINDA!

TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi yayını olarak meslek ve kent gündemini takip etmek için üyeler ve öğrencilerin ürettikleri içeriklerle hayata geçen **kenthali.org**; kente ve kıra dair, toplumu, mekânı, doğayı ve insanı odağına alan açık kaynaklı bir paylaşım ve tartışma platformu olarak yayın hayatına başladı. Şehircilik, planlama, mimarlık, tasarım, peyzaj, koruma, kamu politikaları, mühendislik ve benzeri bütün disiplinleri kapsamayı ve disiplinler arası bir paylaşım ağı kurgulamayı amaçlamayan platformda, mekâna dair her türlü araştırma, çalışma, proje, görüş ve haber paylaşmak isteyenler için bir etkileşim ortamı sunuyor. İsmine yapılan anket sonucunda karar verilen **kenthali.org** platformunun logosu ise düzenlenen yarışma sonucunda Burhan Çakıroğlu tarafından tasarlandı. Deneme sürümü ile yayında olan platform, üye alımı başlayana kadar mekâna dair araştırma, çalışma, proje, görüş ve haber paylaşmak isteyenlerin ürettikleri içerikleri **editor@kenthali.org** adresine göndermeye ve bu platformu zenginleştirmeye davet ediyor.

VEKAM ARAŞTIRMA ÖDÜLÜ 2019

Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM), disiplin ve alan kısıtlaması olmaksızın Ankara ve çevresinin; toplumsal, kurumsal ve ekonomik tarihini; kültürel, sosyal, coğrafi ve çevresel özelliklerini; kentsel, tarihsel, kültürel, edebî ve sanatsal gelişimini; somut ve somut olmayan kültürel mirasını; tarih içinde diğer kentler ve ülkelerle diplomatik, kültürel ve ekonomik ilişkilerini; hukuk, tıp, eğitim alanında tarihsel süreç ve uygulamalara ilişkin kentsel unsurları; kentsel yönetim ve kırsal bölge, kalkınma, büyüme, sürdürülebilirlik, turizm, doğal kaynaklar, demografik ve iklim değişikliği konularını araştıran ve inceleyen bilimsel çalışmalar için her yıl araştırma ödülü çağrısı açıyor. Son başvuru tarihinin **31 Ocak 2019** olduğu VEKAM Araştırma Ödülü'ne dair detaylı bilgi için: vekam.ku.edu.tr/tr/content/vekam-arastirma-odulleri

Eyüp Muhcu, Mimarlar Odası Genel Başkanı

Yerel Seçimlerin Eşiğinde

“150 yılı aşkın süredir biriken yerel yönetime dair deneyimler, belki de ağır kriz koşulları nedeniyle toplumsal hafızadan silinmiş gibi. İlkeler ve hedefler yerine adaylar üzerinden bir seçim çalışması yürütülmektedir. Toplumsal yararın ve yaşam değerlerinin önemsendiği bir dayanışma yerine bireysellik ön plana çıkarılmaktadır.”

“Demokratik yerelleşme, yerinde yönetim, kentlerin sağlıklılaştırılması ve afetlere karşı hazırlanması, insan haklarının kentlerde uygulanması gibi kavramlar üzerinden bir tartışma / değerlendirme sürecinin işletilmiyor olması tarihsel bir sorumluluktur.”

“Rant çemberinde kim yer alıyorsa, iktidar / muhalefet ayrımı yapmadan ona açık tavır alacağız. Mahallede, sokakta, kent meydanında, salonlarda ve Türkiye’nin dört bir yanında yerel yönetim sürecinin bir dayanışma sürecine dönüştürülmesi için adımlar atmaya çalışacağız. Her zamanki gibi umudumuzu koruyacağız.”

Kriz Koşullarında Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Demokrasi Sempozyumu Sonuç Bildirisi Mimarlar Odası web sitesi olan mo.org.tr üzerinden okunabilir.

2019 yılına girerken iradesi elinden alınmış Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Cumhuriyetin bir güvencesi olduğunu söylemek zor. Bir diğer güvencemiz olan yargının güdümlü olduğunu kabul edersek de adalet ve hukuktan yine söz edemeyiz. Böyle bir ortamda ülke ekonomisine bakarsak, "kentsel rant"ı ekonominin merkezine koyan politikaların doğal bir sonucu olarak, kent ve çevre değerleri yok olurken ekonomik kriz ivme kazanmaktadır. İşte böyle bir ortamda Türkiye yerel seçimlere doğru ilerlemektedir. Ülkede kurulan "otokratik rejim" ile yürürlüğe konmuş "otoriterleşme ve kriz politikaları" sonucu yaşanan sorunların, bölgesel gerilim ve çatışmalarla birleşerek derinleştiği koşullardaki bu yerel seçimler, 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleşecek. Bu nedenle, yereli aşan bir süreçle karşı karşıya olduğumuzu bilerek hareket etme zorunluluğumuz var.

Mimarlar Odası'nın topluma ve çevreye karşı sorumlulukları kapsamında 3 Aralık 2018 tarihinde Kadıköy'de yapılan "Yerel Yönetimler Kentleşme ve Demokrasi Sempozyumu" ile tartışma ve değerlendirme süreci başlamıştır. Bu çerçevede hazırlanacak "2018 Yerel Yönetim Raporu" bilim çevrelerine, aday olanlara, ilgili tüm kesimlere ve yurttaşlara sunulacaktır. Bu değerlendirmelerin belediye yönetimlerine ne kadar yansıyacağı konusu ise kuşkuludur. 150 yılı aşkın süredir biriken yerel yönetime dair deneyimler, belki de ağır kriz koşulları nedeniyle toplumsal hafızadan silinmiş gibi. İlkeler ve hedefler yerine adaylar üzerinden bir seçim çalışması yürütülmektedir. Toplumsal yararın ve yaşam değerlerinin önemsendiği bir dayanışma yerine bireysellik ön plana çıkarılmaktadır. İyi niyetli insanlar bilmeden yanlış şeyler mi yapıyor? Evet, böyle istisnalar olabilir. Ancak, genellikle ve bilinçli bir tercihle, şirkete "iyi bir yönetici" atanması şeklinde bir tavır alınmaktadır. Yerel yönetimlerin toplumsal rolünü anlamayan bu yaklaşımın sonunda seçilecek isimler, ancak "otoriter düzenin parçası" olarak mevcut sistem içinde yerlerini alabilir.

Ülkedeki kentsel politikalar, merkezî ve yerel aktörler tarafından sermaye kesimleri ile işbirliği içerisinde yürütülüyor gibi görünmektedir. Bu duruma karşı, muhalefet partileri açık bir tutum takınmak zorundadırlar. Demokratik yerelleşme, yerinde yönetim, kentlerin sağlıklılaştırılması ve afetlere karşı hazırlanması, insan haklarının kentlerde uygulanması gibi kavramlar üzerinden bir tartışma / değerlendirme sürecinin işletilmiyor olması tarihsel bir sorumluluktur. Geçmişte yerel yönetimler ile merkezin vesayet ilişkisini tartışırken yapılan demokrasi ve hukuk dışı düzenlemelerle gelinen aşamada, bütün ülkede "kayyum belediyeciliği" fiilen uygulamaya konmuştur. Seçim sürecinde en önemli konuların başında bu yer almaktadır. Belediyelere kayyum atanması normalde bir tek diktatörlüklerde görülebilecek bir eylem biçimidir. Güneydoğu illerindeki belediyelere anti-demokratik bir şekilde kayyumlar atandığı zaman, siyasal partilerin ve diğer belediyelerin tutumu ve tepkileri ne ölçüde olmuştur? Bu sorunun yorumunu okuyucuya bırakıyorum. Bugün kayyum belediyelerinden söz ederken, Türkiye'deki 3500 belediyenin yarısının kapatıldığını unutmayalım. "Yerelleşme ve demokratikleşme" karşıtı bu ve benzeri düzenlemeler yaşama geçirilirken toplumsal kimi tepkiler dışında kurumsal bir davranış geliştirildiğine tanık olamadık.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, belediyelerin yetkilerinin "gasp" edilmesine başka bir örnek teşkil etmektedir. Bu yasaya göre yerel yönetimlerin bahçesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı AVM, otel, rezidans, gökdelen kurabilir. Belediye binalarını yerle bir edebilir. Peki, siyasi partiler açısından konuyu düşündüğümüzde, bunun karşılığında gerekli tepki, hem demokratik hem de hukuki mücadele verilebilmiş midir?

Devam edelim, soru işaretleri doğuran 24 Haziran seçimlerinden sonra "otokratik rejim" yasal ve resmî hale geldi. Bundan sonra yapılan düzenlemelerin en önemlilerinden biri 13 Eylül 2018 tarihinde çıkarılan 17 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yerel yönetimlerin bütçesine ve yetkilerine el konmasıdır. Kararnameye göre belediyelerin programları, bütçeleri onaylanmadığı için gerçekleştirilemeyecektir. Örneğin, bölgede iyi niyetli bir belediye başkanımız toplum yararına ve planlama ilkelerine uygun olarak bir mahalle parkı yapmayı programına aldığında ve bunun için gerekli ödemeyi iktidar onaylamadığında proje gerçekleşemeyecektir.

Son olarak TBMM'den oy çokluğu ile geçerek 10 Aralık 2018 tarihinde yürürlüğe sokulan 7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla bütün planlama kademeleri ve düzeni yok sayılmaktadır. Kanuna göre, hükümet tarafından alınan "mekânsal strateji planları" kararları yerel yönetimlerin ve ilgili kurumların görüş ve onayı aranmaksızın işlenebilecektir.

Yerel seçimlerde iktidarın olası zafer kazanması halinde, "seçimlerin kaldırılmasının ve belediye başkanlarının atanmasının" dahi gündeme getirilebileceği ülke yöneticileri tarafından dile getirilebilmektedir. Bütün bu gelişmelere rağmen seçim sürecinde, iktidarın yerel yönetimler üzerindeki baskıları, kayyum belediyeciliği, kapanan belediyeler, kriz karşısında yerel yönetimlerin sorumlulukları konusunda bugün neden tartışma değerlendirme ortamı sağlanmıyor? Neden yerel yönetim seçimlerine güçlü bir sesle, bir toplumsal muhalefet ekseninde adımlar atılmıyor? Şüphesiz bu bağlamda pek çok soru sorabiliriz. Yazı kapsamında, "Neden Maltepe'deki Adalet Mitingi'nde ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir araya gelen milyonların sesi olunmuyor?" diye son sorumuzu soralım.

Seçimler "özgürlük, eşitlik ve adalet" için yeni bir şans sunmaktadır. Toplumsal bilincin ve kültürün gelişmesi, dayanışma ağlarının örülerek güçlendirilmesi ve geleceğe taşınması, özgür ve demokratik Türkiye'nin kurulması için kazanım elde edilmesi amacıyla, yerel yönetim süreci bir mücadele alanı haline getirilmelidir. Kimi mevzilerin korunması ve yeniden kazanılması yetmez; yerelde bir toplumsal zafere gereksinim vardır. Mevcut olan önemli yerel yönetim deneyimlerin ve çalışmaların devam ettirilmesi, geliştirilmesi, güçlendirilmesi yönünde de çalışmalar sürdürülmelidir. Görevini yapmayan, toplumsal sorumluluklarını taşımayan ve kent suçu işlemeyi bir yerel yönetim anlayışına indirgeyenlerin görevlerini sürdürmelerine toplum oylarıyla bir son vermelidir. Bu koşullarda "yerel ve yerinde yönetim unsurları" olarak tarif edilen belediyeler, meslek odaları ve ilgili kesimler arasında "demokratikleşme ve sağlıklı kentleşme" için işbirliği ve dayanışmanın önemi artmaktadır. Karar verici mevkilerde olan yöneticiler otoriter ve baskıcı politika, karar ve uygulamalarla karşımıza çıktığında, birlikte tavır alınması yönünde çalışılmalıdır. Bu doğrultuda, halkın haklarının savunulduğu demokratik ve toplumcu yerel yönetim anlayışları geliştirilmeli; katılımcı süreçler organize edilerek demokratik yaklaşımlar hayata geçirilmelidir. Kimlikli ve yaşanılır kentlerin oluşturulması; kentler arası dayanışma, kentsel alanların barış ve kardeşlik içinde farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir ortamlar olarak planlanması, kent ve kamu olanaklarına erişim, afetlere karşı güvenli ve eşitlikçi bir anlayışın uygulamaya geçirilmesi ile mümkündür.

Sonuç olarak, meslek örgütleri bilimin rehberliğinde ve kamu yararı doğrultusunda çalışmayı sürdürerek ve bu ilkeleri örgütleme yükümlülüğünün farkında olarak hareket edecektir. Bu bağlamda öncelikle görevimiz, bugünkü yönetimin yetkisi altındaki yerel yönetimlerden, yetkisini yanlış kullanarak "gerici, otoriter ve yağmacı" anlayış geliştirenlerin teşhir edilmesidir. Bu yönde çabalarımızı bir kampanyaya dönüştüreceğiz. Rant çemberinde kim yer alıyorsa, iktidar / muhalefet ayrımı yapmadan ona açık tavır alacağız. Mahallede, sokakta, kent meydanında, salonlarda ve Türkiye'nin dört bir yanında yerel yönetim sürecinin bir dayanışma sürecine dönüştürülmesi için adımlar atmaya çalışacağız. Her zamanki gibi umudumuzu koruyacağız. Zira biliyoruz ki, yaşanan kriz koşullarında seçim süreci doğru yönetilebilirse, özgür ve demokratik bir Türkiye için 31 Mart 2019 karanlık rejimin failleri ile birlikte tasfiyesi için bir başlangıç olabilir... ❖

Dostlarının "Amca"sı Ersin Arısoy

Mehmet Hamuroğlu

Kaynak: Ersin Arısoy arşivi (yeğeni Hale Aksuna aracılığıyla)

Ona ODTÜ'de hiç kimse Ersin diye hitap etmedi. "Amca" dediler. Tabii hocalar hariç. Üniversiteye başladığı yıl bir gün idari ofislerin önünde bir genç ona ''Amca idare burası mı?'' diye sormuş. Böylelikle adı "Amca" kaldı. Herkesle gerçekten dosttu. Hem kendi sınıfı hem de diğerleri ile samimi görüşürdü. İçi dışı bir kişiliği vardı. Saygındı. ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü'nün kurucularındandı. Faal TİP üyesiydi.

Mehmet Hamuroğlu
Mimar

Kültür seviyesi çok yüksekti. İyi klasik gitar çalar, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın Cuma konserlerini kaçırmazdı. Bir hafta önceden konser programını öğrenir, çalınacak eserlerin plağını bulur buluşturur, eseri neredeyse ezberleyerek konsere giderdi. ODTÜ'nün dört sesli korosunda tenor grubundaydı. Sinematek filmlerini kaçırmaz, çoğu Fransızca olanları yanındakilere fısıl fısıl tercüme ederdi. Şairliği de vardı, çok şiirini göndermişti. Bunların çoğu hüzünlü halk hikayeleriydi. Nazım Hikmet gibi yazmaya çalışırdı ama galiba toparlayıp yayımlamadı.

Öğrencilik yıllarında proje bürolarında akşamları ve hafta sonları çalışır, kazandığı parayı kitap ve plak almaya harcardı. Ama bir defasında, bir büroda solcu olduğumuz için işimize son verilmişti. Büro sahibi çok saygı duyduğumuz bir ağabeydi. Emniyetten gelmişler, büroda askeri tesislerin projelerinin çizilmesinden dolayı bizleri işten çıkarmamız gerektiği söylenmiş ve biz giderken adamcağızın gözleri yaşarmıştı. Dil öğrenmeye özel yeteneği vardı. İyi derecede Fransızca, İngilizce ve Yunanca bilir, İtalyanca ve Rusça filmleri anlayarak seyredebilir, radyolarını dinlerdi. Okul yıllarındayken babasını kaybetti. Annesiyle yalnız kaldı. Babası eski bir "demiryolcu" idi. Çocukluğuna ait demiryolları çevresinin anılarını sık sık anlatırdı. Sıkı bir Fenerbahçe taraftarıydı. İstanbul'da hiçbir maçı kaçırmazdı. İnanılmaz bir Fenerbahçe Kütüphanesi vardı. Neredeyse geçmişteki her maçı, oyuncuları, kulüp yöneticilerini ezbere bilecek kadar muazzam bir hafıza gücü vardı. Mimarlık serüveninde hep işlevsel, akılcı, fantezilerden uzak, sağlamcı bir yaklaşım içinde oldu. Birlikte girdiğimiz bir yarışmada birinci mansiyon kazanmıştık. Fakat hakkımızı yediler, birinci olmalıydık diye üzülmüş, Piknik Restoran'a gidip gülerek biralarımızı devirmiştik. Çalışma hayatında Ankara ve İstanbul'un önde gelen mimarlık bürolarında çalıştı. Üç yıl kadar bir süre de Yunanistan'da kaldı. Sanırım oradaki hayatı en mutlu dönemiydi. Çok yakın arkadaşlıklar edinmişti. Son zamanlara kadar orayla yazışırdı. Son yıllarında üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Yaş farkı gözetmeden öğrencilerle yakın arkadaş olurdu.

Amca Ersin hayatımızdan hep tatlı anılar bırakarak geçti. Gülüşü, esprileri, katkılarıyla göçüp gitti. Annesinin Üsküdar Karacaahmet'teki kabrine gömülmeyi istemiş. Öyle yapıldı. Huzur içinde uyusun sevgili arkadaşımız... ❖

Aynası İştir Kişinin Söze Bakılmaz: Bozkurt Güvenç

Cengiz Bektaş

Kimi kişiler vardır sizin “deniz feneri”nizdir. Yalnız kişilerin değil kurumların da... Ona danıştığınızda en doğru yolu gösterir. Yanıtı bilmiyorsa da apaçık söyler bunu. Onunla söyleştiğinizde doğru bilgiye ulaşmanın yolunu bulursunuz. Bozkurt Güvenç, Mimarlar Odası’nın işte böyle kaynak kişilerinden biriydi. Odanın bir isteği kendisine iletildiğinde de kolay kolay olumsuz yanıt vermezdi. En azından ben buna tanık olmadım.

Daha birkaç ay önce İstanbul Şubesi’nde bir konuşma yapmaya çağırıldığında, sağlık zorluklarını yenerek Ankara’dan gelmişti. Öz olan konuşmasından sonra da sofrada söyleşmiştik. Türkiye’deki antropoloji biliminin kurucusu Bozkurt Güvenç’in bu yanıyla da bir deneyimim olmuştu. Bu yazıyla onu aktarmak istiyorum. Benim yaşadığım bir olayı anlatmak değil derdim. Onun yol göstericiliğinin ne denli önemli, güvenilir olduğunun altını çizmek istiyorum.

Tokyo, Japonya’dan bir ileti aldım. (20-25 yıl önce mi neydi.) Oralı bir doktor, evinin tasarımını istiyordu benden. Türkiye’ye gezi için geldiğinde, bizim eski evlerimizden birini ya da birkaçını görmüş, şimdi de benden onlara benzer bir tasarım istiyordur diye düşündüm. Bunu yazdım Tokyo’ya. Ona birkaç mimarımızın adresini verebileceğimi bildirdim. Gelen yanıt ilginç idi. Bir “kopya” ya da benzer bir şey istemiyordu. İstediği benim yorumumdu... Bu kez gerçekten ilgilendim. Benim böyle bir tasarımı üstlenmem için onun yaşama kültürünü öğrenmem, bugün neyi isteyip neyi istemediğini bilmem gerektiğini bildirdim. Bundan önce de Japon kültürü üzerine okumalar yapmalıydım. Yanıt olarak beni Tokyo’ya çağırdı. Elimde

kaynak olarak Bozkurt Güvenç’in *Japon Kültürü* isimli kitabı vardı. O gün yeniden okumaya başladım. Birkaç haftamı aldı bu betiği yeniden okumam. Sonra Tokyo’ya uçtum. Ünlü bir doktordu beni çağıran kişi. Babası da, dedesi de... Bana, hastanedeki kendi özel konutunu ayırmıştı. Küçücüktü bu konut. 20-25 metrekare ya vardı ya yoktu... Eşiyle birlikte yaşadığı evine de girdim çıktım, yemek yedim, inceledim, onunla konuşmalar yaptım. Bildiğiniz şeyler işte... 20-25 gün sürdü bu inceleme... İkinci bir kez daha, gene 20-25 gün için gittim Tokyo’ya... Sonunda, söküp parçaladığım 1/20 ölçekli maketi, çizimlerimi götürdüm. Evin yapılacağı yerde maketi yeniden toparladım. Üç gün inceledi tasarımı. Üç günün sonunda olduğu gibi onayladı yaptıklarımı. “Bizim kültürümüzle ilgili her şeyi nasıl öğrendiniz?” diye sormadan edemedi. İşte o zaman Bozkurt Güvenç’i ve *Japon Kültürü* yapıtını anlattım.

Bozkurt Güvenç hiç yanıltmamıştı beni. İncelemesi us almaz derinlikte, güzellikteydi... Hani eskiler derler ya,

> “Efradını cami, ağyarına mani...”
> (Onunla ilgili olanları toplayan, olmayanları dışarıda bırakan)

Kendisinin de üyesi olduğu Mimarlar Odamızı da hiç yanıltmadı. Tartışmalarında da, hep gerçeğin ardında oldu... Gerçeği bulmak, buldurmak için uğraştı... Onun antropoloji yapıtını yeniden okumaktaydım onu yitirdiğimizde. Şu günlerde ardı ardına yitirdiğimiz değerlerimizin en değerlilerinden biriydi. Dostluğundan onur duyduğum, duyduğumuz, güler yüzlü, kültür adamı, bilge kişi... ❖

Cengiz Bektaş
Mimar

İskandinav Soğukluğu ile Meksika Yoksulluğu Arasında: Ziya Tanalı

Celal Abdi Güzer

Ziya Tanalı'yı, arkasında kolay doldurulamayacak bir boşluk bırakarak, yitirdik. Kendisi ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin ilk kuşak mezunlarından, Mimarlar Odası'nın ödül programında "Sinan Ödülü"nü kazanmış bir mimar, yazar, eğitimci, düşünce ve sanat insanı idi. Tanalı 1965-66 yıllarında Stockholm, İsveç'te Prof. Hans Asplund Bürosu'nda, 1967-1973 yıllarında da Ankara üniversitesi İnşaat Dairesi'nde çalıştıktan sonra 1973 yılında Ragıp Buluç ve Ercan Yener ile birlikte Atölye A'yı kurdu. 1983 yılından itibaren mimarlık çalışmalarını tek başına sürdüren Tanalı son dönemde farklı üniversitelerde eğitimci olarak rol aldı.

2008 yılında gerçekleşen Mimarlar Odası, XI. Ulusal Mimarlık Ödülleri kapsamında Tanalı'yı Büyük Ödül'e değer gören Seçici Kurul, ödülün gerekçesini şu sözlerle tanımlıyordu: "Mimarlık mesleğine mimar, eğitimci, eleştirmen, yazar, yönetici olarak yaptığı çok boyutlu katkının yanısıra, meslek hayatı süresince gerek mimarlık ürününün kalitesine yönelik sürdürdüğü taviz vermez tutum, gerekse mimarlığın eleştirel kültürünün yerleşmesine katkıları, yapıtlarının barındırdığı arka plan düşünce zenginliği, ince ayrıntı kalitesi, yalın bir mimari dil ile ulaşılan zenginliği öncelikli kılan kararlı tutumu nedeniyle ödüle değer görüşmüştür." Gerçekten de Tanalı düşünce ile uygulamayı, tasarım ile eleştiriyi birlikte sürdürmeyi başarmış, mimarlık ile sınırlı kalamayan, onunla dirsek teması içinde olan resim, edebiyat, müzik gibi sanat alanlarını da kapsayan bir düşünce üretimi içinde olmuştur.

2016 yılı sonlarında "Mimarlar Konuşuyor" arşiv projesi kapsamında kendisi ile gerçekleştirdiğimiz söyleşide, "Nereden başladın?" sorusuna "İskandinav soğukluğu ile Meksika yoksulluğu arasında bir yerden..." yanıtını verdiğinin altını çizerken, yokluğun, sadeliğin, arılığın hüznünden bahsetmektedir. Bu anlayışın yapaylığa açık bir minimalizm anlayışından farklı olduğunu belirtirken, tasarımda esas olan ölçek, oran, tekrar gibi unsurların önemini vurgular. Tanalı gerek yazılarında gerekse konuşmalarında sık sık moda kavramı ile arasına koyduğu mesafeyi anımsatır. Zorlama ile yapılara eklenmeye çalışılan anlam ve sonradan yazılmış arka plan öykülerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirirken kullandığı tanım "kendi gibi" olmaktır. Bu tür sadelik anlayışının anlam yoksunluğu ile karıştırılmaması gerektiğini belirten Tanalı, karşı durduğu şeyin biçim aktarmacılığı yolu ile ulaşılan yapay bir değer arayışı, yapay bir güncellik kavramı olduğunu söylemektedir. Gerek mimarlık gerekse sanat ortamı ile ilgili düşüncelerini *Sadeleştirmeler*, *Sevgili Düşünceler* gibi kitaplarda toplayan Tanalı'nın Mimarlar Odası tarafından yayımlanan ve Zeynep Onur'un editörlüğünü gerçekleştirdiği bir monografi çalışması bulunmaktadır.

Mimarlık ortamı renkli kişiliği ve çok yönlü katkıları ile izler bırakan Ziya Tanalı'nın bıraktığı boşluğu doldurmakta güçlük çekecek. ❖

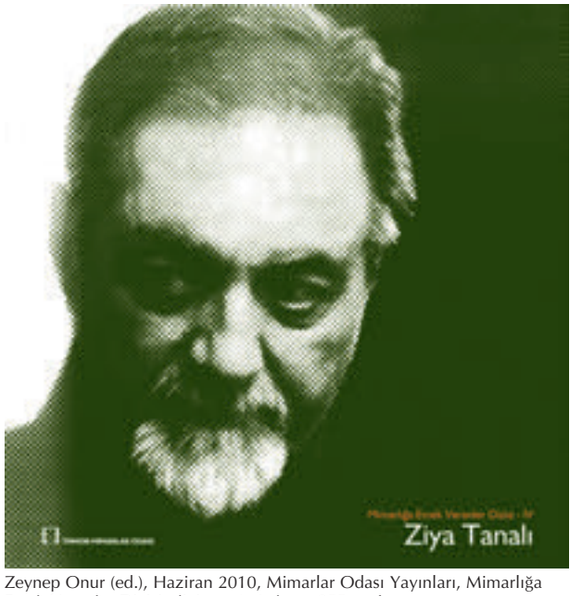

Zeynep Onur (ed.), Haziran 2010, Mimarlar Odası Yayınları, Mimarlığa Emek Verenler Dizisi, dizi no: 4, Ankara, 255 sayfa.

Celal Abdi Güzer
Prof. Dr., ODTÜ
Mimarlık Bölümü

Afife Batur'un Geçmişle Günceli Barıştıran Kültür Anlayışı

Ersen Gürsel

Afife Batur'u 1962 yılında tanıdığımda İTÜ Mimarlık Tarihi Kürsüsü'nde asistandı. Aynı yıl liseden arkadaşım Selçuk Batur da aynı kürsüye girdi. İkisi de çalışkan, meraklı ve başarılıydılar, kısa bir süre sonra da evlendiler. Onlarla sıkça bir araya gelir, yaptığımız çalışmaları, gezi izlenimlerimizi paylaşırdık. Arkadaşlığımız dostluğa dönüşmüştü.

Yaşamı boyunca mimarlık tarihi araştırmalarına yoğunlaşmış olan Afife Batur, aynı zamanda sosyal ilişkilerine önem veren, aktif, verici ve yaratıcı kişiliği ile mimarlık tarihinde çok önemli izler bıraktı, öğrenciler yetiştirdi, eserler kazandırdı. Mimarlık eğitiminin çağdaşlaşması konusundaki çalışmalarda da aktif rol aldı.

1988 yılında profesör olduktan sonra çalışmaları daha çok tarihî çevrenin korunması, restorasyon, Osmanlı mimarlığı ve kültürü ile çağdaş mimarlığın ilişkileri konuları üzerine yoğunlaşmıştı. Batur'un mimarlık tarihi alanında sunduğu bildiriler, makaleler ve kitaplar sadece ailesine değil, aynı zamanda akademik dünyaya ve mimarlık topluluğuna bıraktığı çok değerli bir mirastır.

Afife Batur, eleştirilerine ve düşüncelerine her zaman değer verdiğim yakın bir dostumdu. Kendi yaptığım işlerde de ona sıkça danıştığım olmuştur. Onunla ilk kez Antik Side Selimiye Köyü Koruma Planı Projesi konseptinin geliştirilmesi sırasında birlikte çalışmıştık. Unutamadığım bir anı olduğu için bu süreci kısaca aktarmak istiyorum. Hazırladığımız Side Projesi Master Planı 1972 yılında Anıtlar Kurulu tarafından onaylanmıştı. Ancak bu kararda, Selimiye Köyü'nün boşaltılmasının, antik kent üzerindeki tahribatın önlenmesi için gerekli olduğu, köyde mevcut Osmanlı dönemine ait binaların ise eğer önemli antik kalıntılar üzerindeyse ve mimari açıdan özellik taşıyorlarsa korunması gibi bazı noktaların bulunması bizi tereddütte bırakmıştı. Bize göre, Selimiye Köyü'nün korunması ile köy yerleşik alanında bulunan yapıların tek tek korunması farklı anlamlar taşıyordu. Bu çetrefilli sorunu çözmek üzere sitlerin korunması üzerine yaptığı çalışmalarını yakından izlediğimiz Afife Batur'a danışmaya karar verdik. Onun ortak çalışma önerimizi kabul etmesi bizleri çok memnun etmişti.

Afife Batur yeni kentsel gelişmeler adına kendinden önceki kültürleri yok eden ve tarihî eserlerin korunmasını tek yapı ölçeğine indirgeyen koruma yaklaşımını eleştiriyordu. Batur'a göre anıtlar çevresiyle birlikte düşünülmeli ve koruma, tarihî-kültürel çevrenin fiziksel özellikleri kadar, o çevreyi bugüne taşıyan ve yaşatan sosyal yaşam özellikleri için de gerçekleştirilmeliydi. Batur'un bir başka özelliği de, sorunları

Sanat Dünyamız dergisinin 159. (Temmuz-Ağustos 2017) sayısında Afife Batur'un hayatına odaklanan "Mimarlık Tarihimize Bir Armağan: Afife Batur" başlıklı Nazlı Pektaş'ın yaptığı söyleşiyle birlikte basılan bir fotoğraf.

bağlamından koparmaması, olması gerekeni söylemekle yetinmemesi ve gerekeni yapmak için çözüm yolları aramasıydı. Batur'un bu yaklaşımı ve arayışı, "sit" tanımına yeni bir bakış açısı getirdi ve projemize başka bir boyut kazandırdı. Afife Batur, anıtların yakın çevreleri ile birlikte korunmasının sürekliliği olan bir yaşam çevresi oluşturacağına dikkati çekerek, geçmişle günceli barıştıran bir kültür anlayışının adımlarını atmıştı.

Ne yazık ki, bizim bu farklı yaklaşımla hazırladığımız "Selimiye Köyü Koruma Uygulama Projesi" Anıtlar Kurulu tarafından önce kabul edilmedi (1974). Ancak, Avrupa Mimari Miras Yılı (1975) Amsterdam Kongresi'nde Avrupa mimarlığının tüm halkların ortak mirası olduğu bilincini taşıyan ilkeleri kabul edildikten sonra projemiz yeniden değerlendirildi ve onaylandı.

Geçmiş ve günceli barıştıran kültür yaklaşımını gerçekleştirmek için bilgi ve enerjisini bizlerle paylaşan Afife Batur dostum, bizlere çok değerli anılar ve eserler bıraktı. Kendisine sonsuz teşekkürler. ❖

Ersen Gürsel
Mimar

Göbekli Tepe: UNESCO Dünya Miras Alanı ve Değişen Yaklaşımlar

Lee Clare, Moritz Kinzel, Devrim Sönmez, Celal Uludağ

İngilizceden çeviren: Sera Yelözer

Oldukça kısa sayılabilecek bir zamandır kazı çalışmalarının sürdüğü Göbekli Tepe, 2018 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne dahil edildi. Bu haberin ardından 402. (Temmuz-Ağustos 2018) sayımızın kapağına taşıdığımız ve o sayıda söz verdiğimiz gibi, kazı ekibinin kaleminden Göbekli Tepe'nin tarihine yakından bakıyoruz.

Lee Clare
Dr. Göbekli Tepe Kazı Sorumlusu, Alman Arkeoloji Enstitüsü

Moritz Kinzel
Dr., University of Copenhagen Department of Cross-Cultural and Regional Studies (ToRS)

Devrim Sönmez
Alman Arkeoloji Enstitüsü

Celal Uludağ
Göbekli Tepe Kazı Başkanı, Şanlıurfa Müzesi

Göbekli Tepe arkeolojik yerleşim alanı, 1 Temmuz 2018 tarihinde Bahreyn, Manama'da gerçekleşen Dünya Miras Komitesi 42. oturumunda UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alındı. Göbekli Tepe, Türkiye'den listeye giren 18. kültürel miras alanı olmakla birlikte bu gelişme, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Şanlıurfa Müzesi'nin Alman Arkeoloji Enstitüsü ile yakın işbirliği içerisinde gerçekleştirdiği, uzun ve verimli bir çalışmanın sonucudur. Yeni dünya miras alanı ve çevresi, Şanlıurfa ilinin yaklaşık 15 kilometre doğusunda konumlanan Germuş Dağlarında, 587 hektarlık bir alana yayılmaktadır. Yerleşimin kendisi ise, 126 hektarlık bir alanda, oldukça büyük (300 x 300 metre) bir höyükten ve höyüğün yamacında konumlanan, tarih öncesi ve Roma dönemlerinde kireçtaşı çıkarmak için kullanılmış, yasaya göre I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na dahil bir kireçtaşı platodan oluşmaktadır. **(Resim 1)** Yerleşkenin etrafındaki tampon bölge olan ve III. Derece Sit Alanı ilan edilmiş 461 hektarlık alanın, batısında ve kuzeyinde Roma Dönemi kalıntıları bulunurken, güneybatısında yer alan bazalt kaynaklarının tarihöncesinde hammadde temini amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Deniz seviyesinden 770 metre yüksekte konumlanan ve Germuş Dağlarının en yüksek noktalarından biri olan Göbekli Tepe, yerel bir simge olarak görülmektedir. Bölgenin kuzeyinde, ufuk noktasına doğru, Nemrut Dağı dahil olmak üzere, doğu Toros Dağlarının tepe noktası görülebilmekteyken, doğusunda ise volkanik Karacadağ'ın kara silueti seçilebilir durumdadır. Güneyde -Türkiye-Suriye sınırına uzanan- Harran Ovası'na bakan yerleşimin, üç tarafı kuzeyde Germuş, batıda Fatik ve doğuda Tektek Dağlarının yükseltileri ile çevrilidir.

1. Göbekli Tepe Dünya Miras Alanı'nın, 2011 yılında koruyucu çatıların yapımından önce havadan görünümü. Höyük, yüksek tepelerden ve daha alçak çukurlardan oluşan bir yerleşim silsilesi sunmaktadır. Ana kazı alanından (güneydoğuda yer alan çukur; sağda ortada) höyüğün güneybatısı boyunca, batıya doğru yayılan sekiz kazı alanı yer almaktadır. Höyüğün kuzeybatısında, ilerleyen çalışmaların gerçekleştirildiği yükselti (solda üstte) ve çukur (solda ortada) bulunmaktadır.

Göbekli Tepe elli yılı aşkın süredir biliniyor olmasına karşın, arkeolojik kazılar yalnızca 23 yıl önce, 1995 yılında başladı. Bu süre, Türkiye'den Dünya Miras Listesi'ne girmeyi başaran diğer yerleşim yerleri ile karşılaştırıldığında -örneğin, her biri yüz yılı aşkın süredir arkeolojik araştırmaların merkezinde yer alan Hattuşa, Troya, Bergama ve çevresi ve Efes gibi- oldukça kısadır. Göbekli Tepe ilk kez 1963 yılında, Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları projesi kapsamında İstanbul Üniversitesi'nden Halet Çambel ve Chicago Üniversitesi Oriental Institute'den Robert J. Braidwood başkanlığındaki yüzey araştırması ekibi tarafından tespit edilmiştir.[1] Fakat bu keşfin ardından araştırmalar Göbekli Tepe'de değil, aynı yüzey araştırması projesi kapsamında keşfedilen, Diyarbakır / Ergani yakınlarındaki bir Neolitik Dönem yerleşim yeri olan Çayönü Tepesi'nde yoğunlaşmıştır. 1980'lere gelindiğinde, bölgede yaşayan çiftçiler Göbekli Tepe'de karşılarına çıkan birkaç buluntuyu Şanlıurfa Müzesi'ne teslim eder; ancak bölgenin önemi 1994'te Klaus Schmidt'in ziyareti ile anlaşılacaktır.[2] Göbekli Tepe'de arkeolojik kazı çalışmaları 1995 yılında, Şanlıurfa Müzesi başkanlığında Harald Hauptmann'ın (Alman Arkeoloji Enstitüsü) alan yönetiminde, Heidelberg Üniversitesi ile işbirliği içerisinde başlar.

Göbekli Tepe'yi kazmak gibi oldukça önemli bir görevi üstlenen kişi, Hauptmann'ın eski bir öğrencisi olan Klaus Schmidt olacaktır. Schmidt daha önce, 1983-1991 yılları arasında Hauptmann ile Nevali Çori'de çalışmış ve çok sayıda örneğini daha sonra Göbekli Tepe'de keşfedeceği T biçimli kireçtaşı stellerini ilk kez burada tanıma fırsatı bulmuştur. **(Resim 2)** Schmidt, doktora tezini 1999 yılında Erlangen-Nürnberg Üniversitesi'nde tamamlar ve 2001'de,

Berlin'de yer alan Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün "Orient Department" isimli Doğu üzerine çalışmalar yürüten bölümünde, araştırmacı eğitmen (wissenschaftlicher referent) olarak çalışmaya başlar; 2014 yılındaki vefatına dek bu görevi sürdürecektir. 2014 yazında, kazı başkanlığı yeniden Şanlıurfa Müzesi'ne geçer, ancak kazı ve araştırma çalışmaları halen Alman Arkeoloji Enstitüsü ile yakın işbirliği içerisinde gerçekleştirilmektedir. Göbekli Tepe, 2009 yılından bu yana, Alman Araştırma Fonu'nun (Deutsche Forschungsgemeinschaft) "Yukarı Mezopotamya'nın Erken Holosen Dönem Toplulukları ve Besin Ekonomileri" (The Early Holocene Societies of Upper Mesopotamia and Their Subsistence) başlıklı uzun dönem araştırma projesinin de odak noktasıdır.

Göbekli Tepe'de gerçekleştirilen kazılar sonucunda elde edilen sonuçlar ve ön gözlemler, akademik camiada adeta bir sansasyon yaratmıştı. Söz konusu bölge, MÖ 9. binyıla, hatta belki daha erken bir döneme ait[3], "birkaç kült yapıya sahip sıradan bir yerleşme değil, bir dağ üzerinde inşa edilmiş yapılardan oluşan dini ritüel alanı" idi. Aynı zamanda Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem olarak da tabir edilen bu dönem, avcı toplayıcılıktan tarımcılığa geçişin yaşandığı, popüler ve belki de yanıltıcı bir biçimde Neolitik Devrim olarak da tabir edilen süreç ile eş zamanlıdır. "Devrim" tabiri besin ekonomisinde keskin bir değişimi ifade ederken, Neolitikleşme, ilk yerleşik toplulukların sahneye çıkışı ve geç Pleistosen sonunda yoğunlaşan yabani tahıl hasadı ile başlayıp, MÖ 8. binyılda hayvancılığın ve çanak çömlek üretiminin ortaya çıkışı ile ise sona eren uzun dönemli bir süreçti. Günümüz Türkiyesinin güneydoğusu, Kuzey Suriye ve Irak'ın kuzey kesimlerini içeren Yukarı Mezopotamya bölgesi, bu sürecin ilk, anahtar gelişimlerinin yaşandığı çekirdek bölgenin içerisindeydi; takip eden yüzyıllar içerisinde Neolitik yaşam biçimi işte bu bölgeden, komşu Anadolu'ya, Ortadoğu'ya ve ötesine yayılacaktı.[4]

Yontmataş buluntuları üzerinde gerçekleştirilen analizler[5] ve radyokarbon tarihlendirme sonuçlarına[6] göre Göbekli Tepe, MÖ 10. binyıl ortalarından MÖ 9. binyıl sonlarına dek, göreceli olarak kısa bir süre (~1500 yıl) boyunca kullanımdaydı. Ancak, Göbekli Tepe'yi dikkat çekici kılan yalnızca eskiye giden tarihi değil, daha önce büyük yapılar inşa edebilme yetisinden yoksun olduğu düşünülen avcı toplayıcı toplulukların, böylesi anıtsal yapılar inşa ettiğinin anlaşılması olmuştur. Bunların yanı sıra, Göbekli Tepe, domestik bir yerleşmenin en temel gereksinimlerinden biri olan temiz su kaynaklarına da uzaktır. Böylelikle, Göbekli Tepe'nin, yaklaşık 200 kilometrelik bir etkileşim alanı içerisinde[7], Yukarı Mezopotamya topluluklarının buluştuğu bir ritüel merkezi olduğu önerilmiştir.[8] Klaus Schmidt'in bir başka önerisi, Göbekli Tepe gibi erken Neolitik Dönem ritüel merkezlerinin oluşumunun, avcılık ve yabani tahıl hasadı gibi, geniş kültürel çevre üzerinde potansiyel bir kontrol ile eş zamanlı gerçekleştiği yönündedir. Bu stratejiler, büyük ihtimalle yabani bitki ve hayvan türlerinin evcilleştirilme sürecini destekleyici faktörlerden biridir. Bu süreç, MÖ 9. binyıl sonları ve 8. binyıl başlarına gelindiğinde, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlayan toplulukların dağlık alanlar yerine vadi içlerini, daha bereketli topraklara sahip bölgeleri tercih etmeye başlaması ile birlikte Göbekli Tepe'nin de terk edilmesi ile sonuçlandı.[9]

2. 2010 yılında, koruyucu çatı yapısının inşasından önce, ana kazı alanından güneye bakan bir görünüm (güneydoğu çukur). Dört anıtsal yapı içerisinde D Yapısı (en önde), C Yapısı (solda ortada), B Yapısı (sağda ortada) ve A Yapısı yer alır. Arka planda ise kireçtaşı plato ve Harran Ovası'nın uzantıları görülebilmektedir.

DEĞİŞEN PERSPEKTİFLER

Göbekli Tepe, yaklaşık son 25 yıldır, yeni bir paradigmanın gelişiminin merkezinde yer aldı. Bu, özellikle her yerde karşımıza çıkan "dünyanın ilk tapınakları" nitelemesi ile kendini göstermektedir. Göbekli Tepe'nin anıtsal mimarisi için "tapınak" teriminin kullanımı, Klaus Schmidt'in ilk yayınlarına ve Harald Hauptmann'a dek takip edilebilmekte.[10] Ancak, Göbekli Tepe'nin yalnızca ritüel amaçlı kullanıldığına dair yorumlar, özellikle son yıllarda gerçekleştirilen kazıların sonuçları ve daha önceki yıllarda kazılmış alanlara dair kayıtların yeniden değerlendirilmesi sonucunda sorgulanmaya başladı.[11] Schmidt'in Taş Devri tapınakları teorisinin iki temel argümanı, domestik faaliyetlere dair verilerin yokluğu ve anıtsal yapıların kullanımlarının ardından içlerinin bilinçli olarak (ritüel ile ilişkili olarak toprakla) doldurulmasıydı.[12] Kalıcı veya geçici şekilde işleyen bir "tapınak personeli" mekanizmasının varlığı ihtimalini göz ardı etmemekle birlikte Schmidt, Göbekli Tepe'de domestik bir yerleşmenin varlığına dair herhangi bir gerçekçi gösterge tespit edememişti.[13] Bunu, özellikle, en yakın su kaynağının kuzeydoğu ve güneybatıya doğru yaklaşık beş kilometre mesafede konumlandığı ve dolayısıyla burada kalıcı bir yerleşimin olası olmadığı vurgusu ile gerekçelendirmişti.[14] Platonun batı yamacında keşfedilip belgelenen, platodan yağmur suyunun tahliye

3. K10-55 açmasının (kuzeybatı çukur) havadan görüntüsü. 2015 yılında burada bulunan mimari yapının başka bir benzeri, şimdiye dek Göbekli Tepe'de bulunmamıştır. Su sarnıcı olarak kullanılmış olabileceği düşünülen büyük bir çukur, batısında dar, olası bir giriş / kanala ve kireçtaşı bir üstyapıya sahiptir. Önceki kullanımında olasılıkla üstünün kapalı olduğu düşünülen bu yapı, zemininde özenli bir şekilde zulalanmış şekilde bulunan kireçtaşı levhalar ve çeşitli yapı öğesi kalıntılarının önerdiği üzere, daha sonraki bir evrede depolama amacıyla kullanılmış olmalıdır.

4. K10-13/23 açmalarının havadan görünümü (kuzeybatı çukur). Bu mimari yapılar anıtsal nitelikte değildir ve 2014 / 2015 yıllarında yürütülen kazı çalışmalarında, aktivite alanında (altta, solda) bulunan ocaklar ve buluntu toplulukları ile birlikte düşünüldüğünde domestik nitelikte oldukları önerilebilir.

olduğu ana güzergah üzerinde kayaya oyulmuş sarnıçlar ve ilişkili kanalların varlığı da, onu bu düşüncenin aksini düşünmeye yönlendirmemişti.[15] Ancak, 2011 yılından bu yana, höyüğün farklı kesimlerinde, iki koruyucu çatı yapısının inşası amacıyla kazılan sondajlardan elde edilen veriler, en erken evrelere dair şimdiye dek bilinenden farklı bir tablo çizmeye başladı ve daha önce bilinmeyen türde mimari yapı kalıntılarına ulaşıldı. Özellikle, kuzeybatı çukurda (K10-55 açması) bulunan, oldukça büyük ve derin, kayaya oyulmuş çukur yapı, höyükte yağmur suyunun depolanması ile ilişkili olabilecek bir faaliyeti çağrıştırmakta.[16] **(Resim 3)** 8 metre çapında ve 2,8 metre derinliğindeki çukurun şu ana dek yalnızca bir kısmı kazılabildi. Batısında yer alan, dar, duvarla çevrili giriş / kanal, yapının içine su tahliyesi gerçekleştirmiş olabilir, bu da yapının Göbekli Tepe'de şimdiye dek bulunmuş en büyük sarnıç olduğunu ve bu yönüyle 1995 yılında E Yapısı'nın kuzeyinde bulunan, kayaya oyulmuş iki çukurdan[17] daha fazla öneme sahip olduğunu göstermektedir. 2013 yılında, kuzeybatı çukurda yer alan K10-35 açmasında bulunan, kayaya açılmış bir kanal da ayrıca Göbekli Tepe'de Neolitik Dönem'de su elde etme ve depolama stratejilerine işaret etmektedir.[18] Bahsi geçen kireçtaşı levhalarla bilinçli bir şekilde kapatıldığı düşünülen kanal, K10-55'teki geniş çukurun yalnızca 12 metre batısında konumlanır. Kanal ile çukurun ilişkili olup olmadığı ancak ilerideki çalışmalar neticesinde anlaşılabilecektir.

Kuzeybatı çukurda (K10-13 ve K10-23 açmalarında) bir başka sondajda açığa çıkarılan mimari kalıntılar ise büyük olasılıkla domestik nitelikte yapılardır.[19] Özellikle, doğal kireçtaşı plato üzerine inşa edilmiş, oval planlı, birbirine eklemlenerek çoğalan bu yapı grubu, Kuzey Suriye'de, Fırat kenarında yer alan bir başka Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmesi olan Jerf el-Ahmar'daki domestik yapıları andırır.[20] Yanı başında bulunduğu bu yapı grubunu, anıtsal olmadığı düşünülen mimari kalıntılardan ayıran aktivite / işlik alanının keşfi; bulunan birkaç ocak, taş ve kemik boncuk üretimine dair bulgular ve daha önce höyüğün hiçbir alanında karşılaşılmayan yoğunlukta kemik aletin varlığı nedeniyle alanın domestik işlevini kanıtlar niteliktedir. **(Resim 4)** Radyokarbon tarihlendirme sonuçları daha elde edilmemiş olmakla birlikte, arkeolojik ve stratigrafik gözlemler ve ayrıca çakmaktaşı alet endüstrisi[21] alanın, Göbekli Tepe'nin ilk iskan evrelerine, belki de MÖ 10. binyılın ikinci yarısı kadar erken bir döneme tarihlendirilebileceğini önermektedir. Aynı zamanda, höyüğün kuzeybatısında domestik aktivitelere işaret eden veriler, 2017 yılında höyüğün batı yamacında gerçekleştirilen kazılar ile de desteklenmektedir. K10 - 13 ve K10 - 23 açmalarında açığa çıkarılan yapılar ile birlikte, tespit edilen diğer anıtsal olmayan yapılar, mevcut araştırmaların odak noktasıdır.

Göbekli Tepe'nin anıtsal yapıları ve karakteristik T biçimli kireçtaşı sütunlar üzerinde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar daha önce yayımlandı ve gelecekte de yayımlanacak.[22] Ancak mevcut araştırmalar, bu yapıların içlerinin doldurulduğu dolgu içerisinden gelen malzemeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Uzun yıllar boyunca, yapıların içlerinin bilinçli bir şekilde doldurulduğu ve bunun belki de ölen bir yakının

"gömülmesine" benzer şekilde yapıların "kapatılması" ile ilişkili olabileceği önerildi.[23] Fakat aynı zamanda, fauna, yontmataş ve radyokarbon tarihlendirme analizleri ile mimari veriler, bu konunun paradigmalardan biraz uzaklaşarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.[24] Yapı içlerinin doldurulduğu dolgulardan gelen malzeme üzerinde gerçekleştirilen detaylı çalışmalar, Schmidt'in daha önce önerdiği gibi, yapı içlerinin birden fazla seferde dolduğunu göstermektedir.[25] Schmidt yapı içlerinin doldurulması sürecini, taşınmış, akmış bir dolgunun buraya dolması gibi bir olay yerine[26] bir ritüel senaryosuyla açıklamayı tercih etmişti. Fakat şimdi, bahsi geçen olasılık daha dikkatli bir yeniden değerlendirmeyi gerektiriyor. Yakın çevredeki yamaçlardan buraya toprak ve malzeme akması, nihayetinde yapı içlerinin dolması, yapıların kullanım ömrü sürecinde birden fazla kez yaşanan doğa olayları ilişkili olabilir.

Tepelerin en yüksek noktalarında ve yamaçlarında bulunan dörtgen planlı yapılar, Göbekli Tepe Dünya Miras Alanı'nın bir diğer önemli yapı grubunu oluşturur.[27] Ancak bu yapılar, istisnalar mevcut olmakla birlikte, höyüğün alçak kısımlarında bulunan büyük, oval planlı anıtsal yapılar kadar dikkat çekmemiştir. Öte yandan bu dörtgen planlı yapılar, MÖ 9. binyılın ilk yarısında alandaki yerleşimin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır ve benzer örnekler Şanlıurfa bölgesinde şimdiye kadar görülmemiştir. Uzun süredir akademik tartışmaların konusu olan ve yaklaşık olarak bahsedilen bu döneme denk gelen oval planlı yapılardan dörtgen planlı yapılara geçiş sürecini anlamak[28] ve bu yapıların karmaşıklığını çözümlemek[29] adına arkeolojik ve diğer çalışmalar başlamış durumdadır. **(Resim 5)** Ayrıca, daha önceki inanışın aksine, çok daha uzun süre kullanıldığı anlaşılan ve farklı dönemlere tarihlenen yapım aşamalarına sahip oval planlı A, B, C ve D anıtsal yapılarının, bu dörtgen planlı yapılarla en azından kısmen çağdaş olduğu yeni çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır.[30]

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİ

Şüphesiz, Göbekli Tepe'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınması, Dünya Miras Listesi'nin on kriterinden i, ii ve iv olmak üzere üçünü yerine getiren yerleşmenin üstün evrensel değerinin (outstanding universal value - OUV) altını çizdi.[31]

Bu kriterler "İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması"; "Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi"; "İnsanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünün veya peyzajın istisnai bir örneği olması" biçiminde belirlemiştir.

UNESCO'nun danışma organlarından biri olan ICOMOS'un talebi üzerine, Göbekli Tepe adaylık dosyası, aynı zamanda yukarıda sunulan yeni araştırma sonuçlarını da içerecek şekilde düzenlenmişti. Göbekli Tepe'nin "dünyanın ilk tapınakları"na ev sahipliği yaptığı paradigmasını değiştirmekle birlikte, yeni sonuçlarımız, Göbekli Tepe'nin "üstün evrensel değeri" üzerinde olumsuz bir etki yaratmadı; aksine, bu yeni sonuçların, yerleşmenin önemini arttırdığı söylenebilir. Söz konusu olan bölge, yüksek bir tepenin zirvesinde kurulu bir ritüel merkezi olmanın ötesinde bir yerleşmedir. Dünyanın ilk anıtsal mimarilerinden birine sahip olmanın yanı sıra, Göbekli Tepe, olasılıkla geniş bir kültürel çevre için sosyal bir merkez niteliği taşıyan bir yerleşmeydi. İnsanlık tarihi için önemli bir dönüşüm süreci olan bu dönemde, bölgede yaşayan ve toplanan toplulukların dünya görüşlerine dair önemli bilgiler sunan Göbekli Tepe, toplulukların inançlarını ve hikayelerini T biçimli, büyük taş stellere kazıyarak somutlaştırdığı bir yerdi. Çoğunluğunu vahşi hayvanların oluşturduğu betimlemeler, insan toplumunun bu süreçte yüzleşmeye başladığı, avcı toplayıcılığın aşamalı bir şekilde bırakılıp yerini tarımcılığın alması, nüfus artışı, sosyal hiyerarşinin yavaşça ortaya çıkmaya başla-

5. Höyüğün güneybatısında yer alan açmaların 2016 yılında çekilmiş havadan görünümü (ayrıca bkz. Resim 1). Burada açığa çıkarılan mimari yapılar, MÖ 9. bin yıl civarında, oval planlı yapıların yerini aşamalı bir şekilde dörtgen planlı yapıların almaya başladığı süreçte inşa edilmiştir. F Yapısı, açmanın en batısında (en solda) görülebilmektedir.

6. GT 1 alanının havadan görüntüsü. Temelde oval plana sahip olan PPNA (Pre-pottery Neolithic A) 9600-8700 dönemine tarihlenen kült yapıları sırasıyla A, B, C ve D olarak kazı sırasına göre isimlendirilmiştir. Yapıların merkezinde insanı sembolize eden 2 adet megalithic taş bok ve bu blokları çevreleyen farklı sayıda T bloklar bulunmaktadır.

Fotoğraf: MuArt

7. Alanın bir kısmının üstünü kapatan koruma çatısı 2018 yılında tamamlanmıştır.

ması, bölgeselliğin belirgin hale gelmeye başlaması gibi, Neolitikleşme süreci içerisinde doğan zorluklar karşısında bir kimlik ve topluluk anlayışını pekiştirmiş olmalıydı. **(Resim 6)**

SON SÖZ VE TEŞEKKÜR

Göbekli Tepe'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girişi, hem yerleşim yerine hem de komşu Suriye'de yaşanan, politik açıdan zorlu son birkaç yılın turist sektörü üzerindeki etkisi düşünüldüğünde Şanlıurfa kenti için öne atılmış büyük bir adım oldu. **(Resim 7)** Bu bağlamda, başarılı adaylık dosyasına sunduğumuz mütevazı katkı dolayısıyla mutluluk ve gurur duymaktayız. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, özellikle UNESCO adaylık sürecinde sundukları destek için teşekkürü borç biliriz. Göbekli Tepe Dünya Miras Alanında sürdürülen kazı ve araştırma çalışmaları, Alman Araştırma Fonu'nun (Deutsche Forschungsgemeinschaft) "Yukarı Mezopotamya'nın Prehistorik Toplulukları ve Besin Ekonomileri" (The Prehistoric Societies of Upper Mesopotamia and their Subsistence - EI438/12-3 - PE) başlıklı uzun erimli projesi kapsamında maddi destek almaktadır. Bu yazıyı, Harald Hauptmann'ın (1936-2018) anısına sunmak isteriz. ❖

*Aksi belirtilmedikçe fotoğraflar Alman Arkeoloji Enstitüsü, Göbekli Tepe Projesi'ne aittir.

NOTLAR

1. Benedict, Peter, 1980, "Survey Work in Southeastern Anatolia", **Prehistoric Research in Southeastern Anatolia I**, (ed.) Halet Çambel, Robert J. Braidwood, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, ss.151-191.

2. Schmidt, Klaus, 1997, "News from the Hilly Flanks" Zum Forschungsstand des obermesopotamischen Frühneolithikums, **Archäologisches Korrespondenzblatt Nachrichtenblatt,** sayı:2/1, ss.70-79. Schmidt, Klaus, 2006, **Sie bauten die ersten Tempel. Das rätselhafte Heiligtum der Steinzeitjäger**, (ed.) C. H. Beck, Münih.

3. Schmidt, Klaus, 1995, "Investigations in the Upper Mesopotamian Early Neolithic: Göbekli Tepe and Gürcütepe", **Neo-Lithics**, sayı:2/95, ss.9-10.

4. Özdoğan, Mehmet, 2014, "A new look at the introduction of the Neolithic way of life in Southeastern Europe. Changing paradigms of the expansion of the Neolithic way of life", **Documenta Praehistorica**, sayı:41, ss.33-49.

5. Beile-Bohn, Manuela; Gerber, Christoph; Morsch, Michael, 1998, "Neolithische Forschungen in Obermesopotamien. Gürcütepe und Göbekli Tepe", **Istanbuler Mitteilungen**, Deutsches Archaologisches Institut Abtei, sayı:48, ss.5-78.

6. Schmidt, Klaus, 2000, "Zuerst kam der Tempel, dann die Stadt Vorläufiger Bericht zu den Grabungen am Göbekli Tepe und am Gürçutepe 1995-1999", **Istanbuler Mitteilungen**, sayı:50, ss.5-41. Dietrich, Oliver, 2011, "Radiocarbon dating the first temples of Mankind", **Zeitschrift für Orient-Archäologie**, sayı:4, ss.12-25.

7. Schmidt, 2006. Schmidt, Klaus, 2005, "'Ritual Centers' and the Neolithisation of Upper Mesopotamia", **Neo-Lithics**, sayı: 2/5, ss.13-21.

8. Schmidt, Klaus, 1998, "Beyond Daily Bread: Evidence of Early Neolithic Ritual from Göbekli Tepe", **Neo-Lithics**, sayı:2/98, ss.1-5. Schmidt, Klaus, 2001, "Göbekli Tepe and the Early Neolithic Sites of the Urfa Region: a Synopsis of New Results and Current Views", **Neo-Lithics**, sayı:1/1, ss.9-11.

9. Schmidt, 2006.

10. Schmidt, Klaus, 1998, "Frühneolithische Tempel. Ein Forschungsbericht zum präkeramischen Neolithikum Obermesopotamiens", **Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft**, Archäologische Entdeckungen, Die Forschungen des Deutschen Archäologischen Instituts im 20, sayı:130, ss.17-49. Hauptmann, Harald; Schmidt, Klaus, 2000, "Frühe Tempel - frühe Götter?", **Archäologische Entdeckungen**, Deutsches Arcäologisches Institut, Jahrhundert, Von Zabern, ss.258-266.

11. Banning, Edward, 2011, "So Fair a House: Göbekli Tepe and the Identification of Temples in the Pre-Pottery Neolithic of the Near East", **Current Anthropology**, cilt:52, sayı:5, The University of Chicago Press, ss.619-640. Bernbeck, Reinhard, 2013, "Religious Revolutions in the Neolithic? 'Temples' in Present Discourse and Past Practise", **Tempel im Alten Orient**, (ed.) Kai Kaniuth, Anne Löhnert, Jared L. Miller, Adelheid Otto, Michael Roaf, Walther Sallaberger, Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft, cilt: 7, Ekim 2009, München Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, ss. 33-47. Clare, Lee, 2017, Göbekli Tepe (Çanak Çömleksiz Neolitik A İlk Çanak Çömleksiz Neolitik B: MÖ 9600-8200), **Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu**, (ed.) Necmi Karul, Gülriz Kozbe, Ahmet Yavuzkır, Şanlıurfa, ss. 28-32.

12. Schmidt, Klaus, 2010, "Göbekli Tepe - der Tell als Erinnerungsort", **Leben auf dem Tell als soziale Praxis, Beiträge des Internationalen Symposiums in Berlin**, (ed.) Svend Hansen, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, ss.13-23.

13. Schmidt, 2010.

14. Herrmann, Richard; Schmidt, Klaus, 2012, "Göbekli Tepe - Untersuchungen zur Gewinnung und Nutzung von Wasser im Bereich des steinzeitlichen Bergheiligtums", **Wasserwirtschaftliche Innovationen im archäologischen Kontext. Von den prähistorischen Anfängen bis zu den Metropolen der Antike**, (ed.) Florian Klimscha, Ricardo Eichmann, Christof Schuler ve Henning Fahlbusch, Menschen-Kulturen-Traditionen, Studien aus den Forschungsclustern des Deutschen Archäologischen Instituts, cilt:5, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westfalen, ss.57-67.

15. Herrmann; Schmidt, 2012.

16. Clare, Lee; Dietrich, Oliver; Notroff, Jens, 2015, "Göbekli Tepe, Türkei. Die Arbeiten der Jahre 2014 (Herbst) und 2015", **e-Forschugsberichte des DAI**, Faszikel 3, ss.149-151.

17. Beile-Bohn; Gerber; Morsch, 1998. Piesker, Katja, 2014, "Göbekli Tepe - Bauforschung in den Anlagen C und E in den Jahren 2010-2012", **Zeitschrift für Orient-Archäologie**, cilt: 7, ss.14-54.

18. Dietrich, Oliver; Köksal Schmidt, Çiğdem; Kürkçüoğlu, Cihat; Notroff, Jens; Schmidt, Klaus, 2014, "Göbekli Tepe: Preliminary Report on the 2012 and 2013 Excavation Seasons", **Neo-Lithics**, sayı: 1/14, ss.11-17.

19. Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün 2015 Faaliyet Raporu sayı:137, Kaynak: www.dainst.org/documents/10180/1815404/eJB+2015s.pdf/892969a0-f756-4229-8b06-089a55409d08, [Erişim: 11.12.2018]

20. Stordeur, Danielle, 2015, **Le village de Jerf el Ahmar (Syrie, 9500-8700 av. J.-C.) L'Architecture, miroir d'une société néolithique complexe**, CNRS Éditions, Paris.

21. Jonas Schlindwein ile kişisel görüşme.

22. Piesker, 2014. Kurapkat, Dietmar, 2010, "Frühneolithische Sondergebäude auf dem Göbekli Tepe in Obermesopotamien und vergleichbare Bauten in Vorderasien", Technische Universität, yayımlanmamış doktora tezi, Berlin.

23. Schmidt, 2006. Schmidt, 2010. Schmidt, Klaus, 1999, "Boars, Ducks, and Foxes - the Urfa Project 99", **Neo-Lithics**, sayı:3/99, ss.12-15. Schmidt, Klaus, 2001, "Göbekli Tepe, Southeastern Turkey. A preliminary report on the 1995-1999 excavations", **Paléorient**, cilt:26, sayı:1, ss.45-54.

24. Poellath, Nadja; Clare, Lee; Schlindwein, Jonas; Kinzel, Moritz; Notroff, Jens; Peters, Joris, 2018, "Inside Göbekli Tepe: Dissecting a Layer Cake", Paper presented at the 13th ICAZ International Conference, Ankara, 2-7 Eylül 2018.

25. Schmidt, 2010.

26. Schmidt, 2006.

27. Kurapkat, 2010.

28. Özdoğan, Mehmet, 2010, "Transition from the Round Plan to Rectangular - Reconsidering the Evidence of Çayönü", **Neolithic and Chalcolithic Archaeology in Eurasia: Building Techniques and Spatial Organisation**, (ed.) Dragoş Gheorghiu, International Union for Prehistoric and Protohistoric Sciences. Proceedings of the XV World Congress (Lizbon, 4-9 Eylül 2006), BAR International Series 2097, Archaeopress, Oxford, ss.29-34.

29. Kinzel, Moritz; Duru, Güneş; Bara´nski, Marek Z., "Modifiy to last? A Neolithic perspective on rebuilding and continuation", (ed.) Ulrike Wulf-Rheidt, Katja Piesker, **Umgebaut,** Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 13.

30. Piesker, 2014.

31. "The Criteria for Selection", whc.unesco.org/en/criteria [Erişim: 15.12.2018]

Kültür Mirasımızı Korumak için Açık Çağrı

Ülkemizde son yıllarda kültür varlıklarının ve sit alanlarının karşılaştığı tehdit unsurlarının giderek artması, TMMOB Mimarlar Odası Kültürel Mirasın Korunması ve Geliştirilmesi Komitesi'nin "Türkiye Tehdit Altındaki Kültür Mirası" konulu bir çalışma hazırlaması konusunda tetikleyici olmuştur. Günümüzde özellikle büyük ölçekli bayındırlık projeleri, kentsel dönüşüm ya da kötü restorasyon uygulamaları gibi müdahaleler nedeniyle birçok kültür varlığının özgün kimliğini koruyarak varlığını sürdürmesi imkansız hale gelmiştir. Kültür mirasının temel bileşenlerinden olan "mimarlık mirası" yok edildiği ya da tanınmaz hale getirildiği zaman, dünya kültür tarihinde yeri doldurulamayacak bir boşluk bırakmakta ve bizi de geçmişi olmayan kimliksiz bireylere ve topluma dönüştürmektedir.

Mimarlar Odası mimarlık mirasının doğal ve kültürel çevreyle birlikte bir bütün olarak korunması için uzun yıllardır yoğun çaba harcamaktadır. Gerek yasal alandaki yanlış düzenlemeler gerek çeşitli kentlerimizdeki yanlış koruma karar ve uygulamaları, Oda şubelerince izlenmekte ve davalar aracılığıyla yasal müdahalede bulunulmaktadır. Ayrıca basın açıklamalarıyla da bilgiler toplumla paylaşılmaktadır. Tüm bu çalışmaların yanı sıra, yakın gelecekte karşılaşılacak koruma sorunlarını önceden belirlemek ve acil önlem alma mekanizmalarını geliştirmek için, tehdit altındaki mimarlık mirasının saptanması son derece önemlidir. "Tehdit altındaki miras" tanımlaması, hâlâ varlığını sürdüren ancak karşılaştığı çeşitli sorunlar nedeniyle yakın dönemde harap olması ya da yıkılması söz konusu olan kültür varlıklarını anlatmaktadır. Tescilli ya da tescilsiz kültür varlığı niteliği taşıyan her türlü yapı, yapılı çevre ya da kültürel peyzaj alanları, tehdit açısından incelenmeli ve bu durumda olan kültür varlıkları saptanmalıdır. Kültürel Mirasın Korunması ve Geliştirilmesi Komitesi'nin gerçekleştirdiği bu projeyle, Oda şubelerinin kendi sorumluluk alanlarında tehlikedeki kültür varlıklarını saptayarak komiteye iletmeleri beklenmektedir. Projenin amacı, gerekli önemin gösterilmesini bekleyen kültür varlıklarını ve sit alanlarını tanımlamak, gelecek kuşaklara aktarılmaları için gerekli önlemlerin ivedilikle alınmasını sağlamaktır. Diğer bir amaç da ülke genelinden gelecek raporların değerlendirilerek, orta erimde Oda'nın koruma politikalarını geliştirmeye yönelik bir açılım sağlamaktır. Nitekim ICOMOS'un (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) dünya ölçeğinde düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği benzer bir proje ile dünyada risk altındaki farklı kültür varlığı türleri saptanmakta ve bunların korunması için özelleşmiş koruma tüzükleri geliştirilmektedir. ICOMOS'un bu raporlamaları özellikle kırsal ve endüstriyel mirasın tüm dünyada büyük bir tehdit altında olduğunu göstermiştir.

Mimarlık dergisi Yayın Komitesi de söz konusu projeye katkıda bulunmak adına derginin her sayısında "Türkiye Tehdit Altındaki Kültür Mirası" başlığı altında bir sayfa ayırmaya karar vermiştir. Gerek şubelerden ya da Kültürel Miras Komitesi'nden gerekse doğrudan mimarlardan gelecek, pek çok koruma sorunları yaşayan ve korunup yaşatılması için kamuoyu duyarlılığı oluşturulması gereken kültür varlıkları bu bölümde tanıtılacaktır. Özellikle tescil edilmeyerek göz ardı edilen kırsal, endüstriyel yapılar ve kimi zaman tescilliyken tescilden düşürülen Cumhuriyet dönemi kamu yapıları, modern mimarlık ürünü yapılar gibi örneklerin bu sayfada sunulmasıyla, mimarlık camiasında kırılgan mimarlık mirasına yönelik farkındalığın güçlendirilmesi de hedeflenmektedir.

Tüm meslektaşlarımızın, yörelerinde yakın dönemde yok olma riski içeren kültür varlıklarını belirleyerek kısa bir tanıtım yazısı ve fotoğraflarıyla birlikte dergimize **info@mo.org.tr** adresi üzerinden iletmesini rica ediyoruz. Mimarların göstereceği bu çaba, Odamızın kültür varlıklarının korunmasındaki mücadelesini güçlendirecektir. ❖

İletişim için:
Sibel Baş / Tehdit Altındaki Kültür Mirası Projesi Sekreteri
Adres : TMMOB Mimarlar Odası Genel Merkezi
Konur Sokak No: 4 / 2 Kızılay / Ankara
Tel : 0 312 417 37 27
Faks : 0 312 418 03 61
E-Posta : info@mo.org.tr

Mario Carpo ile Söyleşinin Ardından: İkinci Dijital Çağda Mimarın Eğitimi

Bilge Bal, Bahar Avanoğlu

Mario Carpo ile “İkinci Dijital Eşik: Yapay Zeka Çağında Tasarım” başlıklı sunuşu sonrasında bir araya gelen yazarlar gerçekleştirdikleri söyleşide, mimarlık eğitiminin günümüz teknolojisi ile ilişkisine odaklanmış. Söyleşiden hareketle kaleme alınan metin, Carpo’nun değerlendirmeleriyle birlikte, eskiz ve kolajdan başlayarak dijital teknolojiler ve üretime kadar tasarımın çeşitli ortamları üzerine bir tartışma açıyor.

28 Eylül 2018’de mimarlık teorisyeni Profesör Mario Carpo[1], İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nin açılış konuşmasını yapmak üzere Türkiye’ye geldi. **(Resim 1, 2)** Profesör Carpo’nun güncel araştırma alanı dijital teknolojiler olmakla birlikte, geçmişten bugüne yapmanın tarihi olarak genellenebilir. Açılışta yaptığı “İkinci Dijital Eşik: Yapay Zeka Çağında Tasarım” (The Second Digital Turn: Design in The Age of Artificial Intelligence) başlıklı konuşmasının odağını, “Sınıflandırma: Ara” (Don’t Sort: Search) teorisi oluşturuyordu. Diğer disiplinlerde olduğu gibi mimarın yetişme sürecinde ve tasarım eğitiminde güncel teknolojiler ile ilişkisinin ne düzeyde tutulacağı ve üretimle nasıl bir işbirliği kurulacağı önemli bir tartışma konusudur. Teknoloji özellikle tasarlamak için bir ortam ve araç seti olmanın ötesinde öğrenmenin, bilgiyi işlemenin, inşa etmenin doğasına yaptığı yaratıcı müdahale ile geleneksel öğrenme pratiklerini kökten değiştirme potansiyeline sahiptir. Günümüzde yaparak öğrenme, mimarlık eğitimi ve pratiğin arakesitinde bize potansiyel bir alan sunuyor. Biz de “eğitimin ilk yılından itibaren tasarım ve üretim teknolojilerini anlamayı, sorgulamayı, geliştirmeye yönelik altyapı kazanmayı ve bu teknolojilerin yaratıcı kullanımı üzerine güçlü bir anlayış geliştirmeyi amaçlayan”[2] İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi “Computation Based Basic Design” stüdyosunun[3] bir parçası olarak bu konuyu Profesör Carpo ile 29 Eylül’de Hilton Bosphorus Otel’de buluşup irdeleme fırsatı elde ettik. Karşılıklı diyalog, tasarım eğitimi üzerinden yapma ve üretme biçimlerimize dair tekrar düşünme fırsatını bizlere tanıdı. Ancak bu yazıda, okuyucuya söyleşinin tamamı yerine doğrudan tasarım eğitimi odaklı kısmında bir gezinti öneriyoruz. Bu nedenle, yayın için söyleşi tekrar gözden geçirilmiş, kısaltılmış ve yeniden kurgulanmıştır.

Bilge Bal
Arş. Gör., İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Bahar Avanoğlu
Yarı Zamanlı Öğr. Gör., İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Söyleşiye başlarken Bilgi Mimarlık temel tasarım stüdyosunu tartışmaya açabilmek için evrensel bir çerçeveden baktığımız kadar Türkiye bağlamına da kısaca değindik. “Bir mimarlık okuluna öğrenci seçimi nasıl olmalıdır?” sorusunun Türkiye’de lisans eğitimi bağlamında pek geçerli olmaması “Birinci sınıf mimarlık eğitimi nasıl olmalıdır?” sorusunu daha kritik bir noktaya taşıyor. Yurtdışında pek çok mimarlık okuluna adayların portfolyo, niyet mektubu ve kişisel geçmişleriyle mimari eğilimleri üzerinden değerlendirilmelerinin aksine Türkiye’de bazı istisna durumlar hariç (özel yetenek) sayısal başarılarıyla bir okula yerleştirilmesi söz konusudur. Bu nedenle, birinci sınıf tasarım stüdyosu çeşitli zeminlerden ve beklentilerden gelen, farklı ilgilere sahip mimar adaylarıyla stratejik bir karşılaşma alanıdır. Profesör Carpo, bu yerleştirme sürecini özgürleştirici bulduğunu ifade etmesine rağmen, ideolojik tutumun sayısal beceriyi ön planda tutan bir teknik okul (polytechnic system) niteliğinde olduğunu da yorumlarında dile getirdi.

1. Mario Carpo’nun Bilgi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 2018-19 güz yarıyılı açılış konuşmasına ait poster

Elbette her okulun ilk yıl tasarım stüdyosu için farklı yaklaşımları vardır. Bilgi Mimarlık birinci sınıf stüdyosunda bu karşılaşma süreci hesaplamalı tasarım bağlamında gerçekleşir. Stüdyo çerçevesinde kullanılan hesaplama teknolojileri ve araçları, yerleşik eğitim alışkanlıkları ve pedagojilerinin değişimini ve dönüşümünü de gerektirir. Teknolojiyi anlayarak onu yaratıcı bir biçimde kullanabilmeyi talep eder. Çünkü hesaplama teknolojileri ve araçları, tasarlarken pek çok olasılığın aynı anda görülebileceği, tasarım denemelerinin çok hızlı bir biçimde üretilip ortaya çıkarılabileceği ve tekrar tekrar geliştirilebileceği becerikli bir yapma mantığına sahiptirler. Müfredat, tasarım düşüncesi ve akıl yürütmenin bir yolu olarak hesaplama fikri üzerine kurulmuştur. Dijital ara yüzlerin yardımı ile yaparak öğrenmeye yoğunlaşır. Tüm öğrenciler mimarlık eğitimlerine bu ortak stüdyo ile başlarlar. Şu noktada, sadece "Computation Based Basic Design" dersinin başlığını bile açarsak aslında hesaplamalı tasarım derken Bauhaus geleneğinin de inkar edilmediği görülür. Stüdyo, şeylerin doğası, malzeme araştırmaları, teknolojileri ve onların yakın / uzak çevreleriyle ile olan ilişkileriyle yoğun bir şekilde bağlantılıdır. Okul, bir sonraki adımı denemek için kapsamlı bir laboratuvar ortamına imkan tanır.

Bal, Avanoğlu: Profesör Carpo, bu noktada kitabınızda derinlemesine tartıştığınız "ikinci dijital eşik" bağlamında birinci sınıf stüdyosu ve tasarım eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Carpo: İlk yıl her zaman tasarıma giriştir, çünkü tasarım seçen öğrenciler bunun ne olduğunu bilemezler. Yaptıkları sonu belirsiz bir seçimdir. Mimarlık aile geleneği değilse neyin içine düştüklerini kestiremezler. Bartlett'taki birinci sınıf stüdyosu, ilk yıl tüm öğrencilerin uygulamalı olarak brikolaj, maske gibi temalar üzerinden ilerledikleri genel bir stüdyodur. Tasarım dersi vermediğim için tasarım stüdyosunun ne olabileceği konusuna çok girmek istemiyorum, ancak teknolojiyle ilişkisi üzerine genel olarak konuşmak gerekirse, hesaplama aracı ne kadar erken başlarsa o kadar iyidir. Kendi geçmişim dolayısıyla bu konuya çok da önyargısız yaklaşamıyorum, çünkü önce geleneksel teknik üzerinden başladığım mimarî yolculuğum, ilerleyen zamanlarda hesaplamalı tasarım araçlarıyla yeni bir katmana sahip oldu. Ben mimarî çizim için önemli olan tasarı-geometriye yeni başlamışken bilgisayarlar henüz ortalıkta değildi. Bilgisayarların nasıl çalıştığını anlayabilmek için tasarı-geometriyle ilgili temel bilgilere sahip olunması gerektiği görüşündeyim. Çünkü aynı mantıkla işliyorlar. Örneğin, geometrik formların teknik çizim prensiplerinden bihaber olan öğrencilere bilgisayar ortamında hazırlanmış bir model verirseniz, asla bilgisayarın ne tür işlemler yaptığını anlamazlar. Muhtemelen, geçmişte gündelik hayatımızın bir parçası olan tasarı-geometri üzerine bugün o kadar vakit harcamaya gerek olmayabilir. Ancak nasıl fotoğrafı anlamak için perspektif bilmek gerekirse, modelleme bilmek için de geometrik çizimlerin izdüşümlerine dair bilgiye sahip olmak gerekir. A ve B yer değiştiremez, B ancak A'nın üzerine koyarak inşa edilir.

2. Mario Carpo, Bilgi Üniversitesi Santralİstanbul Kampüsü, Enerji Müzesi'nde, Eylül 2018.

Fotoğraf: Hüseyin Akdemir

3. ComputationBased_BasicDesign @BİLGİ stüdyosunda, 2013 yılında üretilen 1:1 öğrenci projelerinden biri, CARAPACE. Tasarım Ekibi: Ece Abdioğlu, Ekin Arslan, Ece Emanetoğlu, Deniz Eskiçırak, İdil Işıksoy, Kübra Koyuncu, Elif Özüçağlıyan, Pelin Tatlıcı ve Eylül Utkan.

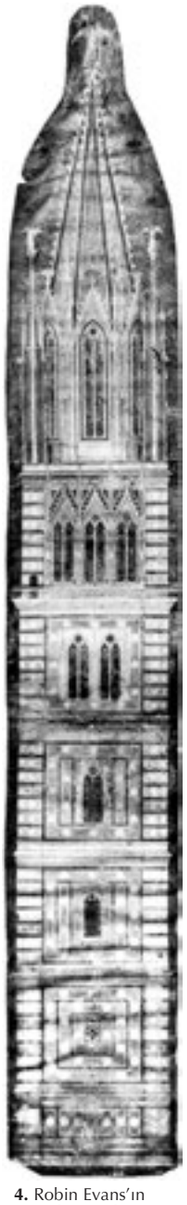

4. Robin Evans'ın *Translations from Drawing to Building and Other Essays* kitabından (1997, s.168) 1334 sonrasına kayıtlara geçen bir görünüş çizimi, the Campanile, Santa Maria del Fiore, Floransa.

Bal, Avanoğlu: Peki, bunlar paralel süreçler olamaz mı? Çünkü eksik ya da fazla, biz tamamını paralel süreçler olarak anlatmaya çalışıyoruz. Mimari geometri, bahsettiğimiz dijital arayüzler aracılığıyla ele alınan bir dersken mimarî çizim, geleneksel yöntemlerle ortogonal ve paralel projeksiyon, ayrıca perspektif ile haşır neşir olunan, tüm çizim gösterimlerini ve inşalarını öğrendikleri bir stüdyodur.

Carpo: Güzel. Bu olmadan, bilgisayar destekli tasarım kullanamazsınız.

Bal, Avanoğlu: Aynı zamanda stüdyoda da 1:1 ölçekte uygulamalı olarak (hands-on making) tasarım yapmayı amaçlıyoruz. **(Resim 3)** Nesnelere ve tasarımlara, temsillerinden ziyade, 1:1 fiziksel varlıklarıyla yaklaşıyoruz. Teknolojiyle 1:1 yaparak öğrenmenin öne çıktığı günümüzde mimarî üretimin imgesel gösterim ile ilişkisi nerede duruyor olabilir?

Carpo: Floransa'da mimarlık eğitimimin ilk yılında sürekli çizim yapıyorduk, sadece bir egzersizimiz büyük bir model yapmayı amaçlıyordu. Bu egzersiz çerçevesinde çıta ve ip kullanarak bir strüktür inşa etmemiz istenmişti. Bize çıta ve ipin hiçbir maddi ve strüktürel açıklaması yapılmadan saf bir yaparak öğrenme süreci kurgulanmıştı. Ancak şimdi, profesörümüzün neden bu egzersizi yapmamızı zorunlu kıldığını anlayabiliyorum. Ama o zaman neredeyse kendimi öldürüyordum, ellerimi kesip durmuştum. Birkaç kez hastanelik bile olmuştum (biraz abartıyorum). Bu durumu yıllar sonra kendime şöyle açıkladım: Mimarlık bir gösterim sanatıdır. Mimarlık doğrudan binayı yapmak değil, bu binayı yapılır kılacak gösterimleri üretmektir. Bu, bir mimari tasarım geleneğidir.

Bal, Avanoğlu: Robin Evans'ın *Translations from Drawing to Building and Other Essays*[4] kitabında söylediği gibi mi?

Carpo: Evet. Mimarlık mesleği tarihsel olarak, Rönesans'ta doğdu diyebiliriz. Hümanistler mimarın bir usta veya zanaatkardan farklı olarak bina değil, açık ve temiz çizimler yapması gerektiğini söyler. Mimar binanın çizimini yapar, araziye gitmez. Çizimi ustaya verir ve teknik talimatlar olarak çizimdeki gösterimler, bir başkasının elinde bir noktada fiziksel bir nesne haline gelir. Ancak gösterim ve üretimi birbirinden ayıran bu mimarlık pratiği anlayışı, dijital araçlarla birlikte teorik olarak geçerliliğini günümüzde yitirmiştir. Artık aynı arayüzde, aynı makine ile aynı masada çizimin altlığını hazırlamaya başlayabiliyor, tasarım ve üretimi yapabiliyoruz. Ekranda gördüğümüz her şeyi basabiliyoruz. Robin Evans'ın çizimin binaya tercümesi olarak dile getirdiği zihindeki fikirler ve kağıt üzerindeki gösterimler ile somutlaşan binalar arasındaki ideal ayrım 20 yıl öncesine kadar geçerliydi. **(Resim 4)** O zamana kadar birçok tercüme aşaması söz konusuydu ve ilk önce fikir vardı. Sonra fikir çizim olarak maddeleşirdi. Bu, fikir ile ekran arasında hâlâ süregelen ayrımın ilk

Kaynak: en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Piranesi#/media/File:Giovanni_Battista_Piranesi_-_Carceri_Folder_7_-_Google_Art_Project.jpg [Erişim: 19.11.2018]

5. Carceri Plate VII – The Drawbridge, Giovanni Battista Piranesi.

tercüme aşamasıdır. İkinci aşamasıysa ekran ile fiziksel nesne arasındadır. Eğer bir çaydanlık ya da bardak yapıyorsanız, teknolojiyle bu ikinci ayrımı ortadan kaldırmanız mümkün. Ancak henüz bir gökdeleni basmaktan bahsedemiyoruz, onu inşa edebilmek için geleneksel metotları kullanmak durumunda kalıyoruz. Yani, zanaat ve hesaplamalı tasarımı hemhal eden sizin birinci sınıf stüdyonuz 50 yıl önce anlamsız olacakken şimdi çağın ruhudur.

Çizgi ve çizimin geleneksel olarak mimarlık söyleminin en temel bileşenlerinden biri olduğu elbette yadsınamaz. Mimari tasarımda çizim, bir düşünce ile bina arasında inşaya rehberlik edecek görsel, doğru ve temsili bir ilişki kurmaya imkan tanır. Bu tür çizimler işaretler, prensipler, kurallar dizisiyle sıkı protokollere dayanır. Çizim, mimarlar için aynı zamanda sadece binaları inşa eden disiplin olma söylemini kırmayı mümkün kılan yaratıcı bir hareket alanı da tanımlar. Mimara her tür kurumsal, politik ve ekonomik kısıtlamadan uzak, ifade etmek ve yönlendirmek istediği duruma yoğunlaşma fırsatı tanır. Ona bir özgürlük alanı yaratır. Çizim, farkındalık, eleştiri ve söylem üretmesi için mimarı motive eder. İnşa gereksiniminden kurtarılmış bu çizimler, bir binaya tercüme için rehberlik etme zorunluluğuna sahip değildir. Bu tür çizimlere, çizgi mimariler olarak bakılabilir. Çizgi mimariler, çizimin şiirsel karakterine vurgu yapar ve kağıt üzerinde, yani temsilde kalmak üzere üretilirler. Çizginin teori ve tasarımdaki ortak rolü ile bir söz söylemek, pozisyon almak, yorum üretmek üzere spekülasyon yapmak için vardırlar. Çizgi mimariler, çizginin iletişim kuran, atmosfer yaratan imge boyutuna vurgu yapan çizim inşalarıdır. Piranesi **(Resim 5)**, Boullée

(Resim 6), Lebbeus Woods, Archizoom ve diğerleri teknik kısıtlamalardan ve kabullerden kendilerini muaf tutup zamanlarının mimarlık anlayışına eleştirel bir bakış sunan muhalif bir pozisyon sunar. Bu bakımdan dijital teknolojilerle birlikte çizgisel gösterimin üretim odaklı araçsallaştırılmasının izleri tarihsel olarak da epey geriye giden çok daha geniş bir tartışma alanı açar. Bunun yanı sıra, çizgisel gösteriminin dilinden ayrılan kolaj da ikinci dijital çağda, teknolojiyle beraber irdelenmeye değer bir potansiyele sahiptir.

Bal, Avanoğlu: *Metropolis*'te yayımlanan "Post-Digital 'Quitters': Why the Shift Toward Collage is Worrying"[5] isimli makalenizde, kolaj tekniğinin içinde bulunduğumuz dijital devir içerisinde kullanılmasının, romantik ve endişe verici bir teşebbüs olduğunu belirtiyorsunuz. Kolaj tekniğinin, tarih boyunca dönüm noktalarını belirleyen önemli konumu da dikkate alınınca (canavarlar, kolaj şehirler ve benzeri), bugün niye benzer bir kritik konumda duramadığını açıklayabilir misiniz?

Carpo: Kolaj, yirminci yüzyıl boyunca kritik bir konumdaydı. Kolaj, hem modernist hem de post-modernist olarak görülse de, kolajın post-modernist bir teknikten ziyade, modernist bir teknik olduğunu düşünüyorum. Tarihsel olarak bakıldığında, kolaj, fotoğraf tekniğinde yapıldığı gibi kes-yapıştır tekniğidir. Öyleyse, bu tanım çerçevesinde, kolaj modernist bir tekniktir. Aslında, post-modernizmin kökeninde, kolajın önemli bir unsur olduğu söylenemez. Ancak günümüz için problem oluşturan asıl mesele, post-dijital mimarların, kolajı bir tür geri dönüşüme sokmasıdır; çünkü photoshop ile kes-yapıştır yapılamaz. Kes-yapıştır, makas ve kağıtla yapılan fiziksel ve mekanik bir eylemken, dijital ortamda bu mekanik eylem söz konusu değildir. Dijital ortamda, söz konusu olan kesintisiz dönüştürmeler (transformation), birleştirme (merge) ve biçim-değiştirmedir (morphing), kolaj değil. Biçim-değiştirme, kolajın bir sonraki aşamasıdır. O sebeple, photoshop programı üzerinden, kolaj tekniğini geri dönüşüme sokma fikri, bir teknik absürtlüktür / bir hatadır. Ancak, bu durumun farkındalığı ile teorik bir tartışma açmak mümkün. Kolaj dijital ortamda ölü olmasına rağmen kolajın dijital kuram üzerinden tekrar yorumlanması ve bu yorumdan yeni bir teori yaratılması ilginç bir nokta olabilir. Bunu bilgisayar ortamında nasıl yapabiliriz? Şöyle bir strateji geliştirilebilir: Bilgisayar ortamının teknik araç olarak kullanılarak, çeşitli parçaların birbiri ile birleştirme pratiği, bize ne katıyor görmek. Ancak kes -yapıştır yöntemi ile değil.

Bal, Avanoğlu: Öyleyse, bugün hâlâ, kolaja nostaljik bir üretim olarak bakmayı yenmenin bir olasılığı var diyebiliriz.

Carpo: Ama, bu kolaj olarak değil, kolaj 2.0 olarak isimlendirilmelidir. Aslında, dijital ortamda birleştirme ve biçim değiştirme fikri tamamen meşrudur. Sadece birinin bunun kuramını, teknolojisini ve stratejisini geliştirmesi gerekmektedir. Niye, çocukken kesip yapıştırarak yapabildiğim şey için bilgisayara ihtiyacım olsun? Dijital kolaj üzerine bir stüdyo geliştirin, ancak post-dijital kolaj değil, dijital kolaj.

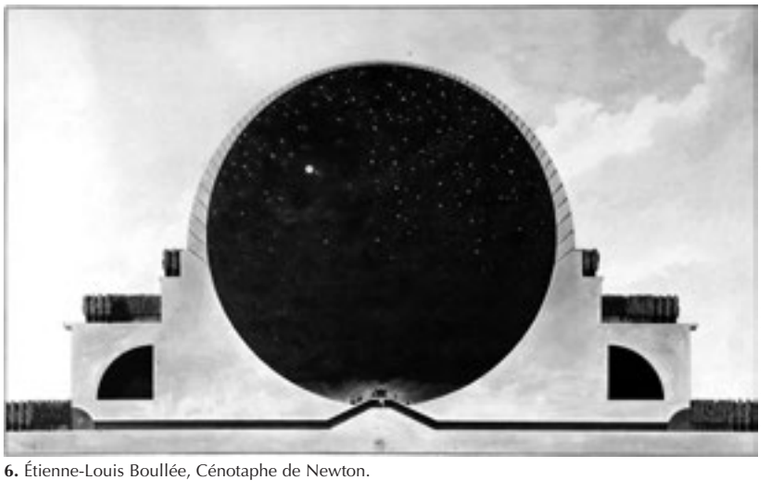

Kaynak: it.wikipedia.org/wiki/File%C3%A9tienne-Louis_Boull%C3%A9e_C%C3%A9notaphe_de_Newton_-_04_-_Coupe,_repr%C3%A9sentation_de_jour_avec_effet_int%C3%A9rieur_de_nuit.jpg [Erişim: 19.11.2018]

6. Étienne-Louis Boullée, Cénotaphe de Newton.

Bal, Avanoğlu: Açılış konuşmasında bahsettiğiniz, özellikle kütüphane örneği üzerinden tartışmaya açtığınız, sınıflandırma-kodlama meselesini evrensel dil konusuyla beraber düşünebilir miyiz? Özellikle, John Wilkins'in ondalık sayı sistemine benzer olan analitik dil tasavvuru üzerinden düşünürsek, "Sınıflandırma: Ara" projesi, Babil Kulesi efsanesinden beri süregelen, mimari göstergebilimi (ki mimari göstergebilimi tarih boyunca evrensel bir mimari dil inşasında kilit bir rol oynamıştır), tümcebilim kanallarına da açılımları olan, evrensel dil projesi ile kesişebilir mi?

Carpo: Evrensel dil konusu uzmanlık alanım değil, ancak Umberto Eco'nun evrensel diller hakkında bir kitabı[6] var. 17. yüzyılda Leibniz, evrensel bir dil yazmaya teşebbüs etmişti, bu dil matematik üzerine temellenmekteydi. Ancak Leibniz'ten önce, Jan Amos Komensk´y isimli başka bir çılgın barok matematikçi vardır. Komensk´y, hayatı-

Kaynak: monoskop.org/Paul_Otlet#mediaviewer/File:Paul_Otlet_and_Mundaneum_team.png [Erişim: 19.11.2018]

7. Paul Otlet ve Mundaneum Ekibi.

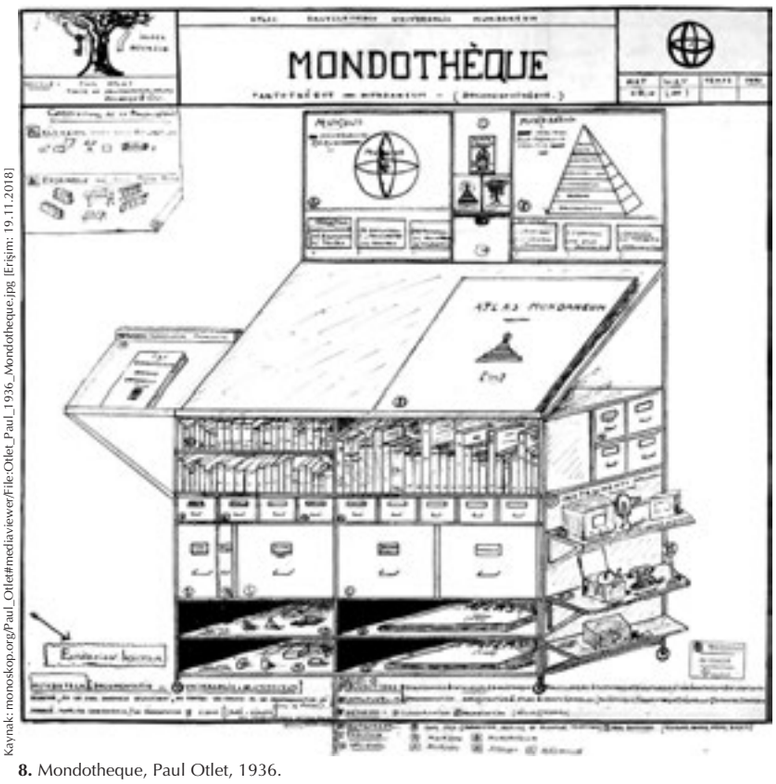

Kaynak: monoskop.org/Paul_Otlet#mediaviewer/File:Otlet_Paul_1936_Mondotheque.jpg [Erişim: 19.11.2018]

8. Mondotheque, Paul Otlet, 1936.

Kaynak: monoskop.org/Paul_Otlet#mediaviewer/File:Otlet_Paul_1937_Species_Mundaneum.jpg [Erişim: 19.11.2018]

9. Species Mundaneum, 1937.

nın tamamını sayıların kombinasyonuna dayanan evrensel bir göstergebilim dili yazmaya adamıştı. Tabii ki, bu dil işlemedi. Ondalık Sınıflandırma Evrensel Sistemi'ne (UDC, The Universal System Of Decimal Classification) aşina mısınız? *The Second Digital Turn* isimli kitabımda, UDC'ye kısaca değindiğim bir bölüm[7] var. UDC, Paul Otlet isimli çılgın bir Belçikalı tarafından icat edilmiş, her şeyi kapsayan, evrensel bir sınıflandırma sistemidir. Otlet, çeşitli kütüphane sınıflandırmaları hakkında bilgi sahibiydi ve UDC hâlihazırda kullanılmaktaydı. Otlet, her şeyi kapsayabilecek daha da genel bir sistem yaratmak istiyordu. Yüksek miktarda bir finansal destek aldı, tam rakamını bilmiyorum. Bu proje, tasarımının belli bir kısmına Le Corbusier'in de dahil olması sebebiyle mimarlık tarihinde de nispeten bilinmektedir. Mundaneum ismini verdikleri bir bilgi sarayı inşa etmek istiyorlardı **(Resim 7-9)** ve Le Corbusier bir takım fikirler sunmuştu. Elbette, hiçbir zaman inşa edilmedi. Ancak, Google şimdi, Paul Otlet'ye adanmış bir sınıflandırmanın evrensel biliminin müzesini kurdu. Genel bir Google kullanıcısının -ki hepimiz öyleyiz- bakış açısı bakımından anlamsız bir durum, çünkü Google artık sınıflandırma ile ilgilenmemekte. Google, sınıflandırma yapmaz, arar. Bir dipnot: Google arama motorları aslında, bizim görmediğimiz, birçok sınıflandırma işlemi yapmaktadır; çünkü bütün World Wide Web'in (www-internet sunucuları ağı) tamamını aramak mümkün değildir. Yani gerçekte, her bir arama yapıldığında, her ne kadar saf anlamıyla bir arama yapıldığını düşünsek ya da saf bir aramanın yapıldığını düşünmek istesek de aslında çok derinleşmiş görünmez bir sınıflandırma sistemi ile karşı karşıyayızdır. Bunlar, Google'ın daha hızlı arama yapmasını ve evrensel World Wide Web'i belli aralıklarla yenilenen alt kategorilere bölmesini sağlayan kısayollardır. Yani, aslında çok gelişmiş sınıflandırma sistemleri kullanılmaktadır. Yani, benim "Sınıflandırma: Ara" teorimi, Google arama motorlarına genel olarak uygulayamayız, çünkü World Wide Web'i her seferinden en baştan aramak henüz mümkün değil. Bu sebeple kısa yollar var. Ancak, Gmail hesabımızda bir arama yaptığımızda, bu tam olarak saf bir arama işlemidir. Gmail hesabımızda, bir kelime araması yaptığımızda, örneğin, John kelimesini aradığımızı varsayalım, (her harf sekiz 0 ve 1'den oluşan bir octet olduğundan), bütün arşiv, otuz iki adet 0 ve 1'den oluşan dizilimi tarayacaktır. Bu tam anlamıyla, hiçbir hiyerarşik sınıflandırma sistemi olmadan uygulanan saf bir arama işlemidir. Basit aramalar böyle işler. Bütün World Wide Web'i ararken de aynı şekilde çalışılabilir, ancak bu işlem çok uzun sürer. Bu nedenle yapılmaz.

Bal, Avanoğlu: Evrensel dil ve evrensel sınıflandırma sistemleri ile de bağlantılı olarak evrensel bir eğitim sisteminden söz etmek mümkün mü?

Carpo: Sizin de mutlaka bildiğiniz gibi, mimarlık tarihine sistematik bir yaklaşım öğretilmesi fikri bile tartışmalıdır, çünkü Batı'daki bir Avrupa mimarlık okulunda, Batı mimarlık tarihi kano-

nu, Antik Yunan'dan başlar, Vitruvius'tan Zaha Hadid'e ya da Peter Eisenman'a kadar uzanır. Ama bu Batı mimarlık tarihi kanonudur. Bu, New York'ta, Londra'da olanları açıklayabilir, ancak örneğin burada olanları açıklamaya yetmez. Paris'teki bir Fransız mimarlık okulunda, eğitim sistemi tarafından zorunlu kılınan Batı mimarlık tarihi dersini veriyordum; bildiğiniz gibi Fransız nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslümandır. Ama bildiğim bütün okulların hepsinde -o dönem bildiklerimde- zorunlu dersler, mimarlık tarihi I ve mimarlık tarihi II idi. Mimarlık tarihi I dersi, Antik Yunan'dan başlayarak endüstriyel devrime uzanan Batı kanonu idi. Mimarlık tarihi II ise, endüstriyel devrimden Bauhaus'a kadar. Mimarlık tarihi I dersini verirken, bir keresinde, bir grup öğrenci yanıma gelerek, "Profesör Carpo, niye hep kiliseler üzerinden anlatıyorsunuz ve hiç camilerden bahsetmiyorsunuz?" diye sordu. Ben de "Sinagogları da öğretmiyorum." dedim. Okulun müfredatı tarafından sadece kiliselerin tarihini anlatmakla yükümlüyüm, çünkü burada Batı mimarlık tarihi kanonunu öğrenmekle yükümlüsünüz ve Avrupa -ancak yakın tarihimize kadar- sadece kilise inşa etmiştir. Vitruvius'tan Peter Eisenman'a uzanan herhangi geleneksel bir Batı mimarlık tarihi kanonu düşünüldüğünde aklıma gelen bir anekdotu anlatayım. Siyasal Bilimler Okulları'nda yapılan bu şakayı acaba bilir misiniz? Batı politik düşünce tarihine giriş dersi, Plato'dan NATO'ya olarak isimlendirilir (İngilizcesinde uyaklı: *from Plato to NATO*). Batı politik düşünce tarihi olduğundan, Antik Yunan'dan başlayıp, NATO'ya ulaşır ve Batı'nın üstün olduğunun ideolojik ispatını da beraberinde getirir. Aslında, bu şaka Batı'nın dünyanın geri kalan yerlerine de hakim olduğu hakkında da bir fikir vermektedir, çünkü Batı filozofik geçmişi sayesinde avantajlı durumdadır. Özellikle NATO'nun şu an dünyadaki en güçlü askeri ittifak olduğu düşünülünce, Batı geleneğinin diğer tüm geleneklere kıyasla üstünlüğü söylemdeki gizli ideolojidir. Öyleyse, Vitruvius'tan Peter Eisenman'a uzanan bir mimarlık tarihi anlatınca da aynı oyunu yürütüyor sayılırız. Bu, bir geleneğin diğer geleneklerden üstün olduğunun ideolojik varsayımını beraberinde getiren tek bir kanondur. Bu kanon içerisinde, sömürgecilik tarihi de gerekçelenmiş olur. Ancak artık bunu öğretemeyiz, çünkü böyle bir dünyada yaşamıyoruz.

Bal, Avanoğlu: Son olarak her dönemde mimarın eğitimine dair bir kitap ile karşılaşıyoruz, diyebiliriz. Sizce bu dönemde böyle bir kitap mümkün mü? Olsaydı, ne olurdu veya olması neden mümkün değil?

Carpo: Bir mimarın eğitimi... Mimarlık okulları oldukça, hâlâ öğretecek bir şeylerimiz olduğunu varsayabiliriz. Her mimari dönemde, her iki senede bir, bir kişi yeni bir öneri ile ortaya çıkar. Bir mimarın eğitimi konusunda, üzerine temellendirebileceğimiz kesin kurallar yoktur. Eğer bir doktor ya da mühendis yetiştirilecekse eğitimlerinin dayanak aldığı ve herkesin mutabık olduğu temeller vardır. Bu temelleri herkesin öğrenmesi gerekir. Tasarımda ise böyle bir kesinlikten bahsedemeyiz. Fikir birliğinde olunan bir takım noktalar olsa da tasarımda, çeşitli meseleleri daha önemli ya da önemsiz kılan her şey otoriter ve hatta ideolojiktir. Bir mimarın matematikte iyi olması savı bile... Mimarın matematik bilmesini zorunlu kılan eğitim düzenlemesi büyük ihtimalle bir fikir birliğinin ürünüdür. Karar verirken, düşünmüşlerdir: Bir mimar ne yapar? İnşa eder. Öyleyse, mimarın matematik bilmesi kanaatine varmışlardır. Bu, büyük ihtimalle eğitim sistemi hazırlanırken 70 sene öncesine ait bir vakadır. Bugün ise, bahsi geçen bu eğitim sisteminin bir karşılığı yoktur. Bir mimarın ansiklopedisi ne olurdu, kestiremiyorum. ❖

* İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne, Mario Carpo'ya ve Şebnem Yalınay Çinici, İdil Karababa ile Ecem Ergin'e özel teşekkürlerimizle.

NOTLAR

1. The Bartlett, University College London, Mimarlık Fakültesi'nde Reyner Banham Mimarlık Tarihi ve Kuramı Profesörü.

2. Yalınay Çinici, Şebnem, 2018, "BİLGİ Mimarlık 16. Venedik Mimarlık Bienali'nde: ComputationBased_BasicDesign Studio@BİLGİ ve CARAPACE", **Arredamento Mimarlık**, sayı: 320, s.93.

3. Şebnem Yalınay Çinici ve Onur Yüce Gün'ün geliştirdiği ve başlattığı birinci sınıf stüdyosu, 2009 yılından bu yana konu üzerine çalışan genç akademisyenler ve bu konuda uygulama alanında öncü mimarlar tarafından esnek ve dinamik bir ekiple yürütülmektedir. Stüdyo ile ilgili daha detaylı bilgi için: www.archindid.bilgi.edu.tr [Erişim: 29.11.2018]

4. Evans, Robin, 1997, **Translations from Drawing to Building and Other Essays**, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

5. Carpo, Mario, "Post-Digital 'Quitters': Why the Shift Toward Collage Is Worrying", www.metropolismag.com/architecture/post-digital-collage [Erişim: 10.09.2018]

6. Eco, Umberto, 1995, **The Search for the Perfect Language (The Making of Europe)**, Wiley-Blackwell, Cambridge, Massachusetts.

7. Carpo, Mario, 2017, "2.2 Don't Search: Search", **The Second Digital Turn**, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, s.28.

Gaziantep Yesemek'in ve Osmaniye Karatepe-Aslantaş'ın Dünya Mirası Listesi'ne Adaylık Süreçleri Hızlanıyor

UNESCO 1972 yılında hazırladığı "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" ile dünya kültür tarihinde çok önemli dönüm noktalarını oluşturan kültür varlıklarının ve eşsiz doğal varlıkların uluslararası düzeyde tanınmasını ve korunmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda 1978 yılında 12 kültür / doğa varlığı ile başlatılan Dünya Mirası Listesi'nde günümüzde 1092 kültür / doğa varlığı yer almaktadır. Türkiye de 18 kültür ve doğa varlığıyla listede temsil edilmektedir. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde çok sayıda varlık ile yer almak ülkeler için bir övünç kaynağı olmanın yanı sıra, turizm gelirlerine olumlu katkısı da ayrıca cezbedici bir unsur olarak görülmektedir. Türkiye de özellikle 2011'den beri her yıl listeye kültür varlığı dahil etmek için yoğun bir çaba göstermektedir. UNESCO hükümetler arası bir kurum olduğu için ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı listeye önerilecek kültür varlıklarını belirleyerek yasal ve bilimsel süreçleri yürütmektedir. Dünya Mirası Listesi'ne girmek için önerilen kültür varlığının hem "üstün evrensel değeri"nin bilimsel olarak saptanmış ve onaylanmış olması, hem de çok iyi bir şekilde korunduğunun ve gelecekte de korunacağının garantisinin verilmesi gerekmektedir. Bu zorlu adaylık sürecinde yalnız Bakanlığa değil yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarına ve ilgili meslek odalarına da sorumluluk düşmektedir. Bu bağlamda yerel kurum ve kuruluşların çabalarıyla Kasım ayında gerçekleştirilen iki etkinlik ile Gaziantep Yesemek arkeolojik sit alanı ve Osmaniye Karatepe-Aslantaş arkeolojik sit alanı için başlatılan UNESCO Dünya Mirası süreçleri kayda değerdir. ❖

2. Uluslararası Yesemek Sempozyumu: Tunç Çağından Ortaçağa Mimaride Heykel ve Taş

Zeynep Eres
Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Bölümü

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ICOMOS Türkiye ve Gaziantep Üniversitesi ile birlikte 6-8 Kasım 2018 tarihleri arasında "Tunç Çağından Ortaçağa Mimaride Heykel ve Taş" konulu Uluslararası Yesemek Sempozyumu'nu düzenlemiştir. Bu bilimsel etkinlikte ilin güneyde Suriye sınırında yer alan ve Geç Hitit Dönemine ait taş heykel işliği olduğu düşünülen Yesemek arkeolojik sit alanın Dünya Mirası Listesi'ne girebilmesi için gerekli bilimsel veriler paylaşılmış ve tartışılmıştır. Konunun uzmanı arkeologların, koruma mimarlarının ve malzeme koruma uzmanlarının sunduğu bildiriler Yesemek'in Dünya Mirası Listesi'ne girebilmesi için yapılan hazırlıklara katkı sağlarken, bir arkeolojik alanın korunması sürecinde birlikte çalışması gereken farklı uzmanlık alanların bir buluşma platformuna dönüşen sempozyum ayrıca yararlı olmuştur. Bu bağlamda ICOMOS Türkiye

Milli Komitesi 2. Başkanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'ın "UNESCO Dünya Mirası Kavramı ve Arkeolojik Sitler" başlıklı davetli konuşması ufuk açıcı nitelikte olmuştur. Sempozyumun ilk gününde Yesemek'e teknik gezi düzenlenmiş, sonraki iki günde yoğun bir bildiri sunumunun ardından "Yesemek'in Dünya Kültür Mirası Kalıcı Listesine Girme Hazırlık Süreci İçin bir Yol Haritası" başlıklı forumda, Türkiye'nin farklı üniversitelerinden ve kurumlarından bilim insanları ile UNESCO ve ICOMOS'un yurtdışından gelen uzmanları görüş bildirerek katkı sağlamışlardır.❖

Dünya Mirası "Karatepe-Aslantaş"

Erol Doğan
Y. Mimar

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi 15. dönem yönetimi, Osmaniye Temsilciliği'nin öncülüğü ve ev sahipliğinde 2 Kasım 2018 tarihinde Osmaniye Valisi Sn. Ömer Faruk Coşkun'un da katılımıyla "Dünya Mirası Karatepe-Aslantaş" konulu bir panel düzenlenmiştir. Karatepe-Aslantaş'ta ilk kazı çalışmaları 1940'lı yıllarda başlatılmış ve Çukurova bölgesinin bu önemli Geç Hitit yerleşimi, yalnız mimari özellikleriyle değil, içerdiği çift dilli yazıtları sayesinde bir Anadolu dili olan Luvicenin çözülmesini sağladığı için bilim dünyasında büyük bir heyecan yaratmıştır. Kazı başkanı Prof. Dr. Halet Çambel arkeolojik alanın kültür tarihi açısından taşıdığı büyük önemi görerek yazıtların ve heykellerin yerinde özgün halde korunabilmesi için 1952 yılında Roma Merkezî Restorasyon Enstitüsü ile ortak koruma projeleri geliştirmiş ve Türkiye'nin ilk büyük ölçekli uluslararası arkeolojik alan koruma çalışmaları böylelikle gerçekleştirilmiştir. Karatepe-Aslantaş bilimsel öneminin yanı sıra arkeolojik alan koruma tarihi açısından da oldukça özgün bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda günümüze çok iyi durumda korunarak gelmiş bu arkeolojik alanın hakettiği Dünya Mirası Listesi'ne girmesi için yerel kurum ve kuruluşların birlikte bir inisiyatif geliştirmesi önemlidir.

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi Başkanı Ozan V. Tüzün ve TMMOB Mimarlar Odası Osmaniye Temsilciliği Başkanı Halise Şen konuşmalarında bu panelin farkındalık yaratarak başta Kadirli ve Osmaniye olmak üzere sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda ülkemize büyük katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Bir anlamda Karatepe-Aslantaş'ın ülkemiz adına Dünya Mirası Listesi'ne alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Panele katılarak bizleri onurlandıran Osmaniye Valimiz Sn. Ömer Faruk Coşkun da konuşmasında Karatepe-Aslantaş'ın UNESCO Dünya Mirası olmasının değeri ve bu konunun önemine bir kez daha vurgu yaparak her türlü katkıda birlikte yol alınabileceğini belirtmişlerdir.

Panel konuşmacılarından TMMOB Adana Şubesi üyesi Y. Mimar Erol Doğan "Yerinde korumanın öncülüğünde Mars'a kadar uzanan bir süreç", İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Deniz Mazlum ise "UNESCO Dünya Mirası ve Türkiye" konularıyla katılımcıları bilgilendirdiler. Panele; Osmaniye Belediye Başkan Yardımcıları Burcu Ateş Yücer ve Fatma Teke, Osmaniye Ticaret Odası Başkanı Devrim Murat Aksoy, İl Kültür ve Turizm Müdürü Burhan Torun, İl Milli Eğitim Müdürü Ramazan Çelik, TMMOB Mimarlar Odası Adana Şube Başkanı Ozan Tüzün ve şube üyeleri, TMMOB Mimarlar Odası Osmaniye Temsilciliği Başkanı Halise Şen ve temsilcilik üyeleri, İnşaat Mühendisleri Odası Üyeleri, Kadirli Eğitim ve Kültür Vakfı (KA-VAK) Genel Başkanı Ahmet Demirel ve yönetim kurulu, KA-VAK Adana Şube Başkanı Emine Şişman Varmış ve yönetim kurulu, KA-VAK Kadirli Şube Başkanı İbrahim Boysal ve yönetim kurulu ile KA-VAK üyeleri, T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü Erdinç Kadıoğlu, Muhtarlar derneği olmak üzere geniş bir katılım sağlanmıştır. Bu panel ile Kadirli ve Osmaniye mülki amirlerimizin, milletvekillerimizin, yöneticilerimizin, sivil toplum kuruluşlarımızın ve en önemlisi de halkımızın Karatepe-Aslantaş'ın UNESCO Dünya Mirası olması yönünde gösterecekleri duyarlılığa dikkat çekerek Kadirli ilçesinin gerçek bir kültür ve turizm şehrine dönüştürülebileceğini gösterebilmek adına önemli bir başlangıç yapılmıştır. Bu anlamda Kadirli halkının ve kamuoyunun konu ile ilgili algısını geliştirerek, şehrimize değer katacak olan bu konunun sahiplenilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Eğitim, kültür ve sanat konularında etkin sivil toplum kuruluşlarının da konuyu sahiplenmesi kültürel değerlerimizin gelecek kuşaklara taşınması için oldukça önemlidir ve başarıya giden yolda büyük bir etkendir. Bu uzun ve zorlukları çok olan yolda her kesimin katılım ve desteklerinin sağlanması hedefe ulaşabilmek için büyük önem taşımaktadır. ❖

Aylardır süren ve herkesi etkileyen “kriz” ortamı, inşaat sektörünün ekonominin önemli bir parçası olması nedeniyle mimarları derinden etkiliyor. İthal kağıt nedeniyle baskı maliyetlerinin üç-dört katına çıktığı ortamda derginin etkilendiği de gözönüne alınırsa konunun dergi gündemine taşınmaması olanaksız. Derginin bir önceki sayısının *MİMARLIK* Gündem bölümünde yer verdiğimiz Haydar Karabey’in yazısından sonra bu sayıda daha detaylı bir dosya ile karşınıza çıkıyoruz. “Yerel yönetimler”, “serbest mimarlık mesleği-şantiyeler” ve “mimarlık eğitimi” konularında değerlendirmelere yer verdiğimiz “Kriz Ortamında Mimarlık” isimli bu dosya, konu hakkındaki tartışmaların görünürlüğünü artırmayı hedefliyor. Dergi bundan sonraki sayılarda krizden etkilenen mimarlık dünyasında yaşananlara dair değerlendirme kaleme almak isteyenlere açık.

Merkezî otoritenin güçlenerek yerel yönetimleri yetkisizleştirdiği veya bir kararla el çektirdiği ortamda, seçimlerin arifesinde krizin etkilerinin tartışıldığı “yerel yönetimler” başlığında H. Tarık Şengül’ün değerlendirmelerine yer veriyoruz. Yaşanan krizin bir “kentsel kriz” olduğuna dikkat çeken Şengül, krize yönelik üretilecek stratejilerin ve alternatiflerin bu özgün boyutu dikkate alması gerektiğini belirtiyor.

Çoğu ithal yapı malzemelerinin fiyatlarının dolayısıyla da yapı maliyetlerinin arttığı, ödemelerin alınamadığı ve ofislerin kapandığı, meslektaşlarımızın işsiz kaldığı ortamda “serbest mimarlık mesleği-şantiyeler” başlığında Abdurrahman Çekim, mimarlık pratiğinin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan güçlüklere ülkedeki kentleşme politikaları üzerinden değiniyor. Üretimin nicelikler üzerinden tariflendiğini belirten Çekim, belli normu ve niteliği baz alan yerleşik firmalar tutunamadığı için yerine yeni ve tecrübesiz gayrimenkul şirketlerinin geldiğini belirtiyor.

İnşaat sektörünün daralmaya gittiği ortamda, gün geçtikçe artan mimarlık kontenjanları ve okulların sayısından hareketle tartışmanın yürütüldüğü “mimarlık eğitimi” başlığında ise Burcu Serdar Köknar, Ozan Avcı, Başak Eren ve Beril Sarısakal, eğitimcinin kriz durumunu eğitim sürecinde bir tetikleme stratejisi olarak kullanabileceğini vurguluyor. Metin mimarlık eğitimindeki olası kriz hallerini ortam, eğitimci ve öğrenci ile ilişkilendirerek bizlere sunuyor.

Kriz ve Seçim Ortamında Kentleri, Yerel Yönetimleri ve Demokrasi Sorununu Yeniden Düşünmek

H. Tarık Şengül

Toplumsal ve siyasal yaşamda kriz, hâkim ilişkilerin yeniden üretemediği koşullarda ortaya çıkar. Krizin aşılması yeni bir alternatifin ortaya konulması ve hâkim hale gelmesiyle sağlanır. Türkiye son dönemde giderek ağırlaşan çok boyutlu bir kriz yaşıyor. AKP etrafında tanımlanan hegemonya projesi artık kendisini yeniden üretemiyor. Ancak bu krizi aşacak bir alternatif de belirginleşmiyor.

Tam da bu kritik noktada, krizin anlaşılması önemli hale gelmiş bulunuyor. Bu kısa değerlendirmedeki ana vurgularımızdan biri sözünü ettiğimiz krizin büyük ölçüde bir kentsel kriz olmasıdır. Bu nedenle, krize yönelik üretilecek stratejilerin ve alternatiflerin bu özgün boyutu dikkate alması gerekiyor. Bu durum, yaklaşmakta olan yerel seçimleri de ayrıca önemli hale getiriyor.

KENTLERİ ANLAMAK: EKONOMİK VE JEOPOLİTİK MANTIK

Yaşadığımız krizin kentsel bir kriz olmasının en önemli nedeni, 1980 sonrası giderek derinleşen biçimde kentlerin gerek ekonomik süreçlerin gerekse de siyasal süreçlerin merkezine gelmesiyle yakından ilişkilidir. Kentler, sermaye birikimi ve toplumsal kontrolün merkezinde yer aldığı ölçüde, bu ilişkilerden doğan krizlerin de merkezinde olmaları kaçınılmaz hale geliyor.

Ekonomik ve siyasal süreçlerin kent mekânıyla olan yakın ilişkisini kavramsallaştırmak açısından Arrighi'nin sermaye birikim süreçlerini çözümlemesinde tespit etmiş olduğu iki farklı iktidar mantığı uygun bir başlangıç noktası sağlamaktadır. Bu mantıklar kapitalist birikim mantığı ve topraksal ya da jeopolitik mantık olarak isimlendirilebilir. Kapitalist mantık, meta üretimi yoluyla birikimi hedeflerken, topraksal mantık ana hatlarıyla belli sınırlar içinde kalan toprakların ve ona tekabül eden nüfusun kontrolünü hedefleyen jeopolitik nitelikteki ilişkilere karşılık geliyor. Topraksal mantık bugüne kadar, uluslararası sistem içinde ülkelerin jeopolitik konumlanmaları üzerinden işleyen bir süreç olarak ele alınmış, ülke içi sınırlar ve konumlanmalar büyük ölçüde bu tür bir mantığın parçası olarak görülmemiştir. Bu tür bir bakış açısının yetersizliği, küreselleşme dinamiklerinin ulus devletleri aşındırdığı günümüz dünyasında çok daha açık görünür hale gelmiştir. Ulus ötesi süreçlerin ulusal düzeyle olan ilişkisi birincisi lehine yeniden tanımlanırken, jeopolitik mantığın işleyişinin ulus-altı ölçeklerde ve özellikle de kentlerde kendisini çok açık biçimde gösterdiğini söyleyebiliriz.

Bu çerçeveden bakıldığında, kentlerde kapitalist mantığın dayattığı metalaştırma süreci kentleri kapitalist

1. Mimarlar Odası Genel Merkezi tarafından düzenlenen Kriz Koşullarında Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Demokrasi Sempozyumu 3 Kasım 2018'de gerçekleştirildi. Etkinliğin sonuç bildirgesi Mimarlar Odası web sitesi olan mo.org.tr üzerinden okunabilir.

birikim süreçlerinin mantığına boyun eğdirirken, jeopolitik mantık muhafazakârlık ve milliyetçilik ekseninde çeşitli kesimlerin ve mekânlarının kentlerde ve kentler arasında konumlanışlarını dramatik biçimde yeniden tanımlıyor ve yeniden yapılandırıyor. Sınırların yeniden tanımlanması, stratejik parçaların ele geçirilmesi kentsel gerçekliğin ve çelişkinin metalaştırmayla birlikte tanımlayıcı bir unsur olarak öne çıkarken; planlama, zor yoluyla el koyma, acele kamulaştırma ve kentsel dönüşüm gibi araçlarla sadece büyük rantlar yaratılmakla kalmıyor; birçok durumda, jeopolitik tercihler çerçevesinde çeşitli kesimler yerlerinden edilip, görünmez ve duyulmaz hale getirildikleri bir tanzimin "kurbanları" haline getiriliyorlar. İstanbul örneğinde, İstiklal Caddesi ve Taksim'in dönüşümü jeopolitik müdahale açısından çarpıcı örneklerden sadece birini oluşturuyor. Metalaştırma odaklı müdahaleler açısından İstanbul'da uygulanan kentsel dönüşüm örnekleri yanında, büyük ölçekli projelerin odaklandığı İstanbul'un kuzeyi çarpıcı bir örnek olarak öne çıkıyor. Bu örnekleri diğer kentler için de çoğaltmak hiç zor değil.

H. Tarık Şengül
Prof. Dr., ODTÜ
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

2. Ankara kent merkezinde rant getirisi oldukça yüksek olan Saraçoğlu Mahallesi'nin kentsel dönüşüm projesine uzun yıllardır ilgili meslek odalarınca karşı çıkılmakta.

Kaynak: Pixabay

3. Sağlıksız kentleşmeyi önleyebilmek için merkezden alınan kararlar yerine bölgeyi tanıyan yerel yönetimlerin güçlenerek kentlerde söz sahibi olması gerekir.

Kaynak: Pixabay

4. Yerel yönetimlerin sözsahibi olamadığı kentleri şantiye ortamına çeviren merkezden alınan kararlar, yereldeki doğal hayat-yapılı çevre ilişkisini de etkilemekte.

Özetlemek gerekirse, metalaştırma (kapitalist mantık) ve muhafazakârlaştırma (jeopolitik mantık) farklı kaynak ve kaygılardan beslenmekle birlikte, birbirleriyle rezonansa girdikleri ölçüde, birbirlerine yönelik tamamlayıcılıklar yanında tutarsızlıklar da üreterek kentsel çelişki ve gerilimleri bugüne kadar görmediğimiz bir ölçeğe ulaştırmış bulunuyor. Kentsel çelişkinin ulaştığı bu dramatik aşamayı anlamak açısından siyasete ilişkin temel bir noktanın altının çizilmesi gerekiyor. Siyaset, biz ve öteki, dost ve düşman gibi cephelerin tanımlanması yoluyla yapılır. Ancak demokratik bir işleyişte, bu tür bir tanımlama tarafların birbirlerini ortadan kaldırması anlamına gelmez. Ne var ki, metalaştırma-muhafazakârlaştırma-milliyetçileştirme rezonansı, siyaseti giderek açık hale gelen bir biçimde karşıtını yenmekle yetinmeyen ve tasfiye etmeyi hedefleyen bir etkinlik haline getirmiş; bu tür bir uzlaşmazlık etrafında tanımlandığı ölçüde siyaset, bir savaş mantığına bürünmeye başlamıştır.

DEMOKRASİNİN İMKÂNSIZLIK HALİNE GELİŞİ

Siyasetin savaş mantığına bürünmesinin önemli olumsuz sonuçlarından biri demokratik işleyişin giderek bir imkânsızlık haline gelmeye başlamasıdır. Bir başka biçimde ifade etmek gerekirse, metalaştırma-muhafazakârlaştırma rezonansı siyaseti savaş mantığına doğru iterken, demokratik işleyişleri de askıya alan bir olağanüstü siyaset kurgusunu ve pratiğini öne çıkarmış bulunuyor. Bu olumsuz gelişmeye eşlik eden bir başka olumsuzluk ise kentleri şekillendiren ana kararların alınmasına ilişkin mekanizmaların merkezîleştirilmesidir. Mekânın geniş ölçekli metalaştırılması, daha önceki dönemlerde kentlere ilgisi sınırlı kalmış büyük ölçekli aktörlerin kente olan ilgisini artırmıştır. Bir yanda büyük şirketlerce temsil edilen sermaye, diğer yanda merkezî yönetim etrafında konumlanmış siyasi aktör ve kurumların kentsel rantlara ve büyük ölçekli projelere olan ilgisi, bu kesimleri söz konusu süreçlere yönelik karar mekanizmalarında belirleyici olmaya yöneltmiş bulunuyor. Benzer biçimde jeopolitik kaygıların bir ifadesi olarak muhafazakârlaştırma ve milliyetçilik projeleri de kentteki sınırları yeniden çizme kaygısını öne çıkardığı ölçüde merkezîleşme ve toplulaştırma yönünde bir yönelimi güçlendiren bir başka neden olarak yukarıda söz ettiğimiz sürece katkıda bulunuyor.

BELEDİYELERİ YENİDEN ÖLÇEKLENDİRME VE (Y)ETKİSİZLEŞTİRME

Kentlerin yönetimi üst ölçeklerden yapılan müdahalelerle şekillendirilirken, kentlerin seçimle oluşan asli yerel yönetim birimi belediyelerin son dönemde dikkate değer bir yeniden yapılandırma ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu çerçevede önemli değişimlerden biri büyükşehirlerin sayısının artırılmasıdır. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasayla, büyükşehir sayısı 16'dan 30'a çıkmış oldu. Geriye 51 il kalmış olsa da, nüfus ağırlıkları nedeniyle, Türkiye nüfusunun % 78'lik bir bölümü bugün itibariyle büyükşehirlerde yaşar hale gelmiştir.[1]

6360 sayılı Kanun neticesinde, bu yerleşmelerde İl Özel İdareleri ortadan kaldırılmış ve bu birimler tarafından

üstlenilen sorumluluklar belediyelere verilmiştir. Bu düzenleme sonucunda belediye sayısının da yarı yarıya azaldığına dikkat çekmekte yarar. Benzer biçimde, büyükşehir ilan edilen yerlerde tüzel kişiliği olan köy muhtarlıklarının lağvedilmesi sonucu köyler mahalleye dönüştürülmüş ve köy ortak malları ve meraları üzerindeki kontrolü kaybetmişlerdir. Bu çerçevede köy sayısının da yarı yarıya azaldığını söylersek, büyükşehirlerin sayısını artıran düzenlemenin büyükşehirler bünyesinde yerel yönetimlerin toplulaştırılması anlamına geldiğini görürüz.

Toplulaştırmanın gerisindeki gerekçeyi metalaştırma ve jeopolitik kaygılar çerçevesinde açıklayabiliriz. Sermaye birikim süreçleri açısından, metalaştırmanın bu derece önemli hale geldiği bir durumda mekânsal birimlerin parçalı ve dağınık muhatapları yerine büyükşehir belediyeleri aracılığıyla, imar ve rant merkezli süreçlerin düzenlenmesi daha akılcı bir durum yaratmaktadır. Bu çerçevede aynı sürecin kırsal kesim ve tarımın, kentsel rantlar karşısında gözden çıkarılmış olduğuna da ayrıca işaret etmek gerekir.

Öte yandan, büyükşehir sisteminin yaygınlaştırılmasının jeopolitik nitelikte iki gerekçesi bulunuyor. Birincisi büyükşehir statüsünde olmayan illerin bir bölümünün "bütünşehir" haline getirilmesi, bu illerde daha önce belediye sınırları içinde olmayan kırsal yerleşmelerin belediye sınırlarına dâhil edilmesini sağladı ve bu yerleşmelerde yaşayan kırsal seçmenler belediye seçimlerinde de oy kullandılar. Kırsal seçmenin genel olarak AKP'ye yakınlığı düzenlemeye konu olan büyükşehirlerde AKP'nin belediye seçimlerini kazanmasını kolaylaştırdı.

İkinci önemli gerekçe ise başkanlık sisteminin idari açıdan bir il sistemine oturtulmak istenmesi. Başkanlık sisteminin hâkim olduğu birçok ülkede var olan eyalet-seçilmiş vali yerine bizde il-seçilmiş büyükşehir belediye başkanı öne çıkacak. Muhtemel ki olağanüstü koşullarda kullanılmak üzere atanmış valiler görev yapmayı sürdürecekler; ancak il denildiğinde, Başkan'ın muhatabı büyükşehir belediye başkanları olacak.

Ancak bu değişimin demokratikleşme anlamına gelmediğini de görmek zorundayız. Geçtiğimiz dönemde Başkanlık makamı kararlarıyla Ankara, İstanbul, Bursa, Balıkesir gibi yerlerde, AKP'den seçilmiş büyükşehir belediye başkanları istifa ettirildiler. Güneydoğu'da yoğunlaşan kayyum uygulaması da dikkate alındığında, Başkanlık sisteminde her ne kadar il ve büyükşehir ölçeği topraksal örgütlenmenin ana nüvesi olarak görülüyorsa da, bu işleyişte büyükşehirlerin ve genel olarak belediyelerin başkanlık sisteminin sıkı kontrol ve denetiminde tutulmak istendiği anlaşılmaktadır.[2] Sözünü ettiğimiz yukarıdan kontrollü işleyişin belediyeler dışındaki yeni mekanizma ve muhataplarına da biraz daha ayrıntılı bakmak yeni işleyişi anlamak açısından önemlidir.

KENTLERİ YUKARIDAN YÖNETMEK

Yerel yönetimlere ilişkin yaptığı tanımlamada Marksist kuramcı Cockburn, "yerel yönetimler" yerine "yerel devlet" kavramını kullanır ve yerel devleti karar verme organları seçimle oluşan birimlere indirgemeyi reddeder. Cockburn için yerel düzeye müdahale eden tüm devlet kurumları yerel devlet aygıtının parçasıdır.[3] Bu yaklaşımın geldiğimiz noktada yerel üstü devlet ve sermaye aygıtlarının kentlerin şekillendirilmesinde oynadığı kritik rolü dikkate almak açısından önemli bir açılım sağladığını söyleyebiliriz.

Devlet örgütlenmesi açısından değerlendirildiğinde, kentsel rantlara el koymak ve devletin kentler üzerindeki jeopolitik müdahalelerini merkezîleştirme stratejisinin bir parçası olarak, Cumhurbaşkanlığı makamından başlayarak, TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi gibi merkezî yönetim kurum ve kuruluşlarının başta planlama olmak üzere yerel yönetimlerin yetki alanında olması gerektiği varsayılan birçok müdahale aracını uzunca bir süredir kullandığını biliyoruz. Bu yönüyle söz konusu yapıların belediyelerden çok daha etkin biçimde kentlere müdahale ettiklerini ve geleceklerini belirlediklerini söyleyebiliriz. Tam da bu çerçevede, bugün ekonominin sürükleyici gücü olarak görülen

5. İlgili meslek odaları olarak hem Mimarlar Odası hem de Şehir Plancıları Odası Şubelerince de yerel yönetim seçimleri öncesinde farklı etkinlikler düzenlenerek konu hakkında kamuoyu oluşturulması hedeflenmekte

6. Son ayların bir başka önemli gündem maddesi de 2-14 Aralık 2018 tarihinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler (BM) İklim Zirvesi (COP24) idi. Başka bir ölçekteki bir kriz maddesi olan iklim değişikliği üzerine olan konferansta konuşan 15 yaşındaki Greta Thunberg, yerel yönetimden ülke politikalarına kadar uzanan düzeylerde adımların atılması ve medyanın gündeminin iklim krizi olması gerektiğini belirtti.

ve kentsel nitelikteki büyük ölçekli projelerin tamamında, yerel yönetimlerin değil, merkezî yönetimin bu birimlerinin etkili olduğunun da bir kez daha altının çizilmesi gerekiyor.

Merkezden yerele etki ettikleri ölçüde yerel devletin parçası haline gelen, ancak yerel halkın oy kullandığı sandıklardan çıkmadıkları gibi; kentlere yaptıkları müdahalelerin hızlı ve etkili hale getirmesi adına acele kamulaştırma, ÇED muafiyeti gibi ayrıcalıklı ve demokratik olmayan bazı istisnai yetkileri kullanıyor olmaları, demokratik mekanizmalarda yaşanan aşınmanın boyutlarını göstermesi açısından ilginçtir.

Seçimle gelen yerel yönetim birimlerini kentlerin temsilcisi olmaktan uzaklaştıran tek dinamik, devlet içinde konumlanmış merkezî güçlerin yerel üzerinde hak iddia etmeleri değildir. Bir başka dinamik, yine çoğu durumda söz konusu merkezî güçlerle etkileşim içinde büyük şirketlerin sermayenin, kritik kentsel hizmetlerin sağlanmasında tekel konumuna gelmesidir. Çoğu büyük ölçekli proje kapsamında ihale edilen ve devletin sağladığı kâr garantisi ve benzer güvencelerle donatılan bu hizmetler, uzun vadeli olarak çeşitli sermaye gruplarına ihale edildiği ölçüde, bu şirketleri sadece kentsel hizmetlerin sunumunda bir tekel haline getirmekle kalmıyor; aynı zamanda bu kesimi yerel devlet aygıtının da bir parçası yapıyor. Şehir hastaneleri, havalimanları, otoyol, köprü hizmetleri bu şirketler tarafından sağlandığı ölçüde, bu piyasa aktörlerinin birer yerel yönetim birimine bütün ayrıcalıklarıyla dönüştüğü yadsınamaz. Bu birimlerin tam da bu nedenle demokratik denetim mekanizmalarından muaf kent yönetimleri haline geldiğini ve başta belediyeler olmak üzere, yerel yönetimlerin yetkilerine el koyduklarını söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Devletin şirketleşip, şirketlerin devlet haline gelişi kent yaşamının birçok başka alanında da aynı mantığın yeşermesiyle sonuçlanıyor. Bu çerçevede bugün alışveriş ve iş merkezleri, plazalar ve hatta konut sitelerinde yönetim yapılarının benzer biçimde mülkiyet üzerinden oluşturulduğu ve bu alanların yönetiminin bu tür şirket yapıları tarafından yerine getirildiğine de ayrıca dikkat çekmek gerekir.

MART 2019 YEREL SEÇİMLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

Buraya kadar yaptığımız değerlendirme Mart 2019 Yerel Seçimleri için ne söylüyor? Yukarıdaki çözümlemede, metalaştırma ve muhafazakârlaştırma etrafında örülen hegemonya projesinin ana hatlarını özetledik ve bu sürecin merkezinde kentlerin olduğunu gösterdik. Yerel seçimlere yönelik değerlendirmeye geçmeden önce, sözünü ettiğimiz projenin tam da bu seçimlerin arifesinde ciddi bir krizle karşı karşıya olduğuna işaret etmek gerekiyor.

Bu krizin anlaşılacağı gibi biri ekonomik, diğeri jeopolitik olmak üzere iki önemli boyutu var. Birincisi artık hepimiz farkındayız ki, inşaat sektörüne yaslanan rant ekonomisi ve metalaştırma süreci ciddi bir tıkanmayla karşı karşıya ve kendini yeniden üretemiyor. Ancak karşı karşıya olunan kriz sadece ekonomik değil, siyasetin giderek artan biçimde bir savaş mantığına teslim edilmesi "Bir arada yaşayabilir miyiz" sorusunu öne çıkaran bir siyasal-yönetsel krize yol açmış bulunuyor. Bu çerçevede krizin aşılması krize yol açan politikaları uygulayan siyasi irade olan AKP'nin yerel seçimlerde yenilgiye uğratılması önemli hale geliyor. Bununla birlikte, yerel seçimde, AKP ile birlikte krize yol açan politikaların da yenilgiye uğratılması gerekiyor. Kentlerde yoğunlaşan bu politikaları hedeflemeden, sadece siyasal iktidarı hedeflemek krizin aşılmasını sağlamayacaktır. Bu nedenle, bir yanda kentleri ve kırı mahkum eden rant merkezli metalaştırma projesini ve kentleri bir savaş alanı gibi görüp, toplumun çeşitli kesimlerini karşı karşıya getiren jeopolitik mantığı aşacak bir siyasi proje ve iradenin ortaya konulmasına ihtiyaç var. Bu nedenle, seçim bir karşı karşıya geliş anı olarak önemlidir, ancak verilecek mücadelenin çok daha uzun soluklu ve yukarıda sözünü ettiğimiz olumsuzluklara karşı politika ve stratejiler üreten bir içeriğe kavuşması bir zorunluluk. Yerel seçimlere giderken, en büyük eksiklik böylesi bir kapsamlılığa sahip bir program ve siyaset cephesinin kurulamamış olmasıdır. ❖

NOTLAR

1. Geçtiğimiz dönemde bu sayının 60'a kadar çıkacağı ifade edilmişse de, yerel seçimlerin yakınlığı nedeniyle iktidar bu düzenlemeden şimdilik vazgeçmiştir.

2. Bu yazı tamamlandıktan hemen sonra, belediye başkanlarını görevden alma yetkisinin İçişleri Bakanlığı'ndan Cumhurbaşkanı'na aktarılması yönünde çalışma yapıldığı haberleri basına yansımıştır.

3. Cockburn, Cynthia, 1977, **The Local State**, Pluto Press, Londra.

Musibetten Medet Ummak!

Abdurrahman Çekim

Epey uzun zamandır ülke ekonomisi inşaat sektörü ile tarif edilince, yabancı sermayenin bir kısmının geçici olarak kendine uğrak yer olarak ülkemizi seçmesinin ardından, muhtelif üretime dönük sektörler; gıda, tekstil, turizm, bankacılık, yazılım, tedarik gibi tüm alanlardaki üreticiler yatırımlarını inşaata kaydırdı.

Kentsel dönüşüm, arazi spekülasyonu, değiştirilen plan notları ve artırılan emsallerin hızlı para kazanma yöntemi olarak inşaat sektöründe kendine zemin bulmasıyla birlikte, yeni bir kitlesel uzlaşı / iş birliği alanı oluştu. Toprak sahipleri, daire sahipleri, aracılar, müteahhitler, arka planda rant artırımı pazarlığı yapan siyasiler, plan notlarını değiştiren şehirciler, onaylayan yönetimler, hormonlu emsalleri meşrulaştırmak zorunda kalan mimarlar ve diğer yetkililer, finanse eden bankalar hızlı ve kolay para kazanma yönteminde pay kapmak üzere toplumsal uzlaşı / iş birliğinin temel bileşeni oldular. Pazarlamacılar, komisyoncular, lobiciler de arka planda destekleyici ve manipülasyoncu rollerini oynadılar. Oluşan bu durum kendi işbirliği ve paylaşım ağını, bir diğer deyişle toplumsal ortaklığını kurdu. Paydaşların talep ettikleri ücretler gayrimenkul fiyatlarına yansıdı, pazar hem katlanarak büyüdü hem de geniş bir tabana yayıldı.

Toplumun tüm unsurlarına temelden dokunarak, tüm katmanlarını ayrıca ekonomik ve kültürel ilişkilerini derinden etkileyerek yeniden belirleyen, bu değerleri güç-para dengesi üzerinden tarifleyerek ayar veren bir durum oluştu. Doymak bilmeyen inşaat üretim süreçleri ve proje üretim süreçleri için temel faktör hız olurken, temel motivasyon herkesin hızlı ve kolay kazanması üzerine gelişti. Neredeyse her şeyin nicelikle tanımlandığı yapı sektöründe derinlik, anlam ve nitelik bir kenara bırakıldı. Bahsi geçen faktörler ve aktörlerin işbirliği-uzlaşı birlikteliği, dışarıdan alınan sermaye ile hayal edilemeyecek ölçekte proje üretim süreçlerine evrildi. Meşhur şarkıdaki gibi: "Herkes biliyor, zarların hileli olduğunu." Ancak bu ortalıkta herkes pay sahibi; sürdürülebilir olmadığının farkında olunsa da, yıllar süren bu ortaklığın çok derin hasarları olacağı bilinse de, kriz kendini hissettirene kadar durum tüm hızı ile devam etti.

Ölçeğe ve işin tabiatına uygun olmayan bu üretim biçimi en çok; mahallelere, kentsel boşluklara / dokulara, doğaya, toplumun birlikte yaşamak üzere kurduğu / kuracağı toplumsal dayanışmaya, işbirliğine, geçmişe ait / aidiyetle ilişkili hafızalara ve kültüre hasar verdi. Mahalle dokusu yerini kapalı sitelere ve gettolaşma yoluna giden toplu konutlara verirken; kamusal boşluklar AVM'lere; ihya edilmesi gereken tarihî meydanlar ve cami bahçeleri ıssız alanlara; genele bakınca da kent birbirinden kopuk parçacıklara / artıklara dönüştü. Temasa, tarihsel gelişmeye, iletişime dayalı kentsel gelişim yerini "ayrışmış" ve "kopuk" adalara bıraktı. Doğal olarak toplumsal yapı da bu durumdan nasibini aldı. Sosyolojik derin ayrışmalar, bir başka deyişle toplumsal derin yarıklar oluşarak, seküler, muhafazakâr, orta gelirli, yüksek gelirliye dayalı yerleşkeler oluştu.

Kaynak: Pixabay

1. Ekonomiden etkilenmemiş gibi inşaatlar sürerken kentler şantiye alanı olmaya devam ediyor. Diğer yandan da bazı inşaat şirketleri konkordato başvurusu yapıyor.

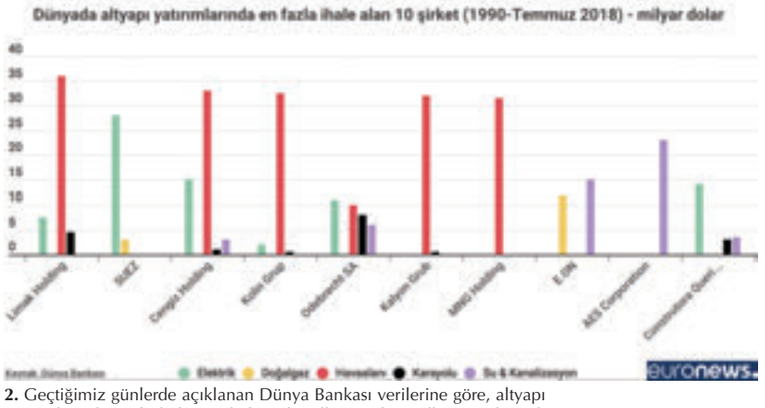

2. Geçtiğimiz günlerde açıklanan Dünya Bankası verilerine göre, altyapı yatırımlarında en fazla kamu ihalesi alan ilk 10 şirketin ilk 5'i Türkiye'den Limak Holding, Cengiz Holding, Kolin, Kalyon ve MNG Holding. Bu şirketlerin çoğunun aynı zamanda konut sektöründe de önemli bir paydaş olduğu biliniyor.

Kentsel dönüşüm adı altında mahalle karakterleri bozuldu. Alt yapılar aynı olmasına rağmen, yeni yapılacak yüksek sayıdaki birimler aynı arazinin üzerine

Abdurrahman Çekim
Mimar, YTÜ Davetli Öğr. Gör.

3. Önceliği tasarım değil hız olan, mimarlık yapma gayretinden çok gayrimenkul üretme telaşındaki şirketlerin elleriyle kentler şekilleniyor.

4. Yapılar mimari nitelikleri ve kentteki konumları üzerinden değil, piyasa terminolojileri kullanılarak sadece imajlarla "pazarlanıyor".

5. 24 Haziran 2018 seçimleri öncesinde çıkarılan "imar barışı" olarak adlandırılan yasanın kapsamı genişletilerek ekonomik gelir elde edilmeye çalışılmaktadır. Konuya ilişkin İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından yapılan "Boğaziçinde İmar Affı Kapsamı Genişletiliyor!" başlıklı açıklamaya mimarist.org üzerinden erişebilirsiniz.

inşa edilerek daha yoğun yerleşkelere neden oldu. Yeşil alanlar tahrip edilirken, eski ve kısmen daha yaşanabilir konutlar % 20-30 daha küçültülerek, insani koşullara uygun olmayan mekânsal kalitelerini yitirmiş mekânlara dönüştü. İnşaat sektörü kara delik misali kente ve insana dair ne varsa tüketir oldu. Sadece var olanı değil, geleceğe dair olanı da tüketti veya ipotek altına aldı. Üretim nicelikler üzerinden tariflenince, belli normu ve niteliği baz alan yerleşik firmalar tutunamadığı için yerine yeni ve tecrübesiz gayrimenkul şirket enflasyonu oluştu. İnşai faaliyeti bilmeyen, proje üretimi ve yönetiminden habersiz gayrimenkul şirketleri iş yapma biçimini ve piyasa koşullarını oluşturur hale geldiler.

Bu genel ve yüzeysel çerçeveden bakarak mimarlıktaki gelişmelere gelince, tasarımın etkin bir şekilde geniş bir tabana yayılması, hiç olmadığı kadar gündeme taşınmasını sayabiliriz. İşverenlerin, mimarların veya tasarımcıların kapılarını epey aşındırdığı bu dönemde, tasarım sektörde epey önemli yer edindi. Bu avantajlı durum mimarlara da yaradı elbette. Tasarım, iyi - kötü ayırt etmeksizin en etkin ve en 'para eden' etkinliklerden biri oluverdi. Zamanla "tasarım" etkinliği anlamının ötesine geçti. Öyle ki; tasarımların en temel sorunlara cevap vermesini bırakın, güç bela günlük hayata yararlı olması yeterli oldu. Yer yer insan ve tasarım arasındaki bağlar öyle koparıldı ki, gelişigüzel şekilde yüksek hızlarda elde edilen işler teoriyle, manayla, amaçla bağını koparmış tamamen pazarlama stratejilerini aklayan bir hal aldı. Oluşan devasa piyasada mimar ve mimarlık ofisi ihtiyacı da hiç olmadığı kadar arttı. Proje üretimi ve yönetiminden habersiz gayrimenkul şirketleri alanında tecrübesiz mimarları istihdam eden bir sürece dönüştü. İster usta-çırak ilişkisi olarak tarifleyelim ister yöntem, deneyim ve düşün aktarımı üzerinden; mimarlık meslek aktarımı, etiği ve hukuku sekteye uğradı.

Ofis olarak bizim için en zor durum bu kaygan ve savruk düzende yıllarca pozisyon belirlemek, pozisyon almak oldu. Bazen bazı projelerin içinde bulunmamak bir tercih olurken, bazen bir projeyi eleştirmek, doğruyu araştırmak veya gündem oluşturmak üzere bir pozisyon belirledik. Kriz ve krizin etkilerini çok yakından takip ettik. Anlık ortaya çıkmadığı aşikar bir süreci yakından yaşadık. Önceleri zaman ile yarışarak yapılan proje süreçleri daha zamana yayılan, daha ucu açık bir sürede yürütülen süreçler haline geldi. Bayram sonrası, yılbaşı ertesi ve seçimin hemen arkası beklendi. Proje bitirme ve sonlandırma isteksizliği katlanarak arttı. Bu sürecin mimari ofislere maliyeti her geçen gün arttı.

Belirsiz ortamda maliyetleri düşürmek üzere projeler kırpılmaya başlandı. Alan azaltma, projenin temel taşlarını azaltma, niteliklerinden ödün verme istediği sürecin en tatsız durumları oldu. Bir diğer taraftan aylara hatta yıllara sair yayılan bir türlü tamamlanamayan ödeme süreçleri mimari ofislerini temelden sarstı. Zor durumda kalan ofislerin yavaş yavaş küçülmeye gitmeleri sonucunda, işsiz mimar sayılarında inanılmaz artışlara tanık olduk. Kur artışlarıyla iptal olan projelerimiz oldu. Gündemde olan projeler konuşul-

6. Yaşanan kriz ortamından etkilenen mimarların örgütlendiği "Ücretli Çalışan ve İşsiz Mimarlar Forumu"nun yürüttüğü çalışmalara örnekler. Yapılanlardan haberdar olmak için "ücretli ve işsiz mimarlar / @UcretliIssizMim" isimli Twitter hesabı ve "ücretli & işsiz mimarlar" isimli Facebook grubu takip edilebilir.

maz oldu. Temel sarf malzemelerinde fiyat artışları % 100'ü aşarken, kullandığımız yazılım (CAD ve 3D programları) ücretleri inanılmaz rakamlara ulaştı. Ofis idare ederken, çalışan mimar meslektaşlarımıza karşı sorumluluklarımızı sekteye uğratmamak bizim için temel meseleler oldu.

Bu çerçeveden bakınca sanırım son 10-15 yıl, bazı kazanımlarla birlikte, kriz nedeniyle derin tahribatları da beraberinde getirdi. Tüm mimarlık ofislerine, toplumun bileşenlerine dokunarak, toplumun katmanlarını, tüm ekonomik ve kültürel ilişkilerine temelden nüfuz eden ve erozyona uğratan bu durumun belki de dizginlenmesi için gerekli zaman geldi ve geçti bile… Mimarların krizde nasıl ayakta durması gerektiğinden, ya da nasıl ofis idame ettireceğinden daha önemlisi; yıllardır tahrip olan, ölçeğe ve işin tabiatına uygun olmayan, kenti delik deşik eden devasa üretim biçiminin kente, mahalleye, doğaya ve temel toplumsal düzene verdiği hasarların son bulması için önümüzdeki ekonomik kriz bir fırsattır belki de… ❖

7. TMMOB tarafından başlatılan "Krize Karşı Emeğimize, Mesleğimize ve Haklarımıza Sahip Çıkacağız!" başlıklı kampanyaya ilişkin oluşturulan mektuba www.tmmob.org.tr/icerik/krize-karsi-yurutulen-kampanyaya-iliskin-uyelere-mektup üzerinden ulaşabilirsiniz.

8. TMMOB tarafından her yıl belirlenen mimar, mühendis ve şehir plancıları için geçerli olacak asgari brüt ücret, 2019 yılı için 4.500 TL olarak duyuruldu.

Kriz Halinde ve Krizleriyle Mimarlık Eğitim Ortamı

Burcu Serdar Köknar, Ozan Avcı, Başak Eren, Beril Sarısakal

Kaynak: static.dezeen.com/uploads/2016/06/arsenale-entrance-exhibition-venice-architecture-biennale-2016_dezeen_1568_3.jpg

1. 2016 Venedik Mimarlık Bienali'nde mimarlığın karşılaştığı güncel zorluklar ve cevaplaması gereken problemlere karşılık olarak Aravena ekonomik kriz ve geri dönüşüm konularına dikkat çekerek bienalin giriş mekanlarının inşası için bir önceki bienalin inşasında kullanılan 90 ton malzemeyi yeniden kullanır.

Beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve genellikle olumsuz gelişmeleri nitelendirmek için kullanılan "kriz" kavramı, yeni fırsatlar yaratılmasına olanak tanınması bağlamında olumlu çağrışımlar da yapmaktadır. Tıp alanında yaygın olarak kullanılan kriz, hastalıklardaki dönüm noktasına işaret eder; bu dönemeç iyiye de kötüye de evrilme potansiyeline sahiptir. Köken olarak "karar vermek" anlamına gelen kriz, geçmişe ve geleceğe yönelik kararların yeniden sorgulanması gerektiğini de gündeme getirmektedir.

Marc J. Neveu, "Crisis, Crisis, Everywhere" başlıklı yazısında Edmund Husserl'in 1936 yılında yazdığı "The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology" metnine referans vererek krizin öznel dünyamızla ilişkisini açıklamaya çalışır.[1] Husserl'in kısaca eleştirdiği şey, "bilimlerin nesnel modeli doğru olsa bile müşterek deneyimimizin zenginliğinin nedenini açıklayamamaları"dır. Husserl, bilimin sözde nesnel dünya görüşünü temel alan kavramın "yaşam dünyası" (lebenswelt) -müşterek yaşanan dünya- kavramı olduğunu öne sürer. Konuya bu perspektiften bakılırsa, öznelle nesnel arasında net bir ayrım yoktur. Krizde, nesnel olan yıkıldığında, bilim öncesi yaşam dünyası kalır ve Husserl'e göre bu, varoluş hissini iyileştirebilir. Dolayısıyla içinde yaşadığımız tek bir dünyadan bahsetmek yerine kendi deneyimlerimizle ürettiğimiz çoklu dünyalardan söz etmek mümkündür. Kriz anlarının bu çoklu dünyaların keşfini olanaklı hale getirdiği söylenebilir.

Burcu Serdar Köknar
Dr. Öğr. Üyesi, MEF Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Ozan Avcı
Dr. Öğr. Üyesi, MEF Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Başak Eren
Arş. Gör., MEF Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Beril Sarısakal
Arş. Gör., MEF Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Fotoğraf: Ayşenur Naçar

2. Stüdyo üretiminde malzeme geri dönüşümü ve yeniden kullanımı: MEF Üniversitesi, 2018 Güz, Tomris Akın "Waste as a Potential" stüdyosu

İçinde bulunduğumuz zaman diliminin en güncel kavramlarından biri olan kriz, mimarlık eğitimi bağlamında da çeşitli konuların tartışılmasına aracılık eder: Dünyada yaşanan ekonomik, politik, ekolojik vb. krizlerin mimarlık mesleğine ve eğitimine yansımaları nelerdir? Eğitimde yaşanan krizler nelerdir? Eğitim pedagojileri öğrencilerin yaşadıkları krizleri aşmalarına ne kadar yardımcı olabilmektedir? Krizde üretim yapmak mümkün müdür? Bilginin erişiminin ve paylaşımının arttığı günümüzde, etik meseleler bir krize dönüşmekte midir? Türkiye özelinde yeni açılan üniversite ve yetersiz akademisyen ilişkisi nasıl bir krizi tetiklemektedir? Mimarlık eğitiminde dikte edilen standartlar ile aynılaşma bir tür krize mi işaret etmektedir? Ekonomik krizle yeni mezun mimarlar nasıl baş edebilirler?

2-3 Kasım 2018 tarihlerinde MEF Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'nde düzenlediğimiz 47. Mimarlık Bölüm Başkanları İletişim Grubu (MOBBİG) toplantısında[2] bu ve benzeri sorular eş zamanlı yuvarlak masa toplantılarında, mimarlık eğitiminin tüm aktörleri ile birlikte yatay bir organizasyonla dünya, eğitim, üretim, akademisyenlik, öğrenci olmak başlıkları altında tartışıldı. Bu yazı, 47. MOBBİG toplantısının tüm aşamaları boyunca bizim zihinlerimizde tetiklediği sorular ışığında mimarlık eğitimindeki olası kriz hallerini olumlu ve olumsuz yönleriyle ortamın halleri, eğitimci olmak ve öğrenci olmak ara başlıkları ile tartışmayı hedefliyor.

ORTAMIN HALLERİ

Mimarlık eğitiminin olası kriz hallerini, şüphesiz ki içinde bulunduğu bağlamdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Günümüzde politik ve ekonomik birçok krizi birlikte yaşayan Türkiye'de mimarlık eğitimi ortamı da tüm aktörleri ile bu krizden doğrudan etkileniyor. Eğitim

ve yaşam masraflarının katlanarak artması, üniversitelerin bütçelerinin sarsılması, planlamaların boşa çıkması ve imkanların azalması gibi birçok durum, ekonomik krizin mimarlık eğitimi ortamına doğrudan yansıması olarak beliriyor. Bununla beraber, bu buhran hallerinin -istemli ya da istemsiz olarak- filizlendirdiği olumlu durumlarla karşılaşmak da mümkün: Zor zamanlarda herkesin birbirine desteğinin ve hoşgörüsünün artması, öğrencilerin tasarım süreçlerinde kullanmak için yeni malzeme satın almak yerine geri dönüşüme daha çok eğilim göstermeleri, paylaşımlı kullanımların artması gibi durumlar da gözlemlenebilir oluyor. **(Resim 1, 2)**

Disiplin dışı krizlerin mimarlıktaki yansımalarının yanı sıra, mimarlık camiası özelinde de -kişisel ya da kolektif olarak- sürekli kurtulma devinimi içinde olduğumuz ikili bir kriz ortamı mevcut: meslek hayatının mimarlık eğitimi üzerinde yarattığı krizler ve mimarlık eğitiminin öz krizleri. Profesyonel mimarlık ortamının yarattığı üretim krizi ve baskısı eğitime birçok farklı şekilde yansıyabiliyor. Tasarımın değersizleştirilmesi ve karşılıksız hale gelmesi, yapı sektörünün yaşadığı kriz sebebiyle iş bulma sorunu, iş hayatındaki pratik bilgi beklentilerinin oluşturduğu baskı, meslek hayatında iş ve gelir adaletsizliği, alternatif pratiklerin piyasada yer bulamama riski gibi problemler eğitim hayatının öğrencilere sunmaya çalıştığı esneklik ve imkanları kısıtlayacak güçlükler oluşturuyor.

Türkiye birçok açıdan kendine özgü dinamikleri olan bir yapıya sahip, bu nedenle ülkedeki mimarlık eğitimini ve krizi de bu bağlamda ele almak gerekiyor. 29 Ağustos-1 Eylül 2018 tarihleri arasında Portekiz'deki Porto Üniversitesi'nde gerçekleşen Avrupa Mimarlık Eğitimi Derneği'nin (European Association for Architectural Education - EAAE) yıllık konferansına katılan Yağmur Yıldırım, Aybike Batuk ve Zuhal Ulusoy; Türkiye'de mimarlık eğitimi bağlamında sıkça tartıştığımız tasarım eğitiminin bütüncüllüğü, mimarlık eğitimi politikaları, uluslararası denklikler ve akreditasyon, akademik kadronun nicelik ve nitelik olarak yetersizlikleri ve öğrenci sayılarının her yıl katlanarak artması gibi konuların EAAE toplantısında yer bulamadığını dile getirerek ortamın bize özgü dinamiklerini vurguluyorlar.[3] Avrupa ve dünyanın eğitim gündeminde bulunmayan konular, Türkiye'de mimarlık eğitiminin biçim ve yöntemini sorgulatacak kadar büyük önem arz ediyor.

Mimarlık eğitimi, profesyonel dünyanın tansiyonunu üzerinde hissederken, bir yandan da kendi içinde oluşturmuş olduğu ve oluşturmaya devam ettiği krizlerle de mücadele haline giriyor. Artık normalleştirmiş olduğumuz eğitimin üniversite öncesi eksikliklerinin öğrencide yarattıkları, üniversite eğitiminin başında karşılaşılan ilk kriz oluyor. Gün geçtikçe hayatımıza "yerleşmiş" bu gibi sorunlara yenileri ekleniyor. Üniversite sayılarındaki hızlı artış ile beraber mimarlık öğrenci sayısının her geçen sene daha da artıyor olması, aynı ivmede yükselmeyen akademisyen sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde eğitim kalitesi üzerinde belirli bir baskı oluşturur hale geliyor. Akademisyen başına düşen öğrenci sayısı arttıkça, eğitimin niteliği ve sürdürülebilirliği sorgulanmayı hak ediyor.

Kaynak: SALT Araştırma, Harika, Kemali Söylemezoğlu Arşivi

3. Mimarlık eğitiminde eğitimcinin geleneksel rolü-usta rol modeli ve tashih kültürü

Fotoğraf: Cansu Çakarlı

4. Öğrencilerin süreci kendi yönlendirmeleri ile tasarlayıp inşa ettikleri proje örneği olarak MEF Üniversitesi Tasarla ve Yap! 2018 "Prana" projesi kolektif yapım aşaması.

EĞİTİMCİ OLMAK

Eğitimci olmanın getirdiği sorumluluk duygusu kriz hallerinde daha da ağırlaşıyor. Eğitimci kimliğinin sorumluluk seti, karşınızdaki her bireye sıkılmadan, usanmadan, aynı ve derinlikli bir yaklaşımda bulunabilmek ile başlıyor. Kriz dönemlerinde o zamana kadar birikmiş her türlü durumun katlanarak yaşanması sebebiyle, hem eğitimci hem de öğrenci açısından bu birikimlerin kriz hali çok daha yoğun hissediliyor. **(Resim 3, 4)**

Tüm dünyayı ilgilendiren ama etkileri doğrudan hissedilmeyen siyasal krizler, insan hakları, çevre ve sağlık krizleri gibi uluslararası konular ile birlikte neredeyse her bir gün kendi coğrafyamızda baskısını hissettiğimiz, olagelen makro ve mikro krizler gibi sayılabilecek ortamın krizleri ile tetiklenen kişisel krizleri anlamak, en azından anlamaya çalışmak bir gereklilik. Mimarlık eğitimi birebir, yüz yüze ve hatta yan yana üretilen bir sürecin birikenleri ile oluşuyor. Bu eğitimin orta yerinde stüdyonun olduğu-

Kaynak: SALT Araştırma, Harika, Kemali Söylemezoğlu Arşivi

5. Tasarım stüdyosunun değişmeyen değerlendirme şekli olarak jüriler.

Kaynak: www.liveprojects.org/wp-content/uploads/2011/11/07_Sigrid.jpg

6. Pavilion of Protest - ZAP Architecture: 2011 yılında RIBA'da yer alan işte Birleşik Krallık'ta mimarlık eğitiminin yüksek ücretlerine dikkat çekmek için öğrencilere eğitimlerinin maliyetini temsil eden bir imaj üretmeleri istenmiş sergilenmiştir.

nu düşünerek, stüdyo yürütücüleri belki de yakınındaki diğer kişiler ile geçirmediği kadar zamanı öğrencilerin üretimine eşlik ederek geçiriyor. Bu durum yoğun, katlanmış ve istiflenmiş bir paylaşım haline dayanıyor. Genel veya kişisel kriz durumlarında ortaya çıkan öğrencinin kırılgan, yoğun ve özel halleri, eğitimci için çoklu dünyalara erişmek ve anlamak için bir fırsat oluştururken diğer taraftan da zorlu bir incelik gerektiriyor.

Bütün bunlarla beraber, eğitimcinin kriz durumunu eğitim sürecinde bir tetikleme stratejisi olarak kullandığı durumlara da sıklıkla rastlanıyor. Öğrencilerin daha önce karşılaşmadıkları durumları, kavramları stüdyo ortamına getirmek, onları ilişkisel ve eleştirel düşünmeleri yönünde teşvik etmek için bilinmeyenle karşılaşmalarını sağlamak, tasarım sürecinde yaratıcılığı tetiklemek için kullanılan bir kriz stratejisine dönüşüyor. Bu taktikler ile ortaya çıkan sıkışık veya belli zorlukları olan dönem ve durumlarda öğrencilerin öz eleştirileri, kendi kendine yaptıkları tartışmalar ve sorgulamalar, yaratıcılıkları ve üretimleri bir biçimde çoğalabiliyor. Hatta öğrencilerin kritik durumlarda gösterdikleri refleksler de olgunlaşıyor.

Bu kriz taktiklerinin, normal süreçlerin değerini azaltma riskinden de söz ediyor olmak gerekir. Rutini -kriz ortamı ile karşılaştırıldığında- değersizleştiriyor, kriz anındaki durumları daha değerli ve anlamlı kılmaya çalışır hale geliyoruz. Eğitimcilerin kriz durumunu yüceltip salt bu süreç boyunca yüksek efor beklentisi içinde olma durumları "sıradan" işleyişlerin kıymetinin azalmasına yol açıyor. Aktörlerin kişisel krizleri ile yaratıcılıkları arasındaki korelasyonun yanı sıra, kolektif kriz durumlarında da benzer bir şekilde gösterilen yüksek gayret başkaları tarafından takdir edilerek değer görüyor; kriz, "olağan" süreçte zamanın ürettiği kalitenin unutulduğu bir zaman dilimi haline geliyor.

Bu bölüme kadar salt "eğitimci" rolü üzerinden ele alınan akademisyenin başlıca kimliklerinden bir diğerinin ise "araştırmacılık" olduğunun altını çizmek gerekiyor. Ancak araştırma yapmanın, düşünmenin ve yazmanın önemli bir koşulu olan özgürlük olgusu ve bunun üretim üzerindeki yansımaları, akademisyenler tarafından çeşitli biçimlerde tartışılır hale geliyor. Bu durum 47. MOBBİG toplantısındaki kriz-akademisyenlik tartışmalarında "nicelik baskılı nitelik krizi" şeklinde dile getirildi. Türlü kısıtlamalardan etkilenen ve büyük ölçüde nicel standartlara oturtulan nitelik belirleme koşullarının gerçek anlamda nitelikli üretimlerin yapılmasını imkansızlaştırıyor olduğu, iştirakçi akademisyenlerin ortak kaygıları olarak paylaşıldı.

ÖĞRENCİ OLMAK

Kriz anı bir dönüm noktası olarak ele alındığında, lisans öğrencilerinin mimarlık disiplini ile ilk karşılaşmalarının -bilhassa Türkiye özelinde- kriz niteliği taşıdığı ileri sürülebilir. Standart, sorgulamayan, doğru ve yanlışa dayalı eğitim sisteminden, bir anda tasarım eğitiminin sorgulayan, karşılıklı diyalog ve üretime dayalı pratiği içerisine giren öğrenci için bu çarpışma belki de krizin ta kendisidir. Mutlak doğrular ve yanlışların varlığı ile beslenen orta öğretim öğrencisi, içinde bulunduğu eğitim sisteminin bir anda değişmesiyle birey olmaya ve fikir üretmeye zorlanıyor. Lise eğitiminin eleştirel düşünce üzerinde ürettiği kısırlık, öğrencinin tasarım eğitimi ile karşılaşmasını bunalıma dönüştürüyor ve dolayısıyla öğrenci, adapte olma sürecinde çok büyük sorunlar yaşayabiliyor. Bir anda ezberden ve kalıplaşmış bilgilerle doğrular-yanlışlar üzerinden kurgulanan eğitim dünyasından, mimarlık eğitiminin sorgulayan, araştıran, yorumlayan ve en önemlisi sürekli üreten ve ifade edilmeyi bekleyen dünyasına adım atan öğrencinin bütün alışkanlıklarını yerle bir eden bir karşılaşmadır. Bu durumu öğrencinin kişisel krizi olarak nitelemek ise öğrencileri bu şartlara sürükleyen sistemi sorgulamak yerine bütün yükü öğrencilerin üzerine yüklüyor. **(Resim 5, 6)**

Mimarlık eğitiminin getirdiği bu zorluklar öğrencinin hem akademik hayatı hem de mezuniyet sonrasında hayal ettiği çalışma ortamı için stres ve endişelere sebep olabiliyor. Doğru ve yanlışların güçlü dayanağını

kaybeden öğrenci, üretiminin doğruluğunu ve değerini sorgulamaya başlıyor. Yeniden üretim ve eleştirilerle ilerleyen süreç, öğrencinin projesini kendini beğendirme kaygısıyla üretmesine ve stres altında yaşamasına sebep oluyor. Çok üretme kaygısı çok çalışmaya, uykusuz gecelere dönüşerek başarının çalışma süresi ve üretimin niceliği ile yarıştırılmaya başlanmasına sebep oluyor. Mimarlık dünyasının yarattığı bu yarışma ortamı, güç savaşı ve eşitsizliklere dayanıyor. Bu durumda da eğitimcinin eleştirme şekli, öğrenci ile kurduğu diyalog, emeği ve üretimi değerlendirmedeki şeffaflığı oldukça önemli bir hale geliyor.

Mimarlık eğitiminin yoğun ve yorucu bir sürecinin olması, öğrencilerin profesyonel mimarlık ortamında yaşadıkları zorlukları normalleştirmesine ve üretim ortamının zorlu dinamiklerini olduğu gibi kabul etmesine neden oluyor. Bu durum, öğrencilerin bu meşakkatli süreci bir tür heyecan ve üstünlüğe dönüştürmeleri; bir biçimde zorlu durumları sevmeleri; eğitimcilerin eğitim süreci boyunca yoğun çalışmaların ve bu işin zorlu kısımlarının ileride de bu şekilde yaşanacağına dair mesajlar vermeleri; profesyonel üretim ortamının, mimarlığın yoğun çalışma gerektiren ve çok zaman alan üretim durumu için yeni mezunların baştan kabul ettikleri şartları kullanmaları ile özellikle ülkemizde etik bir probleme dönüşüyor.

Bu da çok önemli bir soruyu ortaya atıyor: Mimarlık eğitiminin zor ve sancılı bir eğitim süreci olduğunun kabullendirilmesi bazı problemlerini görmezden gelmemize mi sebep oluyor? Emeğin karşılığının alınamadığı ücretsiz stajlar, ders ve jürilerde karşılaşılan sert eleştiriler, kendini ifade etme telaşı, mimarlık eğitiminin de yüksek maliyetleriyle sebep olduğu ekonomik sıkıntılar, mezun olunca iş bulamama stresi, gelecek kaygısı şeklinde uzayıp giden bir kaygı listesi öğrencilerin karşısına çıkıyor. Öğrenci bir yandan değişen eğitim sistemine adapte olmaya çalışıp bu gibi krizlerle başa çıkmaya çalışırken, bir yandan da üretmeye ve üretmeyi öğrenmeye çalışıyor. Bütün bunlar ile başa çıkmaya çalışan öğrenci için mimarlık eğitiminin kendisi sonu gelmeyen bir kriz süreci haline geliyor.

BİTİRİRKEN

Ulusal ve küresel bütün kriz hallerinin mimarlık eğitimindeki izdüşümlerini gözlemlemek mümkündür. Türkiye özelinde ise dünyanın geri kalanında pek de tartışılmadığını gördüğümüz çeşitli konular, mimarlık eğitiminin aktörleri olan bizleri yeni, denenmemiş yollar aramaya ya da var olan rotaları yeniden yorumlamaya sevk ediyor. 47. MOBBİG toplantısında yürütülen tartışmaların yansımasında da görülüyor ki var olduğu düşünülen krizler üzerine düşünceler üretmek yerine, bu durumu kabullenmek ve sürekli olarak sıkıntıları dile getirmek yoluna gidiliyor. **(Resim 7)**

Bu bağlamda belki de aktif bir rol üstlenip, sermayenin tıkandığı bir ortamda hem alternatif mimarlık pratikleri üzerine düşünmek ve yeni uygulama alanları açmak hem de mimarlık eğitiminde yapı tasarlamanın ötesinde sistem ve stratejiler geliştirmek bir gereklilik haline geliyor. Ekolojik ve toplumsal açılardan da çeşitli krizlerin

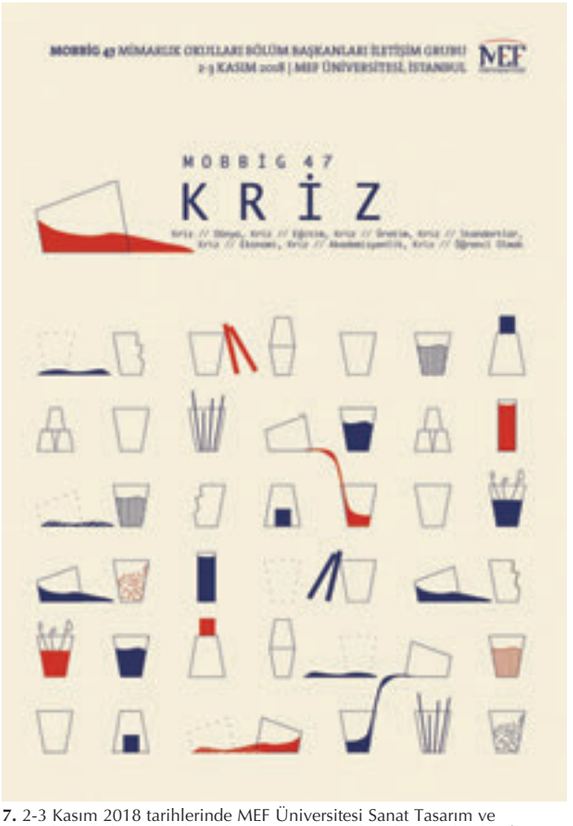

7. 2-3 Kasım 2018 tarihlerinde MEF Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'nde düzenlenen 47. Mimarlık Bölüm Başkanları İletişim Grubu (MOBBİG) toplantı afişi

yaşandığı dünyada mimarlığın etik, sosyolojik ve çevresel değerleri üzerine de kafa yormak, öğrencileri bu konuların da farkında olan bireyler olarak yetiştirmek önem kazanıyor. Kriz durumlarında öğrenciye erişmek ise, birebir yapılan mimarlık eğitiminin politikaları ışığında ancak akademisyenin kişisel inisiyatifi ile güçlenebilecek bir iletişime tabi oluyor.

Ağırlıklı olarak geleneksel yöntemlerin uygulandığı profesyonel dünyanın aksine, bu krizlere karşı üniversiteleri alternatif pratiklerin denenip geliştirileceği ortamlara ve araştırma laboratuvarları olarak da çalışabilen esnek ve yenilikçi yapılara dönüştürebilecek gücün mimarlık eğitiminin ana aktörlerinin elinde olduğunu belirtmek gerekiyor. Mimarlık disiplininin doğası gereği sahip olduğu bu potansiyel, hem eğitim ortamının kendi krizlerine hem de profesyonel mimarlık dünyasının olası gelecek krizlerini iyileştirme yolunda bir gizil güç niteliği taşıyor. ❖

NOTLAR

1. Neveu, Marc J., 2015, "Crisis, Crisis, Everywhere", **Journal of Architectural Education**, cilt:69, sayı:1, s.1.

2. 47. MOBBİG toplantısı 31 bölüm başkanı (veya vekili), 5 Mimarlık Fakülteleri Dekanlar Konseyi (MİDEKON) Yönetim Kurulu üyesi, 7 Mimarlar Odası ve Mimarlık Akreditasyon Kurulu (MİAK) temsilcisi, çeşitli üniversitelerden 19 akademisyen ve 32 açık çağrı iştirakçisi, MEF Üniversitesi MOBBİG organizasyon komitesinden 5 öğretim üyesi ve 10 öğrenci ile toplamda 109 kişinin katılımıyla gerçekleşti. Çeşitli platformlarda yayınlanan açık çağrı davetine 14'ü akademisyen, 5'i lisansüstü öğrencisi, 46'sı lisans öğrencisi olmak üzere yapılan 65 başvurudan, toplantının olanakları çerçevesinde 32 başvurunun katılımı olumlu bulundu.

3. Yıldırım, Yağmur; Batuk, Aybike; Ulusoy, Zuhal, 2018, "EAAE 2018 Konferansı: Mimarlık Eğitimini Tasarım Stüdyosu Üzerinden Düşünmek", **Mimarlık**, sayı: 404, ss.25-27.

Mekân ve Öğrenme İlişkisi Üzerine Üreten Bir Mimar: Herman Hertzberger

Selda Al Şensoy

"Öğrenme" kavramının eyleme dönüştüğü mekânlar olan eğitim yapıları, sundukları mimarileriyle içeride yürütülen eğitici aktiviteler kadar öğrenme sürecine hem katkıda bulunuyor hem de onu şekillendiriyor. Hayatının yaklaşık elli yılını eğitim yapıları mimarisine adamış Herman Hertzberger'in ilk ve son dönemlerine ait olan iki farklı yapıyı inceleyen mimar, bu yapıların morfolojik özelliklerine bakarak tasarım kriterleri çıkarmaya çalışıyor.

MEKÂN VE ÖĞRENME İLİŞKİSİ

Ülkelerin kalkınmasında eğitim-öğretim hem kültürel hem de finansal açıdan oldukça önemli bir role sahiptir. Bu nedenle bir ülkede politik, ekonomik ve toplumsal açıdan gelişmeler bekleniyorsa önce eğitimde kalite konusunun ele alınması gerekmektedir. Çok yönlü ve karmaşık bir süreç olan eğitimin en önemli bileşenlerinden biri eğitim yapılarının fiziksel çevresidir. Eğitim kaynakları, öğretmenin kalitesi, eğitim müfredatının yanında eğitim yapılarının fiziksel koşulları ve tasarımı, öğrencinin öğrenme performansı üzerinde oldukça etkili olan unsurlardandır.

Eğitim hayatına başlamalarıyla birlikte çocuklar evlerinde aileleriyle geçirdikleri vakitten daha fazlasını okulda geçirdiğinden, çocuk gelişiminde okul, ev ortamından sonra gelen en önemli mekânlardan biridir. Okul yapılarının kalitesi ülkelerin eğitime karşı sorumluluğunun simgesi olmakla birlikte toplumun kültürünü, değer ve dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Geçtiğimiz otuz yılda eğitim yapılarının fiziksel özellikleri ile öğrenme performansı arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarla sağlıksız koşullardaki okulların çocukların öğrenmelerini olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Fiziksel çevrenin insanların tutum, davranış, düşünce ve algısı üzerinde oldukça etkili bir bileşen olması nedeniyle, eğitim kapsamı altında ne kadar yenilik yapılırsa yapılsın, olumsuz çevre koşullarındaki öğrencilerde bu yeniliklerin geri dönüşü alınamamaktadır. Yapılan çalışmalarda uygun öğrenme ortamlarının, öğrenciyi araştırma, etkileşim, ortak çalışma, okuma ve konuşma konusunda cesaretlendirerek öğrencinin öğrenme performansını arttırdığı saptanmıştır.

Selda Al Şensoy
Dr. Öğr. Üyesi,
Avrasya Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Yakın bir zamana kadar sıkça kullanılan "İyi öğretmen her yerde öğretebilir" kanısının yerini, "Eğitim yapılarının fiziksel koşulları ile öğrenme arasında doğrudan bir ilişki vardır" düşüncesi almaktadır.[1] Edwards'a göre, yüksek kaliteli, yüksek performanslı, iyi tasarlanmış ve bakımlı okul yapılarının öğretme ve öğrenme süreci üzerine doğrudan ve dolaylı pozitif etkileri bulunduğu için, her çocuk fiziksel koşulları daha kaliteli okullarda öğrenim görmelidir.[2]

Her çocuk kendine özgü öğrenme yeteneğine sahip olmasına rağmen, eğitim alanları tasarlanırken genelde bütün çocukların aynı özelliklerde olduğu kabul edilir. Oysa eğitim yapıları çocukların farklı öğrenme özelliklerine uygun mekânsal çeşitlilik sunmalıdır. Bu bağlamda, yapılı çevrenin kendisi de bir eğitim elemanı olarak kabul edilmelidir. Duke'e göre öğrenme her yerde gerçekleşebilir, fakat her mekân öğrenme amacına uygun olarak tasarlanmamaktadır. Öğrenmenin gerçekleştiği mekânlar, ortamın fiziksel, sosyal ve kültürel boyutlarına göre karakterize edilebilmektedir. Fiziksel boyut, mekânın organizasyonu, tahsisi ve fonksiyonunu içeren yapılı çevreyi kapsamaktadır. Sosyal boyut, öğrencinin içinde bulunduğu grup ve ilişki ağından oluşmaktadır. Kültürel boyut ise, öğrencinin neyi, nerede, nasıl öğrenmesi konusunda seçim yaparken etkili olabilecek kurallar strüktürünü, beklentileri, inanışları ve değerleri içermektedir.[3]

Sonuç olarak, mekân ile öğrencinin öğrenme performansı arasındaki ilişki nedeniyle bütün öğrencilerin öğrenebileceği, bütün öğretmenlerin öğretebileceği güvenli, konforlu mekânların tasarlanması eğitimle ilgilenen herkesin sorumluluğu altında olmalıdır.

HERMAN HERTZBERGER OKULLARI

Hayatının yaklaşık elli yılını eğitim yapısı mimarisine adayan Hertzberger, 1960'lardan günümüze kadar kırka yakın okul tasarımına imza atmıştır. Mimarların eğitim konularında tartışmaya girmesi yerine, eğitim yapılarının tasarımıyla ilgili kendilerini geliştirmeleri gerektiğini savunan mimarın birbirinden farklı tipolojideki okul tasarımları, Hollanda'nın modern mimarlık tarihinde benzersiz bir konuma sahiptir. Öğrenmenin nasıl gerçekleştiği ve öğrenmeyi destekleyecek mekânların nasıl tasarlanması gerektiği üzerine yoğunlaşan Hertzberger'in okullarında nerdeyse bütün mekânlar eğitim-öğretimi desteklemekte ve öğrenme olayı sınıfların dışına taşmaktadır.[4]

Okul tasarımlarında, kullanıcılar arasında eşitliğe vurgu yapan Hertzberger'e göre, öğrenci ve öğretmenler okulun daimi kullanıcıları iken, veliler ise ara sıra gelen ziyaretçilerdir. Okulu bir kentin minyatürü olarak gören mimar, etrafını çevreleyen sınıflar kadar önemli olan merkez holü (central hall) okulun kalbi konumundaki meydanı, birimler arası ulaşımı sağla-

yan sirkülasyon alanlarını ise öğrenme sokağı (learning street) olarak adlandırmaktadır. Hertzberger'e göre, eğitim yapıları eğitim ile ilgili değişimlere cevap verebilecek esneklikte olmalıdır. Bu nedenle, eğitim-öğretimde çok önemli bir yere sahip olan sınıfları küçük kapalı kutular olmak yerine gerektiğinde koridorla, gerektiğinde yanındaki diğer birimlerle birleşebilen, farklı aktiviteleri destekleyecek esnek mekânsal organizasyona sahip olacak şekilde tasarlanmalıdır.[5]

Tasarımlarında, eğitim yapılarını bahçe duvarlarıyla çevirerek dünyadan soyutlamak yerine okulu toplumla açmayı hedefleyen Hertzberger, güvenlik konusunda da oldukça hassastır. Ona göre, çocuğun kendini en güvende hissettiği yer evi olduğu için, okul tasarımlarında ev ortamı hissi oluşturulduğunda öğrenciler kendini güvende ve okuluna ait hissedebileceklerdir. Bu durumun da öğrenme performansına olumlu yönde katkısı olacaktır.[6] Bu bağlamda Hertzberger tasarımlarına ev ortamının sıcaklığını ve rahatlığını yansıtmaya çalışmakta, öğrencilerin mekânı kişiselleştirebilmelerini sağlamaktadır. Eğitim yapıları konusunda bir otorite olan Hertzberger, her bir çocuğun özel "tek" olduğunu savunmakta, bu nedenle de tasarımlarında bütün çocukları standart bir düzene mahkum etmek yerine onların farklı istek ve yeteneklerini öne çıkarabileceği mekânlara yer vermektedir.

Eğitim yapılarında mekân ve öğrenme ilişkisini incelemek üzere Herman Hertzberger'in iki okul yapısı çalışma kapsamında ele alınmıştır. Seçilen okullardan biri olan Delft Montessori Okulu mimarın meslek hayatının ilk yıllarında tasarladığı başyapıt niteliğindeki bir eser iken, diğer incelenen De Eilanden Montessori Okulu ise mimarın yakın dönemdeki bir uygulamasıdır. Kariyerinin ilk uygulaması ve son dönem ürünü olan iki örneğin birlikte irdelenmesiyle mimarın uzun meslek birikimi sonucunda vardığı nokta belirlenmeye çalışılmıştır.

Delft Montessori Okulu, Hollanda'nın Delft kentinde yer alır. Yapımı 1960-1966 yılları arasında tamamlanan, sonrasında 1968-1970, 1977-1981, 2007-2009 yıllarında eklemeler yapılan, ilave yapılarla 1700 m² proje alanına sahip okulun öğrenci yaş aralığı 2.5-12'dir. **(Resim 1)** De Eilanden Montessori Okulu ise Amsterdam'da bulunur. 2002 yılında yapımı tamamlanan 1300 m² proje alanına sahip okulun öğrenci yaş aralığı 5-12'dir.[7] **(Resim 2)**

Her iki okulun mimari tasarımında etkili olan Montessori metodu, İtalyan doktor ve eğitimci olan Maria Montessori (1870-1952) tarafından geliştirilen bir eğitim yaklaşımıdır. Eğitim felsefesini bireysel, öz-güdümlü aktivite ve çocuk merkezli yaklaşım üzerine temellendiren Montessori, çalışmalarında sadece yeni öğretici materyaller geliştirmemiş, çocukların eğitim ortamları için tasarım ve organizasyon kavramları da üretmiştir. Montessori, her çocuğun doğduğu andan itibaren aktif keşif ve öğrenme süreçleri yoluyla bağımsız birey olma yeteneğine sahip olduğuna inanır.[8] Çocuklara ne yapmak istediklerine karar verme imkanı tanıyan

1. Delft Montessori Okulu Genel Görünümü

2. De Eilanden Montessori Okulu Ana Girişi

metot, genellikle soyut bilgiyi çocukların pratikte kolaylıkla uygulayabileceği somut bilgiye dönüştürmekte, eğitim kurumlarının yaşamın içinde daha çok yer alması için okulların erişilebilir olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Montessori eğitimi, bağımsızlık, sınırlar dahilinde özgürlük ve çocuğun doğal psikolojik gelişimi üzerine yaptığı vurgular ile karakterize olmuştur.[9]

"FOP METODU" İLE OKULLARIN MORFOLOJİK ANALİZİ

Mimari eserlerin morfolojik analizinde birçok metot ve yaklaşım kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında eğitim yapılarında mekân ve öğrenme ilişkisini saptamak üzere FOP (Form-Operasyon-Performans) metodu kullanılmıştır. Mimarlar, mekânsal kompozisyonlar yaratmaya çalışırken mevcut mimari uygulamalardan analojiler yaparlar. Bu olay mimari örneklerin analiziyle gerçekleşir ve yeni yapılacak tasarımlar için bir bilgi birikimi oluşturur. Alexander Tzonis ile birlikte FOP metodunu geliştiren Güney'e göre mimari bilginin bilişsel strüktürünü oluşturmak için mimari örneklerin analiz edilmesi gerekmektedir. Böylelikle analiz sonucu elde edilen bilgi tasarım sürecinde önemli bir rehber olacaktır. Ayrıca Güney, morfolojik analizlerin tasarımın temelinde yatan ilkelerin saptanmasına yardımcı olduğunu savunmaktadır.[10] FOP metodu, analizlerle bina tipinin fonksiyonel tanımlamalarını bağlam, estetik ve mekân kalitesine bağlı saptayarak, yeni tasarımlara veri oluşturmayı sağlayan bir yöntemdir. **(Resim 3)**

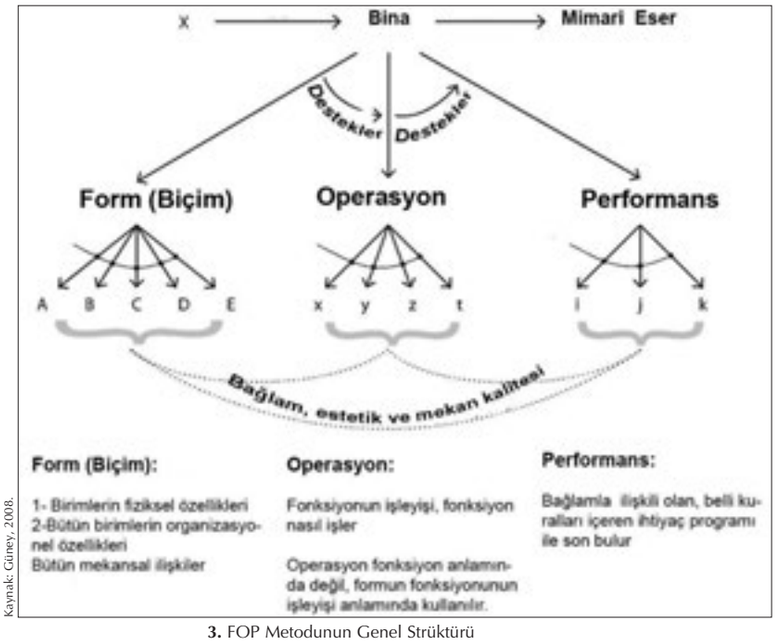

Kaynak: Güney, 2008.

3. FOP Metodunun Genel Strüktürü

FOP metodunun ana başlıkları olan "form", birimlerin fiziksel ve organizasyonel özelliklerini; "operasyon", formun sahip olduğu fonksiyonun işleyişini; "performans" ise ölçek ve duruma göre değişen, yaşam kalitesi, işlevsellik, kimlik, çeşitlilik, toplumsal / bireysel, esneklik / uyum, bağlam ile ilişkili bir dizi FOP metodunun genel strüktürünün memnuniyetler kuralları-dır.[11] Tzonis'e göre bir mimari eserin formundan nasıl bir fonksiyon işleyişine sahip olduğu, bu işleyişten de binanın performansı tahmin edilebilir. Form, operasyon, performans ve bağlam birbirleriyle oldukça ilişkili kavramlar olduğundan,[12] tasarım ürününün formu, operasyonu ve performansı, mimari eserin gerçekleşeceği bağlam dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Seçilen okullardaki, sınıflar, sirkülasyon alanları ve ortak kullanım mekânı olan spor salonu (Delft Montessori Okulu), merkez hol (De Eilande Montessori Okulu), form operasyon ve performans başlıkları altında form ve performans ilişkisini de bağlam, estetik ve mekânsal kalite faktörleri dikkate alınarak FOP metodu ile analiz edilmiş elde edilen veriler **Tablo 1** ve **Tablo 2**'de sunulmuştur.

DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında incelenen okulların FOP analizleri ile Herman Hertberger'in diğer okul çalışmalarına bakıldığında mimarın eğitim yapısı tasarımlarının temelini sekiz ana kavramın oluşturduğu söylenebilir. Bunlar, sürekli öğrenme, sosyalleşme, bireyselleşme, kişiselleştirme, gözlemleme / keşfetme, esneklik, antropometrik tasarım ve doğal aydınlatmadır. Temalar ve mekândaki karşılıkları şu şekilde özetlenebilir:

Sürekli Öğrenme

Hertzberger'e göre okulun bütün mekânları öğrenmeyi destekleyici nitelikte olmalıdır. Öğrenme sade-

	F (FORM)	O (OPERASYON)	P (PERFORMANS)	Form ve Performans İlişkisi
SINIF		- Sınıfların L plan formu, aktivitelerde esneklik ve çeşitlilik sağlar. - Bireysel veya grup olarak çalışmaları destekler.	- Öğrencilerin kendi ilgi ve eğilimleri doğrultusunda yeteneklerini geliştirici farklı aktivitelere imkan sağlayan esnek mekânlar. - Doğal ışığı içeriye alan geniş duvar ve çatı pencereleri, çocuğun deneyerek öğrenmesine ve araştırmasına yardımcı olur.	**Mekânsal Kalite:** Farklı tavan yükseklikleri çocuğun antropolojik boyutlarına uygun bir ortam yaratır, böylelikle öğrenci kendini güçlü, güvende ve rahat hisseder. Bireysel ve grup çalışmalarına imkan sağlayan esnek düzenleme vardır. **Bağlam:** Sınıflar dışarı ile doğrudan bağlantılıdır. Sınıf içerisinden doğrudan bahçeye erişilmesi, çocuğun doğa ile iç içe olup gözlem yapabilmesini sağlar. **Estetik Kalite:** Mekânın oranları, açık renkli duvarlar ile koyu renkli doğramalar arasındaki zıtlık sınıfların öne çıkan estetik özelliklerindendir.
SİRKÜLASYON ALANLARI		- Dolaşım eyleminin yanında, sirkülasyon alanlarında öğrenci bireysel veya grup olarak çalışabilir, açık kütüphane öğrencilerin gelip geçerken kitaplarla bağlantı kurmasını sağlar, böylelikle öğrenme sınıfın dışında da devam eder. - Tuğla podyum blok resmi törenlere veya spontane gelişen eylemlere mekân sağlar.	- Çatı pencerelerinden gelen doğal ışık ve mekânsal organizasyondaki kullanım esnekliği öğrenmeyi destekler. - Sınıfların açıldığı koridorlar farklı yaş gruplarının birlikte vakit geçirmelerini sağlar.	**Mekânsal Kalite:** Farklı yaş gruplarına göre değişen tavan yükseklikleri öğrencilerin konforunun artmasını sağlar. Çocukların özerk hareketleri için yeterli boşluklar bulunur. **Bağlam:** Dış mekân ile doğrudan ilişkilidir. Geniş pencereler öğrencilerin dışarıda olup bitenleri gözlemlemesine imkan verir. **Estetik Kalite:** Çökertilmiş zemin ile tuğla podyum blok öğrenciler için yaratıcı bir oyun alanı sunarken dolaşımın geri kalan alanlarıyla alçaklık ve yükseklik bakımından zıtlık oluştururlar. Bu özellikler iki öğenin mekânın genelinde öne çıkan eleman olmasını sağlar. Duvarların açık renk olması sirkülasyon alanının daha geniş ve ferah gözükmesini sağlar.
SPOR SALONU	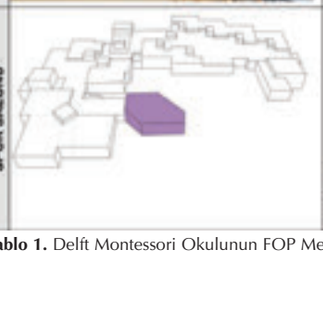	- Mekân hem müzik odası hem de spor salonu olarak işlevlendirilmiştir. - Pencere önündeki geniş denizlik oturma alanı olarak kullanılabilmektedir.	- Pencere önü oturma alanı öğrenciler için keyifli bir mekân oluşturur. - Mekânın organizasyonu ve boyutları farklı aktivitelerin yapılmasına imkan sağlar.	**Mekânsal Kalite:** Spor salonunun diagonel formu binanın dikdörtgensel diğer birimlerine göre mekânı ayrıcalıklı kılar. **Bağlam:** Geniş pencereler öğrencilerin dışarıyı ve diğer öğrencileri gözlemlemesine fırsat sunar. **Estetik Kalite:** Tuğla malzemesinin yanında ahşap kullanımı mekân içinde sıcak bir atmosfer oluşmasını sağlar.

Tablo 1. Delft Montessori Okulunun FOP Metodu Analizleri

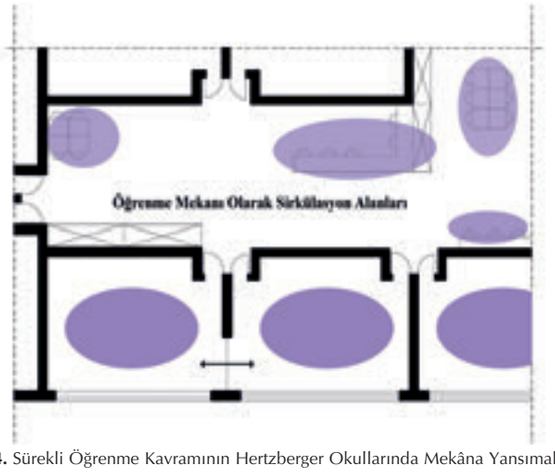

4. Sürekli Öğrenme Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

ce sınıf sınırları içerisinde gerçekleşmemeli, koridorlarda, ortak kullanım mekânlarında hatta okul bahçesinde de öğrenme süreci devam etmelidir. Bu düşüncesini ise en iyi yansıttığı mekân öğrenme sokağı olarak adlandırdığı sirkülasyon alanlarıdır. Eğitim - öğretimde sirkülasyon alanlarının sınıflar kadar önemli bir yere sahip olduğunu savunan Hertzberger, ilk tasarımlarından itibaren standart koridor çözümlerinin yerine öğrencinin her bir köşe ve kuytuyu çalışma veya toplanma mekânı olarak kullanabileceği farklı alternatifler üretmiştir. Sağa ve sola sınıfların dizildiği doğrusal koridor şemasının yerine Hertzberger, sirkülasyon alanlarını farklı birimler arasında bağlantıyı sağlayan, okuma, araştırma, sosyalleşme, dinlenme gibi farklı aktivitelere imkan sunacak ve öğrenme merakını uyaracak mekânlar olarak tasarlamaktadır. **(Resim 6)**

	F (FORM)	O (OPERASYON)	P (PERFORMANS)	Form ve Performans İlişkisi
SINIF	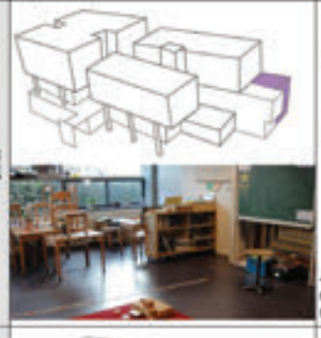	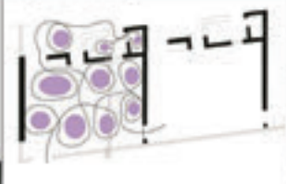 - Sınıfın formu işleve uygun tasarlanmış mekânlara, küçük çalışma gruplarına ve serbest oturma alanlarına ortam hazırlar.	 - Öğrencilerin öğrenme ve arkadaşlar arası iletişim kurmasını teşvik eder. - Pencereler yeterli gün ışığının sınıf içerisine girmesini sağlar. - Sürgülü kapılar ile koridordan ayrılan sınıflar, kapılar açıldığında koridorla birleşerek daha büyük bir mekâna dönüşür.	**Mekânsal Kalite:** Doğal aydınlatma, havalandırma, ısıtma, araç-gereçler ve sınıfın ölçeği öğrenmeyi destekler. **Bağlam:** Zemin kattaki sınıflar dış ortam ile doğrudan bağlantılıdır. Öğrencilerin kuzey yönündeki yoldan gelen araç trafiğinin gürültüsünden daha az etkilenmeleri için sınıflar güney cephesine yerleştirilmiştir. **Estetik Kalite:** Tekrar eden pencere düzeni bir ritim oluşturmaktadır. Açık renkler ve yumuşak yüzeylerin öğrenme üzerine pozitif etkisi vardır.
SİRKÜLASYON ALANLARI	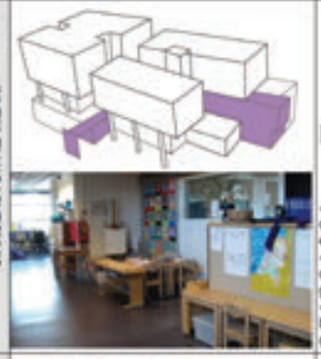	 - Koridor ile sınıf arasındaki geçiş alanı, ders çalışma, vestiyer ve tuvalet işlevlerine evsahipliği yapar. - Dolaşımın yanında bu alanda öğrenme, dinlenme ve öğrenciler arası sosyalleşme gerçekleşir. - Koridorlara bakan duvar yüzeylerinde bulunan yatay bant pencereler öğrenci çalışmalarının sergilenmesinde kullanılır.	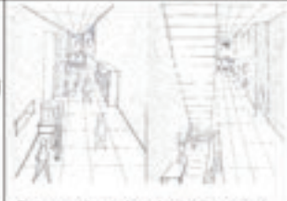 - Dolaşım güzergahı anlaşılabilir ve nettir. - Pencereler öğrenmeyi uyarıcı gün ışığı sağlar. - Merdiven altındaki niş öğrencilerin içe dönük aktivitelerini destekler ve mekânın zenginliğini artırır. - Sergileme alanları öğrencilerin sınıfların görünümünü kişiselleştirmelerine yardımcı olur.	**Mekânsal Kalite:** Okulun dolaşımı güzergahı öğrenciler, yeni gelen ziyaretçiler tarafından kolaylıkla algılanabilir. Bireysel ve grup çalışmalarını destekler. Ölçek öğrencilerin konforu için uygundur. **Bağlam:** Koridorun sonundaki pencereler dışarıda neler olup bittiği konusunda bilgi verir. **Estetik Kalite:** Merdiven altındaki kırmızı renkli çökertilmiş alan sirkülasyonunun öne çıkan elemanıdır. Açık renkli duvarlar mekânın olduğundan daha geniş algılanmasını sağlar.
MERKEZ HOL		 - Dikdörtgen forma sahip olan merkez holü çevreleyen basamaklar öğrenciler için oturma ve depolama imkanı sunar. - Koridor ile doğrudan bağlantılıdır. - Jimnastik, tören alanı ve benzeri gibi farklı aktiviteleri destekler.	 - Konumu, işlevi, formu, boyutu itibarıyla kentin kalbi olan meydan özelliğine sahiptir. - Çatıdan gelen doğal ışığın öğrenme ve sosyalleşme üzerine pozitif etkileri vardır. - Esnek mekân düzenlenmesi farklı aktivitelerin yapılabilmesini sağlar. - Öğrencilerin toplanması, birlikte oynaması sosyalleşmesini sağlar.	**Mekânsal Kalite:** Mekânın ölçeği öğrencilerin kendilerini küçük hissetmelerine neden olur, bu durum da öğrencilerin birbirleriyle daha çok iletişime geçerek sosyalleşmelerini ve birbirlerinden öğrenmelerini teşvik eder. **Bağlam:** Köşe pencere öğrencilerin dış ortamı gözlemlemesini sağlarken güzel bir liman manzarası da sunar. **Estetik Kalite:** Öne çıkan bir eleman ya da ritim yoktur. Zemin kaplamasında kullanılan parlak kırmızı renk öğrenme duyularını uyarıcı özelliktedir.

Tablo 2. De Eilanden Montessori Okulunun FOP Metodu Analizleri

5. Sosyalleşme Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

6. Bireyselleşme Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

Sosyalleşme

Mimarın, eğitim yapılarında öğrenmeden sonra önem verdiği diğer bir konu öğrenciler arasındaki iletişim "sosyalleşme"dir. Sınıflar, sirkülasyon alanları, spor salonları, çok amaçlı salonlar, müzik, resim atölyeleri, galeriler, merdivenler, amfiler, merdiven altı çökertilmiş alanlar, sınıf girişlerindeki grup çalışma alanları, okul bahçeleri, iç mekânların açık plan tipinde tasarlanması, koridor ile sınıflar arasındaki sürgülü kapılar gibi ortak mekânlar öğrencilere sosyalleşme imkanını sağlamaktadır. Merkez hol ise öğrenciler arası iletişimin en fazla gerçekleştiği mekândır. Öğrencilerin ders dışı zamanlarını değerlendirebilecekleri, basamak veya farklı kot kademelerine sahip merkez holler Hertzberger okullarının en gösterişli mekânlarıdır. Mimarın birçok tasarımında basamaklar amfi tiyatro veya galeri görevini üstlenmektedir. **(Resim 7)**

Bireyselleşme

Okul içindeki grup çalışması ve sosyalleşme oldukça önemli yer tutarken bazen öğrencilerin kendileriyle baş başa kalabilecekleri, etrafındakilerden uzaklaşıp kendi içlerine dönebilecekleri aktivitelere de ihtiyaçları vardır. Hertzberger, bu durumu dikkate alarak okul binalarında aktif mekânlar kadar pasif mekânların tasarımına da yer vermektedir. Sınıflarda pencerelerin önündeki masa ve sandalyeler, sınıf ile koridor arasındaki geçişle sirkülasyon alanlarındaki bireysel çalışma masaları ve merdiven altındaki çökertilmiş alan öğrencilerin kendi başlarına kalabilecekleri mekânlar olarak tasarlanmıştır. **(Resim 8)**

Kişiselleştirme

Mimara göre, eğer çocuk çevresine kendinden bir şeyler katabilirse kendini sınıfına / okuluna ait hisseder. Bu nedenle, Hertzberger öğrencilerin çalışma ortamlarını kişiselleştirmelerine izin verecek nitelikte tasarlamıştır. Öğrenci çalışmalarının sergilendiği alanlar, öğrencilerin eşya dolapları, basamak içlerindeki depolama alanları, okul içinde ve dışında bitki yetiştirilen alanlar çocuğun çevresini kişiselleştirmesine yardımcı olmaktadır. **(Resim 9)**

Gözlemleme / Keşfetme

Öğrenme sürecinde deneyimleme, gözlem ve keşfetme oldukça önem taşımaktadır. Bazen öğrenci okuyarak öğrenme yerine görerek, deneyimleyerek öğrenme konusunda daha başarılı olur. Bu nedenle Hertzberger, okul tasarımlarında öğrencinin gözlem ve keşif yapmasına imkan sunacak mekânların çeşitliliğine önem vermiştir. Okulun her bir noktası ile merkez hol arasında görsel bir bağlantı bulunması, sınıfların geniş kayar kapılarla açılarak koridor ve diğer sınıflarla birleşmesi, sirkülasyon alanında yer alan kütüphanenin açık düzende tasarlanmış olması, zemin katta bulunan sınıfların okul bahçesiyle doğrudan ilişkili olması, sınıf ve sirkülasyon alanları ile ortak alanlardaki pencerelerin geniş olması öğrencinin okul içi ve dışında neler olup bittiğini gözlemlemesini, ayrıca dışarıdaki doğa olaylarını keşfetmesini sağlar. **(Resim 10)**

Esneklik

Hertzberger'e göre öğrenme mekânları, değişen dünyada zamanla ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara adapte olmasını sağlayacak esnekliğe sahip olmalıdır. Ayrıca mimar, esnek öğrenme mekânlarının çocuğun öğrenmesine ve işbirliğine dayalı çalışmalarına pozitif yönde katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Hertzberger'in tasarımlarının genelinde beyin gelişimini uyaracak değişken mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânların kullanım alanları şu şekilde özetlenebilir: Çeşitli gösteri, sunum gibi etkinlikleri gerçekleştirmek için çökertilmiş veya yükseltilmiş zeminlerin portatif elemanlarla sahneye dönüştürülüp, aktivite tamamlandıktan sonra kaldırılıp bulunduğu mekânın başka

7. Kişiselleştirme Kavramının Hertzberger Okullarında Mekana Yansımaları

8. Gözlemleme / Keşfetme Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

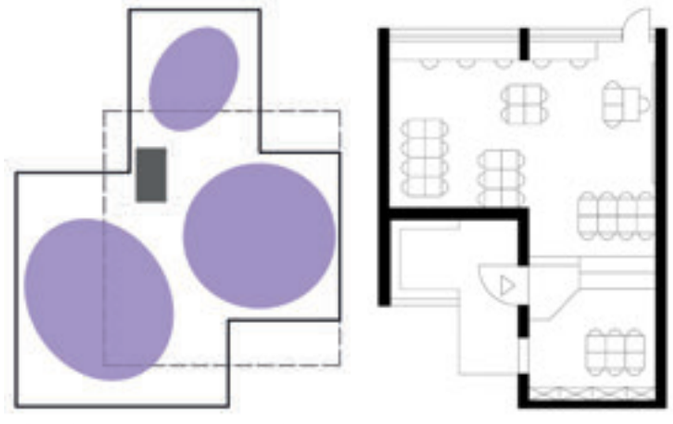

9. Esneklik Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

bir işleve hizmet edebilmesi; sınıf içindeki her bir ortamın bireysel, birebir ve küçük grup çalışmalarını destekleyecek şekilde organize edilmesi; sirkülasyon alanlarının kütüphane, dinlenme, bireysel ve grup çalışmaları, sosyal aktiviteler, törenler gibi farklı etkinliklere uygun mekânlar sağlayabilmesi; ortak alanların ve merkez hollerin spor, müzik, tören, tiyatro gibi birbirinden farklı eylemlerin gerçekleşmesine ev sahipliği yapması. **(Resim 11)**

Antropometrik[13] Tasarım

Hertzberger, farklı yaş gruplarındaki çocukların antropolojik boyutlarına göre değişen ihtiyaçlarını tasarımlarına mekân ve donatı boyutlarında yaptığı farklılaşmalarla yansıtmıştır. Antropometrik tasarımlar öğrencinin ihtiyaç ve isteklerini bir yetişkine ihtiyaç duymadan gerçekleştirmelerini sağlayarak çocuğun özgürlüğünü destekler. Değişen tavan yükseklikleri, masa ve sandalyelerin, korkulukların, küpeştelerin, mutfak ekipmanlarının, rafların, sergilenen objelerin ve askılıkların, boyut ve yerden yüksekliklerinin yaş gruplarına uygun olması mimarın antropometrik tasarım anlayışının bir sonucudur. **(Resim 12)**

Doğal Aydınlatma

Hertzberger doğal aydınlatmaya hem ekonomik hem de sağlık koşullarından dolayı yapay aydınlatmaya göre daha çok önem verir. Düşey düzlemdeki geniş pencere boşlukları ve yatay düzlemdeki çatı pencereleri ile gün ışığının bina içine maksimum seviyede girmesini sağlar. Özellikle merkez holleri, çatı penceresinden giren gün ışığıyla aydınlatarak daha canlı ve sıcak bir atmosfer yaratmaya çalışır. **(Resim 13)**

10. Antropometrik Tasarım Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

SONUÇ

Herman Hertzberger okullarındaki mekân ve öğrenme ilişkisinin FOP metodunu kullanarak irdelenmeye çalışıldığı bu araştırmada mimarın tasarımlarında, okulun genelinde öğrenmeyi ve sosyalleşmeyi destekleyecek mekânlara yer verdiği saptanmıştır. Her bir çocuğu farklı özelliklere sahip bir birey olarak gören mimar, bu durumu tasarımlarına esnek mekân anlayışının sonucu olan mekânsal çeşitlilik şeklinde yansıtmıştır. Esnek mekân organizasyonları,

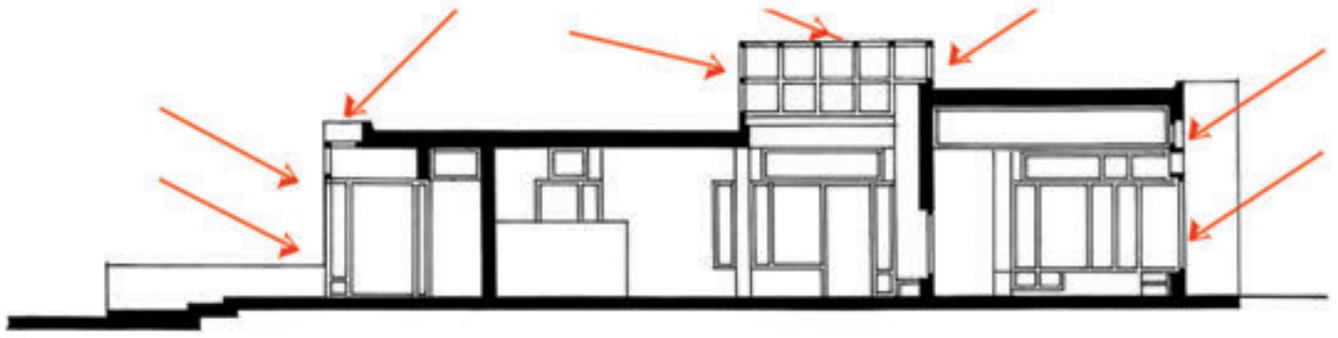

11. Doğal Aydınlatma Kavramının Hertzberger Okullarında Mekâna Yansımaları

öğrencilerin aynı mekân içerisinde istek ve eğilimleri doğrultusunda farklı aktiviteleri yapmalarına imkan tanımaktadır. Tasarımlarında okul içerisindeki bütün birimlere ayrı önem veren Hertzberger, eğitim-öğretimin sınıfların dışına taşmasını sağlamış, öğrencilerin sosyalleşirken de bir şeyler öğrenebileceği ortak alanlara vurgu yapmıştır. Öğrenme kadar sosyalleşmeye de önem veren mimar, okul içinde öğrencilerin ve öğretmenlerin görsel iletişimlerine olanak tanıyan tasarım uygulamaları ile kullanıcıların sürekli sosyal bir ortam içinde olmalarını sağlamaktadır. Analizler sonucu ulaşılan sürekli öğrenme, sosyalleşme, bireyselleşme, kişiselleştirme, gözlemleme / keşfetme, esneklik, antropometrik tasarım ve doğal aydınlatma kavramlarının hayat bulduğu modern okul tasarımlarıyla geleneksel okul tipolojisini kıran Hertzberger, eğitim yapıları konusunda dünya genelinde farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Sınıf içinde birden çok aktivitenin aynı anda yapılabilmesi, farklı yaş gruplarının aynı ortamda bulunması, öğrenmenin sadece sınıf içinde gerçekleşmeyip koridorların da bir öğrenme mekânı olarak kullanılması, öğrencinin her an öğrenme ortamı içinde bulunması ve öğrenciler arası etkileşimin sağlanması Hertzberger'in tasarımının ana kurgusunu oluşturmaktadır.[14]

Sonuç olarak, Hertzberger'in zamanla değişen mimari üslubuna karşın yukarıda bahsedilen sekiz temanın bütün tasarımlarında devam ettiği söylenebilir. Bu temaların da birbirleriyle oldukça ilişkili olduğu ve birbirlerini desteklediklerini göze çarpmaktadır. Göze güzel görünen binalar yapmanın ötesinde işlevsel binalar üretmesi ile ön plana çıkan Hertzberger'in eğitim yapılarında her şey çocuğun öğrenmesini desteklemek ve konforunu sağlamak için tasarlanmıştır.

Ülkemizde eğitim - öğretim konularında yapılacak değişiklik ve yeniliklerde eğitim müfredatı, öğretmenin kalitesi, eğitim materyallerinin yanında mekân ve öğrenme konusu da ele alınması gereken oldukça önemli bir konudur. Bu bağlamda, Herman Hertzberger'in okul tasarımlarının felsefesini oluşturan, araştırmada tespit edilen kavramlar, tip okul projelerinin yaygın olduğu ülkemizde eğitim - öğretimi destekleyecek, akademik başarı ve sosyalleşmeyi artıracak yeni okul tasarımları için rehber olma niteliği taşımaktadır. ❖

*Görseller aksi belirtilmedikçe yazara aittir. Okulların iki boyutlu teknik çizimleri Herman Hertzberger Mimarlık Ofisi'nden alınmıştır.

NOTLAR

1. Lyons, John B., 2001, "Do School Facilities Really Impact a Child's Education?" Kaynak: files.eric.ed.gov/fulltext/ED458791.pdf [Erişim: 06.12.2018]
2. Edwards, Nicole C., 2006, "School Facilities and Student Achievement: Student Perspectives on the Connection Between the Urban Learning Environment and Student Motivation and Performance", Ohio Devlet Üniversitesi Felsefe Bölümü, yayımlanmamış doktora tezi, Ohio.
3. Duke, Daniel L., 1998, **Does It Matter Where Our Children Learn?**, University of Virginia, Virginia.
4. Herztberger, Herman, 2008, **Space and Learning**, 010 Publishers, Rotterdam. Herztberger, Herman, 2009, **Schools of Herman Herztberger**, 010 Publishers, Rotterdam.
5. Herztberger, 2008. Herztberger, 2009.
6. Herztberger, 2009.
7. Herztberger, 2008.
8. Borrelbach, Simone, 2009, "The Historical Development of School Buildings in Germany", **Schools for the Future: Design Proposals from Architectural Psychology**, (ed.) Rotraut Walden, Hogrefe & Huber Publishers, Almanya. Özdağ, S. Aybike, 2014, Montessori Metodu'nun Eğitim Mekanlarına Yansıması Üzerine Kavramsal Bir Analiz, KTÜ FBE, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trabzon.
9. Herztberger, 2008.
10. Güney, Ali, 2008, "Architectural Precedent Analysis, in Understanding Meaningful Environments", **Architectural Precedents and the Question of Identity in Creative Design**, (ed.) K. Moraes Zarzar and Ali Guney, Delft University Press, Amsterdam.
11. Güney, 2008.
12. Tzonis, Alexandar, 1992, **Huts, Ships and Bottleracks: Design by Analogy for Architects and/or Machines,** (ed.) N. Cross, K. Dorst, N. Roozenburg, Delft University Press, Delft, ss. 139-164.
13. İnsan vücudunun boyutları ile ilgilenen bilim dalı.
14. Al, Selda; Midilli Sarı, Reyhan; Candaş Kahya, Nimet, 2012, "A Different Perspective on Education: Montessori and Montessori School Architecture", **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, cilt: 46, ss.1866–1871. Al, Selda, 2014, Eğitim Yapılarının Fiziksel Konfor Koşullarının Öğrenci Başarısına Etkisi, KTÜ FBE, yayımlanmamış doktora tezi, Trabzon.

İspanya'dan İzmir'e Yerel Yönetimlerin Antik Tiyatro Restorasyon Deneyimleri

Zeynep Aktüre

İzmir Kadifekale'nin kuzey yamacında, yerleştiği alanda bulunan yapıların 2013'teki kamulaştırmayla yıkılıp kazılara başlanmasından bu yana Smyrna Antik Tiyatrosu, hem ortaya çıkacak kalıntıların korunmuşluk durumunun ne olacağı hem de kazı bittikten sonra yürütülecek olan restorasyonun niteliği konusunda merak uyandırmakta. Tiyatroda yapılacak çalışmalara yolgösterici olması amacıyla İspanya'dan seçtiği dört örneği ele alan yazar, farklı korunmuşluk ve büyüklükteki bu tiyatroları koruyarak yaşatma hedefiyle izlenen süreçlere yakından bakmamızı sağlıyor.

Atilla Koç'un Kültür ve Turizm Bakanı olduğu dönemden bu yana (2005-2007) merkezî yönetimin politikasının ülkemizdeki antik tiyatroları çağdaş kullanımlara açma yönünde olduğu resmî açıklamalar ve uygulamalardan biliniyor. Koç, koruma çevrelerinden tepki çeken bir basın açıklamasında, yaptırdıkları envantere göre Türkiye'de, genelde sanıldığı gibi 110 değil, 206 antik tiyatro bulunduğunu ve bu eserleri "restorasyon ve restrüksiyona başladıklarını" belirtmişti.[1] Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı kaynaklı haberlerde Smyrna Antik Tiyatrosu'nun[2] korunmuşluk derecesinin yüksek olduğunun vurgulanması[3], İzmir için de tercihin benzer bir yönde olabileceğini düşündürüyor.[4] **(Resim 1-3)**

Koç'un açıklamasından alıntılanan "restrüksiyon" kavramına yer verilmeyen Türk Dil Kurumu sözlüğünde "restorasyon" ise "eski bir yapıda yıkılmış, bozulmuş olan bölümleri aslına uygun bir biçimde onarma, yenileme" olarak açıklanmaktadır. Mimari restorasyon uzmanlık alanı için ise "restorasyon", aslına uygun bir biçimde yenilemeyi de içeren fiziksel müdahale seçeneklerine ve bunlardan birinin uygulamasına götüren bilimsel bir çalışma yöntemidir. Bu yöntem, kültür varlığının mevcut durumunun belgelenmesini; yapım sürecinin başlamasından günümüze kadar geçirdiği tüm evrelerin saptanarak değerlendirilmesini; değer, sorun ve olanaklarının irdelenerek koruma ölçütlerinin belirlenmesini ve çağdaş yaşama nasıl katılabileceğine karar verilmesini; ardından da bunları hayata geçirecek fiziksel müdahale bütününün tasarlanmasını içerir.[5] Dolayısıyla, restorasyon sözcüğü tek başına kullanıldığında, bir kültür varlığına yapılacak fiziksel müdahalenin türünü ifade etmekte yeterli değildir.

Bu yazıda, İspanya'nın farklı bölgelerinden Smyrna Tiyatrosu'na benzer konumları, farklı bağlam, büyüklük ve korunmuşluk durumları nedeniyle seçilen Sagunto, Málaga, Cartagena ve Medellin Antik Tiyatroları'nda tamamlanan ve "restorasyon" kavramının içerebileceği müdahalelerin çeşitliliğini örnekleyen çağdaş uygulamalar, İzmir örneğini koruyarak yaşatmaya yönelik önerilere yolgöstermek üzere karşılaştırmalı olarak çözümlenmektedir.

ANTİK TİYATRO RESTORASYONLARINDA BİR DÖNÜM NOKTASI: SAGUNTO TİYATROSU

Tartışılan örnekler arasında koruma tarihiyle en bilineni, Valensiya özerk bölgesindeki Sagunto şehrinde yer alan tiyatrodur. Anton van der Wyngaerde (1525-1571) tarafından 1563'de resmedilişinden bu yana İspanya'da en iyi belgelenen Roma tiyatrosu olmuştur.[6] Tiyatronun süslemeli sahne cephesinin 16. yüzyılda yıkıldığı[7]; 1796-1801'de (bugüne ulaşmayan) ahşap ve mantardan üç boyutlu bir modelinin yapılarak, oturma yerlerinin üzerindeki portik ve başka yerlerin kapsamlı bir temizlik sonrasında onarıldığı[8] yazılı belgelerden biliniyor. Sagunto Tiyatrosu, İspanya'yı işgal eden Fransız orduları tarafından yukarısındaki kaleye tırmanmak için basamak olarak kullanılmasını önlemek amacıyla havaya uçurulması gündeme geldiğinde, 1811'de İspanya'da ulusal anıt ilan edilen ilk yapı oldu.[9] Ancak, bu karar tiyatronun havaya uçurulmasını engelleyemedi ve tüm dolaşım

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi © 2015

1. Kazılar için yapılan kamulaştırma ve yıkımlardan sonra İzmir Kadifekale'nin Smyrna Antik Tiyatrosu'nun yerleştiği kuzeye bakan yamacı.

Zeynep Aktüre
Dr., İYTE Mimarlık Bölümü

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Tarih Proje Arşivi

2. Smyrna Antik Tiyatrosu'nda çalışmalar devam ederken, 2018.

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi © 2015

3. Smyrna Antik Tiyatrosu'nun basında yer alan bilgisayar ortamında üretilmiş canlandırma çizimlerine bir örnek.

ile altyapı tonozları yıkılan yapının malzemesi yukarıdaki kalenin güçlendirilmesinde ve kentin yeniden inşasında kullanıldı.[10] Napoleon'un İngilizlerin yardımıyla yenilmesinin ardından, 1858'de Sagunto Kalesi askeri bölgesinden ayrılan antik tiyatro, Kraliyet Tarih Akademisi'nin (Real Academia de la Historia) yetki alanına dâhil ederek, 1896'da, İspanya'da ulusal miras olarak tescillenerek devlet koruması altına alınan ilk anıtsal yapı oldu. **(Resim 4)**

Sagunto Tiyatrosu'nun korunmasına yönelik ilk fiziksel müdahaleler 1860'da, maliyeti yerel meclis tarafından karşılanan bir parapetle çevrelenmesiyle başladı. **(Resim 5)** Yapının korunması için izlenecek yöntem üzerine tartışmalar, 1917'de İspanya Bayındırlık Bakanlığı'na sunulan ve -Türkçe Sözlük'teki tanıma uygun şekilde- yapının özgününe sadık ve güvenilir biçimde yeniden inşası yoluyla bütüncül restorasyonu yönünde bir girişim olarak değerlendirildiği için uygulanmayan projeye kadar uzanıyor.[11] 1930'da yapılan ilk kapsamlı müdahalede, bu ilk projenin çok eleştirilen özgünü taklit etme çabası yerine -izleyen yıllarda (Venedik Tüzüğü gibi) uluslararası koruma sözleşmeleri ile de tavsiye edileceği gibi- çağdaş malzeme ve tekniklerin kullanılması yoluyla, özgün kısımların ayırt edilmesini sağlayacak bir yaklaşım benimsendi.[12] Ancak, ardından gelen yeniden işlevlendirme amaçlı parçacı müdahalelerde, aynı çizgi devam ettirilmedi. 1952'de, yapının oturma kanatlarından biri, uç kısmını arkeoloji müzesi olarak kullanmak üzere yeniden inşa edildi. Ardından yerel yönetim tarafından her yıl düzenlenmeye başlanan "Sagunt a Escena" festivali kapsamında kullanılmak üzere geniş bir sahne oluşturuldu.[13] Festivalin başlamasıyla tetiklenen sağlamlaştırma çalışmalarında, 1955'de yapının özgünündeki taş ve harç ile görsel olarak benzeşen malzeme kullanılarak antik yapının dış görünüşü korunurken[14]; 1956-1974'de, 1811'de havaya uçurulan oturma yerleri ile tonozlu geçişlere yoğunlaşan, 4000 m³'ten fazla yeniden inşa amaçlı beton döküldü.[15] Ortaya çıkan sonuç, Milanolu ünlü mimar Giorgio Grassi (1985) tarafından, "yapay bir harabe" olarak nitelendirilmişti.[16] **(Resim 6)**

Sagunto Tiyatrosu'nun parçacı uygulamalarla dolu koruma tarihinde bir dönüm noktası; tarihsel mirası,

Kaynak: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Instituto del Patrimonio Cultural de España (IPCE), Archivo Ruiz Vernacci, Fotoğraf: Jean Laurant y Cía

4. Sagunto Tiyatrosu'nun 19. yüzyılın üçüncü çeyreğindeki durumu, 1860-1886.

Kaynak: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Instituto del Patrimonio Cultural de España (IPCE), Archivo Ruiz Vernacci, Fotoğraf: Jean Laurant y Cía

5. Sagunto Tiyatrosu'nun 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Kale'den görünüşü, 1860-1886.

büyük zenginlik ve entelektüel üretim için belgesel bilgi kaynağı olmanın yanı sıra turizm alanında iş olanakları yaratarak ekonomik gelişme için kaynak olarak da değerlendiren yerel yönetimdeki İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) tarafından başlatılan projedir.[17] Bu amaçla Grassi'nin Valensiyalı mimar Manuel Portaceli ile birlikte hazırladığı proje, mimarların yıkıntıların ötesinde değişmeden durduğunu söylediği Roma tiyatrosunun tipik özellikleri olan, anıtsal sahne cephesinin yokolmuşluğu nedeniyle kaybolan mimari mekânsal bütünlük ve oturma kanatlarından birinin uç kısmının arkeoloji müzesi olarak kullanılmak üzere yeniden inşa edilmesiyle yokolan simetriyi ortaya çıkarmayı hedefliyordu. Mekânının mimari bütünlüğünü yeniden ortaya çıkarmak için "gerekli" olanlar dışında müdahale yapmayarak Romalıların inşa pratiklerinde titizlikle uyguladıkları ekonomi ilkesine bağlı kalmayı tercih ettiklerini belirten Grassi, bu amaçla anıtsal sahne cephesinin varlığını yokluğu ile anlatmak için, sahne cephesi yerine sahne binasının arka cephesini yükseltti. **(Resim 7, 8)** Ayrıca sahne cephesinin yarattığı "oyun içinde oyun" etkisini, cephenin yokluğunda seyirciye açılan sahne arkasını müzeye dönüştürerek sağladı. **(Resim 9)** Oturma yerleri ise yeni malzeme ile yeni bir görünümde kısmen yeniden inşa edildi. **(Resim 10)** Yayımlanmasından başlayarak çok tartışılan projede sergilenen bu yaklaşım, kimi uzmanlarca "eleştirel restorasyon" olarak adlandırıldı.[18]

1990 yılında, Sagunto'da uygulanan bu proje, muhalefetteki Halkçı Parti (PP) tarafından, İspanya tarihsel mirasına ilişkin 16/1985 sayılı Yasada, özgünlüğü kanıtlanabilen parçalarla sağlamlık ve bakım gerekçeleriyle yapılanlar dışında yeniden inşaya getirilen yasağı çiğnediği gerekçesiyle mahkemeye taşındı. 1993'de Valensiya Yüksek Mahkemesi, yapılan uygulamayı bu gerekçe üzerinden yasaya aykırı ilan ederek iptaline, yani yapılanların yıkımına karar verdi. Ancak, kararın hemen ardından sivil halk ve toplum örgütlerince protestolar başladı. Sokak gösterileri, basın açıklamaları ve mahkemeye verilen itiraz dilekçelerinde gündeme getirilen konular arasında, Grassi-Portaceli projesinin uygulandığı yapıda düzenlenen etkinliklere katılan kent sakinlerinin yaşadıkları yer ile özdeşleştirdikleri bir değerler bütününün kaybolacak olması, yıkımın küçük bir yerleşim için çok yüksek olacak maliyeti, fikir ve sanat eserleri yasası tarafından korunan proje özgün bir düşünsel ürün olduğundan projenin mimarlarının meslek haklarının ihlali anlamına geleceği de bulunuyordu. Kararın uygulanmasının lehindeki ve alehindeki başvurularla geçen on altı yılın sonunda, 2009'da, aynı Yüksek Mahkeme bilirkişilerin önceki uygulamalardaki tutarsızlıklar nedeniyle kararın uygulanmasının teknik imkânsızlığı yönünde verdikleri raporlara dayanarak, önceki kararının uygulanamayacağına hükmetti. Bu kararın Yargıtay tarafından onanmasıyla, İber Yarımadası'ndaki Roma tiyatrolarında yapılacak tüm uygulamalar için örnek oluşturan bir davaya son nokta konmuş oldu.

SAGUNTO'NUN GÖLGESİNDE: MÁLAGA, CARTAGENA VE MEDELLIN ANTİK TİYATROLARINA YAPILAN MÜDAHALELER

Sagunto'daki tiyatro -İzmir'de olduğu gibi- kalenin bulunduğu tepenin doğal yamacıyla bütünleşmiş

Kaynak: jdiezarnal.com/public/saguntocastillo03.jpg [Erişim: 03.01.2016]

6. Sagunto Tiyatrosu'nun 1970'lerin müdahalelerinden sonraki genel durumu.

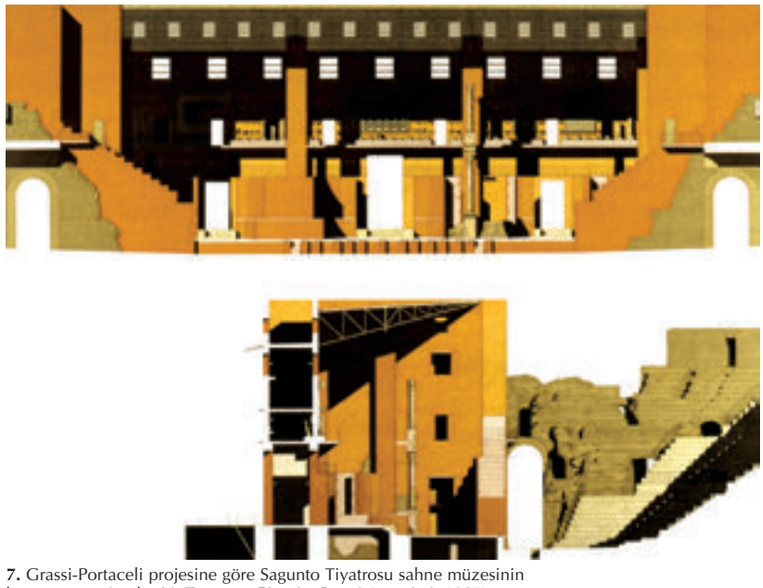

7. Grassi-Portaceli projesine göre Sagunto Tiyatrosu sahne müzesinin boyuna ve enine kesiti (Tasarım: Giorgio Grassi Associati, 1985).

Fotoğraf: Ramón Castelló Gonzalez

8. Resim 5 ile aynı açıdan Sagunto Tiyatrosu'nda Grassi-Portaceli projesine göre yapılan uygulama, 2015.

Fotoğraf: İ. Can Şıram

9. Grassi-Portaceli projesine göre uygulanan Sagunto Tiyatrosu sahne müzesi ve oturma yerleri, 2001

Fotoğraf: Enrique İñiguez Rodríguez

10. Resim 4 ile aynı açıdan Grassi-Portaceli projesine göre yapılan uygulama, 2009

olduğu halde, yapının Sagunto Kalesi'nde bulunan askeri bölgeden ayrılmasıyla başlayarak yapılan tüm tartışma ve uygulamalarda anıtsal bir "tek yapı" olarak ele alındığı gözleniyor. Endülüs özerk bölgesindeki **Málaga Antik Tiyatrosu**'nda yapılan uygulama ise, kentin en eski yerleşim alanlarının yeraltındaki kalıntılarından yamacına yerleştiği tepenin üzerindeki ortaçağ kalesine uzanan bir yelpaze içinde, zamanda ve mekânda çeşitlilik gösteren kalıntıların kent ile bütünleştirilmesini ön plana çıkaran bir örnek. Mimar Luis Moya Blanco (1904-1990) tarafından tasarlanan Kültür Evi'nin inşası sırasında 1951'de bahçe düzenlemesi yapılırken antik tiyatronun oturma yerlerinin bir kısmı iyi korunmuş halde bulundu. **(Resim 11)** 1956-62'de kazılıp sağlamlaştırılan antik tiyatronun diğer kısımlarının ortaya çıkarılabilmesi için, tartışılmaz değerde bir eser olarak değerlendirilmesine rağmen Kültür Evi'nin yıkımı 1994'de başladı ve 2000'de tamamlandı.[19] **(Resim 12)** Kazılar genişletilirken 1959'dan beri düzenlenen Màlaga Klasik Tiyatro Festivali'nde kullanılması düşünülmesine rağmen; antik tiyatro 2000'de sayısı yılda beşi geçmeyen, seyircileri yapının dışındaki açık kamusal alanlarda tutup tüm tiyatroyu bir sahne gibi kullanan bazı özel gösteriler dışında festival kullanımlarına kapatıldı.[20] **(Resim 13)** İzleyen uygulamalarda, Sagunto davasının da etkisiyle, özgün kalıntılar üzerinde tamamlayıcı uygulamalardan kaçınılarak yapının alan bütünü içinde sunumuna ağırlık verildi.[21] Aynı amaçla alana eklemlenen yeni ziyaretçi merkezinin projesi yarışma yoluyla elde edilip 2010'da açıldı. Kültür Evi'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkarılan arkeolojik malzemenin sergilenmesine ve saklanmasına hizmet eden yapı, içinde yer aldığı çok dönemli alan içinde kendi döneminin mimari dilini konuşmaktadır.[22]

Mucia özerk bölgesinde yer alan **Cartagena Antik Tiyatro** kalıntıları da, benzer bir bütüncül yaklaşımla, bir arkeoloji parkının parçası olarak ele alınmıştır. Màlaga'da olduğu gibi, Cartagena'da da fiziksel izi tamamen kaybolmuş olan tiyatro, antik dönem yerleşiminin akropol tepesi ve izleyen dönemlerin kentsel çekirdeğini çevreleyen ortaçağ Concepción Kalesi'nin kuzeybatı yamacına yerleşmiştir.[23] Tiyatro kalıntıları, MÖ 5. yüzyıldan bu yana sürekli iskân halinde olan bölgenin son dönemlerde terk edilmiş bir çöküntü alanı haline gelmesi nedeniyle, Cartagena yerel meclisinin alandaki Kontes Peralta'ya ait olan saray-evi kamulaştırılarak yerine yöresel zanaatlar merkezi inşa etme kararının ardından 1988'de başlayan yıkımda açığa çıkmıştı.[24] **(Resim 14)** Murcia Üniversitesi kazılarında 6000 kişilik antik tiyatronun iyi korunmuş halde ortaya çıkarılmasından sonra kentte ekonomik gelişme yönünde büyük bir beklenti oluştu. Yapının 1997'de, daha önce tescillenen Cartagena tarihî kent merkezi içinde anıtsal yapı olarak tescillenmesi, alandaki 185 konutun kamulaştırılarak yapının bir arkeoloji parkı içinde müzeleştirilmesi kararının uygulanmasını hızlandırdı.[25] Müdahale sürecinin bütünü, müze ile ilgili yayınlarda ismine sıkça yer verilen, 1996 Pritzker Ödülü ve 2003 RIBA Altın Madalyası sahibi İspanyol mimar Rafael Moneo'nun başkanlık ettiği komisyon tarafından yürütüldü.[26]

Murcia özerk yönetiminin yaptığı büyük yatırım sayesinde, 43 milyon avro maliyetle uygulanan Cartagena Roma Tiyatro Müzesi (Museo Teatromano de Cartagena), Temmuz 2009'daki resmî açılışından bir yıl önce hizmete girdi. **(Resim 15)** Prestijli Europa Nostra Büyük Ödülü'nü aldığı 2010'da 145.000 civarında (günde ortalama 450 kişiden fazla) ziyaretçi çekerek, Murcia'daki en çok ziyaret edilen anıt oldu.[27] Ödülün gerekçesinde, tiyatronun restorasyonunu ve bugünkü kentsel dokuyla başarıyla bütünleşmesini alkışladığını belirten ödül jürisi, Santa Maria Coviesa Kilisesi ve Pascual de Riquelme Sarayı gibi tarihsel yapıları birleştiren seçkin müzenin, sergi içeriğinin de kültürel ve eğitsel değerini zenginleştirerek, Cartagena'da içinde bulunduğu alanın zamanlı yenilenmesini sağlaması bakımından değer biçilmez olduğunu vurguladı.[28] Kent meclisinin bulunduğu meydanda yer alan 18. yüzyıldan kalma Pascual de

Riquelma Sarayı'ndan başlayıp, sarayın arka cephesinin baktığı sokak üzerindeki bir boşluğu açıklıksız cephesi ile dolduran yeni bir kütle ile üst kotta yer alan Santa Maria Coviesa Kilisesi, oradan da antik tiyatro kalıntılarına bağlanan müze, yalnızca fiziksel anlamda farklı dönem yapılarını değil; aynı zamanda da tepenin yamacında yükselirken bugünden geriye giderek çağları birbirine bağlayan tünel ve köprüleriyle ziyaretçilerine çok özel bir deneyim sunmaktadır. Antik tiyatroya yapılan müdahaleler ise, görsel uyum içinde, malzeme ve tekniğin farklılaştığı özgün kalıntıları koruyarak yapının mimari özelliklerini anlaşılır kılmakta ve ziyaretçi dolaşımını yönlendirmektedir. **(Resim 16, 17)** Uygulama projesinde, yapının çağdaş gösterilerde kullanılması öngörülmemiştir.

Mümkün olan en az müdahale ilkesiyle birleştirilen benzer bir strateji, Estremadura özerk bölgesindeki 4000 kişilik **Medellín Antik Tiyatrosu**'nda yapılan uygulamaya 2013 Europa Nostra Ödülü kazandırdı.[29] Yeri ve varlığı toprak üzerindeki kalıntılardan bilinen bu örnekte, 1969-70'de yapılan sınırlı kazılardan sonra, tiyatronun yerleştiği yamacın tepesindeki Arap kalesinin, Hristiyan fethinin ardından da sahne binasının arkasındaki kilisenin inşası sırasında yapı taşlarının yağmalandığı düşünülüyordu.[30] **(Resim 18)** Ancak 2007'den başlayarak yoğunlaşan Mérida Arkeoloji Enstitüsü (Instituto de Arqueología de Mérida) kazıları tiyatroyu, ilk tahminlerin aksine, iyi korunmuş durumda ortaya çıkarttı.[31] Kültür ve Turizm Bakanlığı kaynaklı haberlerde, Symrna Tiyatrosu'nun da, benzer şekilde, tepeden akan toprağın altından iyi korunmuş durumda çıkarılabileceği öngörülüyor.[32]

Yapının müzeleştirilmesi ve 2011'den bu yana sahne binası kalıntılarını koruyan ahşap platformun üzerinde gerçekleşen gösterilerde kullanılması için Ekstremadura özerk yönetimi tarafından bütünsel uygulamalar gerçekleştirilebilmesi için 4 milyon avro ayrılmıştır. Bu uygulamada, Tunç ve Demir çağlarından Müslüman ve Hristiyan ortaçağ yapılarına uzanan farklı dönem kalıntılarını içeren arkeoloji parkı modeli benimsenmiştir. **(Resim 19, 20)** Yine Cartagena'da olduğu gibi, mevcut kalıntıları sağlamlaştırıp korurken tiyatroyu ziyaretçiler için daha güvenli ve anlaşılır kılmayı hedefleyen dolaşım ve sahne platformu gibi yeni ekler okunur ve geri döndürülebilir kılınarak, özgün malzemeye kesin saygı gösterilmiştir.[33] **(Resim 21)** Uygulama, PSOE iktidarı döneminde (2007-2011), Ekstremadura Ekonomi ve Kültür Bakanlıkları arasında imzalanan bir protokol uyarınca, Sagunto Tiyatrosu için benimsenenle aynı çizgideki "kültürel miras, özellikli yapıların ve alanların iyileştirilerek turizm kaynağına dönüştürülmesi yoluyla, zenginlik getirir ve iş olanakları yaratır"[34] yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirildi. Uygulamaların sürmekte olduğu 2010'un ilk çeyreğinde alana 15.000 ziyaretçi getiren yapı, 2013'de ziyarete açıldı.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Özellikle PSOE yönetimi altında Sagunto ve Medellín'de gerçekleştirilen uygulamalar, antik tiyatroların turizme kazandırılarak gelir kaynağına dönüştürülmesinin,

Kaynak: juntadeandalucia.es/culturaydeporte/rutasteatro/galeria_a/galeria_195.jpg [Erişim 03.01.2016]

11. Luis Moya Blanco (1904-1990) tasarımı Kültür Evi'nin bahçesindeki Málaga Antik Tiyatrosu oturma sıraları

Kaynak: El Mundo, Fotoğraf: A. Pastor

13. 2012'de ilk kez Málaga Antik Tiyatrosu'nda başlayan haç yolu törenleri, 2012

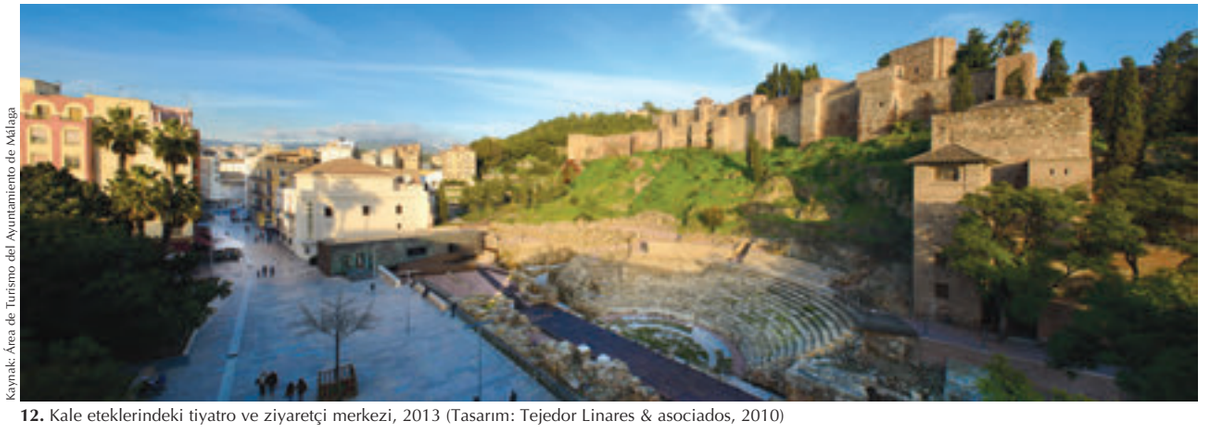

Kaynak: Área de Turismo del Ayuntamiento de Málaga

12. Kale eteklerindeki tiyatro ve ziyaretçi merkezi, 2013 (Tasarım: Tejedor Linares & asociados, 2010)

Kaynak: Museo del Teatro Romano de Cartagena

14. Cartagena Roma Tiyatrosu kazı aşamasında, 1997

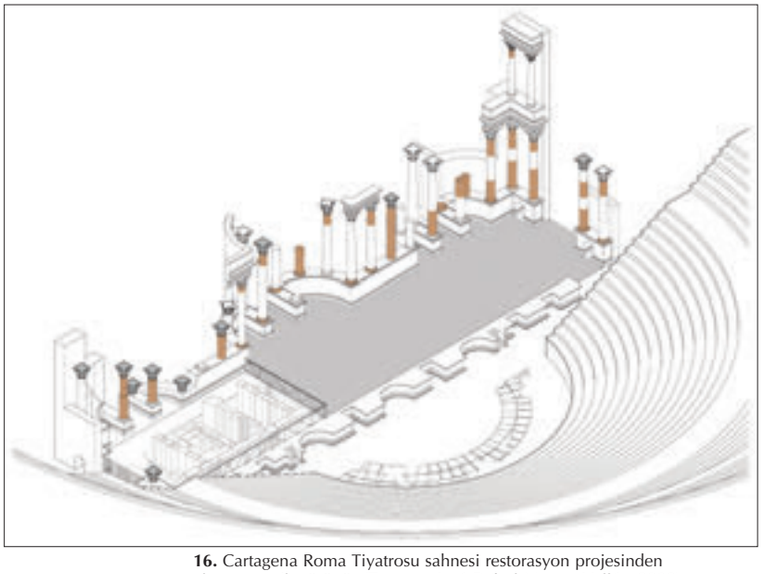

16. Cartagena Roma Tiyatrosu sahnesi restorasyon projesinden aksonometrik görünüş (Tasarım: José Rafael Moneo Vallés, 2008)

Kaynak: Museo del Teatro Romano de Cartagena

17. Cartagena Roma Tiyatrosu restorasyonu, 2009 civarı (Tasarım: Rafael Moneo, 2008)

sadece liberal yönetim anlayışlarına özgü olmadığını gösteriyor. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin CHP'li Başkanı Aziz Kocaoğlu da, Ekim 2014'de, Bergama'nın UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesi üzerine düzenlenen bir toplantıda yaptığı açış konuşmasında; tarihe, kültüre, sanata sahip çıkmanın sürdürülebilir

Kaynak: Museo del Teatro Romano de Cartagena

15. Cartagena Roma Tiyatrosu Müzesi'nin içine yerleştiği arkeoloji parkı, 2011 civarı (Tasarım: José Rafael Moneo Vallés, 2008)

kalkınmanın koşulu olduğu saptamasının ardından; İBB'nin, tüm sektörlerde kalkınma hedefiyle, sanayi ve ticaret kadar tarıma ve ören yerlerine de destek verdiğini söylemişti.[35] İBB bu hedef doğrultusunda Smyrna Antik Tiyatrosu'nun yerleştiği alanın kamulaştırmasını daha kazılar başlamadan tamamlamışken, Cartagena'da kamulaştırmaların on yılı aşkın sürdüğünü biliyoruz. Ancak bu gecikme, uygulamanın tüm Akdeniz havzasında fiziksel ve sosyo-kültürel anlamda bozulmuş alanların sağlıklılaştırılması için kentsel yenilemenin anahtar sözcük haline geldiği bir dönemde yapılmasını ve bu yöndeki başarısıyla da Europa Nostra Büyük Ödülü almasını sağlamış gözüküyor. Cartagena gibi arkeoloji parkı modelini benimseyen Medellín'deki uygulamaya da Europa Nostra Ödülü "ihmal ve tahrip edilmiş bir alanı, toplum üzerinde dikkate değer bir etkisi bulunan, ayırt edilebilir ve cazip bir arkeolojik alana dönüştürdüğü için"[36] verilmişti. Bu iki başarılı örnek, aynı modelin İzmir'de de benimsenebileceğini düşündürüyor. İzmir'de de tiyatro kalıntıları, antik dönem akropolü olan Kadifekale'nin yamacında, farklı dönemlerden kalıntılarla birlikte yer alıyor. Bulunduğu alanın çok dönemliliği, yeni yapılacak uygulamanın, İspanya örneklerinde olduğu gibi, tarihselci yaklaşımlardan ve geçici modalardan uzak durarak, kendi döneminin kalıcı olacak mimari malzeme ve diliyle yapılmasını güçlü bir seçenek olarak ortaya çıkarıyor. Ancak bu bağlamda, İspanya'daki uygulamalara zemin oluşturan İspanyol modernizminin günümüz Türkiyesinde bir karşılığı olup olmadığının sorgulanması da kuşkusuz gerekiyor.

Sürdürülebilir yerel kalkınmanın anahtar sözcük olduğu tüm bu kentsel ölçekli uygulamalar, antik dönemden kalma bir gösteri yapısına, yapı ölçeğinde bir

Kaynak: Asociación Histórica Metellinense [AHM], Fotoğraf: Jesús Rueda [Globovisión]

18. Kapsamlı kazı öncesi Medellín Roma Tiyatrosu'nun yamacına yerleştiği tepe ve üzerindeki kale

Kaynak: Asociación Histórica Metellinense [AHM], Fotoğraf: Mª de los Ángeles Moreno Palomares [AHM]

19. Medellín Roma Tiyatrosu'nun parçası olduğu arkeoloji parkı, 2012 civarı

müdahale olmaktan çok, kente yapılan bir yatırım olarak görülebilir. Uygulamalarla ilgili haberlerde ziyaretçi sayılarına verilen önem de bu görüşü desteklivor. Sagunto Tiyatrosu'nda 1950'lerde yapılan uygulamadan başlayarak antik tiyatroların müze olarak yeniden işlevlendirilmesi, yapıların turizm yoluyla gelir kaynağına dönüştürülmesi politikasının bir parçası olarak yorumlanabilir. Antik tiyatroların gösteri amaçlı kullanımı yaz aylarındaki kısa bir döneme sınırlı iken, yıl boyu gezilebilen müzelerin getirdiği gelirin yapılan yatırıma değecek boyutta olduğunu gösterir bir örnek, Cartagena Tiyatrosu'dur. Sagunto'da olduğu gibi Cartagena'da da proje müellifi olarak dünyaca ünlü bir mimarın seçilmiş olması, her iki tiyatrodaki zorlu tasarım problemini nitelikli bir uygulamanın baştan garantisi olacak güvenilir ellere teslim etmek istemenin yanında, imzalarının ek getirisi de düşünüldüğünden olsa gerektir. Smyrna Tiyatrosu kazıları tamamlandığında, İzmir için de benzer bir seçim veya Málaga'daki gibi (davetli mimarlar arasında) yarışma gündeme getirilebilir. Her iki durumda da projenin kapsamlı araştırma verileri üzerinden kentsel ölçekte tanımlanması ve koruma tarihi ile kuramına hâkim uzmanlar tarafından değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Kaynak: Asociación Histórica Metellinense [AHM], Fotoğraf: Jero Morales (Dirección General de Patrimonio del Gobierno de Extremadura. España)

20. Medellín Roma Tiyatrosu'nun 2011 Mérida Klasik Tiyatro Festivali sırasında gösteri kullanımına açılışı.

Türkiye'de yürürlükteki mevzuatta yeniden inşaya getirilmiş kesin bir yasak veya sınır bulunmamakla birlikte, Sagunto Tiyatrosu örneğinde yaşanan deneyim, Akdeniz havzasındaki tüm antik tiyatrolar gibi Türkiye'dekilerde yapılacak uygulamalar için de bir uyarı niteliğindedir. Málaga Tiyatrosu'nun açığa çıkartılması için Moya'nın tasarladığı Kültür Evi yıkılan İspanya'da, Grassi-Portaceli'nin Sagunto Tiyatrosu uygulamasının benzer bir artı değer üretmeyecek yıkımı, uzun bir mahkeme sürecinden sonra engellenmiş olsa da, yasaya aykırı benzer uygulamaların önü de kesilmiş durumda. Antik tiyatrolar üzerine çalışan uzmanlar, özellikle oturma sıralarının özgününe benzer malzeme ve tekniklerle yeniden inşası, ya da çağdaş gösteri kullanımlarına yönelik akustik nedenlerle sahne yapılarının ayağa kaldırılması konusundaki olumsuz görüşlerinde sıklıkla "Sagunto'dan

Kaynak: Asociación Histórica Metellinense (AHM), Fotoğraf: Francisco Gallego Nieto (AHM)

21. Medellín Roma Tiyatrosu restorasyon uygulamaları, 2012 civarı

sonra" ifadesine yer veriyorlar. İzmir'de olduğu gibi çok dönemli kale tepelerinin yamaçlarına yerleşmiş antik tiyatroların, anıtsal bir tek yapı olarak değil, arkeolojik peyzaj bütünü içinde ele alınması da İspanya'da "Sagunto'dan sonra" yerleşmiş ve burada sunulanlarla örneklendiği gibi çok çeşitli sonuçlar üretmiş bir çalışma yöntemi.

Bu yazıda sunulan örnekler, İzmir'de de benzer bir yaklaşımın benimsenerek, yeniden inşa seçeneğinden uzak durup, kente maddi ve manevi zenginlik katacak bir uygulama yapılmasına katkıda bulunma potansiyelleri nedeniyle gündeme getirildi. İzmir Büyükşehir Belediyesi desteğiyle kazılarına başlandığı 2013 yılından bu yana, Smyrna Antik Tiyatrosu'nun kent yaşamına nasıl katılacağı üzerine çalışmalar, belediyenin Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürülüğü koordinasyonunda, konuyla ilgili yerel uzmanların belediyenin ilgili birimlerinin temsilcileriyle bir araya geldiği platformlarda sürdürülüyor. Bu platformlarda yapılan sunumlar ve tartışmalarda yapının (Sagunto Tiyatrosu örneğindeki gibi anıtsal bir "tek yapı" olarak değil) tiyatro kazılarıyla aynı yıl İzmir'in tarihî kent merkezi Kemeraltı ve çevresini kapsayan Kentsel ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanının bütüncül bir bakış açısıyla ve koruma-kullanma dengesi gözetilerek sağlıklaştırılması ve canlandırılması amacıyla başlatılan İzmir Tarih projesi[37] kapsamında ele alınmakta olduğunu görmek umut verici. Smyrna Antik Tiyatrosu'nun korunarak yaşatılması yönünde seçenekler üretmek amacıyla davetli bir kentsel tasarım yarışması açılması ve katılımın uzmanlar dışındaki sivil paydaşlara da genişletilmesi yönünde niyetlerin dile getirildiği bu çalışmaların Europe Nostra gibi saygın ödüllere aday bir uygulama ortaya çıkarması dileğiyle. ❖

NOTLAR

1. URL1. 5 Şubat 2007, "Koç: 206 antik tiyatro ortaya çıktı", hurriyet.com.tr/gundem/koc-206-antik-tiyatro-ortaya-cikti-5895866 [Erişim: 03.01.2016]
2. URL2. 31 Mayıs 2012, "İzmir'e 'tarihi' dokunuş", izmir.bel.tr/HaberDetay/8500/tr [Erişim: 03.01.2016]
3. URL3. 2014, "Smyrna Kazılarında Yeni Aşama: Antik Tiyatroda Kazılar Başlıyor", kulturvarliklari.gov.tr/TR-103411/smyrna-kazilarinda-yeni-asama-antik-tiyatroda-kazilar-b-.html [Erişim: 03.01.2016]
4. Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Akın Ersoy başkanlığında yürütülmekte olan Smyrna Antik Tiyatrosu kazıları henüz tamamlanmamış ve kapsamlı sonuçları yayımlanmamış olduğundan, bu yazıda yapıya ilişkin bilgi, tartışılan dört İspanya örneğinin neden seçildiğinin anlaşılabileceği düzeyde ve görsellerle sınırlı tutulmuştur.
5. Asatekin, N. Gül, 2004, **Kültür ve Doğa Varlıklarımız: Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, ss.54-55.
6. Noguera G., J. Francisco; Guimaraens Igual, Guillermo; Lara Ortega, Salvador; Noguera Mayén, Miguel, 2011, "Teatros romanos de Hispania: introducción a su estado de conservación y criterios de restauración", **Arché**, sayı:6-7, s.384.
7. Aranegui Gascó, Carmen; Hernández Hervás, Emilia; López Piñol, Montserrat & Pascual Buyé, Ignacio, 1994, "Nuevas excavaciones arqueológicas en el Teatro Romano de Sagunto", **Revista de Arqueología**, sayı:153, s.7.
8. Lara Ortega, Salvador, 1991, **El Teatro Romano de Sagunto: Génesis y Construcción**, Universidad Politécnica de Valencia, Valencia, s.51, 64.
9. Fletcher Valls, Domingo, 1959, "Las obras de restauración en el Teatro Romano de Sagunto", Notas sobre el Teatro Romano de Sagunto, **Arse**, sayı:4, s.5.
10. Lara, 1991, s.115.
11. Repullés y Vargas, Enrique María & Mélida y Alinari, José Ramón, 1917, "Proyecto de obras de reparación y consolidación de los restos del Teatro Romano de Sagunto (Valencia)", **Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando**, 42-43, s.92.
12. Lara, 1991, s.123.
13. Lara, 1991, s.62, 124, 168.
14. Fletcher, 1959, s.9.
15. Lara, 1991.
16. Grassi, Giorgio, 1985, "Fixed stage: Project for the Roman Theatre of Sagunto", **Lotus International**, sayı:46, ss.7-21.
17. Leguina, Joaquín; Baquedano, Enrique, 2000, "Introducción: El Patrimonio Histórico como fuente de placer y de riqueza", **Un Futuro para la Memoria - Sobre la Administración y el disfrute del Patrimonio Histórico Español**, (der.) Concepción Cirujano Gutiérrez, PSOE, Madrid.
18. Örneğin: Noguera G.; Guimaraens Igual; Lara Ortega; Noguera Mayén, 2011, s. 389.
19. Corrales Aguilar, Manuel, 2007, "El teatro romano de Málaga: Evolución de un espacio", **Mainake**, XXIX, ss.53-76.
20. Ramírez, Mairelys, 2005, "El Teatro Romano se limitará a espectáculos ocasionales", 20 Minutos Málaga, 20minutos.es/noticia/24132/0/Teatro/Romano/espectaculos [Erişim: 01.12.2018]
21. Corrales, 2007, ss. 67-76.
22. Tejedor Cabrera, Antonio; Linares Gómez del Pulgar, Mercedes; Galán Nogales, Guillermo, 2015, "El uso escénico de los teatros clásicos (A propósito del I Foro Internacional Teatros Romanos de Andalucía), **PH Investigación**, sayı:4, ss. 91-94, iaph.es/phinvestigacion/index.php/phinvestigacion/article/view/65 [Erişim: 03.01.2016]
23. Ramallo Asensio, Sebastián F.; Ruiz Valderas, Elena, 1998, **El Teatro Romano de Cartagena**, Editorial KR, Murcia, s.19.
24. Ramallo Asensio; Ruiz Valderas, 1998, s.22.
25. Ramallo Asensio; Ruiz Valderas, 1998, s.27.
26. URL4. "Museo del Teatro Romano de Cartagena", teatroromanocartagena.org [Erişim: 03.01.2016]
27. Sánchez Galián, María José, 2011, Análisis del perfil del turista del Teatro Romano de Cartagena, Management of Tourism Enterprises, Universidad Politécnica de Cartagena, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cartagena, s.4.
28. URL5. 2010, "The Roman Theatre, Cartagena SPAIN (Grand Prix)", europeanheritageawards.eu/winners/the-roman-theatre/ [Erişim: 03.01.2016]
29. URL6. 2013, "Roman Theatre in Medellin, Spain", europeanheritageawards.eu/winners/roman-theatre-medellin [Erişim: 03.01.2016].
30. del Amo y de la Hera, Mariano, 1982, "El teatro romano de Medellin", **Actas del Simposio "El Teatro en la Hispania Romana" – Mérida, 13-15 de Noviembre de 1980; Organizado por Junta Regional de Extremadura, Excelentísima Diputación Provincial de Badajoz y Caja de Ahorros de Badajoz**, Coloquios Científicos de la Institución Pedro de Valencia, Badajoz, s. 317, 319.
31. Mateo, Pedro; Picado, Yolanda, 2011, "El teatro romano de Metellinum (Medellín, Badajoz)", **Madrider Mitteilungen**, sayı: 52, ss. 373-410, Levha 13-23.
32. URL3.
33. Visitas a monumentos en restauración – Restauración del teatro romano de Medellín (Badajoz), "MAQUETA DIPTICO TEATRO MEDELLÍN BAJA" http://inversa.org.es/blog/wp-content/uploads/2012/10/MAQUETA-DIPTICO-TEATRO-MEDELL%C3%8DN-baja.pdf [Erişim: 03.01.2016]
34. URL7. "La segunda fase de la excavación del Teatro Romano de Medellín (Badajoz) preparará el recinto para ser visitado", culturaclasica.com/?q=node/2572 [Erişim: 03.01.2016]
35. URL8. 21.10.2014, "Dünya mirası Bergama 'büyüteç' altında", www.izmir.bel.tr/HaberDetay/10805/tr [Erişim 03.01.2016]
36. URL6.
37. "İzmir Tarih" www.izmirtarih.com.tr [Erişim 23.12.2018]

Hamam Kültürünün Modern Mimari ile Buluşması: Keçiborlu ve Uluborlu Hamamları

Ayşe Betül Gökarslan, M. Elif Çelebi Karakök

Günlük yaşamda kendine sıklıkla yer bulamasa da, turizm sektöründe hâlâ çekiciliğini koruyan hamam yapıları, genellikle tarihî yığma yapılar olarak karşımıza çıkıyor. Özgünlüğünden çok betonarme hamamlara ilişkin çalışmalarının azlığı nedeniyle önem taşıyan iki hamam yapısını ele alan metin, tanımlayıcı bir dille yapıların mimari niteliklerini sorguluyor.

Cumhuriyetin ilanı ile gelen yeni yönetim düzeni, kentlerin ve mimarinin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Cumhuriyet döneminde kentler planlanmış, mekânsal ve kültürel dönüşümler olmuştur. Bu değişimden bazı işlevler etkilenmezken, bazı yapı türleri toplumun değişen ve dönüşen yeni sosyo-kültürel yapısı nedeniyle kullanılmamış ve atıl duruma gelmiştir. Örneğin, modern yaşamın artan konfor koşullarıyla birlikte evlerde tasarlanan banyolar, hamamlara olan ilginin azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle önemini büyük oranda yitiren hamam yapılarında yeni bir mimariye ulaşmak, diğer bütün Cumhuriyet dönemi yapılarından daha zor olmuştur. Bu dönem hamamlarının belirgin ve karakteristik ortak bir özelliği yoktur. En belirgin özelliği betonarme sistemde inşa edilmesi ve çimentonun kullanılmasıdır.

Modern olarak ifade edilebilecek hamam yapılarının en bilinen ve özgün örneği Ernst A. Egli tarafından tasarlanmış Atatürk Orman Çiftliği Bira Fabrikası Hamamı'dır. 1937 yılında, betonarme sistemde modern yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen kütleli yapı, geleneksel Türk hamamı plan şemasına sahiptir. Soyunmalık, ılıklık ve sıcaklık olmak üzere art arda sıralanan üç bölümden oluşur. Türk hamam mimarisine yaptığı vurgu nedeniyle sembolik bir anlatım da içeren Bira Fabrikası Hamamı işlevin ve malzemenin öne çıkarıldığı, modern malzeme ve tekniğin birlikte kullanıldığı bir yapıdır. **(Resim 1)**

Bugüne kadar yapılan akademik araştırmalarda AOÇ Bira Fabrikası Hamamı dışında modern mimarlık dönemi hamam yapılarına pek yer verilmemiştir. Bu çalışma kapsamında nitelik ayrımı yapılmaksızın betonarme hamam yapılarının tüm ülke bazında tespit edilmesine ve incelenmesine duyulan ihtiyaç nedeniyle Isparta'daki Uluborlu ve Keçiborlu Hamamları incelenecektir.

Kaynak: www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/mgc/ham/tindex.htm

1. Atatürk Orman Çiftliği Bira Fabrikası Hamamı

KEÇİBORLU HAMAMI

Keçiborlu Hamamı, Isparta ili, Keçiborlu ilçesi, Aşağı Mahallesi'nin Ziyapaşa ve Seymen Sokaklarının kesiştiği köşede yer almaktadır. Çevresinde genellikle iki katlı konutlar bulunan yapının güneyinde ve doğusunda yeşil alanlar mevcuttur. Hamam olarak inşa edilen yapı çok fazla hatalı onarım görmekle birlikte, halen hamam işlevini sürdürmektedir. Halk arasında "şehir hamamı" ya da "belediye hamamı" olarak da bilinen hamamın mülkiyeti Keçiborlu Belediyesi'ne ait olup, Erzurumlu Cevat Durmuş adlı hamamcı tarafından işletilmektedir. Kitabesinden 1953 yılında inşa edildiği anlaşılan hamamın bahçesinden çıkan bir levhada, 1996 yılında restore edildiği belirtilmektedir. Hamam son olarak 2011 yılında bir onarım geçirmiş ve bu onarımlar sırasında hamamın özgün mimarisinde değişiklikler yapılmıştır. **(Resim 2, 3)**

Ayşe Betül Gökarslan
Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bölümü

M. Elif Çelebi Karakök
Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Plan Özellikleri

Keçiborlu Hamamı, yığma taş bir ana yapı ve betonarme sistemde inşa edilmiş bir ek yapıdan oluş-

2. Soyunmalık bölümünün giriş kapısındaki kitabe

3. Hamama ait onarım levhaları

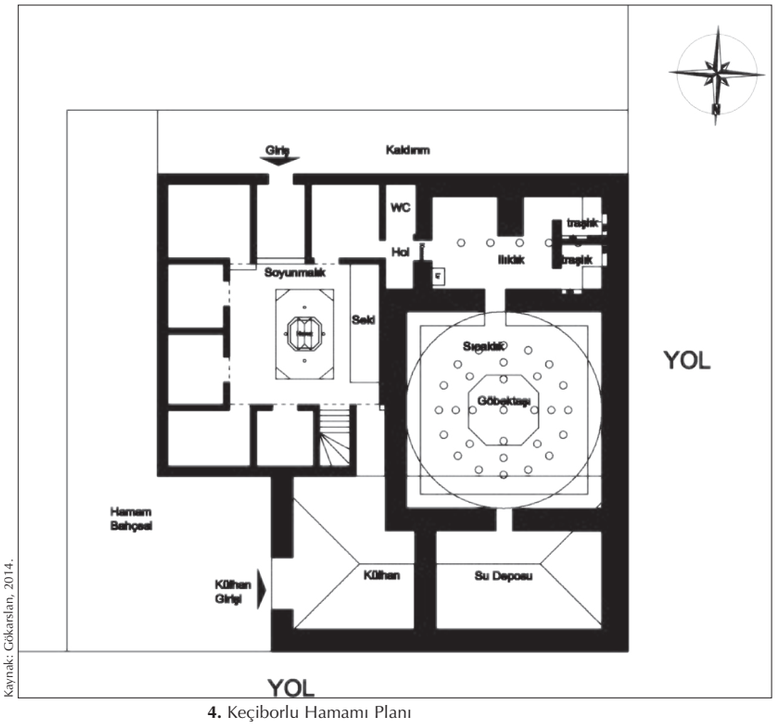

Kaynak: Gökarslan, 2014.

4. Keçiborlu Hamamı Planı

maktadır. Ana yapıda hamamın ılıklık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümleri varken, ek yapıda sadece soyunmalık bölümü bulunur. **(Resim 4)** Hamam, 16,7 x 17,0 metre boyutlarında, tek hamam plan tipindedir. Rüzgarlık kısmından girilen hamamın soyunmalık bölümü kare formlu ve iki katlı bir mekândır ve ortasında bir havuz bulunmaktadır. İç mekânda üst kat, betonarme üstüne ahşap korkuluk ile kapatılan şirvan[1] şeklinde yapılmıştır. Soyunmalığın batı duvarında mutfak tezgahı ve müşterilere ait eşyaların konulabileceği dolaplar bulunmaktadır. Bu mekânın kuzeybatısındaki kapı ile hamamın külhanına geçilmektedir. Bu bölümde cephelerden ve tavandan doğal aydınlatma sağlanmıştır. **(Resim 5)** Soyunmalığın güneyindeki kapıdan, tuvaletin bulunduğu aralık bölümüne geçilmektedir. Bu holün batısındaki kemerli bir kapıdan ılıklığa geçilmektedir. Dikdörtgen planlı ılıklığın güneyinde tavana kadar yükselen bir baca ve batısında iki adet tıraşlık[2] bulunmaktadır. Bu mekânlardaki kurnalar sekiler üzerine oturtulmuştur. Sıcaklığa ılıklığın kuzeyinden geçilmektedir. Sıcaklık bölümü günümüzdeki hali ile Semavi Eyice'nin hamam tipolojisindeki bir sınıflandırmaya girmemektedir. Ancak hamamın onarımlardan önceki halinin "dört eyvanlı ve köşe halvetli" plan tipine uygun olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Kare formdaki, tek mekândan oluşan sıcaklığın bütün duvarları, üzerinde kurnaların olduğu seki ile çevrili olup, mekânın ortasında sekizgen bir göbek taşı vardır. Sıcaklığa açılan kapının karşısında su deposuna açılan bir buhar penceresi bulunmaktadır. Ancak günümüzde bu pencere mermer ile kapatılmış ve üzerine hamamın kitabesi asılmıştır. **(Resim 6)**

Yapısal Özellikler

Hamamın ana kütlesi moloz taştan yığma yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Moloz taş dizilerinin arasında iki sıra beton hatıllar görülmektedir. Güney, doğu ve kuzey cephelerinde köşe bitişlerinde ve kapı pencere çerçevelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Hamamın ılıklık, sıcaklık ve külhan bölümlerinde duvar kalınlığı 80 santimi bulmaktadır. Betonarme sistemde inşa edilmiş, soyunmalığın olduğu ek yapının iç duvarları 20 santim olup, dış duvarları kaplama ile birlikte yaklaşık olarak 50 santimi bulmaktadır. Bu bölümde kolon ve kirişlerin varlığı açıkça görülmektedir.

Hamamın iç mekân döşemeleri ve duvarlarının bir kısmı mermer kaplanmıştır. Tuvalet ve tıraşlık bölümlerinin belli kısımlarında fayans kullanımı görülmekte olup, tavanlarında ve duvarlarında çimento esaslı sıva kullanılmıştır. Yapının kapı ve pencere doğramalarının özgün mimarisinde ahşap olduğu düşünülme-

5. Hamamın soyunmalık, aralık (tuvaletin bulunduğu) ve ılıklık bölümleri

sine rağmen, günümüzde PVC esaslı bir malzemeden yapıldığı görülmektedir. Sadece sıcaklığa açılan kapı, verniklenmiş ahşap bir malzemeye sahiptir. Hamamın 2011 yılında belediye tarafından yapılan onarımında, kalorifer tesisatı ve güneş enerjisi panelleri yapıya eklenmiştir.

Cephe Özellikleri

Hamamın ana yapısının duvarları sıvanmış ve boyanmış; ek yapının duvarları ise betonarme hatıllar arası moloz taş örgüsü ile kaplanmıştır. Ek yapının köşeleri düzgün kesme taşla belirginleştirilmiştir. Hamamın ana giriş kapısının bulunduğu güney cephesinde soyunmalığın dikdörtgen formlu ve kalın söveli, kademeli bir çerçeve içine alınmış bir giriş kapısı ile iki katlı pencere düzeni bulunmaktadır. Giriş kapısı dikdörtgen alınmıştır. Doğu cephesinde külhanın bir giriş kapısı ile soyunmalığın pencere düzeni vardır. Kuzey ve batı cepheleri ise bütünüyle sağırdır. Cepheler, hatalı onarımlar nedeniyle özgün karakterinden farklı bir görünüme dönüşmüştür. Yığma taş duvar örgüsü sıvanıp, kahverengi ve krem renkli boyalarla boyanmıştır. Kubbedeki fil gözleri daire kesitli halinden kare kesitli hale dönüştürülmüştür. Kubbenin kurşun kaplama çatısı, kurşun taklidi sıva ile kötü bir teknikle sıvanmıştır. Ayrıca batı cephesine "Belediye Şehir Hamamı" yazısı parlak ve büyük harflerle eklenmiştir. **(Resim 7, 8)**

Üst Örtü

Yapının üst örtüsünde kırma çatı ve kubbe görülmektedir. Soyunmalık ve külhan bölümleri Marsilya tipi kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Soyunmalığın kırma çatısı ortada doğal aydınlatmayı sağlayan

6. Hamamın sıcaklık bölümü

manastır tipi bir tonoz ile birleşmektedir. Bu tonozda ortada dikdörtgen, yanlarda dört adet yuvarlak aydınlatma gözü bulunmaktadır. Ilıklığı örten, sadece iç mekândan algılanabilen beşik tonozun, ılıklığa bakan kısmında dört adet, tıraşlıkların üst örtüsünde ise birer adet aydınlatma gözü bulunmaktadır. Sıcaklık bölümü halvet ve eyvanları olmadığı için merkezî tek bir kubbe ile örtülüdür. Sıcaklığın kubbesi tromplara oturmaktadır. Bu kubbe dışarıdan sekizgen bir kasnağa oturtulmuştur. Kubbe de birçok aydınlatma gözü ile mekânın ışık almasını sağlamaktadır.

Kaynak: Keçiborlu Belediyesi arşivi

7. Hamamın 1996 öncesi, 1996 sonrası ve 2011 yıllarındaki görünüşleri

8. Hamamın güney (giriş) cephesinin eski ve günümüz hali

Kaynak: Demirdal, 1968, s.206.

9. Uluborlu Hamamı'nın inşa edildiği döneme ait bir fotoğraf

ULUBORLU HAMAMI

Uluborlu Hamamı, Isparta ilinin, Uluborlu ilçesi, Toraklık Mahallesi'nde yer almaktadır. "Yeni hamam" ya da "belediye hamamı" olarak da bilinmektedir. **(Resim 9)** Mülkiyeti Uluborlu Belediyesi'ne ait olup, yine Uluborlu Belediyesi tarafından kullanılmaktadır. Sait Demirdal'ın (1968) *Bütünüyle Uluborlu* adlı eserinde[3] hamamın 1963-1965 yılları arasında inşa edildiği ve projesinin, İller Bankası Genel Müdürlüğü'nden gönderildiği belirtilmiştir.[4]

Plan Özellikleri

Uluborlu Hamamı "dört eyvanlı - köşe halvetli" plan tipinde, "tek hamam" olarak inşa edilmiştir ve 33,5 x 11,2 metre boyutlarındadır. Soyunmalık bölümü betonarme sistemde, geriye kalan tüm bölümleri taş yığma sistemde inşa edilmiştir. **(Resim 10)** Hamamın kuzey cephesinden ilk olarak kare planlı soyunmalık bölümüne giriş yapılır. Betonarme kolonlar ve kirişlerin görüldüğü mekânın güneydoğusunda üst kata çıkan bir merdiven vardır. Ancak bugün üst kata geçiş kapatılmıştır. Çeşitli büyüklüklerde yedi adet soyunma hücresi bulunan mekânın ortasında sekizgen bir şadırvan ve muhdes çay ocağı bulunmaktadır. **(Resim 11)** Hamamın özgün mimarisinde iki katlı ve galeri boşluklu olan soyunmalık kısmının sonradan kapatılan üst katında hâlâ özgün doğramaların olduğu gözlemlenmiştir. Galeri boşluğu köpük ile doldurulmuştur. **(Resim 12)** Aralık bölümü olmayan hamamda soyunmalığın doğusundan kuzey-güney doğrultusunda uzanan, dikdörtgen planlı ılıklığa geçilmektedir. Ilıklığın kuzeyinde bir adet tuvalet ve iki adet tıraşlık, güneyinde ise üzerinde kurna bulunmayan -ancak su tesisatına dair izlerin görülebildiği- bir

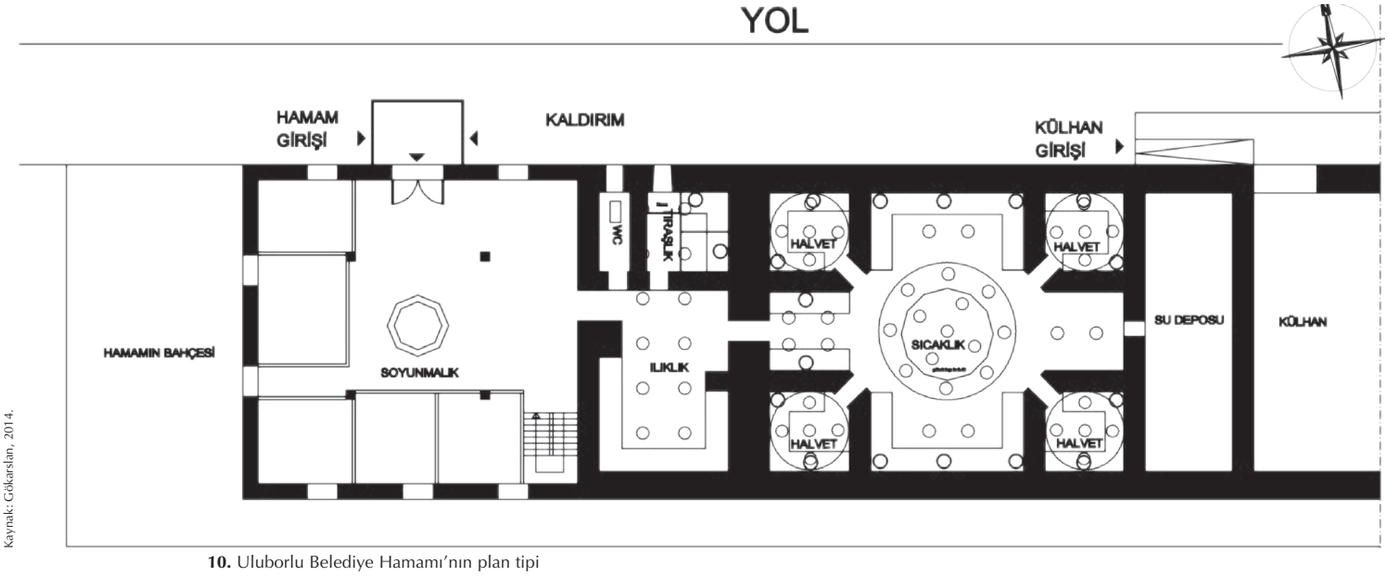

Kaynak: Gökarslan, 2014.

10. Uluborlu Belediye Hamamı'nın plan tipi

Kaynak: Gökarslan, 2014.

11. Hamamın soyunmalık bölümü

12. Hamamın soyunmalık bölümü üst katı

dinlenme sekisi vardır. Tıraşlık bölümünde ise 3 adet kurna vardır. **(Resim 13)** Ilıklığın doğusundan geçilen sıcaklığın eyvanlarında 11, halvetlerinde 8 adet olmak üzere toplam 19 adet kurna; mekânın ortasında da ongen bir göbek taşı vardır. **(Resim 14)** Doğu eyvanında su deposuna açılan buhar penceresi vardır. Su deposu ve külhan hamamın doğusundadır. Külhanın üzerinde hamamın işletmecisine ait küçük bir daire vardır.

Yapısal Özellikler

Hamamın soyunmalık bölümü betonarme sistemde, diğer bölümleri ise moloz taştan yığma yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Külhan haricindeki bölümler düzgün kesme taş ile kaplanmıştır. Hamamın özgün kapı ve pencere doğramalarının ahşap olduğu düşünülmektedir, ancak günümüzde bu yapı elemanları PVC malzemeden yapılmıştır. Hamamın ılıklığında gri, sıcaklığında beyaz mermer kaplama vardır. Soyunmalık bölümü zemini ise mozaik kaplıdır.

CEPHE ÖZELLİKLERİ

Kuzey cephesinde soyunmalığın ana giriş kapısı ve iki katlı pencere düzeni ile diğer bölümlerin sağır duvarları vardır. Tüm cephe kesme taş ile kaplanmıştır. Ancak günümüzde soyunmalık bölümünün duvarları sarı renk ile boyanmış, giriş kapısının üstüne demir doğramadan yapılmış muhdes bir rüzgârlık eklenmiştir. Güney ve batı cephesinde de soyunmalık bölümüne ait pencere düzeni vardır. Hamamın betonarme sistemde yapılmış olan soyunmalık bölümü sıvanmış ve sarı renge boyanmıştır. Yığma taş

13. Hamamın ılıklık bölümü (eyvan, tıraşlık ve tuvalet)

14. Hamamın göbek taşı

tekniğinde yapılan diğer bölümlerinin malzemeleri olduğu gibi bırakılmıştır. Cepheler, hatalı onarımlar nedeniyle özgün karakterinden farklı bir görünüme dönüşmüştür. Kubbedeki fil gözleri daire kesitli halinden kare kesitli hale dönüştürülmüş; kurşun kaplama çatı, kurşun taklidi sıva ile kötü bir teknikle sıvanmıştır. Hamamın cephe karakteristiği döneminin rasyonel ve brütal üslubunu taşımaktadır. Saf geometrinin kübik formu ile oluşturulan soyunmalık bölümü, prizmatik formlu çatı örtüsü ve hamamın diğer bölümlerini kapsayan dikdörtgenler prizması rasyonel mimari üslubunu yansıtmaktadır. Hamamın ılıklık ve sıcaklık bölümüne ait taşların yalın halde bırakıldığı yığma kısım ise malzemenin çıplaklığını vurgulamış ve brütal bir üslup sergilemiştir. 1960 Türkiye mimarisinde gözlemlenen parçalı formlar Uluborlu Hamamı'nda da kısmen gözlemlenmektedir. Soyunmalık bölümü diğer bölümlerden öne çıkarak vurgulanmış, diğer bölümler ise arka planda bırakılmıştır. **(Resim 15-17)**

15. Hamamın kuzey cephesi, giriş

16. Hamamın kuzey ve batı cephesi

Üst Örtü

Hamamın sıcaklık bölümünün orta kısmı ile halvetler kubbe, ılıklık ve eyvanlar sivri tonoz; soyunmalık bölümü ise kırma çatı ile örtülüdür. Kırma çatı üzerinde bir aydınlık feneri vardır. Soyunmalık bölümünde, bir onarım sırasında alt ve üst kat bağlantısı bir döşeme ile kapatılmış, bu nedenle iç mekân aydınlık fenerinden faydalanamamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Her iki hamam da geleneksel hamam mimarisine göre daha sade bir planlamaya sahiptir. Her ikisi de tek hamam tipinde tasarlanmışlardır. Keçiborlu Hamamı geçirdiği onarımlarda özgün plan şemasından uzaklaşmasına rağmen Uluborlu Hamamı'nda olduğu gibi "dört eyvanlı - köşe halvetli" plan tipinde olduğu yönünde ipuçları vermektedir. Her iki hamamda da soyunmalık, ılıklık ve sıcaklık ana mekânları; ılıklık bölümünün tıraşlık, tuvalet ara birimleri vardır. Bu hamamlar, önceki dönem hamamları gibi içe dönük ve sağır cephe karakterine sahiptirler. Cephede baskın kütle olarak kendini belli eden iki katlı olan soyunmalık mekânlarında, iki sıra pencere düzeni vardır. Diğer bölümlerde aydınlatma için örtü sistemindeki fil gözü gibi boşluklardan faydalanılmıştır. İki yapının da önceki dönem hamamlarından, strüktür ve malzeme özellikleri göz önünde bulundurularak ayrıştığı görülür. Soyunmalık bölümleri betonarme strüktürde inşa edilmiş olup diğer bölümleri yığma sistemde taş malzemeden inşa edilmiştir. Soyunmalık birimleri kırma çatı, ılıklık bölümleri tonoz, sıcaklık ve halvet bölümleri ise kubbe ile örtülüdür. Eyvanların örtü sisteminde beşik ya da sivri tonoz görülmektedir.

Uluborlu ve Keçiborlu Hamamları, modern mimarlık mirası kriterleri gözetildiğinde; 1920 - 1970 tarihleri aralığında inşa edilmiş olma, yeni teknik ve malzemeye sahiplik, 20. yüzyıl sosyal ve mimari dokuya uygunluk, oran-ölçek estetiğine sahip olma gibi nitelikleri barındırır. Bu nedenle Uluborlu ve Keçiborlu Hamamları, modern mimarlık mirası ürünü olarak kabul edilmelidirler. Ayrıca günümüzde halen işlevini devam ettirmekte olan bu hamamlar döneminin mimarî üslubunu taşımaktadırlar.

17. Hamamın batı cephesi

Ait oldukları kentin hafızasında, yani kentsel belleğinde önemli bir yer edinmişlerdir. Geçmiş dönemlere ait birçok hamam yapısının terk edilerek bırakıldığı Uluborlu ve Keçiborlu ilçelerinde, halen kullanılan hamamlar olmaları da toplumsal önemlerini açıkça göstermektedir. Ayrıca Atatürk Orman Çiftliği Bira Fabrikası Hamamı'nda olduğu gibi Uluborlu Hamamı da özellikle kiraz mevsiminde gelen işçiler tarafından, Keçiborlu Hamamı ise lavanta toplama zamanında gelen çalışanlar tarafından daha fazla kullanılmaktadır. Ayrıca Uluborlu kiraz festivaline ve Keçiborlu lavanta festivaline gelen turistlerin cazibe noktası olan hamam, yurtdışına göç eden bazı yerli vatandaşların da önemli bir buluşma noktasıdır. Bu özellikleri de bu hamamların toplumsal önemini artırmaktadır.

Yerel yönetimlerin ve işletmecilerin yanlış onarım ve müdahalelerine maruz kalan bu hamamların yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ve bölge halkının hamam mekânı ihtiyacının karşılanması için öncelikle modern mimarlık mirası ürünü olarak tescillenmesi ve bundan sonraki onarımlarının ilgili koruma kurullarının denetiminde yapılması gerekmektedir. ❖

NOTLAR

1. Çok katlı bazı hamamların soyunmalık bölümünde genellikle ahşap bir merdivenle çıkılan soyunma ve dinlenme için ayrılmış, galeri katına şirvan adı verilmektedir. (Aru, 1949)
2. Hamamda tıraş olmak isteyenler için ayrılmış bölüme tıraşlık adı verilir. (Kuruçay, 2010)
3. Demirdal, 1968, s.206.
4. Günümüzde, İller Bankası Genel Müdürlüğü Proje Arşivinde hamamın projesi bulunamamıştır.

KAYNAKÇA

• Alpagut, Leyla, 2010, "Atatürk Orman Çiftliği'nde Ernst Egli'nin İzleri: Planlama, Bira Fabrikası, Konutlar ve 'Geleneksel' Bir Hamam", METU JFA, Ankara, ss.239-264.
• Aru, K. Ahmet, 1949, **Türk Hamamları Etüdü**, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Doçentlik Tezi, İstanbul.
• Demirdal, Said, 1968, **Bütünüyle Uluborlu**, Acar Matbaası, İstanbul, s.206.
• Eyice, Semavi, 1960, "İznik'de 'Büyük Hamam' ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", **Tarih Dergisi**, cilt:11, sayı: 15, ss.99-122.
• Gökarslan, Ayşe Betül, 2014, "Geleneksel Isparta Hamamları ve Tarihi Eğirdir Yeşil Ada Hamamı'nın Koruma ve Restorasyon Kapsamında İncelenmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi FBE, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Isparta.
• Kuruçay, Akif, 2010, **İstanbul'un 100 Hamamı**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Kültür Aracılığıyla Soylulaştırma: Brick Lane

Ceren Hamiloğlu

"Kentsel dönüşüm" kavramı ile sıkı sıkıya ilişkili olan bir başka kavram ne yazık ki "soylulaştırma". Yazar, yaşanan dönüşüm ile tarihselliği ve kültürüyle ilişkili ögeleri metalaştırılarak kente dahil edilen Londra'daki Brick Lane bölgesini inceliyor ve bölgenin turizm sermayesinin bir parçası olarak tüketim sürecinin bir parçası haline geldiğini belirtiyor.

GENEL ÇERÇEVE VE YAPI SORUNU

Şehirlerin büyüme ve yoğunlaşma hızı her geçen gün arttıkça yenileme gereksinimleri bu yoğunlaşmanın yarattığı problemlere göre çeşitlenecek gibi görünüyor. Bu anlamda kentler içindeki en büyük problemler küreselleşme ve sermaye hareketleri. Saskia Sassen'in de vurguladığı gibi küreselleşme bambaşka bir şehir düzeni kurmakta ve sermaye akışı üzerinden kentteki insanların birbirleriyle olan ilişkilerini organize etmektedir.[1] Dolayısıyla küreselleşme ile kapitalizmin etkisini güçlendiren neoliberal politikalar, kentlerde uluslararası sermaye aktarımından kaynaklanan sürekli bir birikmeye sebep olmakta ve kentsel ekonomileri üretmektedir.

Bu durumun beraberinde getirdiği en büyük krizler yapılı çevre etrafında şekilleniyor gibi görünüyor. Örneğin, Londra'nın merkezinde yaşanan ulaşılabilir konut sorunu ve yerel halkın bütçesine uygun yaşama alanları bulamaması; ya da İstanbul'da birbirine zıt sosyal yaşantıları tanımlayan gecekondu mahalleleri ile rezidansların yanyana bulunması gibi birçok sorun mevcut. Bunun yanında yine İstanbul örneğinde hız kazanmış yenileme projeleri içerisinde açık kamusal alan, okul, hastane gibi en temel donatılara yer bulmakta güçlük çekilirken inşa edilen mega ölçekte alışveriş merkezleri / alanları, sermaye ilişkileri ile yönetilen kentin her geçen gün daha büyük bir iyileştirme ihtiyacı duyacağına işaret ediyor. Özellikle "*welfare state*"[2] olmayan Türkiye gibi ülkeler için ekonomik adaletsizliklerin kent içindeki fiziksel ifadeleri daha dramatik bir biçimde vurgulanıyor.

"Kent merkezi" olarak tabir edilen eski kent dokusu ile kentin yoğun donatı alanlarının birleşimi olan bölgeler, rant oranlarının artmasıyla yerel halkın içinde yaşayamadığı alanlara dönüşüyor. Londra'da bu tip bir dönüşüme rastlanabilecek birçok kentsel alan mevcut: Dalston, Bethnal Green, Shoreditch, Brixton bunlardan yalnızca bazıları. Çoğunlukla doğu Londra'da

Fotoğraf: Ceren Hamiloğlu.

2. Old Street, Doğu Londra'da UN Studio tarafından tasarlanmış rezidanstan kentin kuzeyine bakış

1. Sassen, 2005, ss. 27-43.

2. Refah devleti, devletin sağlık, eğitim, işsizlik ve toplumsal güvenlik hizmetlerini ücretsiz yaparak sorumluluğunu aldığı bir sosyal devlet modeli.

Ceren Hamiloğlu
Arş. Gör. Maltepe Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Fotoğraf ve kolaj: Ceren Hamiloğlu.

1. Türkiyeli göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu Dalston bölgesinde yürütülmekte olan bir rezidans projesinin ölçeği hakkında fikir veren cadde görüntüsü

Fotoğraf: Tuna Erlat

3. Brick Lane'deki yerel yapılar, çevresindeki yoğun yeni yapılaşma ve "kiralık" ilanları, 2017.

konumlanan yenileme projelerinin ölçekleri zaman zaman mevcut dokuyla uyuşmayacak büyüklüklerde olabiliyor. **(Resim 1)** Londra'da yerel halkın büyük kısmı kent çeperlerinde yaşamak zorunda kalmışken, kentin "merkez"ini otel, müze, restoran, dükkan gibi tüketim alanları ve kültür yapıları oluşturuyor. Böylece Londra'nın imgesini oluşturan eski kent çevresinde çoğunlukla turistler ve öğrenciler kalıyor. Bu bölge için yalnızca geçici tüketim aktivitelerinin yoğunlaştığı, kısa süreli kullanımın daha çok görüldüğü, kültürel metalaşma ile kentin tarihselliğiyle bağdaşmayan bir kimlik tariflenmeye başlıyor.[3] "Kültür odağı" ve "*hip*"[4] olarak pazarlanmaya başlanan kent parçaları ise kent merkezinde ötekileştirilmiş etnik grupların yoğunlaştığı, fakir ve dolayısıyla rantsal kârı yüksek alanlar oluyor.[5] Özellikle bu bölgelerde yürütülen sıhhileştirme hamleleri aslında "kültürel birikim" kavramı altında ve tanınmış mimarların tasarımlarıyla "yaratıcı kimliklere" hitap edecek şekilde kentin kapitalist düzende organize edilmesinin önünü açıyor. **(Resim 2)**

Bugün Londra'nın "merkez"i, iş bölgeleri, turizme hizmet eden tarihî doku ile tüketim alanlarından oluşurken, çeperlere doğru lüks semtler arasında kalmış toplu konutlar görülebiliyor. Bu durum Londra'yı bir yandan çokluğun ifade bulduğu bir kent yaparken, bir yandan da yoğun dış göç ve turizmin etkisiyle toplu konutlar ve yoksul mahalleler gibi rant potansiyeli taşıyan alanları dönüştürmeye iten bir pazar haline getiriyor. Özellikle doğu Londra 1990'lı yıllardan beri ve 2000'ler sonrasında kentsel yenileme yoluyla rant edinimin bir hedefi haline gelmiş durumda. İçinde sürekli yeni bir restoran açılan Brick Lane ise bu durumun iyi örneklerinden biri. Bu yazının temel amacı kentlerin organizasyonunun sermaye ilişkileri üzerinden tanımlanması ve soylulaştırma eğilimleri çerçevesinde Brick Lane'in değişim sürecini incelemek olacak. **(Resim 3)**

SOYLULAŞTIRMA KAVRAMI VE BRICK LANE'İN LİTERATÜR İÇİNDEKİ ÖNEMİ

Soylulaştırma[6] kavramı ilk kez sosyolog Ruth Glass tarafından 1964 yılında Londra'da değişmekte olan mahalle örgüsü ve konut piyasasını tanımlamak için kullanılır "Orta-sınıf alıcılar Londra'nın gözden düşmüş mahallelerine yerleşmeye başlamaktadır".[7] 1980-90'lı yıllarda bu tanım başkaları tarafından geliştirilir ve Neil Smith soylulaştırmayı "kentteki yoksul ve işçi sınıfı mahallelerinin özel sermaye ve orta-sınıf alıcıların akınıyla yenilenmesi" olarak tanımlar.[8] Smith'e göre soylulaştırma yalnızca konut piyasasıyla ilgili değil, merkezî kentsel peyzajın sınıfsal olarak yeniden yapılanmasıdır.[9] Böylece kentsel merkezler, mevcut sakinlerinden daha varlıklı bir sınıfı üretmesi için tasarlanarak bir sermaye yatırım alanına dönüşmüşlerdir.[10]

Yenileme projeleri zaman zaman kentsel mekânların daha güvenli ve yaşanabilir hale gelmesi amacıyla yapılmasına rağmen gayrimenkul şirketlerinin durumu suistimal etmesiyle yeni ve pahalı mülklerin satılması sürecine dönüşüyor.[11] Bu durum, o bölgenin başından beri çekici hale gelmesini sağlayan kimliğinin, yani yerel halkın orayı kullanım biçimlerinin değişmesi anlamına geliyor. Richard Florida ve Charles Landry gibi teorisyenlerin ortaya attığı, şehirlerin gelişimi ile demokratikleşmesini mümkün kıldıklarına inandıkları "yaratıcı sınıf" ve "yaratıcı kent" kavramları, neoliberal politikaların tekinsiz bir arkaplanda sterilize edilmiş mekânlar ile akışkan bir tüketim ağı tanımlamasını ifade ediyor aslında.[12] David Harvey'nin de belirttiği gibi, kent yalnızca onun merkezinde yaşamayı karşılayabilenler için değil, kentle ilişkisi bulunan tüm bireyler için olmalı.[13]

Böyle bir bağlam içerisinde Brick Lane, yaratıcılık ve tüketim üzerine kurulu bir bölge olarak "genç yaratıcı sınıf" için çekici hale gelmesi ve sanatın / sanatçıların kentsel planlama stratejilerinin bir parçası olma durumunu cisimleştirmiş oluyor. Çoğu kentsel yenileme projesinde mevcut halk alanı doğrudan / dolaylı olarak terk etmek zorunda kalırken, Brick Lane'de bölgenin yerel kimliği oranın daha "pazarlanabilir" olmasına katkı sağlamış durumda. Hatta farklı projelerde, bölgedeki sosyal ve ekonomik durumun iyi olmayışı, çoğu zaman oranın "yenilenmesi"ni meşrulaştırıcı bir sebep olarak sunuluyor ve böyle bir çerçevede mimarlığı sorunların tek çözümü olabilecek bir otorite olarak portreliyor.[14] Halbuki Brick Lane örneğinde, mimarların müdahaleleri öncesinde de bölgede sosyal bir yaşantı ve işleyen bir düzen bulunmaktaydı.

BÖLGENİN GÜNDEME GELİŞİ

Brick Lane, Tower Hamlets Belediyesi'nde Spitalfields ile Bethnal Green semtlerinin kesişiminde yer alır. Burası, tarihsel olarak bir göçmen semti olduğundan dolayı aslında birikmiş bir kültür ve dokuyu halihazırda barındırmaktadır. Yoğunlukla 17. yüzyılda Fransızlar, 18. yüzyılda İrlandalılar, 19. yüzyılda Museviler burada yaşamıştır ve yakın zamanda da Bangladeşliler buraya yerleşir.[15] Burada yaşarken çoğunlukla tekstil atölyeleri işleten Musevilerin 20. yüzyılın sonlarında bölgeden taşınmasının ardından, atölyelerini ve diğer işlerini Bangladeşli göçmenler devralır. Ancak burası 1970-80'li yıllarda artan yoksulluk ve suç oranıyla anılmaya başlar. Dolayısıyla 1992-97 yılları arasında Tower Hamlets Belediyesi bölgeyi "canlandırmak" üzere bir adım atarak devlet desteğine başvuruda bulunur.

1990'lı yıllardan günümüze devam edecek bu canlandırma süreci içerisinde bölgenin gündeme gelişi edebiyat kanalıyla olur.[16] Bu bölge üzerine yazılmış bir dizi roman arasında en ses getiren Monica Ali'nin

3. Zukin, 1992, ss. 221-247.
4. İngilizce revaçta, modaya uygun, havalı anlamında kullanılan kelime.
5. Shaw, 2011, ss.382.
6. İng. "gentrification". Alternatif olarak, "mutenalaştırma".
7. Glass, 1964, s.17.
8. Smith, 1996, s.32.
9. Smith, 1996, s.39.
10. Ley, 2000, s.274.
11. Brouilette, 2009, s.426.
12. Bakınız Florida, 2005. Florida, 2002. Landry, 2006.
13. David Harvey'in 2013 yılındaki bir konuşması, URL1.
14. Minton, 2012, ss.4-5.
15. Mavrommatis, 2006, ss.498-517.
16. Brouilette, 2009, s. 427.

2003 tarihli *Brick Lane*'dir. Kitap, bölge halkını kültürsüz ve geri kalmış olarak tanıttığı ve böylece soylulaştırmanın önünü açtığı gerekçesiyle özellikle bölge halkı tarafından tepkiyle karşılanır. Böylece yerel halk tarafından soylulaştırma hamleleriyle özdeşleştirilen Ali'nin sesi, yerel sivil toplum örgütlerini tetikleyerek Brick Lane'nin karakterini özgün tutma kararı almak için organize olmalarına sebep olur. Yapılan tüm canlandırma müdahalelerinden önce belki göz ardı edilen (buradaki Bangladeşliler, onların açtığı restoranlar, ibadet ettikleri camiler ve sokakta bulunma biçimleri gibi) burayı ilgi çekici kılan tüm ögelerin kendi içindeki dengesidir. Burası için tüketim fonksiyonları tanımlanmadan, ortak ve uzun soluklu kentsel aktiviteler önerilerek bölgenin çevresiyle bağlarını güçlendirmek mümkün olabilirdi. Arjun Appadurai bunu "yerelliğin üretimi" olarak adlandırıyor, bilinçli olarak yapılan bir dizi performans, temsil ve hareket dizisinin pratik edildiği bağlamsal bir fenomenolojik özellik olarak tanımladığı bu süreç, mekân ve mekânı kullanış biçimleri üzerinden bir ortaklık kurulabileceği fikrini içinde barındırıyor.[17]

Özetle, burada bir canlandırma hamlesi yapılmadan önce bölge zaten kendine özgü bir kültürel sermayeye sahipti. Brick Lane'nin kolayca soylulaştırılmasını sağlayan şey de tam olarak bu oldu. Zira canlandırma projeleri Jane Jacobs'ın tabiriyle buradaki "gerçek" kültürü, kapitalizmin araçlarıyla yabancılaştırdı.[18] Öncelikle yoğun bir Bangladeşli göçmen grubun orada yaşamasıyla özgün bir yapılı çevre ve alana özgül kentsel pratikler oluşmuştu. Ayrıca bölgede Georgian tipi (1700-1800'lü yıllarda İngiltere'de yoğun olarak inşa edilen dikdörtgen pencereli, parapetle gizlenmiş eğimli çatılı, sarı tuğlalı) binalar bulunmaktaydı. Brick Lane'nin yeşil ile işaretlendiği 2009 tarihli planda **(Resim 4)** görüldüğü gibi yakın zamanda bölge, belediye tarafından hem koruma alanı olarak ilan edilmiş hem de çevresindeki birçok yapı tescillenmiş durumda idi. Bu anlamda hem sosyal hem de fiziksel birikimin yoğun olduğu bu bölge için önerilen "yenileme" projesinin alandaki zenginliği kullanması kaçınılmazdı.

YENİLENME SÜRECİNİN KAPSAMI

Tower Hamlets Belediyesi'nin 1992'de devlet katkısı başvurusu, İngiltere'de uygulanan "Section 106 Legal Agreements" isimli kentsel dönüşüm projelerini kapsayan yasa tasarısı içerisinde değerlendirilir. Bu anlaşma, yerel otoriteler ile geliştirici / yüklenici arasında, yerel bölgeye sosyal, fiziksel ve ekonomik altyapı anlamında büyük katkı sağlayabileceği düşünülen geliştirme projeleri için olup, tarafların kent ölçeğinde planlamaya bağlı izin ve kurallara tabi olarak hareket etmelerini öngörür.[19] Bu anlamda destek sağlanacak başvurularda özellikle aşağıdaki ögelerin geliştirilmesi dikkate alınır:

- Açık kamusal alan,
- Sosyal konut,
- Eğitim,
- Otoyol,
- Kent merkezi iyileştirmeleri.

Bu anlaşma kuramsal seviyede gösteriyor ki, İngiltere'de yapılacak her kentsel proje, önce danışmanlık, arabuluculuk ve denetleyicilik gibi görevleri olan bir konseyden geçerek, maddeleri tanımlı ve şeffaf bir süreç içerisinde değerlendirilebiliyor.

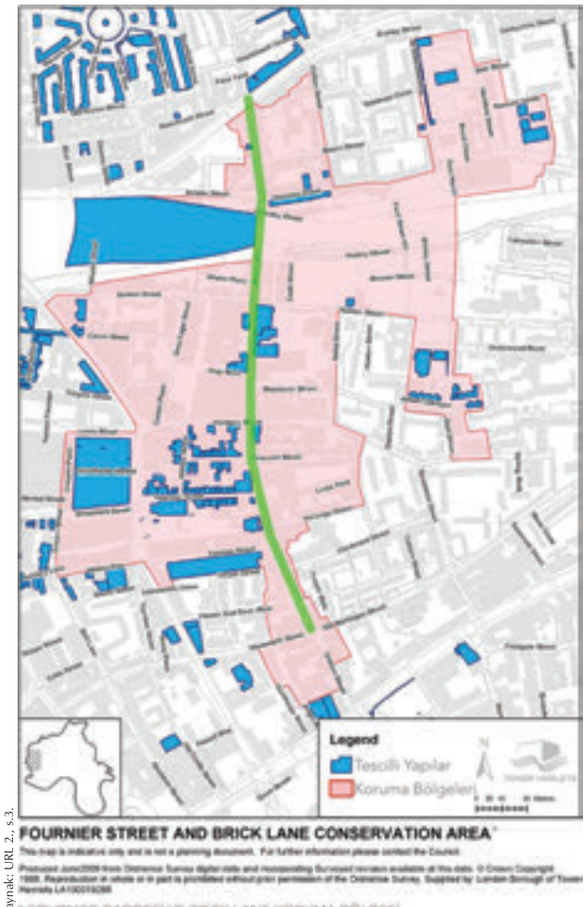

Kaynak: URL 2., s.3.

4. Fournier Caddesi ve Brick Lane koruma alanını gösteren harita

Kaynak: URL 4, s.10.

5. S106 proje alanlarını gösteren harita

17. Appadurai, 1996, ss.178-180.
18. Jacobs, 1998, ss.252-278.
19. URL 3.

Fotoğraf: Ceylan Göksel

6. Yeniden işlevlendirilmiş Truman Bira Fabrikası'nın sokaktan görünümü, 2018

Fotoğraf: Ceylan Göksel

7. Brick Lane'de yanyana restoranlardan görünüm, 2018

Taraflardan biri özel sermaye de olsa, anlaşmanın ağırlık verilen maddeleri toplumsal faydanın ön planda tutulmak istendiğini ima ediyor. Tower Hamlets Belediyesi'nin 1992-1997 aralığında devlet katkısı alışından beri Brick Lane, bahsedilen anlaşma kapsamında yerel yöneticiler ile özel yatırımcıların işbirliğiyle bir dönüşüm içerisinde. 2016 tarihli Tower Hamlets *Regenerating Brick Lane* raporuna göre, Brick Lane çevresinde ondan fazla S106 proje alanı belirlenmiş ve toplamda 985,399.76 £ ederinde bir bütçe ayrılmış durumda. **(Resim 5)**

Birleşik Krallık genelinde uygulanan S106 devlet desteğinin yanında, Londra merkezli kentsel yenilemeyi destekleyici kurumlar da var. Bunlardan Brick Lane'i ilgilendirenleri ise Londra'nın finansal merkezi City'nin çevresi ile bağlarını (özellikle serbest zaman aktiviteleri ve turizm amaçlı) güçlendirmek ve yerel ekonomiyi çeşitlendirmek için kurulan işbirlikleri. Bu işbirliklerinden ilki 1996 yılında kurulan "City Fringe Partnership" isimli bir yerel ortaklık, ikincisi ise 1997-2002 arasında ona paralel olarak işletilen "Cityside" programı. Programların bir bölgeyi yenilemekteki amaçları aşağıdaki gibi sıralanıyor[20]:

- Eğitim ve istihdam alanını, City bölgesini kapsayacak şekilde genişletmek ve bu uygulamaların diğer belediyelere de yayılmasını sağlamak,
- İşyerlerinin gelişimini desteklemek ve farklı beceri seviyelerine uygun istihdam sağlamak,
- Yerel işbirlikleri kurarak planlama ve finansman konusunda ortak hedefler belirlemek.

Bu maddeler, sermayenin, halk tarafından kabul gören biçimde ilerlemek için yapılması gerekenlerin bilincinde olduğunu gösteriyor. Böyle bir bilinçle kenti organize etmesi de kolaylaşıyor. Bu amaçla Brick Lane, Bangladeşlilere istihdam sağlayacak ve ayrıca kültürel özellikleriyle Londra'nın çekici bir bölgesi haline dönüşecek bir "developing cultural quartier" (gelişmekte olan kültürel alan) ilan ediliyor ve "Banglatown" adı ile anılmaya başlanıyor. Ne var ki 2009 yılında bir derneğin yürüttüğü "Waiting for Change" isimli proje, sağlanan istihdamın çok da iyi koşullarda olmadığını gösteriyor. Garsonlardan birinin ifadesiyle "İnsanlar İngilizce bilmedikleri için burada çalışıyorlar, sosyal hayat diye bir şey yok."[21] Banglatown ismi bile dışarıdan gelenler için "egzotik" bir tecrübe vadedildiğinin kanıtı. Bu sayede burası City çalışanları gibi, iş gezisi için Londra'da bulunanlar ve turistler için de ilgi çekici bir alan haline geliyor.[22]

YENİLEME SÜRECİNDEKİ UYGULAMALAR

Yenileme sürecinde Cityside - City Fringe Partnership ortaklığı bölgenin odak noktalarına ihtiyacı olduğuna karar veriyor ve iki miras alanı belirliyorlar: Truman Bira Fabrikası **(Resim 6)** ve Moorish Market. Bu iki Victorian dönemi yapısı bölgenin çok kültürlü tarihini anıtlaştıracak bir imge yaratma niteliği taşıyor. Yenileme projesine göre bu alanların tekrar bölgeye kazandırılması "etnik" bir alışveriş deneyimi sağlayacaktı. Kültürel mirasın ve yapılı çevrenin metalaştırılması durumu tam da bu gibi politik ve stratejik kararlarla kendini göstermeye başlıyor. Bu yapıların restore edilerek halkın kullanımına açılması olumlu bir hamleyken, önerilen fonksiyonlar yapıların yalnızca kısa dönemli ve tüketim odaklı kullanımını öngörüyor. Bu da bir kentsel alanın tüketilebilir bir metaya dönüşmesine sebep oluyor.

Buna neden olan bir başka karar ise bölgede restoran sayısının artırılması. Planlamacılar Brick Lane'nin merkezini "restoran alanı" olarak belirliyor ve bu tip işletmelerin açılması ve yaşaması yerel yönetimce kolaylaştırılıyor gibi gözüyor.[23] **(Resim 7)** Aslında yıkık 19. yüzyıl yapılarının restoranlara dönüştürülmesi burada yaşayan azınlık grubu dükkan sahiplerinin refah düzeyinin artmasını sağlar ve çoğunluğu orada yaşayan Bangladeşliler bu restoranlarda çalışmaya başlarlar. Diğer yandan Brick Lane restoranlarının Asyalı olmayan (özellikle City) çalışanları için çekici hale getirilmesi amaçlanarak bölgeye giriş ve ulaşım

20. URL 5.
21. Rahman, 2009, s. 4.
22. Knox, 2012, ss. 230-233.
23. Shaw, 2011, s.386.

Kaynak: URL 6., s. 4.

8. Brick Lane'de pazardan bir görünüm

Fotoğraf: Eda Kuluözen

9. Shoreditch-Brick Lane kesişiminde Sclater Caddesi'nde graffiti yapılmış duvarlardan biri

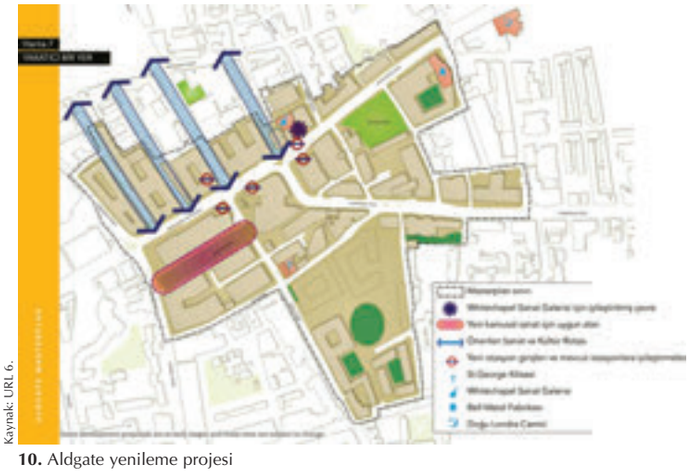

Kaynak: URL 6.

10. Aldgate yenileme projesi

Kaynak: The Old Truman Brewery resmi sitesi, https://trumanbrewery.com/egi-bin/gallery.pl?tcpID=12

11. Yenilenen Truman Fabrikası'nda gerçekleştirilmiş "Silicon Milkroundabout" isimli Startup fuarı, 2013.

noktalarının önemli olduğuna karar verilir ve City'den gelişlere oryantalist Asya motifli süslü girişler, aydınlatma elemanları ve işaret tabelaları yerleştirilir. Aynı zamanda Bengali Yeni Yılı ve Brick Lane Curry Festivali gibi yıllık organizasyonlarla ya da günlük yemek pazarlarıyla alanın kimliğinin bir etkinlik ve eğlence kültürü üzerinden tanımlanması sağlanır. **(Resim 8)**

Böylece bölgenin sokaklarında sanat etkinlikleri, grafiti üretimi ve galeri mekânlarının açılması da büyük ölçüde desteklenir. **(Resim 9)** Brick Lane'in güneyinde yapılan Aldgate projesi bölgedeki yenileme yaklaşımının, kültürel etkileşimi merkezine aldığını gösteriyor. Aldgate'yi Brick Lane ile bağlayacak sanat ve kültür rotaları yaratılması, sokak sanatının yapılabileceği alanlar belirlenmesi ve galerilerin iyileştirilmesi gibi yöntemler uygulanıyor. **(Resim 10)** Tüm bunlar belli bir denetim mekanizması içerisinde alanın bir kültürel sermaye bölgesine dönüşmesine katkıda bulunuyor.

BÖLGEDEN BİR "CASE STUDY": TRUMAN FABRİKASI

Brick Lane'de kültürel canlandırmaya yapılan vurgunun en büyük temsili Truman Bira Fabrikası'nın yenilenmesi sayılabilir. 1679'da Joseph Truman, Brick Lane'de bir bira fabrikası satın alır ve burası kısa sürede gelişir. 1989'da İngiltere'de üretim endüstrilerinin azalmasının etkisiyle fabrika kapanır, ancak 1991 yılında "Cityside" kapsamında yeniden işlevlendirilmesi gündeme gelir. 1995'te Zeloof Partnership'e satılır ve bu kapsamda alanda atölyeler, ses kayıt stüdyoları, galeri gibi kültürel aktiviteleri içeren mekânlar ile konutlar yapılır ve burada etkinlikler düzenlenmektedir. **(Resim 11)** 2002'de yerel bir girişimciye satıldığında fabrika artık "kültürel endüstriler"e[24] yönelik 250 stüdyo, 2 gece kulübü, kafeler, galeriler, dükkanlar ve sergi alanlarına ev sahipliği yapmaktadır. 2006'da eski market binası da stüdyo ve "loft"lara dönüştürülür. 2010'da fabrika restore edilerek yeniden bira üretimine başlar. Fabrikanın dönüştürülerek kullanılmasıyla bölgede yaygınlaşmakta olan galeri ve kafe kültürü daha da hızlanır. Bugün The Old Truman Brewery isimli kompleksin mekânları moda şovlarından pazarlama zirvelerine kadar çeşitli "yaratıcı" aktiviteler için kiralanabiliyor. Ancak bunlar orada yaşayan halkla ne kadar ilişkili?

Brick Lane'de gerçekleştirilmiş ve Truman Bira Fabrikası'nı da içeren yenileme hamlelerinin kim için ve ne pahasına yapıldığı sorgulanması gereken bir eylem silsilesi haline geliyor. En önemlisi, yapılı çevrenin ve mimarın bu gibi kültürel metalaşmaya dönüşen yenileme projelerindeki rolü sürekli olarak tartışılması ve yeniden yorumlanması gereken bir problem olarak kar-

24. İng. "cultural industries". Yaratıcılığın önemli bir parçası olduğu tasarım, mimarlık, moda ve benzeri disiplinlerle alakalı ve sıklıkla teknoloji ile bağlantılı pratikler.

Fotoğraf: Ceylan Göksel

12. Brick Lane'de hediyelik eşya dükkanı, 2018

şımıza çıkıyor. Truman'ın yenilenmesi, kahve dükkanları, kültür ve giyim mağazaları gibi tüketim odaklı fonksiyonların burada türemesi probleminin yalnızca ufak bir örneği, ancak önemli bir tetikleyicisi. **(Resim 12)**

Aslında son 35 yıldır orada yerleşip mülk edinmekte, çeşitli işletmeler açmakta olan ikinci kuşak Bangladeşli göçmen grup için "Banglatown" bir fırsat gibi görünmüştür. [25] Brick Lane semtinin kültürel canlandırma projesi olarak ele alınması, bölgenin ticari değerini yükseltirken, halihazırda orada bulunan Bangladeşli halkın ve diğer göçmenlerin de kent merkezinde yaşamaya ve çalışmaya devam etmesini sağladı.[26] Bu süreçte restoran ve eğlence sektörü ticari kaynaklar konumundaydı, bu canlandırma hamleleriyle Brick Lane yalnızca Bangladeşli değil, birçok farklı grubun bulunduğu bir bölge haline geldi. Bölgenin kimliği, bir göçmen mahallesinden, tüketim aktivitelerinin (yeme-içme, alışveriş ve benzeri) başat hale geldiği bir semte evrildi. Yine de böyle bir bağlamda Brick Lane yenileme projesi, yerel halkın, bölgenin ticari gelişimi içerisinde yer almasını sağlamış ve bu sayede halk ile yerel otoriteler arasında ideal olmasa da bir uzlaşma alanı yaratmış gibi görünüyor. Bu uzlaşma alanının temelini ise ticari ilişkiler oluşturuyor.

25. Shaw, 2011.
26. Keith, 2013, ss.168-179.

SONUÇ

Herkes için yaşanabilir kentler yaratmak için yalnızca ekonomik değil; sosyal, coğrafi ve kültürel anlamda bilinçli adımlar atılması gerekiyor. Son yıllarda, farklı etnik kökenlere sahip insanları barındıran kentlerde, kültür kavramı bir kentsel yenileme yaklaşımı olarak kentin çeşitli bölgelerini ve ekonomisini canlandırmada kullanılmaya başladı. Bu anlamda Banglatown, sermaye aktarımı ile yoksulluktan popülerliğe dönüşme durumunun iyi bir örneğidir.

Tower Hamlets Belediyesi, Brick Lane çevresinin işsizlik ve ekonomik sorunlar sebebiyle bir çöküntü alanına dönüştüğüne karar vermiş ve bir canlandırma programına girişmiştir. Bu projenin en önemli çıkış noktaları, hem yıllar içerisinde Brick Lane ve çevresinde birikmiş olan Bangladeş kültürünün büyük ölçekte Londra'ya turistik ve ekonomik getiri sağlayabileceğinin fark edilmesi, hem de orada yaşamakta olan halka istihdam sağlanacağı iddiasıyla Londra ile kurdukları sosyal ilişkilerin iyileştirilmesidir. İlginç olan nokta ise buradaki yerel halkın işletmeler açarak ve kötü çalışma koşullarında soylulaştırma sürecinin bir aktörü oluşudur. Ancak onların da hakimiyeti her geçen gün artan artizan kahveciler, retro kıyafet dükkanları ve modern takı mağazalarıyla yerini bölgeye yeni gelen gruplara bırakmaktadır.

Brick Lane'nin yenilenme sürecini özetlersek; serbest zaman ve turizm tüketimini, sokak festivalleri, "etnik" yemek, "dünya" müziği, "yerel" alışveriş gibi aktiviteler üzerinden yeniden örgütlediğini ve bunu yerel halkı sürecin bir parçası haline getirerek yaptığını söyleyebiliriz. Bu anlamda sosyal ve mekânsal olarak marjinalize edilmiş gruplar, ancak kapitalizm şartlarında bulundukları kente entegre olmaya başlarlar. Turizm sermayesinin bir parçası olarak buradaki ahali, kentteki diğer aktörlerin ve yerel yönetimlerin işbirliği yapmayı kabul ettikleri bir oluşum olarak sosyal bir varlık kazanıyor gibi görünür ve aslında tüketim sürecinin bir parçası haline gelirler. ❖

KAYNAKLAR

• Appadurai, Arjun, 1996, **Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization**, University of Minnesota Press, Minneapolis.
• Brouilette, Sarah, 2009, "Literature and Gentrification on Brick Lane", **Criticism**, cilt:51, sayı:3, ss.425-449.
• Florida, Richard, 2005, **Cities and the Creative Class**, Routledge, New York.
• Florida, Richard, 2002, **The Rise of the Creative Class**, Basic Books, New York.
• Glass, Ruth, 1964, "London: Aspects of Change", **Centre for Urban Studies,** MacGibbon and Kee, Londra.
• Jacobs, Jane M., 1998, "Staging difference: Aestheticization and the politics of difference in contemporary cities". **Cities of Difference,** (ed.) Ruth Fincher, Jane M. Jacobs, The Guilford Press, Londra, ss. 252-278.
• Keith, Michael, 2013, "Urban Regeneration and the City of Experts", **The Routledge companion to urban regeneration**, (ed.) Michael E. Leary, John McCarthy, Routledge, Londra, ss. 168-179.
• Knox, Paul, 2012, **Palimpsests: Biographies of 50 City Districts: International Case Studies of Urban Change**, Birkhäuser, Basel.
• Landry, Charles, 2006, **The Art of City Making**, Earthscan, Londra.
• Ley, David, 2000, "Gentrification", **The Dictionary of Human Geography**, (ed.) Derek Gregory ve diğerleri, Blackwell, Londra.
• Mavrommatis, George, 2006, "The New 'Creative' Brick Lane", **Ethnicities**, cilt:6, sayı:4, ss.498-517. DOI:10.1177/1468796806070720
• Minton, Anna, 2012, **Ground Control**, Penguin Books, Londra.
• Sassen, Saskia, 2005, "The Global City: Introducing a Concept", **Brown Journal of World Affairs**, cilt:XI, sayı:2, ss. 27-43.
• Shaw, Stephen J., 2011, "Marketing Ethnoscapes as Spaces of Consumption: 'Banglatown-London's Curry Capital'", **Journal of Town & City Management**, cilt:1, sayı:4, ss. 381-395.
• Smith, Neil, 1996, **The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City**, Routledge, New York.
• Rahman, Sharifur, 2009, **Waiting for change: Restaurant workers and the informal economy in Brick Lane**, (ed.) Jamie Elliott, Toynbee Hall, Londra.
• Zukin, Sharon, 1992, "Postmodern Urban Landscapes: Mapping Culture and Power", **Modernity and Identity**, (ed.) S. Lash, J. Friedman, Blackwell, Londra, ss. 221-247.
• URL1. "What Are the Economics of the Creative Economy?", www.youtube.com/watch?v=Ow5yjb-r0Dk [Erişim: 01.10.2018]
• URL 2. "Brick Lane and Fournier Street Conservation Area", www.towerhamlets.gov.uk/Documents/Planning-and-building-control/Development-control/Conservation-areas/Brick-Lane-&-Fournier-StreetV1.pdf
• URL 3. "What are Section 106 Legal Agreements?", 2016, www.tendringdc.gov.uk/planning/planning-applications/what-are-section-106-legal-agreements [Erişim: 01.10.2018]
• URL 4. "Regenerating Brick Lane: Phase 1 - Feasibility and Early Wins", 2016, https://democracy.towerhamlets.gov.uk/mgConvert2PDF.aspx?ID=95350
• URL 5. "London Borough of Tower Hamlets: City Fringe Area Action Plan" http://democracy.towerhamlets.gov.uk/documents/s6263/ [Erişim: 01.06.2017]
• URL 6. "Aldgate masterplan 2007", www.towerhamlets.gov.uk/Documents/Planning-and-building-control/Strategic-Planning/SPDs/Aldgate/aldgate-masterplan.pdf

Sosyal Konutun Değişen Anlamları: Tozkoparan

Şebnem Şoher, İpek Akpınar

Türkiye'de artan nüfusa yönelik geliştirilen kentsel planlamanın ve sosyal konutun özgün örneklerinden biri olan Tozkoparan Mahallesi, değişen konut politikalarıyla birlikte kentsel dönüşüm söyleminin hedefi haline geldi. İlk "gecekondu önleme bölgesi" projesi olarak ismini hafızalara kazıyan mahalleye ilişkin metin, sosyo-ekonomik dönüşümlerin kentte yarattığı izlere yönelik bir bakış açısının oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Şebnem Şoher
Arş. Gör., İTÜ
Mimarlık Bölümü

İpek Akpınar
Doç. Dr., İTÜ Mimarlık
Bölümü

Türkiye'de "sosyal konut", 20. yüzyıl boyunca hem politik hem de akademik ortamlarda tartışma konusu olmuştur. Ancak özellikle İstanbul'da, idari mekanizmaların sunabildiği konut miktarı, resmî olmayan bir biçimde ortaya çıkan yeni konutlara göre az sayıdadır. 1970'lere gelindiğinde, gecekondu siyasi partilerin popülist söylemlerinin bir parçası haline gelir. 1980 askeri darbesinin ardından kurulan hükümetler, 24 Ocak kararları olarak da bilinen ekonomi programları ve serbest piyasa koşullarının ışığında kentin plansız büyüme sorunlarına konut sunarak çözüm üretmekten vazgeçmiştir. Toplumsal konut politikaları ikinci plana atılarak plansız ve izinsiz üretilen yapıların büyük bölümünün yasallaşmasının önünü açacak hukuki çerçeve hayata geçirilir.[1] Ekonomi politikalarının dönüşümü ve endüstri sonrası toplumunun yeni tüketim biçimleri, sosyal konutun algılanış biçimini ve çeşitli söylemler içerisindeki görünümünü de köklerinden değiştirir. Sosyal konutun üretildiği mekanizmaların mimarlık ve planlama alanları ile ilişkisi de farklılaşır.[2] 20. yüzyılın ikinci yarısında ise mimarlık tarihi anlatısı da savaş sonrası dönemin kitlesel inşa programlarının ardından yeniden şekillenir. Erken modern ideolojinin öncülük ettiği bu dönemin ürünleri ile mimarlık alanının önemli aktörleri, yüzyıl başında endüstri toplumu ütopyasını[3] gerçekleştirmek konusunda öncü bir pozisyona adanır; ancak ileriki yıllarda toplumsal konularla ilgili eleştirel pozisyonun kaybedildiği düşünülür.[4]

Bu bağlamdan hareket ederek yapılan bu çalışmanın amacı, meslek profesyonellerin toplumun acil ihtiyaçlarını öncelik olarak gördüğü önemli bir tarihsel anı öne çıkartmak ve tartışmaktır. Tozkoparan'ı da içine alan "gecekondu önleme bölgeleri", Türkiye'de modernleşme ve sosyal konutun yerel hikâyesi içinde, refah toplumuna yönelik politikaları yansıtan, özgün bir örnektir. Cumhuriyet ile birlikte hız kazanan modernleşme sürecinin ilk yıllarından 1980'e kadar dönüşen kentleşme politikaları, artan konut ihtiyacına çözüm üretmeyi amaçlamış, ancak konut stokunun ortaya çıkışında kooperatif sistemleri ya da imar afları baskın olmuştur. Tozkoparan'ın ilk örneği olduğu "gecekondu önleme bölgeleri" ise devlet kurumlarının başından sonuna kadar her aşamasında karar verici ve uygulayıcı olduğu, büyük kentsel müdahaleler sonucu yerinden edilmiş ya da göç nedeniyle konut ihtiyacı içinde olan kesimi barındırmayı amaçlayan, ilk ve dolayısıyla istisnai bir konut sunum biçimini ortaya koymaktadır. Araştırma, girişte vurgulanan, mimarlığın toplumcu duruşunu kaybedişi yönündeki eleştiriyi göz önünde tutarak, bir sosyal mimarlık örneği olan Tozkoparan Mahallesi'ni öne çıkartmak istemiş ve özgün niteliklerini, Walter Benjamin'den ödünç alınan historiyografik bir yaklaşımla ortaya koymuştur. Sakinler tarafından yapılmış olan fiziksel müdahaleler, genel bakışın önemli bir parçasıdır ve projenin fiziksel çevrenin değişen ihtiyaçlara uyum sağlamak konusundaki yeterliliğini yansıtır. Aynı zamanda önemli bir soruyu da gündeme taşır:

Fotoğraflar: Şebnem Şoher

1. Tozkoparan Mahallesi'nde yapıların dönüşümü

Fotoğraflar: Şebnem Şoher

2. Yapılardan örnekler

Mimarlık disiplini kullanıcıların mekâna katkısından neler öğrenebilir? 2008 yılında mahallenin kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesi ise buradaki mekânsal sürekliliği kesintiye uğratmıştır. Nihai bir yargı içermemekle birlikte araştırma, Türkiye'de sosyal konut üretimi ve mevcut yapılı çevreye yaklaşım konusunda daha geniş bir bakış açısının oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. **(Resim 1)**

TARİHSEL BAĞLAM

İstanbul kentinin gelişimi 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan sosyo - ekonomik dönüşümde aranmalıdır. Yüzyılın ortasına denk gelen, çok partili döneme geçişe değinen birçok araştırmacı, seçim politikalarında demokrasi ve liberalizmin Demokrat Parti'nin seçim argümanının temelini[5] oluşturduğundan bahseder. Bu söylem popülist bir kent politikasının inşasına[6] da katkıda bulunur.[7] Araştırma açısından bakıldığında, DP'nin popülist söylemi kentsel mekân üzerinden politika üretmesine aracılık eder, ancak artan konut sorununa gerçekçi bir çözüm üretilemez. Kentin büyüyen makro formuyla baş etmek için yapılan büyük kentsel müdahaleler, aksine tarihî merkezde yerinden etmelerle ve artan konut ihtiyacıyla sonuçlanır.

27 Mayıs 1960 darbesinin mimarlık ve planlama disiplinleri üzerine önemli etkileri olur. Özellikle devlet kurumlarında görev yapan plancılık alanındaki profesyoneller kentsel mekân üzerindeki etkilerinin arttığını görerek, bu kurumların benimsediği tutuma paralel, toplumcu bir duruş sergilemeye başlar.[8] Ulusal ekonomiye dayalı, kendine yeten kalkınma modelleri dönemin politik söylemlerinde olduğu gibi, mimari tartışmalarda da önemli bir yer kaplamaktadır.[9] Bu tartışmalarda aynı zamanda mimarın rolü de ele alınmaktadır. Mevcut sistemi eleştiren mimar ve plancılar, bir yandan devlet kurumlarında görev alırken öte yandan kamu yapılarının tasarımı için açılan yarışmalara katılır ya da jüri olarak görev yaparlar.[10] Ancak ne DP hükümeti sırasında ne de askeri müdahaleden sonra bu arayışlar, kentte yeterince yaygınlaşamaz ve fiziksel çevredeki örnekleri kısıtlı kalır.

TÜRKİYE'DE KONUT POLİTİKALARI VE SOSYAL KONUT

Mimarlık alanını da içine alan sosyal ve kültürel değişim, beraberinde hukuki bazı düzenlemeleri de getirir. 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı ve bakanlık dâhilinde Mesken Genel Müdürlüğü kurulur.[11] İmar ve konut politikaları, yapı malzemesi ve afetler konularında yetki Nafıa Vekaleti'nden Bakanlığa devredilir. 1963-1967 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte geçilen planlı dönem, idari kurumların konut problemine bakışı konusunda da eşik oluşturur. İlk kez kalkınma planı ve sonrasında, 1966 yılında yürürlüğe giren 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile barınma problemine devletin doğrudan müdahalesi gündeme gelir. 1948 ve 1953 yıllarında yapılan imar afları ve düzenlemeler çoğunlukla gecekonduların resmiyet kazanmasıyla sonuçlanır, yasanın önünü açtığı cezai yaptırımlar yeterince caydırıcı olmaz ve konut sorununa alternatif bir çözüm üretilemez.

1960'lı yılların başından itibaren ise İmar ve İskân Bakanlığı ile ona bağlı Mesken Genel Müdürlüğü'nün kurulması, bunların ardından Devlet Planlama Teşkilatı ve toplumsal güvenlik kuruluşlarının konut üretimindeki rolleri merkezî idarenin bundan sonra baskın bir rol oynayacağına işaret eder. Türkiye'de konutun öyküsü içinde Emlak ve Kredi Bankası önemli bir yere sahiptir ve yıllar içinde çok sayıda kooperatife kredi verir. Ancak ilerleyen yıllarda Emlak Kredi Bankası ve kooperatif sistemi, dar gelirlilerin konut ihtiyacını çözmekte[12] yetersiz kalmakla suçlanır. 1960'lar boyunca Devlet Planlama Teşkilatı ve diğer devlet kurumlarının çalışmaları, lüks konut üretimine bütçe ayrılmaması ve devlet desteğinin sosyal konut yapımına yönelmesi, hatta lüks konutlardan bu alana aktarılmak üzere daha yüksek vergilerin alınması tartışılır. Bu bağlamda, 1966 yılında çıkan 775 sayılı "Gecekondu Yasası", konut sorununa yaklaşım açısından önemli bir eşiktir, "gecekondu" sözcüğü ilk kez bir kanunun adında yer almıştır. Kanunun[13] amacı "mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi"dir. Bu gelişmelere karşın artan konut

talebini karşılayacak miktarda konut üretilemezken, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda toplu konut sunum biçimi ilk kez bir çözüm olarak önerilir.[14] "Gecekondu Önleme Bölgeleri"nde hayata geçirilen toplu konut projeleri de bu çözümler arasında yer almaktadır. **(Resim 2)**

1982 yılında Zekai Görgülü tarafından yapılan araştırmaya göre[15] 1966-1980 yılları arasında toplam 53 gecekondu önleme bölgesi kararı oluşturulmuştur. Bölgelerin oluşturulmasında, yetki ve sorumluluklar bakanlığın denetiminde olmak koşuluyla yerel yönetimlere bırakılır. 1960'lar boyunca kent merkezinin dışında, Haliç kıyısı ve kent surlarının hemen dışında kurulmuş olan sanayi tesisleri, gecekondu yerleşimleriyle sarılmış durumdadır. Kent surlarının hemen dışında üretim alanları, Zeytinburnu'nun içleri, bugünkü adlarıyla Bahçelievler, Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa semtleri ise yine enformel konutlarla kaplıdır. Görgülü tarafından yapılan araştırma[16], gecekondu önleme bölgelerinin Avrupa yakasında Bakırköy, Eyüp, Gaziosmanpaşa ve Kâğıthane; Anadolu'da ise Kartal, Maltepe ve Üsküdar'da yoğunlaştığını gösterir. Bu erken dönemde, devlet kurumları hem sanayinin hem de enformel yapılaşmanın yoğunlaştığı bu bölgelerde ihtiyaç sahipleri için yapılar üretmiştir. Ancak 2000 sonrasında, özellikle de 5609 sayılı Kanunun 2007 tarihinde kabul edilmesiyle bu bölgeler yeniden devlet eliyle dönüşüme açık hale gelirler.[17] **(Resim 3)**

TOZKOPARAN, BİR ÖRNEKLEMİN İNCELENMESİ

Tozkoparan Mahallesi, İstanbul'un Avrupa kesiminde, kent merkezini batıya bağlayan E-5 otoyolunun kuzeyinde yer alır. İmar ve İskân Bakanlığı 1962 yılında araziyi istimlak eder. Yapılması planlanan 6000 birimin, 1977 yılında 2914'ü tamamlanabilmiştir.[18] İmar İskân Blokları şeklinde de anılan ilk apartmanlar, proje alanının kuzey sınırında, Davutpaşa Kışlası'nın hemen karşısında inşa edilir. **(Resim 4)**

1970 tarihli hava fotoğrafları[19] o zamana kadar uygulanmış yapıları gösterir. Bu verilere göre uygulama, arazinin güneydoğusunda yer alan düzensiz yapılaşma hariç, özgün vaziyet planına uygun olarak gerçekleşmiştir: Vaziyet planı, kuzey-güney doğrultusundaki ana ulaşım aksından çatallanarak ayrılan ara yollarla uyum içindedir. Bu ana arterin çevresinde, kamusal kullanımlara ayrılmış büyük alanlar bulunur. Merkezdeki ticari alan, küçük hacimli dükkânlardan meydana gelir, mahallede farklı seviyeler düşünülerek eğitime geniş yer ayrılır, iki semt parkı, bir sinema alanı ve geriye kalan alanlara serbest olarak yerleştirilmiş konut blokları arasında geniş açık alanlar bırakılır. Bu planlama yaklaşımı, özellikle işlevsel ayrıştırma ve yeşil bantların tampon bölgeler olarak kullanılması gibi nitelikleriyle modern planlama anlayışı ile uyuşur. İmar ve İskân Bakanlığı'nın proje elde etme yöntemleri ve kurumsal organizasyonu incelendiğinde[20], özellikle 1960'lar ve 1970'lerde yapılan büyük ölçekli kamu yapılarının üretiminde, merkezî bir tip proje uygulaması görülür. Bu durum, inşaat sektörü ile mimarların bir arada etkin biçimde çalıştığı ve verimlilik, işlevsellik gibi ilkelerin kendini kamu

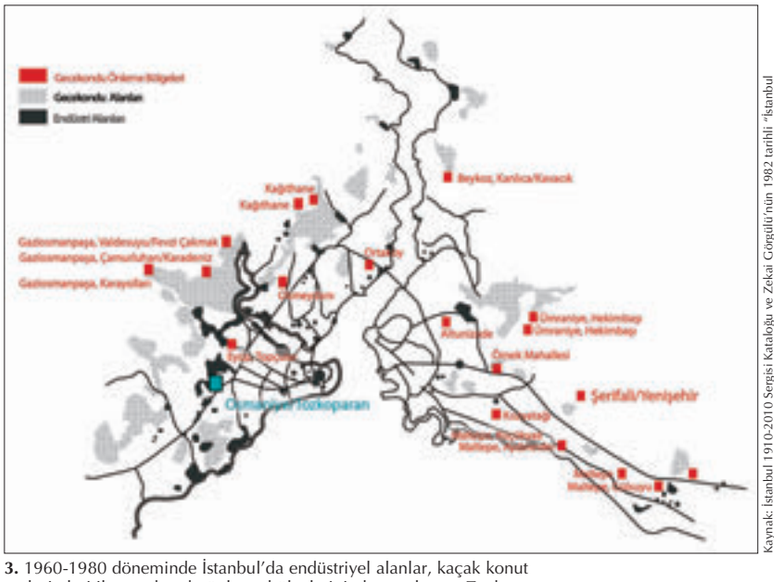

3. 1960-1980 döneminde İstanbul'da endüstriyel alanlar, kaçak konut yerleşimleri ile gecekondu önleme bölgelerinin konumları ve Tozkoparan

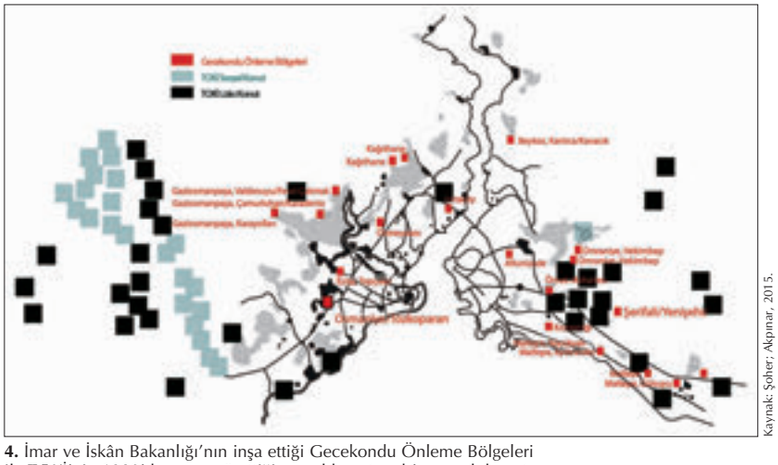

4. İmar ve İskân Bakanlığı'nın inşa ettiği Gecekondu Önleme Bölgeleri ile TOKİ'nin 1980'den sonra ürettiği sosyal konut ve kâr amaçlı konut projelerinin İstanbul'daki dağılımı

projelerinde gösterdiği bir dönem yaratır. Bununla beraber, yoğun mekânsal üretim, her coğrafi ve iklimsel koşulda aynı tip projelerin uygulanması, bu projelerin yerel uyarlamalarını üretecek taşra teşkilatlarının yeterince etkili olamaması, uzun vadede yapıların bakım ve onarımlarının yapılamaması, bölgenin sıklıkla eleştirilir hale gelmesine neden olmuştur.[21] **(Resim 5)**

Süregelen çalışma kapsamında, 2013-2016 yılları arasında sekiz farklı kullanıcı ile derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür. Mevcut literatür ve kullanıcılarla yapılan görüşmeler, mahallenin ilk sakinleri yerleştiğinde birçok donatının eksik olduğunu gösterir. 1967 yılı gibi projeye ilişkin erken bir tarihte *Milliyet* gazetesinde yer alan haber, Tozkoparan'da bulunmuş malzemelerle yapılmış eklerden söz eder.[22] Günümüzde yapılan görüşmeler de kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda açık avluların geçişe kapatılarak blok sakinlerine özel hale getirilmesi ve ortak toplanmalar, yemek ve düğün gibi aktiviteler için kullanılmasına olanak sağlandığını ortaya koymuştur.[23] Tozkoparan'daki yapılar, geleneksel inşa yöntemi ile uygulanmıştır. Ancak yapıların tasarı-

Kaynak: Atasoy, A., 1973. Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlanmasının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yolu ile Geliştirilmesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

5. 1962 yılında çalışmalarına başlanmış vaziyet planı, 1972 tarihinde yapılmış bir araştırma için yeniden üretilmiştir.

İBB Şehir Haritası, URL: sehirharitasi.ibb.gov.tr/

6. 1970 hava fotoğraflarında inşa edilmiş olduğu tespit edilen yapılar

mında, betonarme iskelet sistemin, serbest cephe düzenlemesine olanak sağlama potansiyelinden yararlanılmamıştır. Geniş dış cepheler boyunca, karşılaştırıldığında oldukça dar kalan balkonlar, konsol olarak inşa edilmiş ve kullanım sırasında yapılacak müdahaleleri, en azından strüktürle ilişkisi kuvvetli bir esneklik ihtimalini baştan kısıtlamıştır. Haneye ait açık ve kapalı alanların yetersiz boyutları, domestik aktivitelerin ortak alana taşmasına, ortak geçiş alanlarının kişiselleştirilmesine, gün içinde daha fazla karşılaşma olasılığına ve yakın komşuluk ilişkilerine yol açmıştır.[24] Kimi müdahaleler komşuların birbirini zorunlu olarak tolere etmesiyle mümkün olabilmiş, bazıları ise ortaklaşa yapılmış, kullanıcı alışkanlıklarının parçası haline gelmiştir. Gelen misafirlerin hep birlikte ağırlanması, uygun hava şartlarında bahçelere inşa edilen yarı-açık mekânların birlikte kullanılması gibi durumlar, mahalle sakinleri tarafından zorunluluktan doğan olumlu ortaklıklar olarak görülebilir. **(Resim 6)**

GÜNCEL DURUM

Tozkoparan Mahallesi, 2008 yılında riskli alan olarak ilan edilir ve bölge için bir kentsel dönüşüm projesi hazırlanır. Sürecin mahalle üzerine etkisi, evsahiplerinin geleceği belli olmayan konutlarına yatırım yapmak istememesi, yapıların eskimesi, fiziksel çevrenin atıllaşması ve fiziksel müdahalelerin azalması şeklinde gerçekleşir.[25]

Bölgeyi en çok etkileyen yasal değişiklik, 2007 yılında yapılan 5609 no.lu Kanun olarak görülebilir. Bu yeni düzenlemeye göre, "775 sayılı Kanuna göre Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca başlatılacak olan projeler çerçevesinde kullanılacak olan taşınmazlar" bedelsiz olarak Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na devredilir. Tozkoparan 775 sayılı Kanuna göre yapılmış bir gecekondu önleme projesi olarak, özel mülk sahipliği bina izdüşümü ile sınırlandırılmıştır. Bu sürecin sonucunda konut yapıları hariç tüm alanlar, TOKİ mülkiyetine geçer ve toplam alanın yaklaşık % 45'i hazine arazisine dönüşür. Mahalle, 2008 yılında Güngören Belediyesi ile TOKİ arasında imzalanan ön protokolle[26] kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiştir.[27] İlerleyen süreçte, önceden belediye tarafından kooperatiflere alan tahsisi yapılması kanuna aykırı olması sebebiyle TOKİ tarafından mahkemeye taşınır. Süreçte şeffaflık ve katılım talep eden Tozkoparan sakinleri de 2009 yılında Tozkoparan Derneği'ni (Toz-Der) kurarlar.[28] 2013 yılında, Bakanlar Kurulu tarafından alınan riskli alan kararına itiraz ederek dava açarlar ve açılan dava sonucunda Danıştay 14. Daire, riskli alan kabulüne ilişkin raporların bilimsel değil gözleme dayalı olduğu tespitiyle Bakanlar Kurulu kararını geçersiz kılar.[29] Başbakanlık ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, temyiz istemiyle mahkemeye gider, ancak Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu bu istemi 2015'te reddeder. **(Resim 7)**

BİTİRİRKEN

Genel literatüre bakıldığında, konutun endüstri sonrası dünya ekonomisi içinde metalaşması, refah toplumuna ve bu koşullara planlama ve mimarlığın araçlarıyla erişilebileceğine olan inancı neredeyse ortadan kaldırmıştır. Ancak kentsel çevrenin dönü-

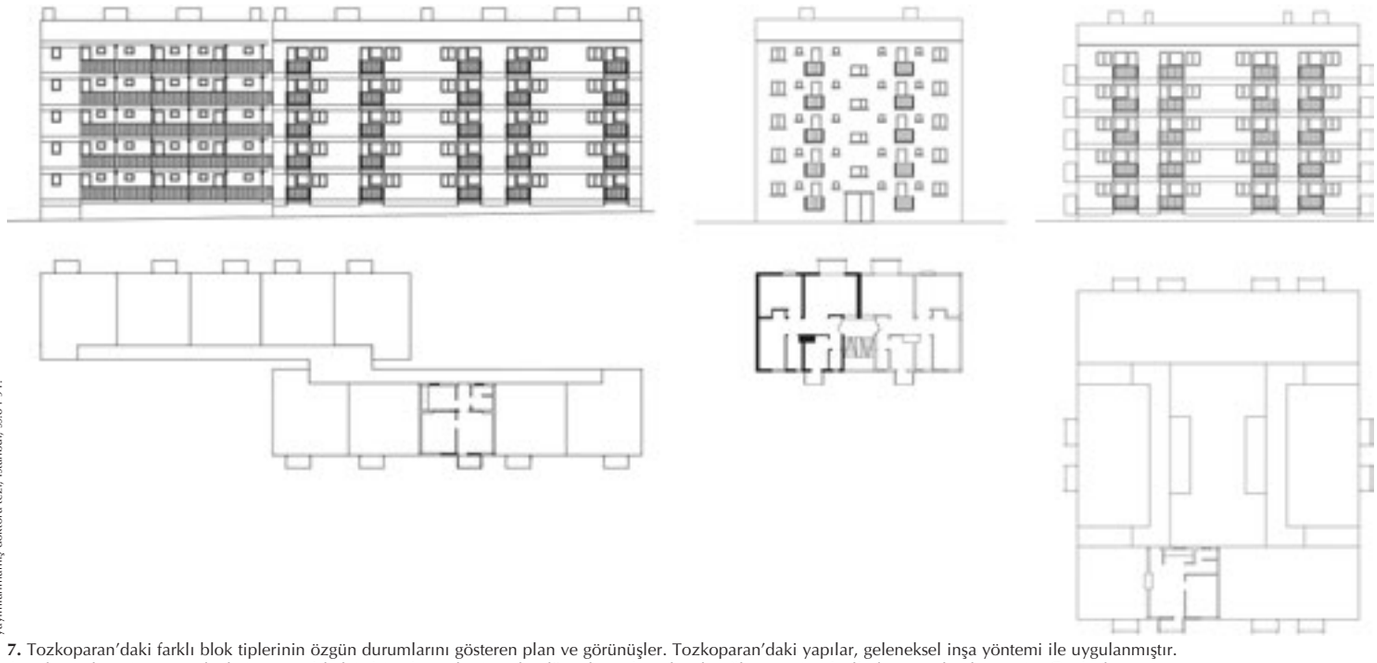

Kaynak: Şoher, Şebnem, 2017, Modern Yapı Stoğunun Yeniden Değerlendirilmesi: İstanbul, Tozkoparan, İTÜ FBE, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, ss.84-91.

7. Tozkoparan'daki farklı blok tiplerinin özgün durumlarını gösteren plan ve görünüşler. Tozkoparan'daki yapılar, geleneksel inşa yöntemi ile uygulanmıştır. Ancak yapıların tasarımında, betonarme iskelet sistemin, serbest cephe düzenlemesine olanak sağlama potansiyelinden yararlanılmamıştır. Geniş dış cepheler boyunca, dar enli balkonlar, konsol olarak inşa edilmiştir. Dolayısıyla kullanım sırasında yapılacak müdahaleler, strüktürle ilişkisi kuvvetli bir esneklik ihtimali baştan kısıtlanmıştır

şümü, özellikle mimarlık tarihi anlatısı içinde büyük ölçekli politik kararlar, sosyo-ekonomik dönüşümler, kamu yatırımları, mevcut çevrenin bakımı-onarımı gibi etmenler üzerinden değil; tasarım kararları, tasarım-ideoloji ilişkileri ve morfoloji ve / veya estetik üzerinden tartışılmaktadır. Türkiye'de yerel modernizme ilişkin bu anlatıda, 1960'ların kent profesyonelleri, gelişmekte olan bir ülkenin toplumsal projelerinin ortaya çıkışına katkıda bulunmuş sosyal mühendisler olarak görülmektedir. Ancak 1980'lerden sonra yaşanan ekonomik ve kültürel kayma ile birlikte devlet politikalarında ve meslek insanlarında toplumcu pozisyon ağırlığını kaybetmiştir. Planlama ve mimarlık disiplinlerinin, toplumsal sorumluluklarının öncelik olmaktan çıkışına dikkat çeken bu çalışma, buna sebep olan toplumsal değişimlerin, erken konut projelerine ve daha geniş ölçekte fiziksel çevreye etkilerine odaklanmıştır.

Tip projeye sahip konut yapılarının, içinde yaşayanların ihtiyaçlarına cevap verip veremediği mimarlık alanı için önemli bir sorudur. Yapısal kısıtlamaların kullanıcıların gündelik hayatlarına etkisi ya da kullanıcıların mekâna katkıları da disiplin için yeni bilgi kaynaklarıdır. Bununla birlikte, yapıları ortaya çıkartan ve hikayelerini belirleyen tüm diğer faktörler; sosyo-ekonomik dönüşümler, kentin makro formundaki değişim, kamu kurum ve yatırımlarını yönlendiren yeni politikalar ile tüm bunların mesleki pozisyonlara etkisinin de tartışmaya dahil edilmesi gerekir. Gelecekte daha iyi fiziksel çevrelerin oluşturulabilmesi için bugün yapılan çalışmaların tepeden inme müdahaleler yerine, aşağıdan yukarıya dönüşümleri tetikleyecek şekilde planlanması mümkün olabilir mi? Bu dönüşümlerin bütüncül bir bakışla nasıl ele alınabileceği, Tozkoparan Mahallesi'ne ilişkin yapılmış bu güncel çalışmanın gündeme taşımak istediği temel soru olmuştur. ❖

Fotoğraf: Şebnem Şoher

8. Güncel durumda görülen çeşitlilik

NOTLAR

1. Beraberinde izinsiz ve plansız olarak gelişmiş konut yığını, pazarın bir parçası haline gelmiştir. Aslan, Şükrü; Erman, Tahire, 2012, "The Transformation of the Urban Periphery: Once Upon a Time There Were Gecekondus in Istanbul", **Whose City is That? Culture, Design, Spectacle and Capital in Istanbul**, (ed.) Dilek Özhan Koçak, Orhan Kemal Koçak, Cambridge Scholars Publishing, ss.95-156, Newcastle.

2. Şoher, Şebnem; Akpınar, İpek, 2015, "Social Engagement and Architectural Practice: Squatter Prevention Projects in Istanbul", **ARCHTHEO'15 / IX. Theory and History of Architecture Conference Proceedings**, 5-7 Kasım 2015, İstanbul.

3. Susan Buck-Mors (1995, "The city as dreamworld and catastrophe", **October**, cilt:73, s. 9), modern kentin yıkıntılarının bir tür nostalji hissi uyandırdığından bahseder. Bu erken modern ideolojilerin de önerdiği endüstri ütopyasının var olabileceğine inancın nostaljisidir. Hilde Heynen'e

Kaynak: Şebnem Şoher

9. Tozkoparan'daki farklı blok tipleri ve ara kullanımları göstermeyi amaçlayan temsili çizimde kullanıma ilişkin fiziksel dönüşümler bir arada gösterilmeye çalışılmıştır.

(2000, **Architecture and Modernity: A Critique**, MIT Press, Massachusetts, ss.19-23, s.11) göre de mimarlıkta, modernitenin niteliklerini benimseyen ya da reddeden birçok farklı modernizm vardır, ancak mimarlığın asıl ikilemi pratiğin kapitalist gelişmenin araçlarına bağlı oluşudur.

4. Goldhagen, Sarah W.; Legault Réjean, 2000, "Introduction: Critical Themes of Postwar Modernism" **Anxious Modernisms**, (ed.) Sarah Williams Goldhagen, Réjean Legault, ss.11-23.

5. Makal, Ahmet, 2002, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963**, İmge Kitabevi, İstanbul. Szyliowicz, Joseph S., 1962, "The Political Dynamics of Rural Turkey", **The Middle East Journal**, cilt: 16, sayı:4, ss.430-442.

6. Akpınar, İpek, 2003, "The Rebuilding of Istanbul After the Plan of Henri Prost, 1937-1960: From Secularisation to Turkish Modernisation", yayımlanmamış doktora tezi, Bartlett School of Graduate Studies, University College London, Londra.

7. İlerleyen dönemde İstanbul tüccar ve sanayici nüfusunun bir kısmını ve etnik çeşitliliğini kaybeder. Bu nüfus yerini Anadolu'dan gelen yeni göçmen dalgasına bırakır ve bu durum kent kültürü ve popülist politikalar üzerinde etkili olur. Duben, Alan, 2012, "Which Istanbul? Whose Past? Whose Future?" **South European Society and Politics**, cilt:17, sayı:4, ss.591-597. Akpınar, İpek, 2015, "Urbanization Represented in the Historical Peninsula: Turkification of Istanbul in the 1950s", **Mid-Century Modernism in Turkey: Architecture Across Cultures in the 1950s and 1960s**, (ed.) Meltem Ö. Gürel, Routledge, New York, ss.56-84.

8. Ekinci, Oktay, 1994, **İstanbul'u Sarsan On Yıl: 1983-1993**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul. Tekeli, İlhan, 1992, **Belediyecilik Yazıları (1976-1991)**, IULA-EMME Yayınları, İstanbul. Batuman, Bülent, 2011, "'Early Republican Ankara': Struggle over Historical Representation and the Politics of Urban Historiography, **Journal of Urban History**, cilt:37, sayı:5, ss.661-679.

9. Bozdoğan, Sibel; Akcan, Esra, 2013, "Housing in the Metropolis", **Turkey: Modern Architectures in History**, (ed.) Sibel Bozdoğan, Esra Akcan, Reaktion Book, ss.139-170, s.173, Londra.

10. Bozdoğan; Akcan, 2013. Tekeli, İlhan, 2013, **İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

11. Tekeli, İlhan, 2010, **Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.150.

12. Sayar, Zeki, 1961, "Mesken Davası!", **Arkitekt**, sayı:305 (1961-04), ss.151-152. Keleş, Ruşen Y., 1966, "Sosyal Konut Politikası Kavramı Üzerinde Bir Deneme ve Türkiye'de Sosyal Konut Politikası", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt:21, sayı:2, s.167-234. 1968, "Mesken Kredisinden Yararlanamıyoruz", **Milliyet**, 10 Haziran 1968.

13. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1966, Gecekondu Kanunu-775, www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/RuhsatveDenetim/Documents/faaliyetler/ozetkanunlar/Gecekondu%20Kanunu-775.doc [Erişim: 02.05.2015]

14. Tekeli, İlhan, 2010.

15. Görgülü, 1982, s.177.

16. Görgülü, 1982, s.176.

17. Bu Kanuna göre 775 no.lu Gecekondu Kanunu'na göre İmar ve İskân ya da Bayındırlık Bakanlığı'na verilmiş olan yetkiler TOKİ'ye devredilir.

18. Tuna, 1977, s.31.

19. "İBB Şehir Haritası", sehirharitasi.ibb.gov.tr [Erişim: 12.11.2015]

20. Andaç, Gülay, 1987, "Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Proje Elde Etmek Yöntemleri ve Organizasyonu", **Mimarlık**, sayı:224, s.39-46. Karaarslan, Merih, 1987, "Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ve Mimarlığımız", **Mimarlık**, sayı:224, s.32.

21. Gecekondu önleme bölgeleri üzerine yapılan Görgülü'nün (1982, s.119.) çalışması, birçok bölgede topografya incelenmeden proje oluşturulduğu için uygulamada büyük sorunlarla karşılaşıldığına dikkat çeker.

22. 1967, "Sosyal Meskenlerde Gecekondu", **Milliyet**, 13 Ağustos 1967.

23. Görüşme 1, 2014

24. Görüşme 1-2, 2014.

25. Görüşme 3, 2015.

26. Binnur Ökten Ünsal ve Asuman Türkün dönüşümün kanuni boyutunu detaylı olarak aktarırlar: "Bölge üzerindeki yetkinin 2007 yılından itibaren TOKİ'ye ait olması sebebiyle TOKİ ve 2005 tarihli, 5393 No'lu Belediye Kanunu tarafından kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulamakla yetkili belediye arasında protokol yapılması gerekmiştir." Öktem Ünsal, Binnur; Türkün, Asuman, 2014, "Tozkoparan: Bir Sosyal Mesken Alanının Tasfiyesi", **Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm**, (ed.) Asuman Türkün, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.321.

27. Ünsal Öktem, Binnur, 2015, "State-led Urban Regeneration in İstanbul: Power Struggles between Interest Groups and Poor Communities", **Housing Studies**, cilt:30, sayı:8, 1299-1316, s.1300.

28. Uzunçarşılı Baysal, Cihan, 2015, **Kentin Tozu: Kent Hakkı Üzerine Konuşmalar**, Açık Radyo Kitaplığı 2, Encore Yayınları, İstanbul, s.62.

29. "Danıştay Tozkoparan'ın Riskli Alan Kararını da İptal Etti" bianet.org/bianet/toplum/156150-danistay-tozkoparan-in-riskli-alan-kararini-da-iptal-etti [Erişim: 01.12.2018] "Riskli Alan Rantına Danıştay İzin Vermedi", www.radikal.com.tr/turkiye/riskli-alan-rantina-danistay-izin-vermedi-1195412 [Erişim: 08.08.2016]

Giulio Mongeri'nin Anadolu'daki İzleri Ziraat Bankası Şube Binaları©

F. Duygu Saban

Sanayi-i Nefise Mektebi hocalarından Giulio Mongeri, hem yetiştirdiği mimarlarla sonraki kuşakların mimarlık anlayışında etkili bir rol üstlenmiş hem de 1900'lerin başında şehirlerin şekillenişinde etkisi olan bazı simge yapıları inşa etmiştir. Mongeri tarafından tasarlanan Ziraat Bankası şube binalarını ele alan yazar, I. Ulusal Mimarlık akımının projelerdeki etkisini inceleyerek temel farklılık ve ortaklıkları ortaya koyuyor.

Batılılaşma hareketine paralel olarak Osmanlı yönetimi tarafından 1856'da Osmanlı Bankası[1], 1888'de ise Ziraat Bankası[2] kurularak İstanbul'da hizmet binaları inşa edilmiştir. Britanya sermayesi ve Fransız ortaklarla kurulmuş olan Osmanlı Bankası'nın Avrupa'da inşa edilen ve Rönesans saraylarından ilham alan[3] banka binalarını örnek alarak tasarlandığı, "Memleket Sandıkları" adı verilen ve çiftçilerin oluşturduğu sermaye ile kurulan Ziraat Bankası'nın ise geleneksel mimari anlayışı sergilediği savunulmaktadır.[4] Erken Cumhuriyet döneminde bankacılık faaliyetlerinin gelişmesiyle Osmanlı Bankası ve Ziraat Bankası'na ilave olarak 1924'te Türkiye İş Bankası kurulmuş ve yeni başkent Ankara'da her üç banka için hizmet binalarının inşa edilmesi gerekmiştir. O dönemde İstanbul'da Alexandre Vallaury, Giulio Mongeri, Vedat Tek[5] ve Kemalettin Bey'in[6] ofisleri öne çıkmaktadır, ancak bu üç bankanın Ankara'daki yeni hizmet binalarını tasarlama görevi İtalyan mimar Giulio Mongeri'ye verilmiştir.[7] Bu binalarıyla Mongeri'nin Ankara'nın Cumhuriyetten hemen sonra ortaya çıkan çehresine en çok katkıda bulunan mimar olduğu ifade edilmektedir.[8]

Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş olan banka binalarına dair sınırlı sayıdaki araştırma, başkent Ankara ve İstanbul'da inşa edilmiş olan yapılar üzerine yoğunlaşmaktadır. 1925-1930 arasında Anadolu'daki belirli kentlerde Ziraat Bankası ile İş Bankası'na ait şube binalarının inşa edildiği görülmekle birlikte, yapıların tamamının mimari projelerine ve tasarımcı bilgilerine ulaşmak mümkün olmamaktadır. Yapılan incelemede, Ankara ve İstanbul dışında, 1930 yılına kadar Adana, Aydın, Eskişehir, İzmir **(Resim 1)**, Konya **(Resim 2)**, Kütahya ve Manisa'da Ziraat Bankası'na, Edremit'te ise İş Bankası'na ait şube binalarının inşa edildiği tespit edilmiştir. Bu binalardan Edremit'teki İş Bankası Şube Binası ile Konya'daki Ziraat Bankası Şube Binası'nın mimari projelerine ulaşılamadığından ve İzmir'deki Ziraat Bankası Şube Binası'nın Giulio Mongeri tarafından tasarlanmadığı belirlendiğinden, çalışmada Mongeri'nin tasarlamış olduğu Adana, Aydın, Eskişehir, Kütahya ve Manisa'daki Ziraat Bankası şube binaları incelenerek tasarım ilkeleri tartışılmıştır.

GIULIO MONGERI VE ZİRAAT BANKASI ŞUBE BİNALARI

Giulio Mongeri 1873'te İstanbul'da dünyaya gelmiş İtalyan bir mimardır. Milano'daki Brera Güzel Sanatlar Akademisinde mimarlık eğitimi aldıktan sonra 1906'da İstanbul'a dönmüş[9], St. Antuan Kilisesi (1912), Karaköy Palas (1920), Maçka Palas (1920), İtalyan Sefareti (1928) ve Taksim Anıtı Kaidesi (1928) gibi İstanbul'da pek çok yapı tasarlamıştır.[10] Osman Hamdi Bey'in Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürü olmasıyla öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan Mongeri, Vedat Tek'in mimari stüdyolarına bölüm başkanı olarak atanması üzerine kendisi ile birlikte atölye çalışmalarını sürdürmüş[11], Sedad Hakkı Eldem ve Arif Hikmet Koyunoğlu gibi Türk mimarlarını yetiştirmiştir. 1930'lara doğru Cumhuriyet ideolojisiyle paralel olarak modern mimari akımın egemen olmaya başlaması ve Ernst

F. Duygu Saban
Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Kaynak: http://wowturkey.com/t.php?p=/tr158/Ayhan_35_00051.jpg [Erişim: 01.06.2017]

1. Ziraat Bankası İzmir Şubesi

Kaynak: http://media-cache-ak0.pinimg.com/736x/8f/71/32/8f7132193becd11d866cde6580919240.jpg [Erişim: 01.06.2017]

2. Ziraat Bankası Konya Şubesi

Kaynak: Fotoğraf yazara aittir, planlar ise 2T Mimarlık firmasının hazırlamış olduğu röleveler esas alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

3. Ziraat Bankası Adana Şube Binası'nın fotoğrafı ve kat planları

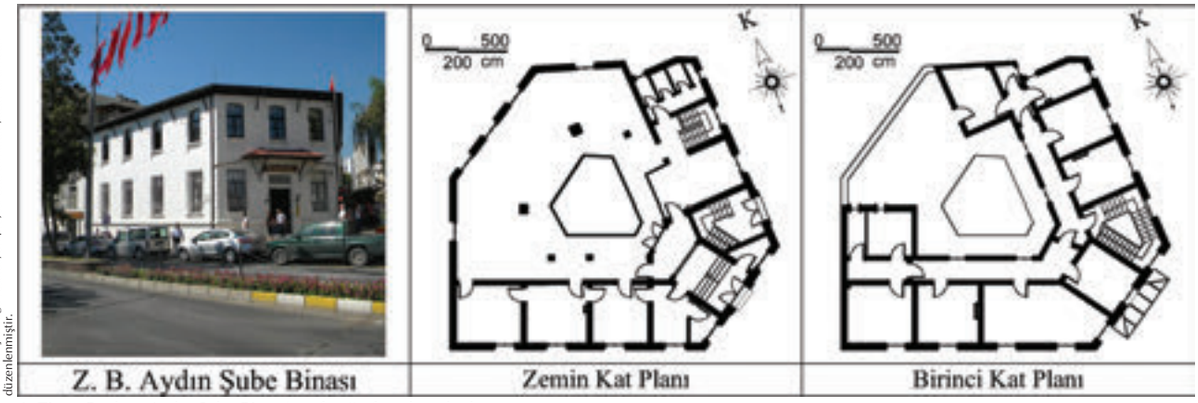

Kaynak: Fotoğraf yazara aittir, planlar ise Asmira Mimarlık firmasının hazırlamış olduğu restitüsyon projesi esas alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

4. Ziraat Bankası Aydın Şube Binası'nın fotoğrafı ve kat planları

Egli'ye yeni bir anlayış getirmek üzere mimarlık eğitimini örgütlemesi görevinin verilmesiyle, İtalyan mimarın Türkiye'deki etkin rolü zayıflamıştır.[12]

Banka İdare Meclisi'nin, Cumhuriyetin ilanından yaklaşık bir yıl sonra 17 Aralık 1924 tarihinde "Ankara'daki merkezi idare binasıyla memurun haneleri, Eskişehir, Konya, Manisa, Aydın ve Adana Şube Binaları için 500.000 Liranın sarfına" ve 9 Haziran 1925 tarihinde "yapılacak inşaatlarda fen müşaviri olarak Giulio Mongeri'nin istihdamına" şeklinde aldığı kararlar sonrasında Mongeri'nin Ziraat Bankası ile olan işbirliği başlamıştır. Mongeri 4 Ağustos 1925 tarihinde merkez binasının ve ayrıca Aydın ve Manisa Şube Binalarının projelerinin yapımı ve inşaatların kontrolü için de görevlendirilmiştir.[13] Mongeri tarafından tasarlanması kararı alınan Adana, Aydın, Eskişehir, Kütahya ve Manisa Şube Binalarına yoğunlaşan bu çalışma, yapıları zemin ve birinci katlarındaki mekân organizasyonu ve giriş cephelerinin tasarımı bağlamında incelemektedir.

Adana Şube Binası

Ziraat Bankası Adana Şube Binası 1929-1930 yılları arasında inşa edilmiş, yapının resmî açılışı, 5 Ocak 1931'de yapılmıştır.[14] Abidinpaşa Caddesi'ndeki bir köşe parselde yer alan yapıya köşeden girilmektedir. **(Resim 3)** Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan yapının zemin katında bugüne ulaşmayan bir ışıklık ile aydınlatılan müşteri holü ile ofisler, birinci katta ise ayrı bir girişten ulaşılan lojmanlar bulunmaktadır. Orijinal halinde daha küçük bir alana oturduğu ve yapılan ilavelerle sonradan genişletildiği anlaşılan yapının[15] restitüsyon projesi[16] esas alınarak yapılan incelemede, iki girişle birlikte iç mekânda sadece zemin katla bodrum katı birbirine bağlayan bir merdiven daha olduğu görülmektedir. Birinci katta ise, ikisi iki cepheli, diğeri ışıklıktan aydınlatılan üç adet lojman tasarlanmıştır.

Aydın Şube Binası

Ziraat Bankası Aydın Şubesi, tren garının kuzeyinde bir köşe parselde yer almaktadır. 1924 ile 1929 yılları arasında inşa edilmiş olan yapı bodrum, zemin ve birinci kattan oluşmakta, köşeden zemin kattaki şube kısmına, ana girişin kuzeyindeki bir başka girişten ise birinci kattaki lojmanlara ulaşılmaktadır.[17] Yapının zemin katındaki müşteri holünü aydınlatmak için tasarlanmış ancak bugüne ulaşmamış olan ışıklık, deforme edilmiş bir altıgen formundadır. Bu yapıya da ilerleyen yıllarda ilaveler yapılmış, yapı hem özgün formunu hem de mekân kurgusunu kaybetmiştir. Restitüsyon projesine dayanılarak yapılan incelemede birinci katta iki adet lojmanın yer aldığı ve odaların sokak cephesine yönlendirildiği görülmektedir. **(Resim 4)**

Eskişehir Şube Binası

31 Ocak 1931 yılında açılmış olan Ziraat Bankası Eskişehir Şube Binası, önceki iki bina gibi köşeden girişi olan, bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan bir yapıdır. Giriş cephesinin tasarımı Adana Şube Binası ile büyük benzerlik gösteren yapının zemin katındaki mekân organizasyonu geniş müşteri holünün iki kenarına yerleştirilen ofis ve servis mekânlarıyla farklılaşmaktadır. **(Resim 5)** Yapının güney cephesindeki ayrı girişten birinci kattaki lojmanlara ulaşım sağlanmış, zemin katında müşteri holünün üzerinde ışıklık tasarlanmamıştır. Doğu cepheden doğal ışık alındığı için ışıklığa ihtiyaç duyulmadığı düşünülen yapıdaki kolonlar diğer yapılara göre daha fazla süsleme barındırmaktadır.[18] **(Resim 6)**

Kütahya Şube Binası

1929 yılında inşasına başlanan Ziraat Bankası Kütahya Şube Binası'nın açılışı 31 Ocak 1931 tarihinde yapılmıştır.[19] Zemin katının mekân organizasyonu

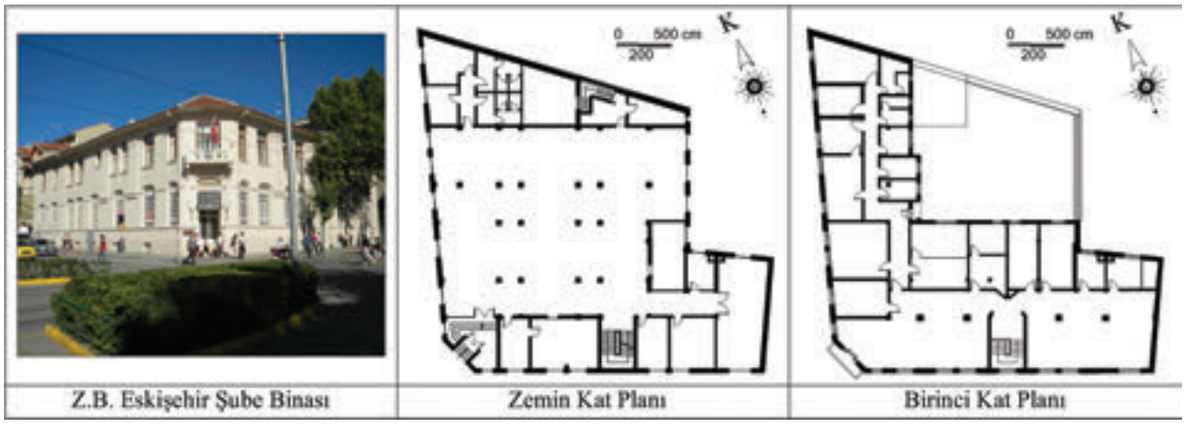

Kaynak: Fotoğraf yazara aittir, planlar ise RST Proje İnşaat Danışmanlık San. Ve Tic. Ltd. Şti. firmasının hazırlamış olduğu rölöveler esas alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

5. Ziraat Bankası Eskişehir Şube Binası'nın fotoğrafı ve kat planları

ve ışıklığı özgün halini koruyan bu yapının da birinci katında iki adet lojman bulunmakta, lojmanlara batı cephesindeki ayrı bir girişten ulaşılmaktadır. Köşe parselde yer almadığı için Adana, Aydın ve Eskişehir Şube Binalarından farklılaşan yapının üst katında geniş bir balkon bulunmaktadır. **(Resim 7)** Kareye yakın bir dikdörtgen forma sahip yapıda sekizgen formlu ışıklık iç mekânı zenginleştirmiş ve müşteri holünün vurgulanmasına katkı sağlamıştır. **(Resim 8)**

Manisa Şube Binası

1926-1927 yılları arasında inşa edilmiş olan Ziraat Bankası Manisa Şube Binası bahçe içerisinde yer alan, diğer dört yapıya kıyasla kütlesi daha hareketli bir yapıdır. Zemin kattaki mekânların net ve sade bir şekilde organize edildiği ve dış mekândaki süslemelerin iç mekâna yansıtılmadığı görülen yapının birinci katı, özgün fonksiyonuna uygun olarak halen lojman amaçlı kullanılmaktadır. Işıklığı bulunmayan yapının birinci kattaki lojmanlarına sokağa bakan, ancak arka planda bırakılmış bir merdivenden ulaşılmaktadır. Binanın birinci katında bulunan üç adet lojmanın her birinde balkon düşünülmüş, güney cepheli olanda geleneksel motiflerle süslenmiş üç adet balkon oluşturulmuşken, batı ve kuzeye cephe veren lojmanda büyük, kuzey ve doğuya cephe veren lojmanda ise küçük olmak üzere birer adet balkon tasarlanmıştır. **(Resim 9)**

DEĞERLENDİRME

Yapılan inceleme sonucunda Mongeri tarafından farklı boyut ve formlardaki parseller üzerinde tasarlanmış olan Anadolu'nun beş kentindeki Ziraat Bankası şube

Kaynak: Fotoğraflar yazara aittir.

6. Ziraat Bankası Eskişehir Şube Binası'nın iç mekân fotoğrafları

binalarının mekân organizasyonunda **(Resim 10)** ortak ilkelerin olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle şube binalarının tamamı üç katlıdır, bodrum kat depo, arşiv ve kasa dairesine, zemin kat müşteri hizmetlerine, birinci kat ise banka yönetimi tarafından talep edilmiş olan[20] lojmanlara ayrılmıştır. İki farklı giriş olduğu görülen yapılarda lojman girişi ikinci planda tutulmuş, dört örnekte farklı cepheden alınmış, Manisa Şube Binası'nda ise ana cephede olmakla birlikte geri planda bırakılmıştır. Lojman katına giriş holünde aynı zamanda merdiven olduğu, bu merdivenin müşteri hizmetlerinden bağımsız olarak düşünüldüğü, zemin katta müşteri servis holünden ulaşılan merdivenle ise bodrum kata bağlantı verildiği tespit edilmiştir. Doğal ışık alınamayan ya da doğal ışığın yeterli olmadığı

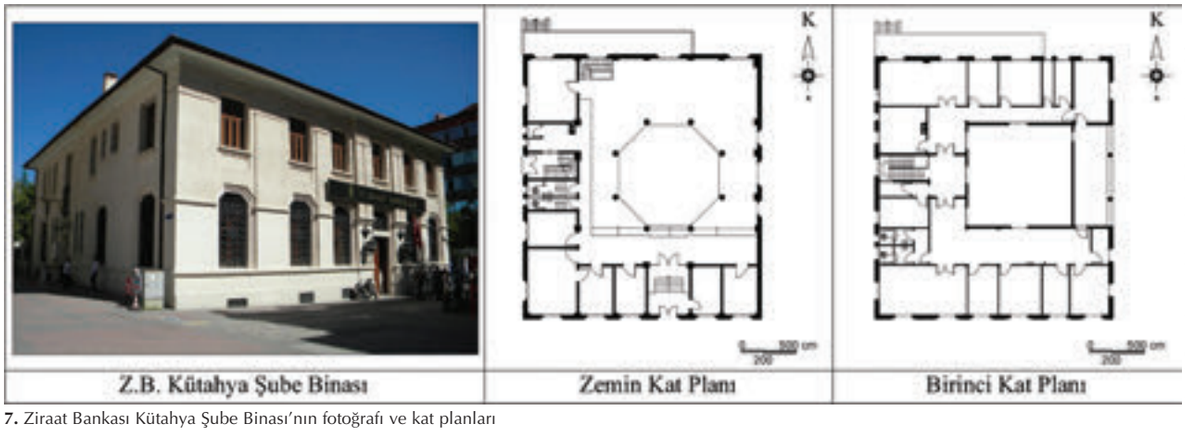

Kaynak: Fotoğraf yazara aittir, planlar ise T.C. Ziraat Bankası A.Ş. İnşaat ve Gayrimenkul Yönetimi Bölüm Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu rölöveler esas alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

7. Ziraat Bankası Kütahya Şube Binası'nın fotoğrafı ve kat planları

Kaynak: Fotoğraflar yazara aittir.

8. Ziraat Bankası Kütahya Şube Binası'nın iç mekân fotoğrafları

Yapıların cephesinde yapılan incelemede ise farklı pencere ve kapı türlerinin kullanıldığı, Ziraat Bankası Aydın ve Manisa Şube Binalarının en sade cephelere sahip olduğu, özellikle Adana ve Eskişehir'deki binalara ait cephelerin birbirine benzer ve diğerlerine kıyasla daha özenli bir şekilde süslendiği görülmüştür. Mongeri'nin Ankara'da inşa edilmiş olan yapılarıyla Anadolu'nun diğer kentlerinde inşa edilmiş yapıları karşılaştırıldığında Ankara'daki yapıların cephelerinde İslam ve Osmanlı motiflerinin daha fazla ön plana çıktığı, şube binalarının cephelerinin ise hem Osmanlı motifleri hem de geometrik Art Deco motiflerle hareketlendirildiği tespit edilmiştir. **(Resim 11)**

İncelenen Adana, Eskişehir ve Manisa Şube Binalarının giriş cephelerinde giriş mekânına saçak oluşturan,

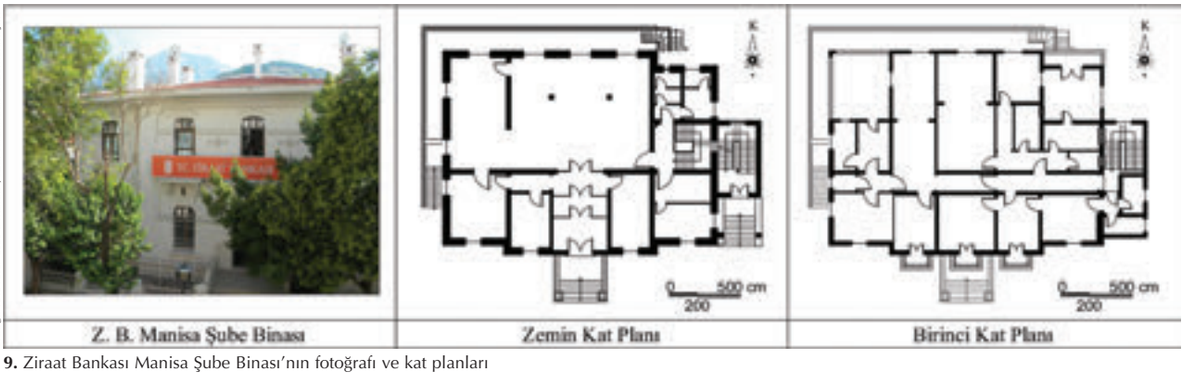

Kaynak: Fotoğraf yazara aittir, planlar işe PROTEK Müh. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. firmasının (Mimar Semsi Turçe) hazırlamış olduğu röloveler esas alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

9. Ziraat Bankası Manisa Şube Binası'nın fotoğrafı ve kat planları

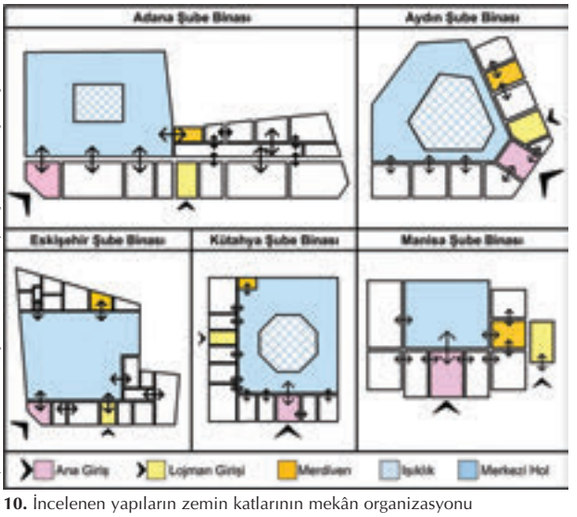

Kaynak: Yazar tarafından Şekil 3-7'de sunulan plan şemaları sadeleştirilmiştir.

10. İncelenen yapıların zemin katlarının mekân organizasyonu

payandalarla taşıtılan, beton elemanlarla üretilmiş ve köşelerinde babaları bulunan balkonlar dikkat çekmektedir. Balkon korkulukları Adana ve Eskişehir Şube Binalarında beton elemanlar arasına yerleştirilmiş çiçek motifli ferforje elemanlarla süslenmiş, babalar kubbe formlu beton elemanlarla tamamlanmıştır. Manisa Şube Binası'nda ise balkonda geometrik beton süslemeler kullanılmış, babalar köşeli şekilde bitirilmiştir. **(Resim 12)** Adana ve Eskişehir Şube Binaları, giriş kapılarının üzerindeki kıvrıkdal[21] motifli ferforje demir ile süslenmiş pencereler ve giriş kapılarıyla da benzerlik göstermektedir. Köşeli kemerli pencere ve kapılar Kütahya Şube Binası'nda da kullanılmış, Aydın Şube Binası'nın birinci katında ise basık kemerli pencereler tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan Ziraat Bankası'nın Adana, Aydın, Eskişehir, Kütahya ve Manisa Şube Binaları, Ankara'da inşa edilmiş ve Mongeri tarafından tasarlanmış olan banka binalarına kıyasla çok daha mütevazı şekilde tasarlanmıştır. Tip proje olarak üretildiği iddia edilen[22] Aydın ve Manisa Şube Binalarının zemin kat mekân organizasyonlarında ve giriş cephelerinde yapılan incelemede bu iddianın gerçeği yansıtmadığı, köşe parselde inşa edilmiş olan Aydın Şube Binası'nda ışıklık düzenlendiği ve cephe özelliklerinin geometrik motifler barındırdığı tespit edilmiştir. Dikdörtgen bir parselde ayrık nizamda inşa edilmiş olan Manisa Şube Binası'nda ise ışıklığın olmadığı ve cephe süslemelerinin I. Ulusal Mimarlık akımını daha fazla yansıttığı görülmüştür.

I. Ulusal Mimarlık akımı ile "özellikle Ziya Gökalp'in Türkçülük akımının etkisiyle Osmanlı dinsel yapılarının dekoratif mimari elemanlarından oluşan ulusal bir mimari geliştirilmeye çalışıldığı"[23] ifade edilmektedir. Dünyadaki yeni gelişmelerden uzak ve çağdaş bir

düşünülen şube binalarında müşteri holünü aydınlatacak şekilde ışıklık yerleştirildiği görülmektedir.

Bu ortak özellikler değerlendirildiğinde Mongeri'nin Ziraat Bankası şube binalarında mütevazı, fonksiyonel ve mekânlar arasında net ilişki kuran özgün çözümler geliştirmiş olduğu görülmektedir. Yapıların birinci katlarında düzenlenmiş olan lojmanların ise ayrı girişe sahip, parselin formu ve boyutları doğrultusunda ihtiyaç duyulan mekânları yerleştirmek amacı taşıyan bir şekilde tasarlandığı anlaşılmıştır. Beş şube binasında yapılan incelemede lojman tasarımında yönlenmenin dikkate alınmadığı, uzun koridorlarla ulaşılan mekânların ışıklık olan şube binalarında ışıklığın etrafını en az üç cepheden saracak şekilde yerleştirildiği tespit edilmiştir.

11. İncelenen yapıların giriş cepheleri - Adana Şube Binası'nın cephesi RST Proje İnşaat Danışmanlık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Y. Mimar Reşat Toklu), Aydın Şube Binası'nın cephesi Asmira Mimarlık Restorasyon (Y. Mimar Semra Emek), Eskişehir Şube Binası'nın cephesi RST Proje İnşaat Danışmanlık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Y. Mimar Reşat Toklu), Kütahya Şubesi Binası'nın cephesi T.C. Ziraat Bankası A.Ş. İnşaat ve Gayrımenkul Yönetimi Bölüm Başkanlığı ve Manisa Şube Binası'nın cephesi PROTEK Müh. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. firması (Mimar Şemsi Tunçel) tarafından hazırlanmış, çizimler yazar tarafından düzenlenmiştir.

mekân anlayışı barındırmadığı ifade edilen I. Ulusal Mimarlık akımı ürünleri dekoratif ögelere yoğun şekilde yer verildiği, ulusal bilinç yaratma çabasını biçim ile sınırlandırdığı ve yapıyı tek bir ürün olarak ele alma anlayışından dolayı eleştirilmiştir.[24] Bununla birlikte 1918'den itibaren "Türk milli üslubu" anlamına gelen[25] bu akımın, üretildiği geçiş döneminde "ehven bir seçenek haline geldiği" ifade edilmektedir[26]. Giulio Mongeri'nin I. Ulusal Mimarlık akımının "en olgun örneklerini" Ankara'daki yapılarıyla gerçekleştirdiği[27] kabul görmekle birlikte, Ziraat Bankası şube binalarının daha az süsleme barındırdığı, fonksiyonel ihtiyaçların tasarımda belirleyici faktör olduğu iddia edilebilir.

Mimarinin "fasad sanatçılığı" olarak yorumlandığı bir dönemde ve öğrencilerine "planları değil evvela fasadları görelim" diyerek[28] cephe süslemelerine verdiği önemi ifade eden Mongeri'nin incelenen yapılarında cephelerin özenle tasarlandığı ve her birinde farklı süsleme elemanlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, 1925 ile 1930 yılları arasında tasarlanmış olan Anadolu'daki banka şube binalarının zemin katlarında ortak tasarım ilkelerinin geliştirildiği, cepheleri I. Ulusal Mimarlık akımı etkisiyle süslenmiş olmakla birlikte, binaların modern bankacılık sistemine ve banka çalışanlarının barınma ihtiyacına hizmet edecek şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. ❖

◎ Bu çalışmaya konu olan araştırma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. (Proje No: FBA2015-3795)

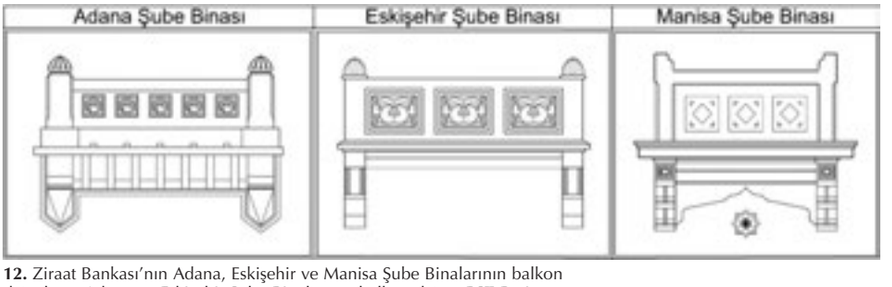

12. Ziraat Bankası'nın Adana, Eskişehir ve Manisa Şube Binalarının balkon detayları - Adana ve Eskişehir Şube Binalarının balkon detayı RST Proje İnşaat Danışmanlık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Y. Mimar Reşat Toklu), Manisa Şube Binası'nın balkon detayı PROTEK Müh. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. firması (Mimar Şemsi Tunçel) tarafından hazırlanmış, çizimler yazar tarafından düzenlenmiştir.

NOTLAR

1. Aktemur, Ali Murat, 2005, "Osmanlı Bankası'nın Tarihçe ve Mimarisi", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, sayı:15, ss.1-20.
2. Hazar, Nurettin, 1986, **T.C. Ziraat Bankası 1863-1983**, Ziraat Bankası, Ankara.
3. Vandeweghe, E, 2013, "Municipal Imagery and Regionalist Architecture in the Aftermath of the First World War: Branches of the National Bank of Belgium in Flanders", **Regionalism and Modernity-Architecture in Western Europe 1914-1940**, (ed.) Leen Meganck, Linda von Santvoort, Jan de Maeyer, Leuven University Press, Leuven, s.123.
4. Saban, Duygu, 2016, "Giulio Mongeri'nin Banka Tasarım İlkeleri-Ziraat Bankası Adana Şubesi Örneği", **Çukurova Araştırmaları Dergisi**, cilt:2, sayı:2, ss. 115-129.
5. Batur, Afife, 2003, **M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, YKY Yayınları, İstanbul,.
6. Yavuz, Yıldırım, 1981, "Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)", **O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi**, cilt:7, sayı:1, ss.53-76.
7. İnay Erten, Özlem, 2016, **Şişli'de Bir Konak ve Mimar Giulio Mongeri**, Bozlu Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, s. 75. Hazar, 1986.
8. Akcan, Esra, 2009, **Çeviride Modern Olan: Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 91.
9. Can, Cengiz, 1993, İstanbul'da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları, YTÜ FBE, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul.
10. Sözen, Metin, 1984, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.39.
11. Bozdoğan, Sibel, 2002, **Modernizm ve Ulusun İnşası**, Metis Yayınları, İstanbul.
12. Sözen, 1984, s.39.
13. Hazar, 1986, ss.323-324.
14. Yeni Adana Gazetesi, 4 Temmuz 1930, s.1.
15. Saban, 2016, ss.115-129.
16. Ziraat Bankası Adana Şube Binası'nın 2T Mimarlık (Ozan ve Suzan Tüzün) tarafından hazırlanmış olan 1988 tarihli rölövesinden yararlanılarak yazar tarafından çizilmiştir.
17. Ziraat Bankası Aydın Şube Binası'nın restitüsyon projesi Asmira Mimarlık Restorasyon (Y. Mimar Semra Emek) tarafından hazırlanmıştır.
18. Ziraat Bankası Eskişehir Şube Binası'nın rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri RST Proje İnşaat Danışmanlık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Y. Mimar Reşat Toklu) tarafından hazırlanmıştır.
19. Hazar, 1986, s.326.
20. Hazar, 1986, s.328.
21. Kıvrımdal veya kıvrıkdal: Dalgalı, kıvrık dalların ve yaprakların bir yüzeye akıcı, hareketli olarak yayılmasıyla meydana getirilen bezeme. (Hasol, Doğan, 1990, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, YEM Yayın, İstanbul, s. 296)
22. Aslanoğlu, İnci, 1995, **Architecttura e Architetti Italiani ad Istanbul tra il XIX e il XX Secolo**, İtalyan Kültür Merkezi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, 27-28 Kasım 1995 Bildiri Kitapçığı, İstanbul, s.14.
23. Sözen, Metin; Tapan, Emre, 1973, **50 Yılın Türk Mimarisi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.424.
24. Sözen; Tapan, 1973, s.102.
25. Bozdoğan, 2002, s.48.
26. Bozdoğan, 2002, s.57.
27. Bozdoğan, 2002, s.54.
28. Sözen, 1984, s.31.

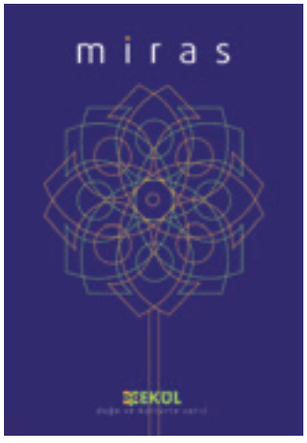

Esra Karataş (der.), Kasım 2018, ÇEKÜL Yayınları, İstanbul, Türkçe, 204 sayfa.

Oya Şenyurt, Kasım 2018, Doğu Kitabevi, İstanbul, Türkçe, 416 sayfa.

Turgut Saner, Ilgın Külekçi, Ö. Emre Öncü (ed.), Aralık 2018, Mimarlık Tarihi Araştırmaları 3, İstanbul, Türkçe / İngilizce, 348 sayfa.

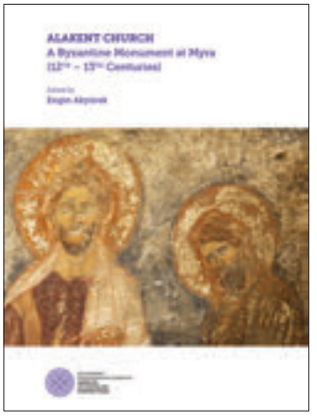

Engin Akyürek (ed.), 2018, Koç Üniversitesi Yayınları / GABAM Yayınları, İstanbul, Türkçe / İngilizce, 269 sayfa.

MİRAS

Türkiye'de 1970'lerde Safranbolu'dan başlayarak 50 yılda Anadolu'ya yayılan kültürel mirasın korunması hareketinin tarihçesi, harekete öncülük eden ÇEKÜL Vakfı tarafından kitaplaştırıldı. ÇEKÜL Vakfı'nın yürüttüğü mücadele eşliğinde tarihî kentlerde yıkım sürecinden koruma bilincine nasıl geçildiğinin paylaşıldığı kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Türkiye'de yaklaşık elli yıllık bir geçmişi olan kültürel mirasın korunması mücadelesi ile ÇEKÜL Vakfı'nın geliştirdiği yöntem ve politikalar, uygulama örnekleri eşliğinde '*Miras*' adıyla kitaplaştırıldı. Uzmanlarının tanıklık ve katkılarıyla, koruma tarihinden arşiv değeri taşıyan bilgi ve belgelerin yer aldığı kaynak niteliğindeki kitap, ÇEKÜL Vakfı'nın doğasıyla paralel, geniş kapsamlı ve çok bileşenli bir çalışmanın ürünü olarak karşımıza çıkıyor. Koruma Bilincimizin Kökleri; Dünden Bugüne ÇEKÜL Vakfı'nın Öyküsü; Geçmişten Geleceğe Kavramlar ve İlkeler; Mekânlar, İnsanlar, Uygulamalar ve Bitirirken olmak üzere 5 bölümden oluşan kitaptaki her bölüm, kendi içinde barındırdığı alt başlıklarla okuyucuyu, hem kitap içinde hem de yakın tarihimizde de çok yönlü bir yolculuğa çıkarıyor. Kitabın son bölümünde ise, geleceğe dönük adımlarda esas alınması ve kalıcı olması gereken başlıklar hatırlatılıyor." ❖

ZAMANIN MEKANLARI MEKANIN ZAMANLARI: OSMANLI'DA MİMARİ MEKAN VE YAŞAM

Osmanlı mimarisi alanında çalışmalar yapan Oya Şenyurt'un kaleme aldığı kitap, Doğu Kitabevi'nden çıktı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Her konuşan özne bağlı bulunduğu kültür ve konuştuğu dil aracılığıyla mekânı tasarlar, sınıflar, anlamlandırır ve algılar. Sözcüklerin anlam kazanmasında mimari tasarımın etkisi bulunmaktadır ve tasarlama - algılama süreci kişinin içinde yaşadığı toplumun ürettiği bilgi birikimi ile gerçekleşir. Bugün 'Osmanlı Mimarlık Terminolojisi' içinde değerlendirdiğimiz pek çok sözcük, büyük ölçüde kökenleri ile ilişkili bir tasarımsal yaratının sonucu olarak zaman içinde benimsenmiştir. [...] Bu kitap; arşiv belgeleri, kurgu metinler, anılar ve çeşitli kaynaklar aracılığıyla; 19. yüzyıl İstanbul'unun toplumsal ve kültürel koşulları içinde ortaya çıkan bazı yapı türlerini ve mekânları; onları ifade eden sözcüklerden yola çıkarak ele almayı amaçlamıştır." ❖

LARISA: FARKLI HAYATLAR - FARKLI RENKLER

Mimarlık Tarihi Araştırmaları Dizisi'nin 3. kitabı olan *"Larisa - Different Lives Different Colours / Farklı Hayatlar Farklı Renkler"* kitabı İTÜ Vakfı Yayınları tarafından yayımlandı. Kitabın tanıtım metni ise şu şekilde: "İzmir'e bağlı Menemen - Buruncuk yakınlarında kalıntıları görülen Larisa antik şehrinin mimarisini; kazıları, buluntuları ve güncel araştırmalarıyla birleştiren özel bir sergi etkinliği bu sayının konusu olarak seçildi. İTÜ ekibinin 2010 yılında Larisa'da, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı - Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve İTÜ'nün desteğiyle başlayan çalışmaları, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde açılan bir sergiyle görünür oldu. Mimarlık Tarihi Araştırmaları dizisinde, hem müze koleksiyonlarında korunan örnekler hem arazideki belgelemelerin ön sonuçları; fotoğraflar, çizimler ve bir eser kataloğu eşliğinde, tematik bir kurgu içinde paylaşılıyor. İlgili konular müze uzmanlarının ve Larisa yüzey araştırması ekibi üyelerinin kısa ve bilgilendirici yazılarıyla zenginleşiyor." ❖

ALAKENT KİLİSESİ: MYRA'DA BİR BİZANS YAPISI (12. - 13. YÜZYILLAR)

Koç Üniversitesi Stavros Niarchos Vakfı Geç Antik Çağ ve Bizans Araştırmaları Merkezi'nin (GABAM) ilk kitabı, Türkçe ve İngilizce iki ayrı cilt olarak yayımlandı. 2010-2013 yılları arasında Antalya'nın Demre İlçesi'nde bulunan Myra Antik Kenti'nin Roma dönemi tiyatrosuna 250 metre uzaklıkta bulunan bir orta Bizans dönemi kilisesinin kazısından restorasyonuna kadar olan tüm aşamalarını ele alan kitabın tanıtım metni şu şekilde: "GABAM Direktörü Engin Akyürek'in editörlüğünü yaptığı *'Alakent Kilisesi: Myra'da Bir Bizans Yapısı (12. - 13. Yüzyıllar)'* başlıklı kitabın yazarları arasında Nevzat Çevik, Ayça Tiryaki, Nilay Çorağan, Özgü Çömezoğlu Uzbek, Hüseyin Sami Öztürk, Christof Schuler, Sebahattin Küçük yer alıyor. Türkçe ve İngilizce iki ayrı cilt olarak yayımlanan kitabın çevirisi ise Yiğit Adam tarafından yapıldı. 2010-2013 yılları arasında, "Antalya'nın" Demre ilçesinde bulunan Myria antik kentinin Roma dönemi tiyatrosuna 250 metre uzaklıkta bulunan bir orta bizans dönemi klisesinin kazısından restorasyonuna kadar tüm aşamalarını ele alıyor." ❖

Haydar Karabey, Melih Birik, Zeyat Hattapoğlu, Çağdaş Saydam, Ömer Devrim Aksoyak, Kasım 2018, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkçe, 88 sayfa.

TASARIM STÜDYOSU: KENTSEL TASARIM SÜRECİ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlama öğrencileri için açılan ortak tasarım stüdyosu kapsamında "kentsel tasarım atölyelerinde tasarım süreci için bir yöntem denemesi" olarak hazırlanan kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Mimari Proje, Kentsel Planlama ve Tasarım Projesi atölyelerinde edinilen proje geliştirme deneyimleri ve özellikle de gençlerin soruları karşısında gelişen düşünceler ile birlikte 'zaman içinde MSGSÜ Mimarlık Fakültesi'nde eskiyen, aşınan, durağanlaşan atölye yapısı, Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlama Bölümleri 'ne verilen Kentsel Tasarım Atölyeleri aracıyla bölümler arası bir sinerjiyi de üretecek biçimde yenilenebilir mi?' sorusu ile başlayan süreçte önerilerimiz ve geliştirebildiğimiz yöntem bu kitapta dile getirilmeye çalışılmıştır. [...] Bu kitap da stüdyo sürecine katkı olarak hazırlandı. Pek alışık olunmayan bir durum bu dijital çağda bir kitap yapmak, ancak umudumuz burada kayıt altına alınan birikimin zaman içinde gelecek katkı, katılım ve öneriler ile artması, zenginleşmesidir." ❖

Jan Gympel, 2018, (çev.) Derya Nüket Özer, Hep Kitap, İstanbul, Türkçe, 176 sayfa.

ANTİK ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE: MİMARLIĞIN ÖYKÜSÜ

Jan Gympel'in *"Antik Çağlardan Günümüze: Mimarlığın Öyküsü"* isimli kitabı Derya Nükhet Özer'in çevirisiyle Hep Kitap'tan çıktı. Kitabın tanıtım metni ise şu şekilde: "'Dört duvar' ve 'başının üstünde bir çatı' insanı kendisini saran çevreden ayırır, korunma sağlar. Şehirleri, kasabaları, köyleri yaşanılır kılar. Bir coğrafyanın hafızası çoğu zaman mimarinin korunup korunmamasıyla belirlenir. Belki de mimari, herhangi başka bir insan yaratısından çok daha fazla toplumsal bağlamı ifade eder. Çünkü yapım, neredeyse her zaman sosyal alanda gerçekleşen, toplumsal bir eylemdir. Hal böyle olunca bu önemli sanatın tarihi sadece mimarlığın ve mimarların değil, toplumların tarihine de ışık tutar. Jan Gympel *Mimarlığın Öyküsü* kitabında, engin bilgisiyle bu sanatın derinliklerine davet ediyor okuru. Bize de sayfalar arasında bu önemli sanatın görkeminin tadını çıkarmak kalıyor!" ❖

Ruhi Kafescioğlu, 2018, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkçe, 116 sayfa.

ÇAĞDAŞ YAPI MALZEMESİ TOPRAK VE ALKER: UYGULAYICININ EL KİTABI

Çağdaş Toprak Yapılar ve Alker: Uygulayıcının El Kitabı toprağa dayalı, küçük ölçekte ve yerel kaynaklara bağlı mimarlık pratiklerine yönelik uygulama yöntemleri üzerinde dururken, kendi evlerini yapmayı planlayan kişiler için toprak yapı malzemeleri, teknolojileri ve uygulamalarının da bir sunumunu içeriyor. Kitabı tanıtım metni ise şu şekilde: "Yapım aşamasında ve kullanım sürecinde olabildiğince az enerji tüketen ve çevre kirliliğine yol açmayan, sağlıklı yaşam koşullarını kendi bünyelerinde gerçekleştiren toprak yapıların sağladıkları ekolojik ve ekonomik avantajlar günümüzde giderek daha çok dikkat çekmekte. [...]. Bu kitap aynı zamanda alçı ve kireçle stabilize edilerek nitelikleri geliştirilmiş bir toprak malzeme olan Alker'in üretimi ve kullanımı konusunda uygulamacıları aydınlatmayı amaçlıyor." ❖

Sevgi Aktüre, Kasım 2018, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Türkçe, 896 sayfa.

İÖ. 6. YÜZYILDAN 14. YÜZYIL SONUNA KADAR BÜYÜK İMPARATORLUKLAR DÖNEMİNDE ANADOLU KENTLERİ

Sevgi Aktüre'nin Anadolu kent ve kentleşme tarihini bir zaman dizin içinde ele aldığı *"Tarih İçinde Anadolu Kenti"* üçlemesinin son kitabı Tarih Vakfı Yurt Yayınlarıından çıktı. Kitabın tanıtım metni ise şu şekilde: "Üçlemenin ilk iki kitabı *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri (1994) ve Anadolu'da Demir Çağı Kentleri (2003)* adlarıyla Tarih Vakfı Yurt Yayınları dizisinden yayımlanmıştı. Diğer iki kitapta olduğu gibi bu kitapta da yazar Anadolu gibi çok kültürlü bir coğrafyada yaşayan insanların, yaşamın bütünselliğini kavrayabilmesinin ve kimseyi ötekileştirmeden birlikte yaşayabilmesinin ön koşulunun zaman - mekân ilişkisini doğru olarak kurgulayabilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Aktüre'ye göre disiplinler arası ve karşılaştırmalı bir çalışma alanının ürünü olan kent tarihleri bir toplumun belleğidir. Her dönemde ortaya çıkan yeni bulgular ve yeni yorumlarla kent tarihleri yeniden yazılacak, toplumun belleğinin güncellenmesine katkıda bulunacaktır. Yazar bu kitabında her dönemde çok çeşitli işlevleri ve mekânları barındıran kentlerin insan yaratısının en uzun ömürlü, en kolektif ve en devingen ürünü olduğunun altını çiziyor, hedeflediği okur kitlesinin sadece tarihçiler ya da tarih bilenler ve okumayı sevenler değil 'sokaktaki insan' olduğuna işaret ediyor." ❖

Yeni Bir Meydan Tanımı: “Kent Halısı”

Melis Acar

Kopenhag asıllı mimarlardan oluşan bir topluluk olan COBE’un yaptığı işler, ölçekler arası tasarım alanında ön plana çıkıyor. Ekip tasarım anlayışlarını “Bizim için mimarlık bir akım veya form kaygısı değildir; önemli olan odağın, yerel bağlam, sosyal yaşam ve kullanıcı uyumu üzerinde olmasıdır.” şeklinde dile getiriyor. Bu ilkelerinin bir yansıması olarak, Israels Plads Square projesi karşımıza çıkıyor. Kopenhag’ın merkezinde konumlanan yarışma projesi program olarak meydan ve bir yeraltı otoparkı içeriyor. Proje alanının kent içindeki stratejik konumu kentle fiziksel bir temas oluşturmak anlamında oldukça değerli. Bunun yanı sıra alanın tarihsel bağlamda geçmişten bugüne olan değişimi de farklı boyutta bir ilişkiye işaret etmekte. COBE ekibinin proje açıklamasında anlattığına göre bu merkezî meydan, bir zamanlar kent sınırlarını çizen surların bittiği düğüm noktası imiş. Şehir genişledikçe meydan canlı bir pazar alanına dönüşmüş, ancak 1950’li yıllara gelindiğinde sadece cansız bir otopark olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu alanının dönüşümünü hedefleyen yarışma 2008’de düzenlemiş, COBE birincilik ödülüne layık görülmüş ve 2014 yılında kent yeni meydanıyla tanışmıştır.

COBE’un Israels Plads için kullandığı “kentsel halı” (urban carpet) kavramı oldukça dikkat çekicidir. Projenin tasarım kararlarına baktığımızda bu kavramı anlamlandırmak kolaylaşır. Yerin altına gizlenen otopark, halının altına süpürülen cansız alanken; halının iki ucundan katlanarak yaratılan kot farklılıkları sosyalleşmenin en yoğun olduğu canlı alanlardır. Halı kelimesinin yarattığı doku imgesiyle başarılı bir tanım olduğunu düşündürten başka bir konu ise malzeme birleşimleridir. Dört farklı sert zemin (oyun alanı, basketbol alanı, kaykay alanı ve ana zemin), yeşil ve su uyumlu bir düzlemsel birliktelik içindedirler. Alanın üç tarafı araç yoluyla çevriliyken karşıt bir şekilde diğer kenarının yeşil bir park alanına açılıyor olması da güzel bir tesadüf ve iyi işlenmiş bir başka ölçekteki birleşimdir.

Kent meydanlarını genellikle plan düzleminden okumaya alışığız. Israels Plads’ın da bu eyleme sadık, üst görünüşten tüm tasarım fikirlerini anlatan bir meydan projesi olduğunu rahatlıkla dile getirebiliriz. Ancak, burayı deneyimleme fırsatına sahip olmuş biri olarak söylemek isterim ki, projenin en etkileyici tarafı kesitte sağladığı gerek proje alanındaki farklı işlevlerle gerek sınırındaki parkla gerekse çevresindeki yapılarla olan temaslarıdır.

Melis Acar
Arş. Gör., TED Üniversitesi Mimarlık Bölümü

“Kent halısı”nın dalgalanmalarının yarattığı kot farklılıkları kimi zaman davetkar bir toplanma alanı kimi zaman ise kente farklı perspektiflerden bakılabilecek alanlar sağlıyor. Tüm bu kurguda yer verilen aktivite alanları ise özellikle çevredeki üç okulun öğrencilerinin kalbini kazanmışa benziyor. ❖